

ТАВРІЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

КОТОВ ІЛЛЯ ВІКТОРОВИЧ

УДК 51.332.316

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ
СТАЛИМ РОЗВИТКОМ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УМОВАХ КРИЗИ

25.00.02 – механізми державного управління

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ І. В. КОТОВ

Науковий керівник – ПОКАТАЄВ Павло Сергійович, доктор наук з державного управління, професор

КИЇВ – 2024

АНОТАЦІЯ

Котов І.В. Удосконалення механізмів публічного управління сталим розвитком територіальних громад в умовах кризи. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління за спеціальністю 25.00.02 – «механізми державного управління». Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського. – Київ, 2023.

У дисертації вирішене актуальне наукове завдання, що полягає у науково-теоретичному обґрунтуванні управлінських механізмів реалізації публічного управління сталим розвитком територіальних громад та розробленні перспективних напрямів їх удосконалення в умовах кризи.

У дисертаційному дослідженні запропоновано функціональний механізм удосконалення публічного управління сталим розвитком територіальних громад в умовах кризи, який є актуальним з кількох причин: представлений механізм пропонує підходи до подолання кризових ситуацій та сприяння сталому соціально-економічному розвитку шляхом вдосконалення нормативно-правового, організаційно-інституційного, фінансово-економічного, інформаційно-інноваційного та соціального аспектів публічного управління у даній сфері; інтеграція сучасних інструментів аналізу та моніторингу даних, а також доступ до інноваційних рішень та технологій є важливим кроком удосконалення публічного управління на даному етапі розвитку України; акцент на підвищенні рівня освіченості та усвідомленні населенням сутності сталого розвитку відповідає викликам сучасного суспільства та сприяє поширенню даних цінностей.

Крім того, дисертантом удосконалено теоретичне розуміння базових понять дослідження: під сталим розвитком територіальних громад запропоновано розуміти гармонійний розвиток, спрямований на досягнення декількох важливих цілей, що включає екологічну безпеку території, формування стабільної соціально орієнтованої сільської економіки,

демократичну участь громадян у створенні сприятливих соціальних умов, а також підвищення якості життя і стандартів для сучасних і майбутніх поколінь; під публічним управлінням сталим розвитком територіальних громад запропоновано розуміти процес прийняття рішень, планування та впровадження стратегій на місцевому рівні з метою досягнення сталого розвитку, у контексті якого необхідно забезпечити збалансований розвиток територіальних громад, громадську участь в управлінській діяльності, збереження природних ресурсів, зменшення негативного впливу на довкілля та забезпечення високого рівня життя для всіх жителів.

У дисертації запропоновано шляхи імплементації міжнародного досвіду публічного управління сталим розвитком територіальних громад, а саме: зелені технології та інновації (впровадження зелених технологій для зменшення викидів шкідливих речовин і раціонального використання територіальних ресурсів); місцеві ініціативи та громадська участь (залучення громадян до відкритого обговорення та прийняття рішень про сталий розвиток територіальних громад); ефективний моніторинг та оцінка (впровадження систем моніторингу та оцінки сталого розвитку, що дозволяють аналізувати прогрес та коригувати стратегії в реальному часі); регіональна співпраця (налагодження співпраці між різними рівнями влади і територіальними громадами з метою сприяння обміну досвідом та ресурсами для розв'язання спільних проблем) та ін.

Обґрунтовано перелік перспективних «smart-технологій для досягнення ефективного сталого розвитку територіальних громад в Україні, серед яких: системи управління енергоефективністю (використання smart-технологій для моніторингу та оптимізації споживання електроенергії у громадських будівлях та житлових комплексах); smart-освітлення (встановлення систем «розумного» освітлення, які регулюють яскравість в залежності від погодних умов, наявності людей та інших факторів); smart-транспорт (використання систем транспортного моніторингу та розумних паркувальних рішень для зменшення транспортних заторів та покращення мобільності); smart-відходи

(розробка систем управління відходами, які використовують сенсори для моніторингу рівня відходів та оптимізації процесів їх збору та переробки); смарт-гідрозабезпечення (впровадження систем «розумного» водопостачання та водовідведення для ефективного використання водних ресурсів та попередження аварій); смарт-сільське господарство (застосування смарт-технологій в аграрному секторі для моніторингу стану ґрунту, врожаю, а також для автоматизації та оптимізації процесів сільськогосподарського виробництва); смарт-здоров'я (впровадження телемедицини та медичних інтернет-платформ для забезпечення доступу до медичних послуг у віддалених та недостатньо забезпечених районах); смарт-освіта (використання електронних освітніх платформ, дистанційного навчання та інтерактивних методів для підвищення якості освіти та доступу до неї) та ін.

Ключові слова: публічне управління, децентралізація, механізми публічного управління, сталий розвиток, територіальні громади, криза, сталий розвиток територіальних громад в умовах кризи, smart-технології.

ANOTATION

Kotov I.V. Improvement of mechanisms of public administration of sustainable development of territorial communities in crisis. – On the rights of the manuscript.

The dissertation on competition of a scientific degree of the candidate of sciences in public administration on a specialty 25.00.02 – mechanisms of public administration. Tavriya National University named after V.I. Vernadsky, Kyiv, 2023.

The dissertation solved a topical scientific task, which consists in the scientific and theoretical substantiation of management mechanisms of implementation of public administration of sustainable development of territorial communities and the development of promising directions of their improvement in crisis.

The dissertation study proposed a functional mechanism for improving public management of sustainable development of territorial communities in crisis conditions, which is relevant for several reasons: the presented mechanism offers approaches to overcoming crisis situations and promoting sustainable socio-economic development by improving regulatory, legal, organizational-institutional, financial-economic, informational, innovative and social aspects of public administration in this area; integration of modern data analysis and monitoring tools, as well as access to innovative solutions and technologies is an important step in improving public administration at this stage of Ukraine's development; the emphasis on increasing the level of education and the population's awareness of the essence of sustainable development meets the challenges of modern society and promotes the spread of these values.

In addition, the doctoral student improved the theoretical understanding of the basic concepts of the study: the sustainable development of territorial communities is proposed to be understood as harmonious development aimed at achieving several important goals, which includes the environmental security of the territory, the formation of a stable socially oriented rural economy, the democratic participation of citizens in the creation of favorable social conditions, as well as improving the quality of life and standards for current and future generations; under public management, sustainable development of territorial communities is proposed to understand the process of decision-making, planning and implementation of strategies at the local level with the aim of achieving sustainable development, in the context of which it is necessary to ensure balanced development of territorial communities, public participation in management activities, preservation of natural resources, reduction of negative impact on environment and ensuring a high standard of living for all residents.

The dissertation outlines the ways of implementation of international public management with the development of territorial communities, and itself: green technologies and innovations (promotion of green technologies to change the in economical speeches and rational recovery of territorial resources); local initiatives

and a huge fate (receiving communities before openly discussing and making a decision about the ongoing development of territorial communities); effective monitoring and evaluation (implementation of advanced monitoring and evaluation systems that allow one to analyze progress and adjust strategies in real time); regional cooperation (improving cooperation between different levels of government and territorial communities through the coordinated exchange of information and resources to resolve common problems) etc.

A range of promising «smart technologies» has been developed to achieve efficient development of territorial communities in Ukraine, including: energy efficiency management systems (and the development of smart technologies for monitoring and optimizing the growth of trees three-energies in urban centers and living complexes); smart lighting (installation of «smart» lighting systems that regulate the brightness of the weather, the visibility of people and other factors); smart transport (the development of transport monitoring systems and smart parking solutions for changing traffic congestion and increasing mobility); smart inputs (development of input control systems, such as vicor sensors for monitoring the level of inputs and optimizing the processes of their collection and processing); smart hydrosecurity (improvement of «smart» water supply and water supply systems for the efficient use of water resources and prevention of accidents); smart rural government (the use of smart technologies in the agricultural sector for monitoring crop production, as well as for automation and optimization of agricultural production processes); smart health (promotion of telemedicine and medical Internet platforms to ensure access to medical services in remote and underserved areas); smart lighting (using electronic lighting platforms, remote lighting and interactive methods to increase lighting capacity and access to it) etc.

Keywords: Public administration, decentralization, public administration mechanisms, sustainable development, territorial communities, crisis, sustainable development of territorial communities in crisis, smart technology.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Праці, які відображають основні наукові результати дисертації

Статті у наукових фахових виданнях

1. Котов І. В. Роль цілей сталого розвитку ООН у публічному управлінні. *Держава та регіони*, 2023, №3. С. 42-46. URL: http://pa.stateandregions.zp.ua/archive/3_2023/6.pdf
2. Котов І. В. Теоретичні основи управління сталим розвитком територіальних громад. *Право та державне управління*, 2023, №3. С. 83-88. URL: http://pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/3_2023/12.pdf
3. Котов І. В. Механізми публічного управління сталим розвитком територіальних громад в Україні. *Держава та регіони*, 2023, №2. С. 106-110. URL: http://pa.stateandregions.zp.ua/archive/3_2023/6.pdf
4. Котов І. В. Проблеми публічного управління сталим розвитком територіальних громад у контексті кризових ситуацій. Інвестиції: практика та досвід №18. 2023 С. 216-220. URL: <https://nauka.com.ua/index.php/investplan/article/view/2104/2129>

Статті в зарубіжних виданнях

5. Котов І. В. Ідентифікація сталого розвитку та його ключові елементи в сучасній науці державного управління. *Věda a perspektivy* № 10(29) 2023. С. 138-151 URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/vp/article/view/6846>

Праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

6. Котов І. В. Цілі сталого розвитку ООН у публічному управлінні України. Матеріали науково-практичної конференції з міжнародною участю «Складові національної безпеки в умовах воєнного стану» (м. Київ, 09-11 серпня 2023 р.) / Під загальною редакцією доктора наук з державного управління, професорки Гбур Зоряни Володимирівни. Кам'янець-Подільський: Видавництво «Друкарня Рута», 2023. – 560 с. С. 79-83.

7. Котов І. В. Сутність управління сталим розвитком територіальних громад. Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку: матеріали XXXVI Міжнародної науково-практичної конференції / за ред. І.В. Жукової, Є.О. Романенка. м. Софія (Болгарія): ГО «ВАДНД», 07 вересня 2023 р. 320 с С. 47-50.

8. Котов І. В. Ключові елементи стійкого розвитку в сучасній науці державного управління. Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції «Global science: prospects and innovations». Liverpool, United Kingdom 2-4 November 2023 С. 534-538.

9. Котов І. В. Основні проблеми публічного управління сталим розвитком територіальних громад. Сучасні виклики та актуальні проблеми науки, освіти, технологій та суспільства: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (Біла Церква, 1 листопада 2023 р.): у 2 ч. Біла Церква: ЦФЕНД, 2023. Ч. 1. 79 с. С. 72-74

10. Котов І. В. Механізми публічного управління сталим розвитком територіальних громад в Україні. Сучасні аспекти реформування системи публічного управління в умовах воєнного часу: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (Переяслав, 27 жовт. 2023 р.). С. 43-47.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	10
РОЗДІЛ 1 НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ СТАЛИМ РОЗВИТКОМ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД	21
1.1. Теоретичні аспекти ідентифікації сталого розвитку, його ключові елементи	21
1.2. Сутність та зміст публічного управління сталим розвитком територіальних громад	41
1.3. Роль цілей сталого розвитку ООН у публічному управлінні територіальними громадами в умовах кризи.....	66
Висновки до розділу 1.....	88
РОЗДІЛ 2 ДОСЛІДЖЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ СТАЛИМ РОЗВИТКОМ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД	92
2.1. Характеристика механізмів публічного управління сталим розвитком територіальних громад в Україні	92
2.2. Аналіз та оцінка ефективності публічного управління сталим розвитком територіальних громад.....	113
2.3. Проблеми та недоліки існуючих механізмів публічного управління сталим розвитком територіальних громад у контексті кризових ситуацій	137
Висновки до розділу 2.....	154
РОЗДІЛ 3 ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ СТАЛИМ РОЗВИТКОМ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УМОВАХ КРИЗИ	157
3.1. Кращий міжнародний досвід публічного управління сталим розвитком територіальних громад.....	157
3.2. Напрями удосконалення механізмів публічного управління сталим розвитком територіальних громад в умовах кризи	179
3.3. Перспективи впровадження smart-технологій у контексті сталого розвитку територіальних громад.....	198
Висновки до розділу 3.....	221
ВИСНОВКИ	224
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ПОСИЛАНЬ	231
ДОДАТКИ	252

ВСТУП

Актуальність теми. Досягнення сталого розвитку у різних країнах світу, включаючи країни Європейського Союзу, зазвичай спрямоване на вирішення проблем відсталості окремих територій, зменшення нерівності в соціально-економічних показниках і створення сприятливих умов для конкурентоздатного економічного розвитку регіонів та підвищення якості життя населення. Глобальні та національні кризи ставлять під загрозу сталість розвитку та екологічну безпеку. В той же час регіональні кризи, такі як природні катастрофи, економічні кризи або соціальні конфлікти, потребують швидкого та ефективного реагування з боку влади. Дослідження механізмів управління сталим розвитком громад в умовах кризи важливо для розробки ефективних стратегій подолання глобальних викликів, оскільки удосконалення механізмів управління може покращити стійкість та відновлення територіальних громад у таких ситуаціях. Збалансований економічний розвиток, який враховує вимоги сталого розвитку, є ключовим завданням сучасної політики. Крім того, громадяни та громадські організації стають важливими учасниками процесу прийняття рішень та реалізації проектів сталого розвитку, тому вивчення механізмів управління дозволить виявити оптимальні шляхи залучення громадськості. Умови кризи можуть ставити під загрозу доступність та якість громадських послуг, тому дослідження допоможе вдосконалити механізми надання послуг освіти, охорони здоров'я, соціального захисту та інших послуг у сталих та кризових умовах. Управління сталим розвитком потребує співпраці між центральними та місцевими владними органами, тому вивчення механізмів цієї співпраці є ключовим для ефективного управління кризовими ситуаціями.

Вивчення та аналіз досвіду розробки та реалізації регіональної політики, а також вивчення позитивних прикладів і тенденцій з інших країн світу, включаючи країни ЄС, що досягли успіхів у забезпеченні економічного зростання своїх регіонів і поліпшенні добробуту населення, є надзвичайно

актуальним для України. Це особливо важливо в контексті триваючих євроінтеграційних процесів, які впливають на всі сфери життя України, реформаторських суспільно-економічних змін і формування національної регіональної політики. Аналіз і оцінка кращих практик і стратегій інших країн може надати Україні цінний досвід та ресурси для розвитку та вдосконалення власної регіональної політики. Таким чином, дослідження щодо удосконалення механізмів публічного управління сталим розвитком територіальних громад в умовах кризи є актуальним завданням, яке може сприяти покращенню якості управління та сталості суспільства в цілому.

Науково-теоретичні засади та загальні питання щодо недоліків та шляхів удосконалення системи публічного управління сталим розвитком територіальних громад вивчалися такими науковцями, як: Н. Махначова, І. Семенюк, Я. Жаліло, С. Ковалівська, А. Лелеченко, О. Васильєва, В. Куйбіда, А. Ткачук, К. Козак, О. Ніколюк, Б. Мироненко, В. Торушанко, І. Бутко, В. Зянько, О. Ватченко, В. Загорський, Я. Радченко, І. Крюкова, В. Авраменко, З. Герасимчук, О. Шубравська, О. Невелєв, В. Прадун, О. Котикова, В. Торкатюк, Ю. Гуцуляк, В. Боголюбов, В. Прилипко, А. Глинська та ін. Незважаючи на значний діапазон наукових розробок і вже існуючий комплекс знань щодо публічного управління сталим розвитком територіальних громад, є кілька обґрунтованих причин, чому подальші дослідження і розробки в цій галузі залишаються надзвичайно важливими:

1. Політичні, економічні, соціальні та екологічні умови надзвичайно динамічні. Швидкий розвиток технологій, глобалізація та поява нових кризових ситуацій створюють нові обставини, на які потрібно реагувати.

2. Підходи до управління сталим розвитком та регіональною політикою можуть суттєво відрізнитися в залежності від історичного, культурного та економічного контексту кожної країни, тому дослідження, які враховують конкретні умови України, є обов'язковими для розробки ефективних стратегій.

3. Впровадження інновацій у публічне управління та регіональну політику може значно покращити його результати. Подальші дослідження

можуть виявити нові підходи та інструменти для підвищення ефективності управління.

Отже, незважаючи на існуючі наукові здобутки, подальша робота з удосконалення механізмів публічного управління сталим розвитком територіальних громад залишається актуальною і важливою для успішного розвитку України в умовах сучасних викликів.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Наукові результати, теоретичні положення й висновки дослідження отримано в межах наукових робіт Класичного приватного університету «Теорія і практика публічного управління й адміністрування в Україні та зарубіжних країнах» (номер державної реєстрації 0116U000589) і «Теоретико-методологічні та філософсько-історичні основи розвитку й перспективи реформування державного управління в Україні» (номер державної реєстрації 0113U000589). Внесок здобувача полягає в розробці напрямів удосконалення механізмів публічного управління сталим розвитком територіальних громад в умовах кризи.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є науково-теоретичне обґрунтування управлінських механізмів реалізації публічного управління сталим розвитком територіальних громад та розроблення перспективних напрямів їх удосконалення в умовах кризи. Досягнення поставленої мети передбачає вирішення відповідних *завдань*:

- дослідити теоретичні аспекти ідентифікації сталого розвитку, його ключові елементи, з'ясувати сутність та зміст публічного управління сталим розвитком територіальних громад;
- визначити роль цілей сталого розвитку ООН у публічному управлінні територіальними громадами;
- охарактеризувати механізми публічного управління сталим розвитком територіальних громад в Україні;

- здійснити аналіз та оцінку ефективності публічного управління сталим розвитком територіальних громад та окреслити проблеми й недоліки їх реалізації у контексті кризових ситуацій;
- окреслити можливості імплементації кращого міжнародного досвіду публічного управління сталим розвитком територіальних громад;
- запропонувати напрями удосконалення механізмів публічного управління сталим розвитком територіальних громад в умовах кризи;
- обґрунтувати перспективи впровадження smart-технологій у контексті сталого розвитку територіальних громад.

Об'єкт дослідження – сталий розвиток територіальних громад.

Предмет дослідження – удосконалення механізмів публічного управління сталим розвитком територіальних громад в умовах кризи.

Методи дослідження. Основою реалізації дослідницької мети слугує використання таких загальнонаукових і спеціально-наукових методів, як: аналізу та синтезу – для деталізації об'єкта дослідження; узагальнення – для розкриття теоретичних засад публічного управління сталим розвитком територіальних громад в умовах кризи; порівняльний метод та систематизація – для вивчення базових понять дослідження; системний метод – для розкриття концептуальних основ публічного управління сталим розвитком територіальних громад в умовах кризи; логічний і діалектичний методи та комплексний і системний підходи – для вдосконалення понятійного апарату дослідження; методи прогнозування та екстраполяції – при здійсненні прогнозування ефективності публічного управління сталим розвитком територіальних громад в умовах кризи; метод моделювання – для розроблення напрямків удосконалення управлінських механізмів публічного управління сталим розвитком територіальних громад в умовах кризи; метод логічної конкретизації – для теоретичного узагальнення й формулювання висновків та пропозицій.

Інформаційною базою дослідження є наукові праці вітчизняних та зарубіжних учених, монографії та дисертації науковців, нормативно-правові

акти та директивні документи, які стосуються питань публічного управління сталим розвитком територіальних громад. У цілому дослідження ґрунтується на міждисциплінарному підході, оскільки предмет дослідження охоплює питання різних наукових дисциплін та вимагає їх цілісного висвітлення.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у науково-теоретичному обґрунтуванні управлінських механізмів реалізації публічного управління сталим розвитком територіальних громад та розробленні перспективних напрямів їх удосконалення в умовах кризи, де:

уперше:

– запропоновано функціональний механізм удосконалення публічного управління сталим розвитком територіальних громад в умовах кризи, який є актуальним з кількох причин: представлений механізм пропонує підходи до подолання кризових ситуацій та сприяння сталому соціально-економічному розвитку шляхом вдосконалення нормативно-правового, організаційно-інституційного, фінансово-економічного, інформаційно-інноваційного та соціального аспектів публічного управління у даній сфері; інтеграція сучасних інструментів аналізу та моніторингу даних, а також доступ до інноваційних рішень та технологій є важливим кроком удосконалення публічного управління на даному етапі розвитку України; акцент на підвищенні рівня освіченості та усвідомленні населенням сутності сталого розвитку відповідає викликам сучасного суспільства та сприяє поширенню даних цінностей;

удосконалено:

– теоретичне розуміння базових понять дослідження: під сталим розвитком територіальних громад запропоновано розуміти гармонійний розвиток, спрямований на досягнення декількох важливих цілей, що включає екологічну безпеку території, формування стабільної соціально орієнтованої сільської економіки, демократичну участь громадян у створенні сприятливих соціальних умов, а також підвищення якості життя і стандартів для сучасних і майбутніх поколінь; під публічним управлінням

сталим розвитком територіальних громад запропоновано розуміти процес прийняття рішень, планування та впровадження стратегій на місцевому рівні з метою досягнення сталого розвитку, у контексті якого необхідно забезпечити збалансований розвиток територіальних громад, громадську участь в управлінській діяльності, збереження природних ресурсів, зменшення негативного впливу на довкілля та забезпечення високого рівня життя для всіх жителів;

– шляхи імплементації міжнародного досвіду публічного управління сталим розвитком територіальних громад, а саме: впровадження зелених технологій для зменшення викидів шкідливих речовин і раціонального використання територіальних ресурсів (використання сонячних електростанцій, вітрових турбін, реалізація проектів зі встановлення LED-освітлення, підвищення енергоефективності будівель, використання технологій вторинної переробки, виробництво біогазу з органічних відходів, заміна автотранспорту на електричні транспортні засоби, впровадження інтернету речей (IoT) для ефективного управління енергозабезпеченням, освітленням та іншими муніципальними системами, впровадження агроекологічних методів обробітку ґрунту у сільському господарстві та ін.); залучення громадян до відкритого обговорення та прийняття рішень про сталий розвиток територіальних громад (шляхом проведення публічних зборів та відкритих форумів, забезпечення легкого доступу громадян до інформації про плани та проекти сталого розвитку, запровадження онлайн-платформ для обговорення ідей та висловлювання думок громадян, створення робочих груп, в яких громадяни можуть активно брати участь, популяризація ініціатив, організація громадських обговорень та круглих столів та ін.); впровадження систем моніторингу та оцінки сталого розвитку, що дозволяють аналізувати прогрес та коригувати стратегії в реальному часі (наприклад, Sustainable Development Indicators, Geographic Information Systems, Real-time Monitoring Platforms, а також інтерактивні дашборди, дистанційне зондування та супутникові технології

для отримання об'єктивної інформації про зміни в середовищі, інтегровані інформаційні системи, які об'єднують дані з різних сфер); налагодження співпраці між різними рівнями влади і територіальними громадами з метою сприяння обміну досвідом та ресурсами для розв'язання спільних проблем (створення партнерських форумів, формування мереж та альянсів, формування робочих груп, обмін інформацією та досвідом, участь у спільному плануванні та реалізації проектів, розвиток механізмів співфінансування) та ін.;

– перелік перспективних «smart-технологій для досягнення ефективного сталого розвитку територіальних громад в Україні, серед яких: системи управління енергоефективністю (використання smart-технологій для моніторингу та оптимізації споживання електроенергії у громадських будівлях та житлових комплексах); smart-освітлення (встановлення систем «розумного» освітлення, які регулюють яскравість в залежності від погодних умов, наявності людей та інших факторів); smart-транспорт (використання систем транспортного моніторингу та розумних паркувальних рішень для зменшення транспортних заторів та покращення мобільності); smart-відходи (розробка систем управління відходами, які використовують сенсори для моніторингу рівня відходів та оптимізації процесів їх збору та переробки); smart-гідрозабезпечення (впровадження систем «розумного» водопостачання та водовідведення для ефективного використання водних ресурсів та попередження аварій); smart-сільське господарство (застосування smart-технологій в аграрному секторі для моніторингу стану ґрунту, врожаю, а також для автоматизації та оптимізації процесів сільськогосподарського виробництва); smart-здоров'я (впровадження телемедицини та медичних інтернет-платформ для забезпечення доступу до медичних послуг у віддалених та недостатньо забезпечених районах); smart-освіта (використання електронних освітніх платформ, дистанційного навчання та інтерактивних методів для підвищення якості освіти та доступу до неї) та ін.;

набули подальшого розвитку:

– основні пріоритети публічного управління сталим розвитком регіонів України в умовах кризи, а саме: активна гуманітарна, соціальна і культурна політика держави, що спрямована на подолання уявлень та стереотипів, що існують у суспільстві, стосовно соціальних, культурних, політичних та економічних розбіжностей між різними регіонами України; міжрегіональна інтеграція, що сприяє зменшенню економічних, соціальних, культурних та політичних розбіжностей між регіонами та може сприяти підвищенню економічних можливостей держави загалом; зростання незалежності територій під час управління аспектами, від яких залежить їхній розвиток, що реалізується в такому перерозподілі владних повноважень, які вигідні органам місцевого самоврядування; зміни в фіскальній політиці та розподілі бюджетних коштів для підсилення місцевих бюджетів; підтримка і стимулювання інноваційного та інвестиційного шляху, яким розвиватиметься регіональна економіка, щоб стабілізувати економічну ситуацію та сформувати потенціал, завдяки якому зміцнюватиметься конкурентоспроможність та зростатиме економіка в умовах сучасних реалій; активізація процесу, під час якого залучаються місцеві громади та інститути громадянського суспільства до вирішення стратегічних і поточних питань регіонального розвитку, що включає в себе застосування інноваційних підходів та сучасних управлінських інструментів;

– форми публічного управління регіональним розвитком, серед яких: асигнування з державного бюджету до місцевих бюджетів для компенсації фінансових розбіжностей між регіонами; додаткова фінансова підтримка депресивних регіонів з метою зменшення їх соціальних та економічних проблем; реалізація державних цільових програм, спрямованих на вирішення конкретних проблем та насичення регіональних галузей економіки; виділення бюджетних коштів для інвестицій та конкретних інвестиційних проєктів, включаючи бюджети розвитку інфраструктури та ін.;

– основні принципові заходи з відбудови повоєнного розвитку територіальних громад, а саме: відновлення критичної інфраструктури та забезпечення енергетичної безпеки країни; реалізація якісної участі громадськості у сталому повоєнному відновленні територіальних громад; забезпечення екологічного контролю у процесі дерегуляції бізнесу; створення результативних механізмів, за яких якісно функціонуватиме громадський транспорт; наголос на інклюзивних можливостях громадського простору, які полягатимуть у врахуванні потреб усіх жителів, незалежно від того, якими є їхні фізичні можливості; впровадження декарбонізації та децентралізації енергетичної царини; сприяння розвитку життєздатних систем агропродовольства; забезпечення збереженості та відновлення екосистем та природного багатства України.

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробленні науково-теоретичних і практико-прикладних положень, оформлених у конкретні пропозиції, які можуть бути реалізовані й покладені в основу подальшого удосконалення механізмів публічного управління сталим розвитком територіальних громад в умовах кризи. Результати дослідження можуть бути використані у розробці нової політики і стратегії сталого розвитку для регіонів та територіальних громад. Вони можуть надати підґрунтя для розробки конкретних програм дій та рекомендацій з метою покращення системи публічного управління. Рекомендації, розроблені на основі дослідження, можуть бути впроваджені в роботу органів місцевого самоврядування та регіональних органів для оптимізації управлінських процесів та підвищення їхньої ефективності. Крім того, результати дослідження можуть бути використані для розробки навчальних програм та курсів для публічних службовців, які відповідають за публічне управління в регіонах, що допоможе покращити їхні навички та знання у сфері сталого розвитку. Рекомендації щодо стимулювання інновацій та інвестицій можуть привернути інвесторів та партнерів для реалізації проектів сталого розвитку в регіонах.

Окремі положення дисертаційного дослідження використовувались у діяльності Києво-святошинського районного центру зайнятості (Довідка № 01-03/22-312 від 25.11.2022), Білогородської сільської ради Бучанського району (Довідка № 253/135 від 20.01.2023) та Комунальної установи Київської обласної ради «Рекультивация» (Довідка № 12/25 від 15.03.2023). Теоретичні положення дисертаційної роботи використовують в навчальному процесі Класичного приватного університету при викладанні таких дисциплін: «Муніципальний менеджмент», «Організація діяльності державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування» (Довідка № 26/23 від 06.09.2023).

Особистий внесок здобувача. Наукові положення, висновки та практичні рекомендації, які характеризуються новизною і становлять цінність для розвитку науки державного управління, отримані автором самостійно.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертаційної роботи були презентовані та обговорені на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях: Науково-практичній конференції з міжнародною участю «Складові національної безпеки в умовах воєнного стану» (м. Київ, 2023 р.), XXXVI Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку» (м. Софія (Болгарія), 2023 р.), III Міжнародній науково-практичній конференції «Global science: prospects and innovations» (м. Лондон, Великобританія, 2023 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні виклики та актуальні проблеми науки, освіти, технологій та суспільства» (Біла Церква, 2023 р.).

Публікації. Наукові результати дисертаційного дослідження опубліковано в 10 наукових працях, серед яких 4 статті у наукових фахових виданнях з державного управління, 1 стаття в іноземному виданні та 5 тез доповідей у науково-практичних конференціях.

Структура дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Її основний текст

викладено на 233 сторінках, загальний обсяг становить 258 сторінок і включає 206 найменувань використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ СТАЛИМ РОЗВИТКОМ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

1.1. Теоретичні аспекти ідентифікації сталого розвитку, його ключові елементи

В умовах сучасного розвитку держави та суспільства роль сталого розвитку полягає в тому, щоб задовольнити потреби поточного покоління, не ігноруючи основоположні аспекти життєвого потенціалу майбутніх поколінь та забезпечити гармонійний розвиток нашої планети. Основна ідея сталого розвитку полягає в тому, щоб забезпечити рівень життя сучасного суспільства, зберігаючи природні ресурси, регенераційні здібності екосистем та забезпечити стійкий розвиток на всіх рівнях – економічному, соціальному і екологічному. Роль сталого розвитку розкривається у наступних аспектах:

1. Збереження навколишнього середовища. Сталість розвитку полягає в збереженні природних ресурсів, біорізноманіття та забезпеченні екологічної безпеки планети. Це означає обмеження викидів забруднюючих речовин, використання відновлюваних джерел енергії та збалансоване використання землі.

2. Соціальна справедливість. Сталість розвитку вимагає забезпечення соціальної справедливості та врахування інтересів всіх верств населення. Це означає забезпечення доступу до освіти, охорони здоров'я, соціального захисту та працевлаштування для всіх, а також захист прав людини.

3. Економічна ефективність. Сталість розвитку вимагає забезпечення економічної ефективності, збалансованого розвитку господарства та стійкого зростання. Це означає просування інновацій, використання екологічно чистих технологій та розумне використання ресурсів.

4. Забезпечення мирного та стабільного світу. Сталість розвитку включає в себе просування миру, безпеки та співпраці між націями. Це означає

вирішення конфліктів шляхом діалогу та сприяння міжнародному співробітництву.

Варто зауважити, що реалізація сталого розвитку є глобальним завданням, яке потребує спільних зусиль усього світу. Вона вимагає активної участі кожного – держав, громадян, бізнесу та неприбуткових організацій. Здійснення сталого розвитку є ключем до створення життєспроможного та гармонійного суспільства, яке забезпечить майбутнім поколінням здорове, безпечне та процвітаюче майбутнє.

Концепція сталого розвитку постала як антагонізм парадигмі економічного розвитку, що визначає тільки екстенсивний розвиток та не зважає на проблеми в екологічній та соціальній галузях. Усі наковці в розгляді сталого розвитку прагнуть віднайти інструменти для того, щоб досягти такого розвитку. З наведеного погляду можливо виокремити наступні підходи до визначення сталого розвитку:

- неокласичний підхід зводиться до вивчення ринкової оцінки природних ресурсів. У той же час сталий розвиток можна гарантувати після введення саморегуляційних ринкових механізмів;

- неокейнсіанський підхід орієнтований на напрацювання питань безпосереднього державного регулювання між соціумом та природою через адміністративно-розпорядчі інструменти. При такому підході сталого розвитку можна досягнути у випадку результативного державного регулювання економічних процесів;

- інституціональний підхід передбачає гарантування сталого розвитку через розв'язання екологічних проблем у зміні поведінки громадян та спільному впливі суспільства й держави на формування нових інститутів.

Всі проаналізовані підходи тим або іншим чином повинні реалізуватися у визначеннях сталого розвитку. Термін «сталий розвиток» має виражати не лише стратегічні цілі, а й напрямок практичної діяльності. Сталий розвиток варто вивчати не як комплекс складників (економічний, екологічний та соціальний), а як систему, компоненти котрої знаходяться у взаємодії та котра,

відтак, вважається цілісною. З метою окреслення сталого розвитку, котре було б відповідним його цілям та завданням, варто, крім того, не відхиляти наступні психологічні поняття: мислення, свідомість і відповідальність. Лише у випадку зміни ставлення особи до довкілля й проблем соціуму можна гарантувати сталий розвиток.

Перший раз поняття «sustainable development», що дослівно значить «сталий розвиток», використали 1980 року в доповіді Міжнародного союзу охорони природи і природних ресурсів «Всесвітня стратегія охорони природи». У ній розвиток людства визначається як «процес перетворення біосфери і використання природного і людського капіталу для задоволення потреб людей. Для того, щоб розвиток мав довготривалий характер, відзначалося у доповіді, варто враховувати не лише економічні, але й соціальні, екологічні та культурологічні чинники» [55].

В цілому поняття «сталий розвиток» – предмет активних дискусій в науковому середовищі. Попри те, що офіційним відповідником англійського поняття «sustainable development» в українській мові вважається «сталий розвиток», дехто з вчених мають сумніви стосовно однозначності цього перекладу. Зважаючи на те, що у спеціалізованих словниках поняття «sustainable» використовують, щоб позначити особливості відповідного процесу чи стану бути підтримуваним невизначений за тривалістю відрізок часу, В. Непийвода приходять до висновку, що прийнятніший переклад поняття «sustainable development» виступає словосполученням «підтриманий розвиток». Оскільки саме йому, вважає науковець, притаманні риси, характерні неперервності, невиснажливості, збалансованості, гармонійності, необмеженій тривалості, здатності самовідновлюватися – ключовим для цієї концепції поняттям [101].

Міжнародною комісією з довкілля і розвитку (англ. World Commission on Environment and Development (WCED), сформованою Генеральним секретарем ООН, в документі «Наше спільне майбутнє» так визначено сталий розвиток – це «розвиток, який задовольняє потреби нинішнього покоління без

шкоди для можливості майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби» [183]. Понад усе в доповіді зауважувалося на потребі взаємопов'язаного соціально-економічного й екологічного розвитку, тому що під час дослідження екологічних проблем не можна виділяти лише проблеми навколишнього середовища. «Довкілля не існує в ізоляції від людської діяльності, від потреб і бажань людей. І спроби захистити його, що не беруть до уваги задоволення людських потреб, призвели до того, що в деяких політичних колах до цих спроб стали ставитися як до чогось наївного, відірваного від життя ... Довкілля – це місце нашого життя, а розвиток – це наші дії щодо поліпшення нашого добробуту в ньому. Обидва ці поняття нероздільні» [183].

Доволі образним вважається формулювання стійкого розвитку Л.Г. Мельника: «Стійкий розвиток» – це можливість жити «на відсотки» з природного капіталу» [112]. Також він відзначає, що «саме поняття «sustainable development» слід перекласти на українську мову як стійкий, а не сталий розвиток. Саме стійкість є тим самим рівноважним станом, що підтримує добробут людини та суспільного ладу за допомогою життєзабезпечувальних функцій природи як основи суспільного розвитку. Стійкому розвитку, як відзначає автор, притаманні динамічна рівновага з періодичною зміною її рівня та еластичність» [112]. В той же час, науковець В.Б. Артеменко зазначає, що сталий та стійкий розвиток є тотожними поняттями [4]. На недовершеності понятійно-термінологічного апарату теорії сталого розвитку зауважує Є.М. Борщук. Науковець пропонує «зміст поняття «сталий розвиток» поєднувати з такими термінами як «стійкий, збалансований, самовідтворювальний, підтримуваний»» [14].

Як зазначає О. Ватченко, «сталий розвиток – загальна концепція стосовно необхідності встановлення балансу між задоволенням сучасних потреб і захистом інтересів майбутніх поколінь, включаючи їх потребу в безпечному і здоровому довкіллі. Сталий розвиток – це керований розвиток. Основою його керованості є системний підхід та сучасні інформаційні

технології, які дозволяють дуже швидко моделювати різні варіанти напрямів розвитку, з високою точністю прогнозувати їхні результати та обирати найбільш оптимальний» [23].

На думку В. Загорського, поняття «сталий розвиток» – це «складна і об'ємна наукова категорія, яка є основою певного способу бачення реальності та відображає новий етап розвитку соціально-економічної системи. Сталий розвиток можна трактувати як такий розвиток складної системи «природа – суспільство», який забезпечує, з одного боку, поліпшення якості життя людей, а з іншого – поліпшення якості навколишнього середовища, що призводять до підвищення стійкості цієї системи впродовж необмежено довгого періоду часу» [50].

В той же час, сталий розвиток є розвитком, що зумовлює економічний розвиток, проте неупереджено здійснює розподіл його результатів, відновлює довкілля більше, аніж шкодить йому, покращує змоги для населення, а не робить їх біднішими. Це розвиток, в пріоритеті котрого – людина, проте він спрямований на збереження навколишнього середовища, орієнтований на створення належних умов для зайнятості, гарантує втілення прав нужденних та жінок. Як зазначає Я. Радченко, «ця стратегія пов'язана з переорієнтацією науки, що повинна забезпечити науковий фундамент для позитивного функціонування цивілізації не лише в сучасному, а й у майбутньому» [136]. Цього можливо досягнути шляхом стимулювання розвитку людських можливостей через економічний розвиток, базуючись на сталому раціональному застосуванні природних ресурсів.

Професор П. Дасгупта визначає сталий розвиток як «сталий соціальний добробут, що передбачає не лише економічний добробут людства на сучасному етапі, а і добробут наступних поколінь» [186]. Водночас професор тільки оглядово зупиняється на екологічних чинниках економічного зростання і не наділяє останніх переважаючою роллю.

Дослідниця І. Крюкова аналізує сталий розвиток як «економічну категорію, що включає екологічну, соціальну та економічну складові, та обґрунтовує можливості їх раціонального співіснування» [74].

З. Герасимчук відзначила, що «поняття «сталого розвитку» характеризує процес соціально-економічного розвитку за умови забезпечення екологічної рівноваги соціо-еколого-економічної системи певної суспільної трансформації» [27]. О. Шубравська, на основі аналізу існуючих у літературі визначень, робить висновок, що «сталий розвиток – це узгоджений розвиток економічних і соціальних процесів, а також навколишнього природного середовища» [178]. О. Невелєв розглядає сталий розвиток як «економічно, соціально та екологічно збалансований розвиток, спрямований на узгоджене формування і функціонування економічної, соціальної та екологічної складових цього розвитку на основі раціонального використання всіх видів ресурсів (природних, трудових, виробничих, науковотехнічних, інформаційних тощо)» [100]. А. Філіпенко вважає, що «сталий розвиток – це баланс і інтеграція між економічними, екологічними і соціальними потребами людства, з одного боку, і здатністю земних ресурсів і екосистеми задовольняти нинішні та й майбутні потреби – з іншого» [162].

В. Прадун зазначає, що сталий розвиток розглядається з різних точок зору:

- першою відображається точка зору біологів і оснований на підтриманні продуктивних якостей, якими володіють біологічні ресурси;

- другою – позиція, яку займають екологи, на думку яких сталому розвитку притаманно підтримувати різноманітність видів екосистем, на які чиниться той чи інший антропогенний вплив;

- третьою – думка, сформульована економістами, які вважають сталий розвиток підтриманням економічного розвитку з опорою на раціональне застосування ресурсів, що є в наявності, та на те, що їх необхідно зберегти наступним поколінням людей [123].

За О. Котиковою, «сталий розвиток – це модель функціонування системи із обмеженими параметрами, що забезпечує збалансовану динамічну рівновагу між компонентами інтегрованої екосистеми протягом визначеного проміжку часу» [71]. В. Торкатюк та Н. Бібік визначили, що «сталим розвитком слід вважати процес поліпшення соціально-економічного середовища життєдіяльності людини без нанесення шкоди оточуючому середовищу ані в теперішньому часі, ані в майбутньому» [157].

Як зазначає Ю. Гуцуляк, «на сьогодні сформовано три групи визначень сталого розвитку, під яким розуміють розвиток, що забезпечує продуктивність природних ресурсів, різноманіття окремих видів в екосистемах та економічний розвиток» [34]. У своїй науковій роботі В. Боголюбов зазначає, що «сталий розвиток – це керований процес, основою керованості є системний підхід, який дає змогу моделювати сценарії розвитку з урахуванням стратегічної мети» [12].

На думку О. Дорогунцова та О. Ральчука, «сталий розвиток можна розуміти як процес керованої коеволюції – взаємозумовлених змін людства (культури) і біосфери (природи)» [40]. Слід погодитися із А. Глинською в тому, що поняття «сталий розвиток» передбачає «вищий якісний рівень ніж «розвиток» та характеризує систему, яка знаходиться у динамічному русі, показники і характеристики якої як обов'язкова умова, повинні набувати якісного покращення, зростати та знаходитися у позитивній динаміці в довгостроковій перспективі» [28]. У свою чергу В. Гарбар наголошує, що «з урахуванням контексту, даний термін може бути перекладений як «життєздатний розвиток», а за сенсом – «самопідтримуваний розвиток». Також поширеним є тлумачення цього терміну як «всебічно збалансований розвиток»» [25].

Подані формулювання сталого розвитку визначають комплексність вираження і потребу додержання гармонійного сполучення всіх його компонентів. Загально визнано, що дієвого функціонування системи можна добитися тільки завдяки продуктивній діяльності всіх її складників. Таким

чином, стійкість глобального розвитку в теорії та на практиці можна втілити тільки в разі досягнення збалансованості розвитку всіх учасників світового товариства, інакше кажучи, всіх держав. Розгляд з погляду класичної економічної науки, джерел концепції сталого розвитку дає змогу заявляти:

– концепція сталого розвитку не вважається окремим розділом економічної чи екологічної теорії, вона є комплексною й наразі відноситься до різних векторів наукової та суспільно-політичної думки;

– концепція сталого розвитку – не якась нова ідея формування чи перетворення соціуму, її передумови утворювалися протягом усього еволюційного напрямку розвитку суспільства.

Проаналізувавши різні підходи до визначення даного поняття, можемо запропонувати власне його визначення. На наш погляд, під сталим розвитком варто розуміти *концепцію соціально-економічного прогресу, ключовим аспектом якої є забезпечення гармонійної взаємодії між економічними, соціальними та екологічними компонентами суспільства, щоб створити збалансовану та довгострокову систему, яка б забезпечувала благополуччя сучасних поколінь, не втрачаючи зваженості та ресурсів для майбутніх поколінь*. Сам собою сталий розвиток не вважається ціллю або строгою парадигмою. Він містить дуже багато механізмів, процесів і напрямів їх досягнення. Сталий розвиток – базис для розв’язання головних глобальних проблем, а саме бідності й голоду, втрати біологічної різноманітності, зміни кліматичних умов, проблеми енергетики та ін.

Ми переконані, головний момент сталого розвитку – здатність гарантування передумов розвитку особистості як біологічного виду та як складової соціальної підсистеми. Людина здійснює не лише функції працівника, виробника, споживача, власника та ін., а й дві найбільш вагомні системні функції, на котрих нечасто зосереджують увагу, хоч якраз вони формують своєрідність її становища з-поміж інших суб’єктів господарювання. По-перше, людина здійснює функцію цілевизначення, іншими словами, окреслює цілі суб’єктам господарювання, до котрих вона відноситься як

складовий компонент. По-друге, являючись носієм суспільних потреб, вона визначає кожній економічній системі (від певних підприємств до національної економіки) її функцію, а саме задоволення певних потреб, в тому числі у формі платоспроможного попиту. При цьому, стадіями утворення стратегії збалансованого (сталого) розвитку вважаються:

а) «розробка національних основ стійкого розвитку, в яких визначається доцільність зміни пріоритетності напрямків та форм розвитку, формуються мета та напрями трансформацій, черговість дій реалізації стратегії;

б) виокремлення екологічних, економічних та соціальних орієнтирів сталого розвитку;

в) виявлення зовнішніх чинників впливу на можливості збалансованого розвитку, що передбачає визначення переваг та недоліків у питаннях сталого розвитку, які мають місце в окремих державах чи регіонах;

г) ефективне впровадження обраної стратегії сталого розвитку шляхом розробки національного соціально-орієнтованого економіко-екологічно механізму її реалізації» [77].

У даному контексті варто виділити три основні складові сталого розвитку: економічну, соціальну, екологічну.

Розглянемо їх більш детально.

I. Економічна складова сталого розвитку – це один із ключових аспектів концепції, яка фокусується на забезпеченні ефективного та стійкого економічного зростання, що враховує потреби сучасного суспільства, не втрачаючи зваженості майбутніх поколінь. Сутність економічної складової сталого розвитку можна розподілити на кілька ключових аспектів:

1. Ефективне використання ресурсів. Економічна складова сталого розвитку прагне до оптимального використання природних та виробничих ресурсів, зменшення відходів та забруднення, що може виникати в процесі виробництва товарів та послуг. Використання ефективних технологій та інновацій допомагає забезпечити більш економічний витрати ресурсів.

2. Збалансоване економічне зростання. Сталість розвитку передбачає збалансований розвиток економіки, уникнення економічного надмірного зростання, що може призвести до надмірного використання ресурсів та деградації довкілля. Важливо забезпечити рівномірний розвиток різних галузей економіки та територій.

3. Сприяння справедливості та інклюзивності. Економічна складова сталого розвитку прагне до створення економічної системи, яка забезпечує рівні можливості для всіх верств населення. Це включає забезпечення робочих місць, підвищення рівня життя, забезпечення доступу до освіти та здоров'я, щоб ніхто не відчував виключеності з економічних можливостей.

4. Створення інноваційного середовища. Економічна складова сталого розвитку сприяє розвитку інноваційного середовища, що підтримує дослідження та розвиток нових технологій, які допомагають забезпечити стійкий прогрес та покращення якості життя.

5. Залучення приватного сектору та підприємництва. Економічна складова сталого розвитку активно сприяє співпраці з приватним сектором та підприємствами, привертає їхню увагу до сталісних практик, екологічної відповідальності та соціального впливу своєї діяльності.

Врахування економічної складової сталого розвитку важливо для забезпечення балансу між поточними та майбутніми потребами суспільства, а також створення стійких та життєздатних умов для збереження довкілля та підтримання процвітання людства.

Як відомо, «економічна складова концепції сталого розвитку визначає оптимальне використання обмежених ресурсів та застосування природо-, енерго- і матеріалозберігаючих технологій для створення потоку сукупного доходу. Цей потік забезпечував би принаймні збереження (не зменшення) сукупного капіталу (фізичного природного, або людського), з використанням якого цей сукупний дохід створюється» [142]. І. Васильчук вважає, що «економічна складова сталого розвитку передбачає підтримку поступового стійкого росту частки ринку та обсягів реалізації продукції, які мають

призвести і до зростання фінансових результатів, але за умов зниження витрат і не нанесення шкоди навколишньому середовищу. При цьому фінансовий результат має досягатися за умов скорочення шкідливого впливу результатів діяльності підприємства на навколишнє середовище, включаючи і людство як частину природи» [22]. Зауважимо, що «економічна складова сталого розвитку регіону представляє собою здатність протистояти зовнішнім і внутрішнім впливам, зберігати стабільну рівновагу і надійність протягом тривалого часу. При цьому, стабільну рівновагу можна визначити, як здатність системи виконувати властиві їй функції за умови дотримання цілісності і фінансової стійкості її елементів, при забезпеченні відповідної надійності, яка є однією із важливих характеристик сталого економічного розвитку регіону як системи» [79].

В розрізі аналізу сталого розвитку з економічного погляду значну роль відіграє окреслення системних змож гарантування бажаних позитивних змін. Мовиться про те, що за економікою має стояти певна політична сила, котра здатна виражатися у виді енергії. Такою енергією переважно вважається капітал. В даному разі головного значення набуває проблема встановлення процесу взаємодії капіталів різної форми та їхнє перетікання з одного виду в інший. Ми маємо на увазі перетікання природного капіталу у фінансовий та, навпаки, фінансового – у природний. Якщо перше є доволі відомим, то друге поки продовжує залишатися прихованим. Через це, коли ми ведемо мову про економіку сталого розвитку, послуговуючись поняттям «природний капітал», треба зразу зауважити на особливостях і умовах його взаємодії з фінансовим, людським та виробничим капіталами.

В контексті сталого розвитку основний суб'єкт регіону – це населення, тому що саме люди втілюють власні економічні інтереси та забезпечують задоволення потреб. В той же час становище місцевої (регіональної) влади в багатьох питаннях окреслюється соціально-політичними обставинами, що утворюються в регіоні. Потрібно наголосити, що попри існування спільних особливостей соціально-економічного розвитку, кожний регіон – унікальний з

огляду на власне геополітичне положення, історичні та національні риси, усталено сформований поділ праці, рівень сприйнятливості мешканцями трансформацій, розбіжності в рівнях соціально-економічного розвитку. Все зазначене спричиняє різні передумови, динаміку й масштаби реформ, багатоаспектність їхніх економічних та соціальних ефектів. У підсумку значно розширюються регіональні відмінності в рівнях виробництва, матеріальному стані мешканців, рівні застосування трудових, природних ресурсів та у демографічній ситуації.

Розглядаючи модель «сталого економічного розвитку», можна виокремити певні особливості, що її характеризують: «активність (спрямована на зміну існуючих параметрів системи); еволюційність (поступовий характер ініційованих змін); синергетичність (передбачає взаємодію та взаємозамінність економічних інститутів, передбачає наявність компенсаційних механізмів розвитку); збалансованість (високий рівень взаємодії із зовнішнім середовищем)» [62].

У формуванні індексу економічного виміру беруть участь два глобальні індекси: «індексу конкурентоспроможного розвитку, який формується з таких трьох індикаторів: індикатора технологічного розвитку країни; індикатора громадянських інститутів та індикатора макроекономічного середовища. У свою чергу, ці три індикатори обчислюються на основі використання даних про стан трансферу технологій та інноваційного розвитку країни, рівень розвитку інформаційних та комунікаційних технологій, рівень видатків країни на дослідження і розвиток, рівень іноземних інвестицій, рівень незалежності бізнесу від уряду, рівень корупції в країні та інше» [62]. У створенні індексу економічної свободи задіяні десять індикаторів, які визначають: торгову політику країни; фіскальне навантаження, продиктоване урядом; урядову інтервенцію в економіку; монетарну політику; потоки капіталів та іноземних вкладів; банківську та фінансову діяльність; політику, якою керуються, формуючи ціни, та оплату праці; права на приватну власність; політику регулювання [62].

Сталого економічного розвитку на тлі якісних науково-технологічних змін, зростання міжнародної взаємодії в інноваційній сфері, утворення геополітичної та гео економічної стратегій розвитку держав-лідерів, що ґрунтуються на втіленні глобальних інноваційних переваг, можна досягти внаслідок безперервного технологічного оновлення національних господарств із масовим приєднанням «людського капіталу», посиленням технологічних мікро- та макрозв'язків з інноваційно активними суб'єктами світової економіки.

Протягом останніх десятиріч соціуму вдалося досягти істотного прогресу в покращенні матеріального благополуччя й підвищенні рівня життя громадян. Проте зазначеного процесу вдалося досягти в результаті екстенсивного розвитку невідновних природних ресурсів і погіршення стану навколишнього середовища. Проведення економічного розвитку без ґрунтовної зміни сьогоденної економічної моделі зумовить збільшення екологічних загроз і унеможливить сталий розвиток. З огляду на це, економісти, соціологи, політики, представники природничих наук і бізнесу почали займатися пошуком нових векторів розвитку, котрі б дозволили відновити довкілля й водночас гарантувати гідний рівень життя громадян. Одним з результатів такого пошуку є концепція «зеленої» економіки, яка, дякуючи сприянню міжнародних організацій та національних урядів, стала дуже популярною.

Популяризація «зелених» ідей зумовила пошук наукових та прикладних публікацій, проте в них дослідники досі не запропонували єдиної традиційної думки щодо змісту поняття «зелена» економіка. Базовим у визначенні «зеленої» економіки, коли йдеться про сталий розвиток, виступає «забезпечення гармонійних відносин між екологією людини та екологією простору, в якому вона функціонує» [54]. Концепція «зеленої» економіки в розрізі сталого розвитку охоплює ідеї великої кількості напрямків в економічній науці та філософії, що мають зв'язок із проблематикою сталого розвитку. Щоб суспільство розвивалося, необхідно перейти до «зеленої»

економіки, іншими словами, системи видів економічної діяльності, котрі пов'язані з виробництвом, розподілом та споживанням товарів і послуг, що зумовлює зростання добробуту людини в довгострокову майбутньому, в той же час не піддавши прийдешні покоління впливу істотних екологічних ризиків чи екологічного дефіциту.

II. Соціальна складова сталого розвитку є одним із ключових аспектів концепції, який зосереджується на забезпеченні гармонійного розвитку та покращенні якості життя людей, збереженні та підтриманні соціальної справедливості та взаємодії між різними верствами населення. Сутність соціальної складової сталого розвитку можна розподілити на кілька ключових аспектів:

1. Задоволення основних потреб населення. Сталість розвитку передбачає забезпечення доступу до основних потреб, таких як харчування, житло, освіта, охорона здоров'я, безпека та інфраструктура. Це допомагає підвищити якість життя населення та створити сприятливі умови для його розвитку.

2. Рівні можливості та інклюзивність. Соціальна складова сталого розвитку сприяє створенню суспільства, де всі люди мають рівні можливості для освіти, здоров'я, зайнятості та участі у політичних та культурних процесах. Інклюзивність передбачає врахування потреб та інтересів усіх верств населення, включаючи вразливі групи, і їхню активну участь у прийнятті рішень.

3. Соціальна справедливість. Сталість розвитку прагне до забезпечення соціальної справедливості, де ресурси та можливості розподіляються справедливо, а соціальні різниці між людьми зменшуються. Це означає боротьбу з бідністю, безробіттям, дискримінацією та нерівністю, і забезпечення всім населенням гідних умов життя.

4. Забезпечення безпеки та захисту прав людини. Соціальна складова сталого розвитку передбачає забезпечення безпеки населення та захисту прав людини. Це означає боротьбу зі злочинністю, насильством та дискримінацією,

а також забезпечення прав населення на свободу, правосуддя, участь у політичних процесах та рівні можливості.

5. Сприяння культурному розвитку та ідентичності. Сталість розвитку передбачає підтримку культурної різноманітності та розвитку культурного сектору. Це допомагає зберегти та підтримати культурну спадщину нації, зміцнює ідентичність громадян та сприяє міжкультурному діалогу.

Врахування соціальної складової сталого розвитку допомагає створити гуманне, справедливе та збалансоване суспільство, де кожна людина має можливість реалізувати свій потенціал і брати активну участь у житті суспільства. Це створює підґрунтя для стійкого розвитку, який враховує інтереси і потреби сьогодення, не жертвуючи можливостями та ресурсами майбутніх поколінь.

Низка авторитетних економістів наголосили на небезпеці одностороннього економічного розвитку, який орієнтований тільки на матеріальну вигоду, пов'язаний із втрачанням духовних цінностей та всеосяжним падінням моральних норм, збільшенням корупційних проявів та знищенням демократичних принципів. Вони відстоювали думку, що розв'язати найбільші соціально-економічні проблеми людства можна тільки шляхом розвитку якостей людини, її талантів.

Зміст соціальної складової А. Бурда вбачає в «поліпшенні умов життя населення, збереженні стабільності соціальних і культурних систем, що здійснюється шляхом забезпечення високих стандартів корпоративної соціальної відповідальності, яка сприяє підвищенню ринкової вартості, зниженню операційних витрат та підвищенню продуктивності праці» [17]. Суспільно-соціальний підхід щодо обґрунтування концепції сталого розвитку охоплює глобальні особливості та має відношення до проблематики становлення цілісної особистості, основується на підпорядкуванні їй природи, а також економіки. Нинішнє суспільство не здобуло таких особливостей розвитку, які дають змогу вести мову про здатність його

втілення. Нерівність, зубожіння, нерозвиненість, відсталість – це абсолютно не всі перешкоди, що гальмують сталий соціально спрямований розвиток.

На думку І. Васильчук, «соціальна складова повинна передбачати цілу низку заходів, пов'язаних із розвитком людського капіталу, збереженням його продуктивного потенціалу при наданні можливостей професійного розвитку та задоволення соціокультурних інтересів. Варто зазначити, що економічний і соціальний елементи, взаємодіючи один з одним, породжують такі нові задачі, як досягнення справедливості у розподілі доходів і вигод серед всіх зацікавлених осіб. У той же час, взаємодія соціальних і екологічних чинників призвела до появи ще одного чинника виробництва – соціального капіталу, який розглядається більш широко, ніж людський капітал, за рахунок включення соціальних інтересів стейкхолдерів першого кола та суспільства» [22].

Із соціального погляду сталий розвиток визначає консолідацію всіх соціальних, етнічних, вікових груп з метою залучення до управління розвитком території, неупередженого розподілу праці, соціальних благ, доходів, створення відповідних умов для безпеки й добробуту. Сьогоднішнє становище глобальної соціо-еколого-економічної системи відзначається великою кількістю науковців як нестабільне. Стосовно соціальної підсистеми засвідчується, що в ній домінує філософія антропоцентризму, не сформована ідеологія захисту навколишнього середовища, національні, колективні інтереси превалюють над загальнолюдськими, триває збільшення населення, особливо в державах, які мають низький ступінь розвитку, що зумовлює зростання розриву в рівні життя, збільшення кількості бідних громадян, захворюваності та ін.

ІІІ. Екологічна складова сталого розвитку є однією з ключових аспектів концепції, яка покликана забезпечити збалансовану взаємодію між суспільством і природним середовищем. Сутність екологічної складової сталого розвитку полягає у захисті природних ресурсів, біологічного різноманіття, збереженні екосистем та забезпеченні екологічної безпеки

планети для поточних і майбутніх поколінь. Основні аспекти екологічної складової сталого розвитку включають:

1. Збереження природних ресурсів. Екологічна складова сталого розвитку ставить за мету забезпечити раціональне використання природних ресурсів, таких як вода, повітря, ґрунти, ліси та мінеральні багатства. Це передбачає зменшення споживання та використання відновлюваних джерел ресурсів для забезпечення довгострокової стійкості природних систем.

2. Збереження біорізноманіття. Екологічна складова сталого розвитку сприяє збереженню різноманіття життя на Землі. Захист біорізноманіття означає дотримання екологічного балансу та збереження природних екосистем, які забезпечують умови для існування різних видів та забезпечують життєву підтримку для людства.

3. Зниження викидів та забруднення. Екологічна складова сталого розвитку передбачає зниження викидів шкідливих речовин в атмосферу, водні джерела та ґрунти. Це включає розвиток технологій та практик, спрямованих на зменшення впливу людської діяльності на навколишнє середовище.

4. Раціональне використання землі та місцевих ресурсів. Екологічна складова сталого розвитку прагне до збалансованого розподілу земельних ресурсів та врахування природних обмежень. Це включає збереження земель для сільськогосподарського використання, лісових угідь та природних заповідників, що сприяє збалансованому розвитку та підтриманню природної рівноваги.

5. Посилення екологічної свідомості та освіти. Екологічна складова сталого розвитку передбачає підвищення екологічної свідомості та освіти населення, щоб забезпечити активну участь у збереженні навколишнього середовища. Це включає розвиток екологічної освіти, просування екологічних ініціатив та розуміння важливості збереження природних ресурсів.

Врахування екологічної складової сталого розвитку допомагає створити стійке та збалансоване співвідношення між людством та природою,

забезпечити збереження природних ресурсів та біорізноманіття, та створити сприятливі умови для життя сучасних та майбутніх поколінь.

Екологічна складова є «важливою складовою сталого розвитку регіону, вона характеризується станом довкілля. Загальний стан довкілля залежить від стану атмосферного повітря, поверхневих водних об'єктів та наявності відходів» [156]. Як зазначає Л. Васильченко, «екологічна складова сталого розвитку полягає у забезпеченні цілісності фізичних і біологічних природних систем, їх життєздатність, від чого залежить глобальна стабільність усієї біосфери» [21]. Вагомим фактором, який свідчить про безпеку сталого розвитку, виступає й індекс екологічної сталості (*ESI*), його формує 21 екологічний індикатор, в основі розрахунку яких перебувають 76 наборів екологічних показників про те, в якому стані природні ресурси країни, наскільки забруднене природне середовище в різні періоди, якими були державні зусилля, задіяні в управлінні екологічним станом, чи спроможна держава покращувати екологічний стан і т.д. Причиною 23 % змін, які відбуваються в індексі *ESI*, є показник ВВП на душу населення, важливий фактор, але не єдина детермінанта екологічної політики [187].

Під час розкриття певних нюансів зазначеного процесу добре було б здійснити аналіз капіталізації природного капіталу із загального погляду синтезу декількох головних визначень в одну систему, що спрямована на управлінську парадигму сталого розвитку. Зважаючи на зазначене, капіталізацію природних ресурсів доречно розглядати як складний процес їхньої трансформації у капітал в економічних системах на принципах збалансованості інтересів суб'єктів господарювання для того, щоб гарантувати сталий розвиток національних територіальних формувань. З огляду на те, що природні ресурси – основа якраз економічно спрямованого розвитку територій, потрібно дослідити процес капіталізації як неодмінної передумови гарантування максимально результативного їх застосування. В даному разі наголошується на тому, щоб продемонструвати місце й важливість

природних ресурсів під час досягнення мети щодо відтворення стану сталого розвитку територій.

Відтак, «разом соціальна та економічна складові сталого розвитку мають зумовити високу якість життя населення, передусім забезпечити нівелювання існуючої диференціації населення по доходах і умовах життя» [156]. В той же час, сталий розвиток має на меті оптимізацію співвідношення в координатах «економіка-екологія» та формування середовища, в якому людство зможе вижити, тобто з домінуванням соціальної складової. Але не є можливою реалізація сталості соціальної сфери та підвищення якісних життєвих параметрів кожного члена соціуму, якщо відсутня економічна стабілізація та не стимулюється економічне зростання [163]. Мета соціальної складової – розвивати людину, забезпечувати суспільній і культурній системам стабільність, зменшувати конфліктність суспільства. Людина мусить фігурувати не як об'єкт, а як суб'єкт розвитку. Вона може стати учасницею процесів, під час яких формуватиме свою життєдіяльність, ухвалюватиме й реалізовуватиме рішення, контролюватиме їхнє виконання. Щоб забезпечити ці умови, важливо справедливо розподілити блага серед людей, щоб діяв плюралізм думок, стосунки характеризувались толерантністю, щоб було збережено культурний капітал та його різновиди.

Системне узгодження й гармонізація зазначених трьох компонентів є завданням дуже складним. Так, взаємний зв'язок соціального й екологічного компонентів спричиняє потребу зберігати рівні права нинішніх та майбутніх поколінь на застосування природних ресурсів. Взаємодія соціального й економічного компонента ставить вимогу щодо досягнення справедливості під час розподілу матеріальних благ між громадянами та забезпечення цілеспрямованої допомоги нужденним категоріям громадян. І, врешті-решт, взаємозв'язок природоохоронного й економічного компонента вимагає вартісного оцінювання техногенних впливів на навколишнє середовище. Розв'язання цих завдань вважається найбільш важливим викликом сучасності

для національних урядів, впливових міжнародних організацій, а також усіх прогресивних людей світу.

Дійсно, «концепція сталого розвитку зможе бути ефективно реалізованою лише за умови, що буде сприйнята й активно впроваджуватиметься всіма країнами світу, які будуть діяти спільно і злагоджено. Адже потреба у сталому економічному розвитку викликана подіями глобального масштабу – поступовим вичерпанням світових запасів природних ресурсів та погіршенням екологічної ситуації. І тому окремо взята країна з цими проблемами аж ніяк не впорається. Перш за все тому, що раціоналізація суспільного споживання сприятиме зниженню сукупного попиту на товари. Це зумовить скорочення суспільного виробництва. Останнє призведе до збільшення безробіття. Окрім того, скорочення виробництва сприятиме вивільненню з реального обігу надлишкового капіталу, який шукатиме застосування і перетікатиме звичайно ж туди, де він зможе принести його власникам найбільший прибуток» [55]. Капітали перетікатимуть до тих держав, що відступили від концепції сталого економічного розвитку та в подальшому намагаються гарантувати стійкий економічний розвиток через стимулювання комплексного споживання.

Перехід на засади екологічно сталого соціально-економічного розвитку вважається актуальним стратегічним завданням будь-якої економічної системи, що націлена на формування вигідних соціально-економічних умов життєдіяльності громадян. В зазначеному аспекті набуває актуальності проблема напрацювання концептуального базису екологічно спрямованого сталого соціально-економічного розвитку.

Підсумовуючи усе вищесказане, можемо зробити висновок, що сталий розвиток – багатоаспектне поняття, індивідуалізм котрого походить з того, що практично всі зміни навколишнього середовища залежать від певної діяльності особистості. Зміст сталого розвитку зводиться до того, що економічні, соціальні та екологічні ціннісні орієнтири під час діяльності економічних систем потрібно досліджувати системно. З погляду зважання на

природні цінності економіка має гарантувати екорозвиток, а саме економічний розвиток без знищення природних екосистем. Проблема сталого розвитку зводиться до того, що, по-перше, за інноваційних технологій та при сучасних масштабах використання природи шкода екосистемам стає неминучою, по-друге, природа значним чином уже позбулася здатності самовідновлюватися у первинній якості. В цьому розрізі сталий розвиток спричиняє потребу перетворення господарської діяльності осіб, що зробила б будь-яку її форму безпечною в екологічному плані, що може реалізуватися у разі обов'язкового додержання рівності економічних, соціальних й екологічних цінностей, тому що якраз вона вважається чинником, який гарантує переорієнтацію господарської діяльності в контексті адекватності вимогам збалансованого розвитку природи й соціуму. Проте перепорою у переході промислово розвинених держав до сталого розвитку продовжує залишатися екологічний чинник.

Соціо–еколого–економічний розвиток відзначається істотним скороченням масштабів виробництва й споживання, новими сферами господарської діяльності, а також значно результативнішим в економічному плані застосуванням виробничих потужностей, зростанням обсягів та діапазону матеріально-енергетичних ресурсів. З-поміж чинників зростання продуктивності виробництва превалює науково-технічний прогрес зі значним використанням інноваційних технологій, що дало змогу істотно покращити ефективність праці, фондівіддачу, об'єми випуску конкурентоздатної продукції.

1.2. Сутність та зміст публічного управління сталим розвитком територіальних громад

Створення відповідних умов для сталого розвитку територіальних громад, що визначає невинищувальне природокористування в інтересах блага сьогоденних і прийдешніх поколінь, націлених на зростання економічної

спроможності господарських комплексів, упродовж останніх років динамічно розвивається. Протягом останніх десятиліть інституції ООН напрацювали та оприлюднили низку концепцій глобального розвитку, орієнтованих на усунення системної кризи соціо-еколого-економічної кризи в її глобальному вимірі [198]. Утворена в підсумку концепція сталого розвитку націлена на паралельне розв'язання трьох головних завдань – гарантування розвитку енерго- й ресурсощадної економіки на фоні одномоментного поліпшення екологічних умов і розв'язання ряду питань соціального характеру, насамперед подолання бідності.

Відповідно до широкого значення, «управління» – ціленаправлений вплив суб'єкта управління на об'єкт управління для того, щоб забезпечити продуктивну діяльність системи й досягти потрібних результатів. Системне розуміння складників, його компонентів, а також їхніх взаємозв'язків відіграє принципову теоретичну роль.

Сучасна держава – це «універсальна політична організація в суспільстві, яка зумовлюється його соціальною асиметрією та необхідністю виконання «спільних справ», яка має особливу публічну (державну) владу та спеціалізований апарат управління суспільством, яка виражає передусім інтереси народу, легітимно визнані в результаті впливу різних груп тиску на державну владу, та виконує певною мірою функції арбітражу між різними прошарками суспільства» [103, с. 22-23].

Відповідно до загального значення, управлінням вважається ціленаправлений вплив на складну систему. Класичне формулювання окреслює управління як діяльність держави чи інших суб'єктів державної (публічної) влади, що виконується поза межами законотворчості й правосуддя. Зазначене трактування державного управління виокремлює та сполучає такі явища й інститути, які виявляються в державному управлінні та уряді, виконавчому органі єдиної влади держави та органів місцевого самоврядування, які здійснюють у відповідних масштабах функції державного управління. У класичному зразку державного управління можливо

виокремити наступні головні особливості: управління державними справами; централізація управління; концентрація ресурсів; служіння загальнонаціональним інтересам.

А. Файоль зазначає, що «управляти – це передбачати, організовувати, розпоряджатися, узгоджувати, контролювати» [188, р. 8]. П. Друкер дає визначення управлінню як «специфічному виду діяльності, що здатний на трансформацію неорганізованого натовпу в ефективний цілеспрямований продуктивний колектив» [153, р. 48]. М. Мескон так розшифровує поняття «управління»: «менеджмент – це процес планування, організації, мотивації та контролю працівників організації, які забезпечують досягнення їх цілей» [196, р. 16]. А. Фоллетт визначила управління як «мистецтво виконувати роботу через інших людей» [190, р. 17]. В. Авер'янов зазначає, що «управління це владно-організуючий вплив керівних суб'єктів на спільну діяльність людей з метою їх впорядкування, координації та спрямування задля ефективного досягнення загальних (спільних) цілей і завдань цієї діяльності» [38, с. 243]. Таким чином, управлінням вважається цілеспрямований процес досягнення визначеної мети, що зводиться до співдії різних суб'єктів, планування та стимулювання їхньої діяльності й контролювання дій, що гарантують досягнення окреслених цілей.

Демократичні принципи врядування справами суспільства ґрунтовно змінюють в державі особливості та структуру управління процесів, що мають суспільний, політичний, економічний, соціальний та інший характер. Україна, обравши напрям формування громадянського суспільства, водночас повинна утворити повноцінну публічну галузь, котра в широкому розумінні вважається сферою втілення притаманних соціуму інтересів, іншими словами, суспільних інтересів загалом. А на стадії розвитку громадянського суспільства, за якої громадські інституції поки що не досить розвинені, публічне (державне) управління репрезентоване переважно органами державної влади й органами місцевого самоврядування. Ми переконані, що значні відмінності між термінами «публічне управління» й «державне управління» наразі в Україні

поки явно не простежуються. Робота владних структур, як і до цього, підвладна стандартам та механізмам раціонального бюрократичного підходу, котрого не вистачає для введення демократичних принципів врядування на тлі стрімких змін як внутрішньої, так і зовнішньої сфер.

Погоджуємо з тим, що «у процесі розвитку громадянського суспільства управління має набувати все більшої «публічності», відбувається залучення широких верств населення, громадян, громадських, самоврядних організацій тощо. В умовах демократії, коли рівень розвитку громадянського суспільства достатньо високий, державна влада перетворюється фактично на публічне управління і потрапляє в суттєву залежність від суспільства (публіки)» [31, с. 145-146]. В даному разі дійсно слід розглядати «публічну владу», «публічне управління» як синтез державного управління (у вузькому значенні) та громадського самоврядування. Це спричинено тісним зв'язком публічних інтересів, цілей та завдань, під час досягнення та розв'язання котрих обидві системи активно задіяні, та власне природою управлінської діяльності.

Н. Нижник, Н. Гончарук, М. Лахижа акцентують на «формуванні переконання в тому, що необхідний перехід від традиційного державного управління до публічного» і переконані, що «його становлення та вдосконалення є оптимальним способом поліпшення ситуації в державі. Така думка сьогодні зустрічається в багатьох дослідженнях із проблеми організації влади загалом та, зокрема, у посткомуністичних країнах» [131, с. 12]. Названі вчені наголошують на існуванні процесу, котрому можливо дати назву «роздержавлення управління» під впливом глобалізації, інтеграції та фрагментації.

Термін «публічний» виник від латинського слова *publicus*, що означає суспільний, народний. У Великому тлумачному словнику сучасної української мови термін «публічний» окреслюється так: 1) «який відбувається в присутності публіки, людей; прилюдний; 2) призначений для широкого відвідування, користування; громадський» [24, с. 1187]. Інакше кажучи, ним є щось неприховане, гласне, суспільне й публічне. Таким чином, публічним

управлінням є управління, що орієнтоване на інтереси суспільства й в котрому задіяний народ.

Українські вчені зазначають, що «публічна сфера набуває значущості як платформа взаємодій та вироблення суспільних інтересів, формулювання суспільних цілей та завдань. Публічність передбачає здійснення різних видів діяльності для досягнення суспільних цілей, а публічність інтересу означає, що його суб'єктом (носієм) є суспільство як органічне ціле» [153, с. 193]. Іншими словами, в публічній сфері суспільні інтереси – найбільш головні, вони переважають над власними, колективними або корпоративними інтересами. Публічний інтерес виражає змістовні запити всього суспільства та створює відповідні умови для суспільного розвитку.

Таким чином, публічна діяльність – це «репрезентована у публічній сфері активність політичних та неполітичних акторів, які через взаємодію прагнуть реалізувати власний інтерес. А публічна сфера – це простір вільного дискурсу різних приватних інтересів та їх вільного відбору шляхом громадської оцінки, селективний відбір більш суспільно-значущих оцінок з метою їх включення до вироблення державної політики» [132, с. 12-13]. По суті публічна діяльність містить як діяльність держави стосовно забезпечення соціальних потреб, так і діяльність держави стосовно задоволення потреб груп інтересів. Інакше кажучи, публічною діяльністю є відкритий пошук компромісу чи консенсусу між суспільним та приватним інтересами. Основна ціль публічної діяльності зводиться до оптимізації та раціоналізації ухвалення публічних рішень.

Як різновид соціального управління, публічне управління складається з: 1) «державного управління, де суб'єктом виступає держава в особі відповідних структур; 2) громадського управління, де суб'єктами є недержавні інституції» [8, с. 84]. Водночас державне управління вивчається у вузькому значенні, а до громадського управління, крім того, можливо зарахувати органи місцевого самоврядування.

Поняття «публічне управління» було вперше використане англійським державним службовцем Десмондом Кілінгом, він вважав, що «публічне управління – це пошук у найкращий спосіб використання ресурсів задля досягнення пріоритетних цілей державної політики» [192]. Такі науковці як К. Корнієнко, В. Соловйов, О. Омельчук поняття «публічне управління» відображають як «інтегральний системний механізм, підсистемами і елементами якого виступають політичні програмні орієнтири і пріоритети, нормативне регулювання, процедури, фінансовані державою або органами місцевого самоврядування централізовані, і децентралізовані організаційно-управлінські структури та їх персонал, що відповідають за адміністрування діяльності у певній галузі суспільних відносин на національному, субнаціональному та місцевому рівнях» [70]. Дж. М. Пріфінер та Р. Пристюс вважають, що «публічне управління – це управління організацією та напрямком людських і матеріальних ресурсів для досягнення бажаних цілей. Публічне управління – це вплив суб'єкта, що володіє публічною владою, на об'єкт з метою будь-яких суспільних інтересів» [199].

На думку Л. Новак-Каляєвої «публічне управління – це діяльність органів державного управління, органів місцевого самоврядування, представників приватного сектору та інститутів громадянського суспільства в межах визначених законом повноважень і функціональних обов'язків (планування, організації, керівництва, координації та контролю) щодо формування та реалізації управлінських рішень суспільного значення, політики розвитку держави та її адміністративно-територіальних одиниць. Публічне управління забезпечує значне підвищення ефективності управлінської діяльності внаслідок високого рівня громадської підтримки та консолідації суспільства навколо спільних цілей, воно пов'язане з демократичними цінностями, принципами верховенства права, поваги до гідності людини, недискримінації, рівності, справедливості, безпеки, ефективності та ін.» [133, с. 144].

На думку Ю. Шарова, «поняття «публічне (державне) управління» охоплює три виміри: урядування (governance) як процес колективного вироблення та реалізації стратегічних рішень на основі механізмів консенсусу формування й узгодження політики та координації дій ключових учасників; адміністрування (administration) як чіткий розподіл повноважень і обов'язків між учасниками процесу та інформаційно-комунікативне забезпечення вертикальної та горизонтальної координації дій між суб'єктами врядування; менеджмент (management) як сукупність процесів, що спираються на інституційну основу адміністрування і спрямовані на забезпечення виконання стратегічних рішень, прийнятих у системі врядування, за рахунок використання раціональних управлінських технологій, методів, засобів і форм управління» [174, с. 7]. Як вважає О. Босак «публічне управління включає, зокрема, ту діяльність, яка забезпечує ефективне функціонування всієї системи органів державної влади та органів місцевого самоврядування і передбачає широке залучення різних зацікавлених сторін до розробки та реалізації державної політики» [15].

Погоджуємося з Р. Мельником, що категорія «публічне управління є надзвичайно складною за своїм змістом, яку легше описати, ніж сформулювати її чітке визначення» [90, с. 96]. На його думку, «публічне управління являє собою різновид суспільно корисної діяльності, який здійснюється певною сукупністю суб'єктів, зокрема органами державної влади» [90, с. 96]. Важливою, на нашу думку, є теза Р. Мельника, що «влада далеко не завжди пов'язана з примусом. Нерідко вона реалізується через застосування інших механізмів – переконання, надання (виділення) матеріальних чи фінансових ресурсів тощо. А раз так, то й управління, яке має на меті досягнення певного стану суспільних відносин (вчинення дій або утримання від дій), також може здійснюватися у позапримусовому порядку» [90, с. 95-96]. Ми вважаємо, саме публічне управління повинне значно більше застосовувати позапримусові інструменти (на противагу «державному управлінню», що ґрунтується на процедурах примусу суб'єкта управління).

Крім того, варто погодитися, що «не слід розширювати зміст публічного управління за рахунок внутрішньоорганізаційної діяльності органів виконавчої влади; публічне управління проявляється лише у зовнішніх відносинах органів виконавчої влади з іншими органами публічної влади, а також приватними особами» [90, с. 97].

Дослідник зазначає, що «публічне управління і політична діяльність повинні бути розмежовані, адже порушення порядку здійснення публічного управління та політичної діяльності тягне за собою різні правові наслідки, зокрема і різну юридичну відповідальність. У першому випадку може наступати юридична відповідальність (кримінальна чи адміністративна), а у другому, – політична відповідальність. Публічне управління не поглинає собою політичну діяльність, але політичні рішення можуть бути реалізовані у процесі здійснення публічного управління» [90, с. 97]. Крім того, «публічне управління проявляється лише у зовнішніх відносинах органів виконавчої влади з іншими органами публічної влади, а також приватними особами. Тобто, необхідно розрізняти публічне управління від внутрішньо управлінської діяльності. Вони відрізняються за багатьма ознаками (правовим регулюванням, юридичними наслідками, суб'єктним складом тощо), тому не можуть бути об'єднані у межах однієї категорії. Спільним для них є лише те, що вони регулюються нормами адміністративного права» [90]. У даному контексті Р. Мельник виокремлює види публічного управління у формі:

– втручального публічного управління, що тягне за собою обмежені права, свободи та законні інтереси приватної особи, проявляючись у тому, що на неї покладаються обов'язки чи обтяження (примус викупити земельну ділянку конкретного громадянина; перевірити діяльність суб'єкта господарювання);

– сприяльного публічного управління, завдяки якому приватні особи можуть реалізувати надані їм права, свободи та законні інтереси (надаються послуги, дозволи, пільги, довідки, ліцензії та ін.);

– забезпечувального публічного управління, яке гарантує приватним особам нормальне існування (доступ населення до води, електрики, газу; надання послуг у сфері інформації, освіти, пов'язаних із розбудовою інфраструктурних об'єктів);

– делегованого публічного управління, яке втілюється в царинах, де суб'єкти публічного управління передають частину своїх функцій приватним особам (робота громадського інспектора, адвокатського бюро, залученого органом місцевого самоврядування, щоб надавати безоплатну правову допомогу та ін.; Укрпошти, НАК «Нафтогаз», Укрзалізниці і т. д.);

– виконавчого публічного управління, яке здійснюють суб'єкти публічного управління, реалізуючи на практиці положення Конституції та законодавства України;

– розпорядчого публічного управління, що проявляється у сферах, де суб'єкти публічного управління видають підзаконні правові акти, коли відсутня відповідна законодавча база чи правового підґрунтя бракує, щоб повною мірою регулювати конкретні суспільні відносини [90].

Відтак, публічне управління визначається як процес організації і керування суспільними ресурсами та сферами діяльності держави з метою задоволення потреб суспільства і досягнення спільних цілей, що охоплює діяльність державних органів, включаючи уряди на різних рівнях (центральний, регіональний, місцевий), а також державних службовців і інших працівників публічного сектору.

Головною метою публічного управління є ефективне використання ресурсів, забезпечення якісних послуг громадянам і підтримання стабільності та розвитку суспільства. Основні принципи публічного управління включають:

1. Прозорість. Влада та процеси прийняття рішень повинні бути доступними для громадян, інформація про діяльність державних органів має бути відкритою.

2. Відповідальність. Державні органи та службовці повинні нести відповідальність за свої дії та рішення, а також забезпечувати взаємодію з громадянами.

3. Ефективність і результативність. Публічне управління має забезпечувати досягнення конкретних результатів і задовольняти потреби суспільства на високому рівні ефективності.

4. Участь громадян. Громадяни повинні мати можливість брати участь у процесах прийняття рішень і контролювати діяльність державних органів.

5. Легітимність. Публічні органи повинні діяти відповідно до закону та мати легітимне право здійснювати владні повноваження.

Принципи публічного управління його ефективність та взаємодія з громадянами визначають як добре держава може виконувати свої функції, забезпечувати розвиток суспільства та підвищувати якість життя громадян.

Публічне управління може охоплювати різні сфери, такі як економіка, освіта, охорона здоров'я, соціальна допомога, забезпечення безпеки, екологія тощо. У сучасному світі публічне управління стає все більш складною сферою через постійні зміни в суспільстві, технології, економіці та геополітиці.

Під питаннями місцевого значення, попри деякі характерні ознаки стосовно їх походження й змісту, в науковій сфері типово окреслюють низку справ, розв'язання котрих створю належні умови для місцевої життєдіяльності територіальної громади для задоволення потреб її населення. Так, В. Григорьев «питаннями місцевого значення визначає життєзабезпечення населення конкретної території, вирішення яких відповідає управлінським і матеріально-фінансовим можливостям органів місцевого самоврядування» [33]. В. Коваленко та М. Пітнік до таких відносять «питання безпосереднього забезпечення життєдіяльності територіальної громади, визначені Конституцією та законами України» [64]. О. Гейда під такими питаннями розуміє «ті, що впливають із колективних інтересів місцевих жителів – членів відповідної територіальної громади, які вирішуються ними або віднесені до

компетенції місцевого самоврядування, а також інші питання, котрі належать до компетенції органів державної влади в Україні» [26].

У контексті нашого дослідження варто дослідити сутність поняття «територіальна громада». В кожній державі утворюються свої системи територіальної організації влади й публічного управління, що здійснюється, зазнаючи впливу національних, історичних, географічних, економічних, культурних й інших характерних ознак. Велику увагу під час досліджень науковці й практики надавали питанням щодо формування й діяльності територіальної громади. Вибір теоретичних підходів та моделей територіальної громади має вплив на результативність діяльності системи місцевого самоврядування, здатність здійснювати надані їм повноваження, гарантувати високий рівень якості життя населення та сталий розвиток території. Розгляд світової та вітчизняної практик дає змогу впорядкувати отримані знання із зазначеного питання, що дозволяє запропонувати національну систему публічного управління на центральному та місцевому рівнях із застосуванням найбільш вдалих теоретичних та практичних напрацювань світових держав.

Формування встановлення сутності поняття територіальної громади відбувалося впродовж тривалого історичного проміжку, зазнаючи впливу різноаспектних наукових суджень, концепцій, теоретичних підходів, практичних досліджень. Аналіз та дослідження закордонного й вітчизняного досвіду щодо окресленого питання відзначається різними визначеннями, судженнями, принципами, особливостями та іншим щодо формування й функціонування територіальних громад. Одночасно зі словосполученням «територіальна громада» вчені послуговуються іншими назвами, зокрема комуною, територіальною спільнотою, територіальною спільністю, територіальним колективом, місцевим співтовариством, соціально-територіальною спільнотою та ін.

Зокрема, в матеріалах Г. Хіллері, які узагальнюють компоненти окреслення терміну «територіальна співдружність», превалює переконання

стосовно «спільноти як утворення людей» [191]. Така думка підтверджується тезами, що «грумада як люди зазвичай розуміється як групи самовизначених або визначених іншими осіб, які соціально взаємодіють, мають спільні історичні або інші зв'язки, відповідають потребам один одного, поділяють спільні цінності й часто розділяють фізичний простір» [185] і «грумада – група людей, яка базується на чинниках околиці, міста, графства, регіону, області, племені, культури, етносу або віри» [182]. Не менше значення, на думку Г. Хіллері, має виокремлення інших компонентів, таких як «соціальна взаємодія, територія та загальний зв'язок або зв'язки, що зазвичай знаходяться в громадському житті» [191]. В своєму дослідженні С. Ферландер засвідчує головно існування таких само складових, проте щодо визначення поняття «грумада» [189]. Отже, обоє вчених виокремлюють три головні компоненти для означення терміну – це територія, загальні зв'язки й соціальна взаємодія. В працях Д. Чевіс розширює особливості терміну «грумада», виокремлюючи наступні головні складові: як «задоволення потреб, розподілені цінності, членство, вплив, розподілені емоційні зв'язки» [184]. Р. Уоррен, з погляду соціології, у своїх працях окреслює поняття «ідеальної» громади, особливостями котрої називає «здатність до регуляції взаємин основних груп, самокерування, розподілу влади, визначення ступеня участі в житті громади, підтримки її життєздатності, встановлення меж контролю території та конфліктів» [206]. Як бачимо, у літературі зарубіжних дослідників виявлено кілька підходів до вивчення сутності понять, які характеризують громаду:

1. Якісний підхід спрямований на створення громади на основі спільного почуття співпраці, близькості місцепроживання, подібних справ, особистих контактів, стилю життя та загальних місцевих інтересів. Також цей підхід заснований на спільній системі цінностей.
2. Екологічний підхід розглядає громаду як самодостатній організм зі своїми власними життєвими процесами, де солідарність та спільні інтереси членів виникають з проживання в одному місці.

3. Психологічний підхід акцентує на загальних інтересах, цінностях та цілях членів громади щодо їхньої території, незалежно від її розміру.

4. Етнографічний підхід розглядає громаду, яка базується на традиціях та культурі.

5. Соціологічний підхід вважає громаду соціальною системою з тісними горизонтальними та вертикальними зв'язками як внутрішніми, так і зовнішніми, що сполучають її з іншими системами.

6. Економічний підхід ґрунтується на взаємозв'язках різних секторів економіки, домогосподарств та підприємств, включаючи населення, його професійний склад і зайнятість.

Своєю чергою, українські вчені з-поміж особливостей територіальних громад теж виокремлюють територію й соціальну взаємодію. І. Бутко, наприклад, визначає територіальну громаду «як людей, які мешкають у певних територіальних межах та об'єднані спільними інтересами» [19, с. 8]. Він вважає, що попри властиві територіальній громаді особливості соціальної неоднорідності та різноманітності потреб, переважна кількість населення поєднана великим числом спільних інтересів, до яких належать безпечні умови проживання, роботи, відпочинку, існування розвиненої мережі закладів культури й соціального призначення, значний ступінь благоустрою, якісна діяльність комунальних, транспортних, інших систем.

Ю. Наврузов запропонував комплексний підхід до окреслення поняття й особливостей громади (комуни, місцевого співтовариства, територіального колективу тощо), який відзначається як «історично сформована спільнота людей, що визначається спільністю традицій, культури, належністю до комуни; сукупність соціальних взаємодій, реакцій між індивідами; спільний, колективний споживач; розвиток виробництва та надання громадських послуг; здатність впливати на місцеве суспільне життя, представляти інтереси місцевого населення, наділяти його повноваженнями» [98].

В працях О. Батанова досліджуються характерні ознаки територіальної спільноти, що утворюється «з фізичних осіб – жителів, що постійно мешкають,

працюють на території села (або добровільного об'єднання в спільну громаду кількох сіл), селища або міста, безпосередньо або через сформовані ними муніципальні структури вирішують питання місцевого значення, мають спільну комунальну власність, володіють на даній території нерухомим майном, сплачують комунальні податки та пов'язані територіально-особистісними зв'язками системного характеру» [5, с. 77]. На думку вченого, головними особливостями є територія, взаємодія, відповідні зв'язки, що утворюють поняття загальних потреб та досягнення власних інтересів.

Як переконані решта дослідників, територіальна особливість не вважається превалюючою у конкретизації термінів. Зокрема, С. Сахненко дає характеристику громаді за допомогою поняття соціальні спільності, які «складаються в результаті взаємодії людей, основними якостями вважаються самоврядність, спроможність безпосередньо здійснювати властиві їм соціальні функції та первинність стосовно тих суб'єктів права, що формуються народом, націями» [76, с. 9].

За визначенням В. Кравченка, «під територіальною громадою розуміється сукупність громадян України, котрі спільно проживають у міському чи сільському поселенні, мають колективні інтереси та визначений законом правовий статус» [72, с. 72].

Проте, на думку М. Орзіх, «члени територіальної громади, навпаки, не обов'язково повинні володіти громадянством або постійно проживати на певній території, вони можуть на ній працювати, володіти нерухомим майном або бути платниками комунальних податків» [109].

Отже, подані матеріали характеризують поняття «територіальна громада», по-перше, через пріоритетність територіально-інтеграційної особливості, що визначає прикріплення поняття до відповідної природної територіальної одиниці, в межах котрої мешканці консолідуються задля спільної діяльності; по-друге, через переваги соціальних зв'язків та взаємодії між членами громади, базуючись на спільних інтересах.

Дослідження зазначених підходів відображає територіальну громаду як основний суб'єкт місцевого самоврядування, який бере активну участь у вирішенні питань місцевого значення, як безпосередньо, так і опосередковано. Здебільшого ці характеристики об'єднуються навколо територіальної та колективної єдності, спільності інтересів та майнових цінностей, а також соціальної й економічної взаємодії, спрямованої на розв'язання проблем і розвиток їхніх територій. Особливої уваги заслуговує розширення місцевої економіки, збільшення матеріальних і фінансових ресурсів, а також врахування соціально-демографічних показників. Такі аспекти допомагають розвивати місцеві організації і інфраструктуру, а також забезпечити наявність природних ресурсів, необхідних для створення та функціонування громади з метою задоволення потреб всіх її мешканців.

Сформоване в державному законодавстві трактування сутності й поняття територіальних громад відіграє важливу роль для утворення майбутньої політики її становлення. Територіальна громада в Україні (основа місцевого самоврядування) є первинним суб'єктом, іншими словами, населення, котре в результаті природного розселення, проживає на відповідній території і володіє правом вирішувати власні інтереси місцевого рівня. Відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» «територіальна громада визначена як жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр» [128].

Згідно з Конституційними положеннями (стаття 140 Конституції України [68]), місцеве самоврядування вважається «правом територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання в сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста – самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції та законів України. До повноважень територіальної громади (ст. 143 Конституції України) віднесені: «управління майном, що є в комунальній власності; затвердження програм соціально-

економічного та культурного розвитку і контроль їх виконання; затвердження бюджетів відповідних адміністративно-територіальних одиниць і контроль їх виконання; встановлення місцевих податків і зборів відповідно до закону; забезпечення проведення місцевих референдумів та реалізації їх результатів; утворення, реорганізація та ліквідація комунальних підприємств, організацій і установ, а також здійснення контролю за їх діяльністю; вирішення інших питань місцевого значення, віднесених законом до їхньої компетенції» [68].

Розгляд певних Конституційних норм (ч. 3 і 4 ст. 140 Конституції України), які утворюють систему місцевого самоврядування у державі, дає змогу виділяти «громади базового рівня (сільські, селищні, міські), де забезпечується життєдіяльність громадян у межах окремих територій, і громади об'єднаного рівня (районів, областей), де реалізуються колективні інтереси територіальних громад сіл, селищ і міст» [68]. Міцний зв'язок між рівнями – базис для утворення політики публічного управління у державі, натомість деякі відмінності є в налагодженні життєвого забезпечення; соціологічних, економічних, культурних характеристиках; функціонуванні соціальних верств; здійсненні на практиці законодавчих функцій та повноважень та ін.

Законодавчі норми дозволяють виділити певні характеристики територіальних громад, які допомагають описати їх структурно-функціональний характер:

1. Територіальна ознака – територіальні громади складаються з осіб, які проживають на певній території, такі як село, селище, місто, незалежно від їхнього громадянства (згідно з Конституцією України [68] і Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» [128]).

2. Інтегративна ознака – територіальні громади об'єднують всіх жителів, які постійно мешкають на відповідній території, незалежно від їхнього громадянства (включаючи іноземців і осіб без громадянства).

3. Інтелектуальна ознака – формування територіальної громади засноване на спільних інтересах жителів, які мають специфічний характер системних індивідуально-територіальних зв'язків.

4. Майнова ознака – територіальна громада є суб'єктом права комунальної власності і володіє рухомим і нерухомим майном, доходами місцевих бюджетів, природними ресурсами та іншими коштами.

5. Фіскальна ознака – члени територіальних громад є платниками місцевих податків і зборів згідно з Конституцією України [68].

6. Самоврядна ознака – територіальна громада має закріплене в Конституції України [68] та Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» [128] право здійснювати місцеве самоврядування.

Проте, запропоновані згідно з правовими аспектами, особливості мають більш декларативні й узагальнені риси, не беручи до уваги демографічні, організаційні, економічні, соціальні, природно-географічні й решту ознак функціонування відповідної території.

Правові питання стосовно утворення й функціонування територіальних громад не втрачають актуальності під час систематизації їх видів. Функціональний компонент територіальних громад в науковій сфері рекомендовано класифікувати, по-перше, відповідно до цілей і завдань публічного управління:

- політична – як реалізація громадянами конституційного права участі в державних і суспільних справах;

- економічна – вирішення проблем економічного характеру, які виникають на місцевому рівні (потреба виконувати програми соціально-економічного розвитку, управляти комунальним майном, місцевим фінансовим ресурсом і т. д.);

- соціально-культурна – покращення стану культурного середовища та ситуації із соціальним забезпеченням на місцях (управління закладами, які охоплюють освіту, охорону здоров'я, культуру та є власністю громади);

– екологічна – розроблення місцевих програм розвитку та участь у реалізації загальнодержавних і регіональних програм охорони навколишнього середовища [5].

По-друге, в залежності від видів адміністративно-територіальних одиниць, в межах котрих функціонують певні територіальні громади: функції територіальних громад сіл та селищ; територіальних громад у межах міст і територіальних громад, які належать до міських районів; територіальних громад, якими володіють міста, що мають статус обласного підпорядкування, Києва й Севастополя.

По-третє, відповідно до способів, засобів і методів публічного управління, виокремлюють функції: «інформаційну, планування й програмування розвитку відповідних територій, нормотворчу, територіальну, бюджетно-фінансову, матеріально-технічну, функцію соціального контролю» [5].

Застосовуючи як класифікаційний критерій функціональний зміст територіальних громад, іншими словами, вектор функціонування, з метою здійснення котрого консолідувалися мешканці відповідної території, рекомендується виокремлювати наступні їх види:

- «соціальні (вирішення різних соціальних проблем і здійснення соціального контролю);
- економічні (спільне господарювання, запровадження податків, накопичення фінансів, надання чи отримання фінансової допомоги);
- культурні, духовні (виховання, збереження, розвиток традицій);
- політичні (участь у вирішенні питань місцевого значення, ухвалення рішень щодо стратегічних питань розвитку);
- судові територіальні громади;
- оборонні територіальні громади тощо» [155].

Розуміння світовим товариством глобальних обсягів бідності на міжнародному рівні, проблематики становлення сільських територій,

неоднаковості доходів, погіршення стану довкілля допомогло усвідомити потребу зважання на інтереси особи, покращення якості життя, переходу від кількісного розвитку до якісного.

Україна, зобов'язавшись здійснити перехід системи господарювання на принципи сталого розвитку, засновує та вводить процеси збалансованого національного соціально-економічного розвитку. Переважна кількість наукових досліджень останніми роками приділена питанням сільського розвитку й стійкого розвитку сільських територій. Під сталим розвитком сільських територій розглядають здатність сільської громади гарантувати покращення якості життя громадян, зростання ефективності суспільної праці, бережливе застосування ресурсів, збереження природного навколишнього середовища для нинішніх та прийдешніх поколінь.

З огляду на те, що нинішні зміни в державному управлінні, що мають зв'язок із децентралізаційним процесом, спричинили виникнення поняття «об'єднана територіальна громада», слід зазначити, що місцева економіка, соціально-демографічні характеристики певних регіонів, місцеві організації, природні ресурси й інституції є життєво важливими для її утворення. В працях на сучасному етапі зазначається, що сталий розвиток повинен започатковуватися й підтримуватися на рівні територіальних громад як головного суб'єкта гарантування розвитку певної території.

Особливий акцент ставиться на наукових аспектах формування концепції, основою якої є сталий розвиток об'єднаних територіальних громад. Усвідомити глибинний сенс «сталого розвитку територіальних громад» можна, орієнтуючись на зміст його складових: «сталий» (означаючий «незмінний», «постійний», «тривалий») і «розвиток» (означає перехід від менш досконалого стану до його поліпшеного варіанту). Враховуючи ці аспекти, під сталим розвитком територіальних громад розуміється неперервний і тривалий процес кількісних та якісних змін, спрямованих на задоволення потреб територіальних громад.

Згідно з Концепцією сталого розвитку населених пунктів, сталий розвиток територіальної громади управляється за кількома напрямками:

1) «забезпечення раціонального використання природних ресурсів; 2) поліпшення соціальних умов життя населення; 3) забезпечення населення житлом; 4) удосконалення виробничої інфраструктури; 5) розвиток транспортної інфраструктури; 6) розвиток інженерної інфраструктури; 7) формування повноцінного життєвого середовища в населених пунктах; 8) поліпшення санітарно-гігієнічних умов; 9) захист від несприятливих природних явищ, запобігання виникненню техногенних аварій» [127]. Відповідно, так само як і наднаціональному рівні, основними складовими сталого розвитку територіальних громад є:

1. Економічний аспект – спрямований на підвищення продуктивності суспільної праці, що включає раціональне використання ресурсів, просування інновацій, підтримку стабільного економічного зростання та розвиток підприємництва.

2. Екологічний аспект – спрямований на збереження природного середовища та врахування екологічних аспектів у прийнятті рішень. Це включає заходи щодо збереження біорізноманіття, енергоефективності, використання відновлюваних джерел енергії та зниження викидів забруднюючих речовин.

3. Соціальний аспект – має на меті поліпшення добробуту і підвищення якості життя населення. Це охоплює забезпечення доступу до якісної освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, а також створення рівних можливостей для всіх громадян.

Забезпечення балансу між цими трьома аспектами є ключовим у досягненні сталого розвитку територіальних громад, де економічний прогрес підтримується з урахуванням екологічних та соціальних вимог для забезпечення стійкості та добробуту у майбутньому.

Перехід територіальних громад на принципи сталого розвитку вважається непростим процесом багатоступеневої узгодженої системи

управлінських, економічних, соціальних, природоохоронних заходів на базі комплексного, збалансованого, гармонійного здійснення.

В основі Концепції сталого розвитку об'єднаних територіальних громад містяться принципи, окреслені: керованим та стратегічним типом місцевого розвитку, у процесі якого враховуються не тільки сучасні, а й потенційні потреби територіальної громади; відносними обмеженнями в царині, де використовується природний потенціал, що залежить від того, на якому рівні перебуває техніка й соціальна організація, чи здатна біосфера самовідновлюватися; соціальною справедливістю під час того, як розподіляються та використовуються блага; інтеграцією інноваційних, стратегічних та проектних процесів, що має на меті підвищити ефективність і результативність управлінських процесів у територіальній громаді в сталому режимі [80].

Відтак, на тлі євроінтеграційного майбутнього сталий розвиток об'єднаних територіальних громад визначає такі зміни в системі суспільних відносин, які гарантують партнерство інтересів громади, підприємництва та органів місцевого самоврядування для того, щоб задовольнити потреби мешканців і громади сьогодні та в перспективі, іншими словами, співвідносяться з європейськими нормами та стандартами.

Отже, під сталим розвитком територіальних громад ми розуміємо гармонійний розвиток, спрямований на досягнення декількох важливих цілей, що включає екологічну безпеку території, формування стабільної соціально орієнтованої сільської економіки, демократичну участь громадян у створенні сприятливих соціальних умов, а також підвищення якості життя і стандартів для сучасних і майбутніх поколінь.

Проаналізувавши основні підходи науковців до тлумачення сутності базових понять дослідження, можемо дати власне визначення досліджуваного поняття «публічне управління сталим розвитком територіальних громад» з урахуванням сучасних викликів та цілей. Відтак, на наш погляд, *публічне управління сталим розвитком територіальних громад – це процес прийняття*

рішень, планування та впровадження стратегій на місцевому рівні з метою досягнення сталого розвитку, у контексті якого необхідно забезпечити збалансований розвиток територіальних громад, громадську участь в управлінській діяльності, збереження природних ресурсів, зменшення негативного впливу на довкілля та забезпечення високого рівня життя для всіх жителів.

Розглянемо основні аспекти запропонованого визначення:

1. Сталість. Визначення підкреслює необхідність розвитку територіальних громад, який забезпечує потреби сучасного покоління, не порушуючи можливості майбутніх поколінь задовольняти свої потреби. Це враховує важливість збереження природних ресурсів та балансу здатності екосистеми відновлюватися.

2. Територіальні громади. Визначення акцентує увагу на місцевому рівні управління. Місцеві громади грають ключову роль у впровадженні стратегій сталого розвитку, оскільки багато рішень та дій мають прямий вплив на місцевих жителів та природне середовище.

3. Процес прийняття рішень. Визначення наголошує на важливості участі громадян у процесі прийняття рішень. Це дозволяє забезпечити включеність та репрезентативність інтересів різних груп населення та забезпечити, що прийняті рішення є належним чином підтримані громадою.

4. Сучасні виклики. Визначення враховує, що публічне управління сталим розвитком територіальних громад повинне збиратися та реагувати на сучасні виклики. Це охоплює зміни клімату, нерівність, виснаження ресурсів, міграцію, створення стійкої енергетичної системи та багато інших проблем, які впливають на життя територіальних громад.

Актуальність даного визначення полягає в тому, що воно поєднує принципи сталості із місцевою спрямованістю та активну участь громадян у прийнятті рішень. Воно також враховує сучасні виклики, які потребують інноваційних та ефективних підходів до управління для досягнення сталого розвитку. Дане визначення наголошує, що публічне управління має бути

адаптивним, гнучким і орієнтованим на результати, з метою досягнення кращих соціальних, економічних та екологічних результатів для територіальних громад.

Зауважимо, що публічне управління сталим розвитком територіальних громад виконує ключові ролі у сприянні сталому розвитку та покращенні якості життя громадян, зокрема:

1. Стратегічне планування. Публічне управління допомагає розробити стратегічні плани сталого розвитку для територіальних громад. Ці плани визначають пріоритетні напрямки розвитку, конкретні цілі та показники успішності, які допомагають виміряти прогрес.

2. Впровадження політики та програм. Публічне управління відіграє роль у впровадженні політики та програм, спрямованих на досягнення цілей сталого розвитку. Це може включати заходи щодо енергоефективності, збереження природних ресурсів, розвитку інфраструктури та соціального захисту.

3. Координація та співпраця. Публічне управління сприяє координації та співпраці між різними департаментами, органами влади та іншими зацікавленими сторонами на місцевому рівні. Це допомагає забезпечити збалансований та інтегрований підхід до сталого розвитку.

4. Залучення громадян. Публічне управління стимулює залучення громадян до процесу прийняття рішень. Це може включати громадські консультації, партнерства з громадськими організаціями та активну участь громадян у плануванні та моніторингу розвитку.

5. Моніторинг та оцінка. Публічне управління допомагає забезпечити системи моніторингу та оцінки досягнення цілей сталого розвитку. Це дозволяє оцінювати ефективність заходів та вносити корективи у стратегії, якщо необхідно.

6. Ресурси та фінансування. Публічне управління сприяє забезпеченню необхідних ресурсів та фінансування для впровадження проєктів та ініціатив сталого розвитку. Це може включати залучення фінансової допомоги,

співпрацю з приватним сектором та ефективного використання наявних ресурсів.

7. Забезпечення відкритості та прозорості. Публічне управління допомагає забезпечити відкритість та прозорість в прийнятті рішень та використанні ресурсів. Це забезпечує довіру громадян до дій влади та сприяє більш ефективному управлінню.

У контексті нашого дослідження, варто звернути увагу на особливості публічного управління сталим розвитком територіальних громад в умовах кризи. Як відомо, криза – це ситуація або подія, яка виникає раптово, несподівано, і може створювати серйозні труднощі або загрози, вимагаючи термінового та ефективного реагування. Кризи можуть мати різноманітні характеристики та виникати у різних сферах життя, таких як економіка, політика, соціальна сфера, здоров'я, природні катастрофи, технологічні аварії тощо. Характерні ознаки кризи включають:

1. Неочікуваність. Кризи часто виникають несподівано, іноді без попередження, що ускладнює підготовку та планування для їхнього подолання.

2. Несприятливий вплив. Криза може мати серйозні негативні наслідки, такі як загроза життю, руйнування інфраструктури, економічні втрати, соціальні труднощі тощо.

3. Термінове реагування. В умовах кризи необхідно негайно реагувати для запобігання подальшим негативним наслідкам та мінімізації шкоди.

4. Неозброєність. Ситуації в кризових ситуаціях часто важко контролювати або передбачити, що створює виклик для управління та подолання.

5. Велика невизначеність. Кризи часто супроводжуються великою невизначеністю щодо причин, масштабів та тривалості подій.

6. Потреба в управлінні ризиками та реагуванні. Ефективне управління кризою вимагає системного аналізу, планування та швидкого реагування для врегулювання ситуації.

Кризи можуть мати різні форми та впливати на різні сфери, і вони можуть бути як одноразовими подіями, так і тривалими станами невизначеності або напруженості. Управління кризою передбачає розуміння природи та характеристик конкретної ситуації для ефективного подолання її наслідків.

В умовах кризи особливі вимоги до публічного управління сталим розвитком територіальних громад стають критичними для забезпечення стійкості, виживання та подолання негативних наслідків. На наш погляд, варто виділити наступні ключові вимоги до суб'єктів публічного управління при загостренні кризових явищ:

1. Публічне управління повинно бути гнучким та здатним адаптуватися до швидких змін у соціально-економічному середовищі, що виникають під час кризи. Здатність ефективно реагувати на нові обставини та миттєво коригувати стратегії стає ключовою.

2. Розробка та впровадження чітких планів кризового менеджменту, які враховують особливості сталого розвитку, дозволить оптимально реагувати на виклики кризи та мінімізувати можливі втрати.

3. Забезпечення ефективної взаємодії між різними рівнями влади, громадами та іншими зацікавленими сторонами є важливим для вирішення комплексних проблем та максимізації ресурсів у кризових умовах.

4. Управління повинно забезпечувати баланс між невідкладними заходами та стратегічними цілями сталого розвитку, враховуючи довгострокові наслідки кризи на соціальну, економічну та екологічну сфери.

5. Вирішення кризи повинно враховувати гуманітарні аспекти, забезпечуючи захист прав та інтересів населення, особливо вразливих груп.

6. Використання сучасних технологій для збільшення ефективності, прозорості та взаємодії в умовах кризи може значно полегшити управлінські процеси.

7. Збільшення рівня освіченості та усвідомленості громади щодо криз та стратегій сталого розвитку допомагає підвищити рівень готовності та сприяти швидкому відновленню.

8. Забезпечення стійкості фінансових ресурсів для впровадження заходів сталого розвитку та кризового реагування.

9. Здійснення відкритого діалогу та використання прозорих систем звітності сприяє підвищенню довіри громад у процесах управління.

Враховання цих вимог у плануванні та впровадженні стратегій публічного управління сталим розвитком є важливим елементом ефективного управління в умовах кризи.

Відтак, зміст публічного управління сталим розвитком територіальних громад полягає в його фокусі на конкретному місцевому рівні, врахуванні інтересів громадян, залученні громадськості, координації та інтеграції дій між різними департаментами та викликах сучасності, таких як зміни клімату, міграція та інші соціально-економічні проблеми. Воно створює умови для більш сталого, справедливого та збалансованого розвитку територіальних громад. Враховання особливих вимог у плануванні та впровадженні стратегій публічного управління сталим розвитком є важливим елементом ефективного управління в умовах кризи.

1.3. Роль цілей сталого розвитку ООН у публічному управлінні територіальними громадами в умовах кризи

Глобалізаційні процеси, що відбуваються на сучасному етапі в світовому просторі, й взаємозалежність економік різних держав, пришвидшена динаміка розвитку й введення сучасних технологій, екологічна криза, котра виникає у все більшому числі країн, всі зазначені фактори окреслюють особливості нинішньої цивілізації. Цей процес призводить до зближення та взаємодії між національними економіками, культурами та соціальними групами, що створює

нові можливості та виклики для сучасного світу. Основні характеристики глобалізації:

1. Економічна інтеграція. Глобалізація приводить до зростання обсягів міжнародної торгівлі та інвестицій, що сприяє розподілу ресурсів та розвитку спільних глобальних ринків. Міжнародні корпорації стають більш мобільними та активно діють у різних країнах.

2. Культурна взаємодія. Глобалізація сприяє поширенню культурних впливів та обміну культурними цінностями між різними народами. Зростання засобів масової інформації та інтернету підтримує глобальний обмін ідеями, мовами, музикою, кухнею та модою.

3. Технологічний прогрес. Глобалізація сприяє швидкому поширенню технологій та інновацій між країнами. Технологічний прогрес полегшує комунікацію, співпрацю, доступ до інформації та покращує життя в багатьох сферах.

4. Політична впливовість. Глобалізація впливає на політичні відносини між країнами. Міжнародні організації, такі як ООН, Всесвітня торговельна організація (ВТО) та Європейський союз, стають важливими платформами для співпраці та прийняття рішень на глобальному рівні.

5. Міграція та демографічні зміни. Глобалізація сприяє міжнародній міграції, коли люди переїжджають за кордон для роботи, навчання або з інших причин. Це впливає на демографічну структуру країн та викликає соціальні та економічні наслідки.

Унікальність глобалізації полягає в тому, що це процес, який не має історичних аналогів у такому масштабі. Вперше в історії людство знаходиться в зв'язку, спілкується та співпрацює на глобальному рівні. Глобалізація створює нові можливості для розвитку та процвітання, але також стикається з викликами, такими як нерівність, екологічні проблеми та втрата культурної ідентичності. Успішне керування глобалізацією потребує спільних зусиль та координації між країнами та міжнародними організаціями.

В той же час, варто акцентувати увагу на тому, що сучасне міжнародне середовище стикається з різноманітними кризами, які впливають на розвиток і взаємодію держав та глобальних суспільств. Деякі з найхарактерніших криз у міжнародному контексті включають:

1. Глобальні пандемії. Вплив пандемій має значний вплив на здоров'я, економіку та соціальний розвиток у всьому світі. Ці кризи викликають необхідність глобального співробітництва в боротьбі зі швидким розповсюдженням хвороб та впровадження ефективних заходів підтримки.

2. Кліматична криза. Зміни клімату та екологічні проблеми, такі як природні катастрофи, погіршення якості повітря та води, втрата біорізноманіття, є серйозними загрозами для міжнародного розвитку.

3. Економічні труднощі. Світ стикається з економічними викликами, такими як фінансові кризи, високий рівень безробіття та нерівність в розподілі багатства. Економічні кризи можуть мати глобальні наслідки і вимагають спільних зусиль для забезпечення сталого економічного розвитку.

4. Кібербезпека та інформаційна безпека. Широкомасштабні кібератаки, дестабілізація інформаційного простору та кіберзагрози є серйозними викликами для міжнародної безпеки та стабільності.

5. Міграційні виклики. Велика кількість біженців та мігрантів, які шукають притулок через війни, конфлікти, голод чи екологічні катастрофи, викликає гострі питання щодо безпеки, гуманітарної допомоги та міжнародної співпраці.

6. Політичні та геополітичні кризи. Напруження міжнародних відносин, територіальні конфлікти та геополітичні напруги можуть призвести до загострення ситуації у різних регіонах світу.

Наведені кризові явища не завжди є ізольованими, а їхні наслідки можуть взаємодіяти та впливати на інші. Розуміння та ефективне вирішення цих викликів вимагає спільних зусиль національних та міжнародних гравців.

Порядок денний зі сталого розвитку на термін до 2030 року є планом глобальної діяльності, орієнтованої на те, щоб захищати людську гідність та

гарантувати мир, розвиток для людства та планети як нині, так і в перспективі. У даному контексті Цілі сталого розвитку ООН (або Цілі сталого розвитку до 2030 року) [171] є масштабною глобальною ініціативою, що була прийнята у вересні 2015 року на Саміті ООН зі сталого розвитку. Ці цілі призначені для сприяння сталому розвитку економіки, суспільства і довкілля, а також для вирішення глобальних викликів, таких як бідність, нерівність, кліматичні зміни, безпека, економічне зростання, інфраструктура та інші проблеми. Цілі сталого розвитку ООН включають 17 основних цілей, які мають бути досягнуті до 2030 року. Кожна з цих цілей має конкретні підцілі та індикатори, які допомагають виміряти прогрес в їх досягненні. Ось перелік 17 Цілей сталого розвитку ООН:

1. Немає бідності. Мета – закінчити бідність в усіх її формах, зокрема, забезпечити пристойний рівень життя для всіх людей, який включає харчування, одяг, житло, та доступ до основних послуг. Підцілі: зменшення в кількісному виразі бідних людей та підтримка їхнього соціального, економічного та культурного розвитку.

2. Немає голоду. Мета – забезпечити безпеку харчування, покращити харчові системи та досягти сталої сільської економіки. Підцілі: забезпечення достатньої харчової цінності та якості харчів для всіх людей, зокрема для найбільш уразливих груп.

3. Здоров'я та добробут. Мета – забезпечити здоров'я та добробут для всіх усіх вікових груп. Підцілі: зниження материнської та дитячої смертності, боротьба з епідеміями та інфекційними хворобами, забезпечення доступу до якісних медичних послуг, і забезпечення психічного здоров'я.

4. Якісна освіта. Мета – забезпечити доступну, справедливу та якісну освіту і сприяти можливостям навчання протягом життя. Підцілі: забезпечення доступу до підготовчої дошкільної освіти, забезпечення всіх дітей якісною і безкоштовною базовою та середньою освітою, сприяння навчанню для молодих та дорослих, забезпечення професійної підготовки та навчання.

5. Рівність статей. Мета – досягти гендерної рівності та зміцнити права жінок та дівчат. Підцілі: законодавче забезпечення гендерної рівності, усунення всіх видів дискримінації щодо жінок і дівчат, підтримка участі жінок у прийнятті рішень на всіх рівнях суспільства.

6. Чиста вода та санітарія. Мета – забезпечити доступ до чистої води та санітарії для всіх людей. Підцілі: забезпечення сталого доступу до безпечної питної води, усунення небезпечної практики утилізації фекальних відходів, та покращення гігієнічних умов життя.

7. Доступна та чиста енергія. Мета – забезпечити доступну, надійну, сталу та сучасну енергетику для всіх. Підцілі: розвиток відновлюваних джерел енергії, підтримка енергоефективних технологій, покращення електрифікації усіх сфер життя.

8. Гідне працевлаштування та економічне зростання. Мета – процвітання та налагоджена економіка з гідною роботою для всіх. Підцілі: забезпечення належних та достатньо оплачуваних робочих місць, підтримка малого та середнього підприємництва, сприяння рівному доступу до економічних можливостей.

9. Промисловість, інновації та інфраструктура. Мета – розвивати стійку промисловість, підтримувати інновації та будувати розвинену інфраструктуру. Підцілі: підтримка сталого розвитку промисловості, забезпечення інфраструктури в сільських та віддалених регіонах, сприяння науковим дослідженням і технологічному прогресу.

10. Зменшення нерівності. Мета – зменшити нерівність всередині країн та між країнами. Підцілі: підтримка доходів та соціального захисту для найбільш вразливих верств населення, забезпечення рівних можливостей для всіх без винятку.

11. Сталі міста та спільноти. Мета – робити міста відкритими, стійкими та безпечними для всіх. Підцілі: покращення умов проживання в містах, забезпечення сталого міського планування та розвитку, зниження екологічного впливу промисловості.

12. Споживання та виробництво. Мета – забезпечити стале та відповідальне споживання та виробництво. Підцілі: зменшення відходів та переходу до більш сталого споживання, промоція використання відновлюваних ресурсів та екологічно чистих технологій.

13. Заходи щодо клімату. Мета – приймати невідкладні заходи для боротьби зі змінами клімату та їх наслідками. Підцілі: зменшення викидів парникових газів, адаптація до кліматичних змін, підтримка технологій з низьким вуглецем.

14. Життя під водою. Мета – зберегти та відновити водні екосистеми для забезпечення сталого розвитку. Підцілі: захист морських та прісноводних ресурсів, протидія забрудненню водних систем та охорона біорізноманіття океанів.

15. Життя на суші. Мета: Зберегти та відновити екосистеми суші для забезпечення сталого розвитку. Підцілі: Захист лісів, боротьба з опустеленням, забезпечення сталого використання землі та збереження біорізноманіття.

16. Сприяння миру, справедливості та міцні інституції. Мета – забезпечити мирне та відкрите суспільство з ефективними та справедливими інституціями. Підцілі: зниження насильства та корупції, забезпечення доступу до правосуддя для всіх, підтримка відкритого та відповідального управління.

17. Партнерство для досягнення цілей. Мета – підтримувати глобальне партнерство для досягнення Цілей сталого розвитку. Підцілі: підтримка міжнародної співпраці та партнерства між країнами, урядами, громадськими організаціями та приватним сектором для спільного досягнення цілей.

Наведені цілі є універсальними, тобто вони застосовні до всіх країн, незалежно від їх рівня розвитку. Вони ставлять перед світом важливі завдання щодо сталого розвитку, викорінення бідності та забезпечення гідної якості життя для всіх людей.

Погоджуємося з науковцями у тому, що «незважаючи на певний прогрес за ключовими напрямками та позитивні зрушення в окремих сферах людської життєдіяльності – домогтися корінного перелому в повсюдному

запровадженні сталого розвитку до 2030 р. навряд чи вдасться. Оскільки цілком очевидно, що задля досягнення проголошених країнами-учасницями ООН докорінних соціальних та економічних перетворень до 2030 р. світ потребує гармонізації соціального, економічного та екологічного складників» [78]. Подібна діяльність має орієнтуватися на введення принципово нової якісної моделі управління сталим розвитком на глобальному, національному й регіональному рівнях за допомогою консолідації зусиль і пошуків значно результативніших напрямків та інструментів організації єдиної глобальної системи збирання інформації від усіх світових держав як нового критеріального виміру «людство як єдине ціле» та переміщення дій всього світового товариства на глобальний рівень, застосовуючи засоби міжнародної співпраці й дипломатії. Разом з тим глобальні й системні зміни, що здійснюються останніми роками, спонукали розглядати принципи формування глобальних моделей сталого розвитку з інших точок зору. Й це є досить ілюстративним. Наразі в світовій практиці поширені спроби організації глобальних моделей сталого розвитку, одна з котрих – модель «Globesight», яка сполучає наступні підсистеми: населення (демографія), економіка (ВВП, енергетика, інвестиції), екологія (використання природних ресурсів). Перевага моделі – це змога прогнозування майбутнього становища й оцінювання результату ухвалених управлінських рішень, значний перелік відображення інтересів різних суб'єктів взаємодії стосовно втілення цілей сталого розвитку й так далі.

Іншими словами, реалізація політики сталого розвитку в різних регіонах світу доказує той факт, що наявна в них система публічного управління, орієнтованого на досягнення Глобальних цілей сталого розвитку, вважається недостатнім чином результативною та вимагає заміни на якісно нову модель державного адміністрування в найбільш значущих для людей галузях суспільно-економічного розвитку. Якраз через це нове змістовне наповнення й уточнення положень концепції сталого розвитку на перехідній стадії визначає створення процедури державного адміністрування сталим розвитком

на глобальному, національному й регіональному рівнях. Завдяки цьому відбуватиметься реалізація «Порядку денного до 2030 р.» як цілісного стратегічного завдання, а також значно результативніше визначатимуться найголовніші галузі, в яких використовуватимуться спільні зусилля світового товариства.

На думку вчених, яку ми також поділяємо, «стратегічний план розвитку територіальної громади варто розглядати як найвагомий адекватний, з урахуванням сучасних реалій, механізм, який використовується для того, щоб реагувати на прояви невизначеного зовнішнього світу й формувати позитивний для розвитку економіки місцевий діловий клімат, що сприятиме зростанню конкурентоспроможності та матеріально-фінансовій територіальній самодостатності» [89].

Гармонійний розвиток територій не може відбуватися без покращення територіальної організації громадян, що, своєю чергою, має нерозривний зв'язок із адміністративно-територіальним устроєм держави. Додержання балансу інтересів значним чином перебуває в залежності від того, наскільки точно під час поділу держави на адміністративно-територіальні одиниці бралися до уваги характерні ознаки розвитку території, її ресурсні можливості, етнічні й культурні традиції мешканців та ін. У випадку, якщо досліджуємо перспективи сталого розвитку суспільства у межах малої території, на зразок області або району, ми повинні покладатися на умови середовища, що вважається для зазначеного суспільства початком у формуванні його ціннісних орієнтирів, пріоритетів, здебільшого окреслює критерії суспільної самоорганізації.

В теорії й практиці розвитку регіонів місцевому самоврядуванню надається головне значення, що має зв'язок із розглядом організаційних і функціональних виявів життєдіяльності особи за місцем її проживання, як факторів соціокультурного компонента сталого розвитку. Зважаючи на те, що місцеве самоврядування – це право на самоорганізацію й самодіяльність, доречною стане його реалізація, починаючи з територіальних систем, які

перебувають на нижчому (базовому) порядку. Незважаючи на велику кількість розбіжностей у визначенні суті місцевого самоврядування, майже всі вчені підтримують те, що відправна точка в його трактуванні – поняття територіальної громади.

Щоб окреслити роль та місце територіальної громади в системі факторів переходу до моделі сталого розвитку регіону, Г. Лозко запроваджує поняття етнокультурогенезу, покликання котрого – узагальнити інформацію щодо походження й розвитку етнічної культури, здійснивши їхнє зіставлення з моделями сталого розвитку громадянського суспільства загалом [82]. Етнокультурогенезом територіальної громади є комплекс історико-культурних явищ і процесів, етнокультурних традицій і соціокультурних перетворень, що мають зв'язок із формуванням так званого усталеного суспільства, а також його переходом на новий етап цивілізаційного розвитку.

В розрізі зазначеного трактування головними складниками територіальної громади, які забезпечують її вплив на потенціал сталого розвитку, вважаються:

- «чисельність населення (чим менша за чисельністю громада, тим тісніші особисті зв'язки між її членами);
- статево-віковий склад населення (впливає на рівень динамічності структурних перетворень та їх просторово-часову спрямованість);
- етнонаціональний та релігійний склад громади (наявність чітко виражених етнокультурних ознак і зразків поведінки, які, за умов поліетнічності, можуть бути взяті за основу різного роду суспільної сегрегації і провокувати руйнівні конфлікти в межах СТК);
- ментальні особливості спільноти (відображаються у способах ведення господарства, стагнації чи абсорбції ідей, позиціонуванні «себе» по відношенню до «інших» тощо);
- профорієнтація населення (трудова зайнятість, традиційна матеріальна культура використання і споживання, що перш за все відповідає даній території);

– рівень інформатизації та освіченості населення (орієнтація суспільства в структурі та завданнях концепції, вміння критично мислити, широко дивитися на речі, ідентифікувати себе як «суспільство справедливості» т. п.)» [158].

Зауважимо, що від вироблення та прийняття рішень на місцевому рівні залежать умови життя місцевих громад, що втілюється за допомогою інститутів місцевого самоврядування та самоорганізації мешканців, вважається в той же час і одним із компонентів досягнення сталого розвитку місцевої громади та інструментом покращення результативності реалізації ЦСР на місцевому рівні за допомогою діяльності певних самоврядних організацій. Відповідно до цільового спрямування, бюджет будь-якої територіальної одиниці можна класифікувати на 2 види:

- бюджет забезпечення;
- бюджет розвитку.

Фінанси, які зосереджуються в бюджеті забезпечення, скеровуються, згідно з назвою, на те, щоб гарантовано забезпечити термінові потреби мешканців території. Н. Камінська надає наступний перелік функцій місцевого самоврядування: «...залучення населення до участі у вирішенні питань місцевого та загальнодержавного значення; управління комунальною власністю; забезпечення комплексного соціально-економічного та культурного розвитку відповідної території; надання соціальних послуг населенню; забезпечення законності, громадської безпеки, правопорядку, охорона прав, свобод і законних інтересів громадян; соціальний захист населення, сприяння працевлаштуванню громадян; зовнішньоекономічну; природоохоронну; регулювання земельних відносин; облікову; дозвільно-реєстраційну; інформаційну» [58]. Іншими словами, виникають питання стосовно: гарантування громадського порядку, дієвості й надійності транспортної, медичної інфраструктур, безперебійного водо-, газо-, енергопостачання тощо.

Результативність і безперервність здійснення наведених вище функцій – найбільший пріоритет місцевого самоврядування, й через це зумовлює потребу оптимізації ресурсів, пошуків засобів і механізмів їхнього забезпечення – і власних, і тих, які залучаються.

Стратегія сталого місцевого розвитку не вважається абсолютно новим інструментом управління. У великій кількості держав та громадах напрацьовуються стратегії економічного розвитку зі зважанням на сталість (sustainable) і розумність (SMART). Вони ґрунтуються на тому, що вже налагоджено в державі на національному, регіональному й місцевому рівнях, підтримуючи поєднання, обопільне доповнення й узгодженість між різними засобами й процесами планування й підходами до нього.

Під час взаємодії держави та регіонів особливу увагу надають розподілу вже існуючих ресурсів на базі усталених процесів, а не напрацюванню результативної економічної політики, яка зважає на своєрідність території, а також підтримує оптимальне застосування стратегічного потенціалу регіональних господарських комплексів України. Водночас стихійний розвиток певного регіону без окреслення його значення у вітчизняній економіці, системі пріоритетів та гарантування узгодженості дій усіх суб'єктів господарської, а також іншої діяльності в обставинах відкритої економіки неодмінно трансформується у процес нераціональної витрати ресурсів та зусиль. В нинішніх обставинах глобалізації й зростання загроз світової фінансової кризи терміновою вважається необхідність в окресленні цільових орієнтирів сталого розвитку як економічної системи держави на тлі ресурсних обмежень, а також її регіональних економічних систем.

У даному контексті, децентралізація – це головний рушій введення принципів сталого розвитку, реалізація місцевих реформ і реальних змін на місцях передбачає ряд як переваг, так і ризиків, що потребує її відповідного втілення у кожній новосформованій об'єднаній територіальній громаді (табл. 1.2). Реформа децентралізації визначає, якою стане нова територіальна організація влади, яким чином будуть децентралізовані завдання,

повноваження й відповідальність; як розвиватиметься система місцевого самоврядування та відбудеться створення територіальних громад, які є спроможними, як покращиться державна регіональна політика. При цьому «успішне здійснення реформ децентралізації тісно пов'язане із формуванням нової генерації місцевих політиків та службовців органів місцевого самоврядування, які будуть діяти в принципово нових умовах та які потребують нових знань, умінь і навичок. Це викликано, перш за все, зміною статусу територіальних громад та тих перспективних завдань, що постають перед місцевою владою» [80, с. 5].

Таблиця 1.2

Можливості та ризики сталого розвитку об'єднаних територіальних громад

№ з/п	Можливості розвитку ОТГ	Ризики розвитку ОТГ
1	Вища спроможність для локальних стратегій стимулювання інноваційного розвитку	Уніфікація повноважень органів місцевого самоврядування ОТГ незалежно від їх категорії, кількості населення та матеріального забезпечення
2	Ефективніше надання місцевих державних послуг	Нечіткий розподіл повноважень між органами місцевого та державного управління на субрегіональному та регіональному рівнях
3	Стимули для підходів активного місцевого розвитку	Недосконала система контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування ОТГ
4	Мобілізація місцевих громадських ресурсів	Недосконалість інституту делегування повноважень та відповідних йому засобів стримувань і противаг, що є потенційним джерелом конфліктів
5	Простір для втілення нових ідей	Нестача людської/технічної спроможності
6	Підвищення прозорості та підзвітності управління	Посилення ролі місцевих політиків та недосконале місцеве управління
7	Активніша участь громадян у розвитку ОТГ	Підвищення витрат на координацію структури управління ОТГ
8	Краще відображає потреби громадян	Корупція

*джерело: за матеріалами [80; 180].

До того ж, розвиток громад визначає активне залучення суб'єктів, зокрема громадян, бізнесу, влади й партнерів, щодо спільного окреслення способів розв'язання місцевих проблем та спільних дій з виконання ухвалених рішень. Він ґрунтується на усвідомленні того, що жодна людина, організація чи орган влади не має змоги вирішити всі локальні проблеми тільки завдяки власним зусиллям.

Для цього необхідне «партнерство активної громади, приватного сектору, місцевих органів влади різних рівнів, інших національних та іноземних організацій. Визначення місцевих пріоритетів, узгодження їх із місцевою владою, планування й об'єднання зусиль для їх втілення допомагають громадам також розбудувувати довіру між їхніми членами й усіма партнерами та спроможність до довгострокової діяльності, забезпечують зростання добробуту та якості життя» [125]. Одна з характерних ознак сталого розвитку громад – багатоаспектний, системний та інклюзивний процес, у котрому задіяні різні групи суб'єктів на відповідній території, межі котрої здебільшого співпадають із адміністративними кордонами, іншими словами, майже вся територіальна громада. Зокрема, до головних цілей громади в розрізі гарантування її сталого розвитку, належать:

- 1) «зростання якості життя й забезпечення комфортних умов життя для всіх мешканців;
- 2) залучення громадян до стратегічного планування розвитку територій громади;
- 3) покращення іміджу та зміцнення репутації населених пунктів, що входять до складу громади» [80].

До головних завдань, на яких базується децентралізація, слід зарахувати:

- «передачу повноважень від органів виконавчої влади на рівень територіальних громад і закріплення за ними достатніх фінансових ресурсів;
- чітке розмежування повноважень між органами виконавчої влади та між різними рівнями органів місцевого самоврядування;
- посилення відповідальності органів та посадових осіб місцевого самоврядування за свої рішення перед виборцями і державою» [80, с. 7].

У вузькому значенні інструменти сталого розвитку можливо окреслити як спеціальні заходи, котрі застосовують представники публічного й приватного секторів для того, щоб громади розвивалися. Здатність громад до використання синтетичних підходів під час реалізації ЦСР зростає після входження на етап секторальної децентралізації, котра збільшує реальну

ефективність громад, зокрема й на базі інноваційних інформаційних технологій. В межах секторальної децентралізації потрібно досягти дієвої горизонтальної й вертикальної координації секторальних політик у значній частині напрямків, як-от розвиток економіки, транспорт, охорона здоров'я, освіта, енергетика, сектор безпеки, екологічний стан, інформаційні комунікації, втілення соціальної політики й політики на ринку праці та ін. Водночас із безпосереднім зростанням повноважень органів місцевого самоврядування (чи, в певних ситуаціях, вищих рівнів територіальної організації – укрупнених районів) ймовірно, крім того, застосування непрямих організаційних засобів, які допоможуть місцевим громадам успішно реалізувати завдання, що визначені ЦСР. До таких засобів можна віднести:

- «застосування інноваційних технологій просторового управління – програмних і мережевих продуктів, здатних оптимізувати використання доступних регіону чи громаді ресурсів шляхом їх додаткової організації (це може стосуватися також ресурсів, безпосередньо не підконтрольних місцевим органам влади);

- розвиток соціальної відповідальності бізнесу, заохочення партнерства та приватних інвестицій у місцевий розвиток, що розширюватиме цілепокладання бізнесу, з охопленням певних складових, які пов'язані з ЦСР;

- створення нових вимірів державно-приватного партнерства (перехід до публічно-приватного партнерства з відповідним збільшенням кола його учасників за рахунок органів самоорганізації населення) як засобу ресурсного посилення органів місцевого самоврядування;

- розширення внутрішньорегіональної (між громадами регіону) й міжрегіональної кооперації, що підвищує ресурсну спроможність громад і дає змогу перебирати контроль над масштабними секторальними процесами;

- використання інструментарію оцінки стійкості на місцевому рівні в умовах наявності постійного рівня загроз гібридного характеру (зокрема, стрес-тестування громад та підготовка паспортів безпеки), що вводить

додаткові локальні оцінки, які можуть впливати на оцінку якості секторального управління;

– упровадження механізмів вимірювання й моніторингу для ресурсної реідентифікації громад, оцінки прогресу у сфері реалізації ЦСР, потреб і ефективності надання державної та міжнародної допомоги» [46].

Навіть і без подібних спеціальних заходів сталий розвиток здійснюватиметься, однак, може, значно повільніше. В зазначеному аспекті планування розвитку пришвидшує темпи й покращує ефективність певної діяльності. Найбільш вдалі світові практики показують, що успішне зростання громади завжди орієнтується на стратегію або план, котрі було напрацьовано винятково з такою метою чи окреслено в інших документах. Планування дозволяє громадам проявляти активність, готовність до зміни середовища та, крім того, виникнення нових тенденцій та викликів. Планування є «важливою умовою для того, щоб громада мобілізувала і використовувала обмежені місцеві ресурси для досягнення кращого результату. Без належного планування жодні зусилля ніколи не будуть успішними» [125].

Планування як інструмент сталого розвитку громади є організованим процесом, націленим на напрацювання головних рішень і діяльності, що формують та скеровують те, чим вважається місцева економіка громади, встановлюють, наскільки вона є конкурентоздатною на внутрішньому та зовнішньому ринках, якими вважаються перспективи для її зростання і як треба поступити, аби втілити існуючі можливості, перебороти фактори стримування й досягти її сталого розвитку. Завдяки плануванню можна поліпшити зв'язок та участь різних головних гравців, погоджуючи різнонаправлені інтереси й ціннісні орієнтири, підтримати ухвалення обґрунтованих рішень, а також гарантувати вдалу імплементацію, підзвітність процесу. Планування розвитку громади вимагає:

- 1) збирання та обробки даних;
- 2) формування розуміння результату та окреслення проблем, що підпадають під розв'язання на зазначеному шляху;

- 3) напрацювання та розгляду альтернатив;
- 4) оцінювання майбутніх ефектів поточних рішень.

Найбільш вдалим видом планування може стати напрацювання й втілення стратегії сталого розвитку громади. Стратегічне планування в громадах визначає взаємодію складових (рис. 1.1).

Рис. 1.1. Елементи стратегічного планування у громадах

*джерело: за матеріалами [204]

Таким чином, стратегічне планування розвитку громад вимагає разом з тим потужних ресурсів, включаючи людські та часові. Через це вкрай важливе значення має те, щоби зусилля, які було витрачено, стали не марними, щоби напрацьована стратегія у подальшому втілювалася й просувала сталий розвиток громади. Частиною аналізу реалізованості ініціативи сталого розвитку повинне бути встановлення існування наступних передумов:

- «перспективності економічної зони, для якої пропонується ініціатива, і ймовірності того, що це приведе до продуманої стратегії розвитку;
- оцінки підтримки, наданої місцевими й національними органами влади та лідерами бізнесу;
- імовірності того, що сталий розвиток дасть конкретні результати в частині приватних інвестицій, створення нових робочих місць або збереження наявних і збільшення доходів;

- імовірності того, що сталий розвиток сприятиме створенню стабільних інституцій у муніципалітеті;
- потенціалу та прихильності до ініціативи формальних лідерів і лідерів громадської думки;
- спроможності персоналу, що впроваджуватиме стратегію;
- ступеня підтримки ініціативи структурними підрозділами місцевих органів влади» [80].

Ефективний процес планування сталого розвитку громади має на увазі характерні ознаки громади як цілісного формування, тому що саме з них формуються потенційні кадри громади. На нашу думку, сталого розвитку можливо досягти через гарантування оптимального співвідношення між наступними галузями: фактичні запити бізнесу, конкурентні переваги, системи ціннісних орієнтирів і переконань населення, типи підприємницької діяльності, розвиток земель, безпека довкілля та культурна спадщина, освітні й трудові можливості населення, застосування новітніх адаптивних засобів залучення працівників, управління, мотивації та його розвитку. В комплексі всі названі галузі відіграють вирішальну роль під час місцевого розвитку. Зокрема, наразі основними факторами, які чинять вплив на економічний розвиток громад, вважаються:

- «скорочення значущості сировини в собівартості продукції;
- збільшення мобільності капіталу;
- скорочення частки зайнятих у сировинній і виробничій сферах;
- відсутність національних кордонів у системах зв'язку;
- удосконалення в системі логістики;
- удосконалення в механізмі управління персоналом громад» [67].

За результатами впливу на розвиток міст названі фактори бувають стабілізаційними, дестабілізаційними, кризовими, а також із невизначеними наслідками. Одночасна дія відповідної низки зазначених факторів може зумовлювати асиметричні перетворення в розвитку ОТГ.

Робота інституцій сталого розвитку – один із вагомих чинників і головна передумова планування й динамічного розвитку територій в нинішніх реаліях. Вони вважаються інституційним базисом для втілення стратегій сталого розвитку громад. Суть їхнього функціонування прямо залежить від цілей, завдань та характерних ознак розвитку громади. До обов'язкових особливостей подібних інституцій належать зважання на місцеве середовище, економічне спрямування й націленість на розвиток. Формувати інституції мають змогу різні суб'єкти і в різних організаційно-правових видах, а свою діяльність вони мають можливість розповсюджувати на різні території. Проте, незважаючи на подібні відмінності, в них завжди є належний ступінь правової та операційної самостійності, вони націлені на приведення до активного стану різних гравців розвитку громади (насамперед консолідацію зусиль представників приватного та публічного секторів), а в їхньому функціонуванні переважають неприбуткові цілі (хоч і застосовуються здебільшого бізнес-підходи й моделі).

Таким чином, інституції – своєрідний місцевий форум, який дозволяє представникам публічного й приватного секторів здійснювати рівноправну комунікацію, окреслювати й просувати спільні інтереси під час сталого розвитку громади, разом здійснювати координацію напрацювання й впровадження стратегій, програм та планів. Наведені характеристики прямо спричинені цілями їхнього функціонування й методами досягнення зазначених цілей. Завдяки принципу правової та операційної самостійності такі інституції можуть зосереджуватися в своїй роботі на гарантуванні довготермінової конкурентоздатності економіки території.

Порядок денний до 2030 року робить неможливим вирішення проблеми якості стратегічного планування розвитку територій та громад. Спільна «рамка» ЦСР повинна сприяти в об'єднанні місцевого самоврядування громад, бізнесу й громадянського суспільства довкола усунення загальних проблем, напрацювання нових концепцій, уточнення деталей на національному та місцевому рівнях та, крім того, продукування нових стимулів з метою

залучення і витрати потенціалу зі зважанням на інтереси прийдешніх поколінь. Стандартизація програмних завдань територіального розвитку за допомогою зарахування їх до відповідних завдань ЦСР дозволяє агрегувати та систематизувати їх з метою стратегування на регіональному рівні. Налагодження ментального (світоглядного) зв'язку між глобальним (ЦСР) та локальним (обставини життя) робить значно складнішою мотивацію, на якій формуються стратегії територіального й регіонального розвитку, а значить, посилює їхні стратегічні параметри.

Співробітництво задля реалізації спільних завдань зі сталого розвитку, своє чергою, гарантуватиме пришвидшення досягнення ЦСР через синергію і створить нові змоги з метою:

- «спрямування публічних і приватних інвестицій у розбудову стійкої інфраструктури, забезпечення доступу до основних послуг у містах і територіях, а також конкурентоспроможності локальної економіки, подолання наслідків зміни клімату, скорочення нерівності/непропорційності в економічному розвитку регіонів та територій;

- управління перерозподілом податкових надходжень або встановлення справедливої частки загальнодержавних і місцевих податків;

- доступу до нових механізмів фінансування проектів розвитку;

- справедливого розподілу офіційної допомоги з розвитку, посилення її адресності;

- сприяння міжмуніципальній, транскордонній, макрорегіональній і міжнародній співпраці, розробленню та впровадженню спільних проектів задля сталого розвитку й обміну досвідом» [46].

Передбачається, що розвиток партнерських відносин між владою і бізнесом має допомогти сформувати довіру бізнесу до спроможності місцевої влади належно втілювати довгострокову процедуру імплементації ЦСР, від якої бізнес одержує вигоду у формі покращення якості людських та природних ресурсів, збільшення внутрішнього попиту, зменшення позаекономічних ризиків та ін. Інтеграція місцевих ідентичностей громади й місцевого бізнесу

формує соціальний капітал, котрий вважається великою перевагою в конкуренції громад та передусім за людський потенціал.

Відтак, цілі сталого розвитку ООН відіграють важливу роль у публічному управлінні територіальними громадами. Ось деякі з головних аспектів, які пояснюють їхню роль:

1. Орієнтир для розвитку. Цілі сталого розвитку надають місцевим громадам чіткий орієнтир і визначають пріоритетні напрямки розвитку. Вони допомагають громадам вибрати конкретні заходи і політики, спрямовані на досягнення цих глобальних цілей.

2. Залучення громадян. Цілі сталого розвитку сприяють залученню громадян до процесу прийняття рішень. Вони створюють платформу для діалогу та партнерства між органами місцевої влади, громадянським суспільством та приватним сектором, сприяючи більш активному участі громадян у прийнятті рішень, що стосуються їхнього місцевого розвитку.

3. Інтеграція з різними секторами. Цілі сталого розвитку стимулюють інтеграцію різних секторів у роботі з публічним управлінням територіальними громадами. Вони сприяють співпраці між різними департаментами та органами влади, що дозволяє більш ефективно впроваджувати стратегії сталого розвитку.

4. Підвищення ефективності використання ресурсів. Цілі сталого розвитку спонукають до більш ефективного використання ресурсів та уникнення надмірної експлуатації природних джерел. Вони сприяють плануванню розвитку, яке враховує потреби майбутніх поколінь, а також збереженню навколишнього середовища.

5. Забезпечення інклюзивного розвитку. Цілі сталого розвитку ставлять акцент на забезпечення інклюзивного розвитку, тобто включення всіх верств населення, у тому числі вразливих груп, у процесі прийняття рішень та користування ресурсами. Це важливо для забезпечення справедливого та стійкого розвитку територіальних громад.

6. Моніторинг та оцінка. Цілі сталого розвитку допомагають створити системи моніторингу та оцінки досягнення прогресу. Місцеві влади можуть використовувати ці дані для аналізу результатів своїх заходів та внесення необхідних змін у свої стратегії.

7. Залучення міжнародної підтримки. Цілі сталого розвитку ООН допомагають залучати міжнародну підтримку та фінансову допомогу для реалізації проектів сталого розвитку на місцевому рівні. Вони створюють платформу для співпраці між країнами та міжнародними організаціями з метою спільного досягнення цілей.

Таким чином, цілі сталого розвитку ООН є потужним інструментом для забезпечення сталого, інклюзивного та ефективного публічного управління територіальними громадами. Вони сприяють забезпеченню сталого розвитку, покращенню якості життя громадян та збереженню навколишнього середовища. До того ж, процес подолання тієї чи іншої кризи має суттєвий вплив на систему публічного управління, і часто вимагає адаптації та змін в методах та стратегіях діяльності державних та громадських структур:

1. Управління кризовими ситуаціями стає важливим аспектом публічного управління, створюються та активуються кризові центри, розробляються плани дій у надзвичайних обставинах, та встановлюються ефективні механізми координації та співпраці між різними рівнями влади.

2. Публічне управління набуває гнучкості для швидкого реагування на зміни обставин, адаптація стратегій стає ключовою, оскільки кризи можуть вимагати нових підходів до вирішення проблем.

3. Збільшується важливість взаємодії між різними рівнями управління, включаючи державні, регіональні та місцеві владні структури, а також громадянське суспільство та приватний сектор, при цьому координація та спільна робота є важливими для ефективного подолання кризи.

4. Важливим аспектом стає активне залучення громадян до процесу управління та прийняття рішень, щоб забезпечити більш широкий спектр поглядів та ефективніше використовувати ресурси.

5. Використання технологій для забезпечення ефективності та прозорості управлінських процесів стає більш пріоритетним; електронне урядування, аналітичні інструменти та інші інновації допомагають в управлінні кризовими ситуаціями.

6. Кризові умови часто супроводжуються фінансовими викликами, тому публічне управління стає більш уважним до ефективного використання ресурсів, розробки ефективних бюджетів та фінансового моніторингу.

7. Акцентується увага на гуманітарній допомозі та соціальних програмах для тих, хто потребує найбільшої підтримки у часи кризи.

Відтак, загальною тенденцією є зміцнення співпраці, підвищення ефективності, впровадження технологічних інновацій та гнучкості в публічному управлінні під час криз.

На підставі викладеного можемо зробити висновок, що основні адміністративно-територіальні одиниці в публічному управлінні сталим розвитком – ОТГ, утворені під час децентралізації влади для втілення їхньої соціально-економічної спроможності, формування повноцінних життєвих умов для громадян, застосування інвестиційного потенціалу з метою сталого розвитку територій. Система ЦСР визначає орієнтири для окреслення головних векторів і цільових параметрів під час стратегічного планування розвитку на кожному рівні, що може посприяти партнерству у вертикальному та горизонтальному напрямках публічного управління та, крім того, під час розробки бізнес-стратегій та особистих життєвих стратегічних цілей членів громади. Цінність стратегічного підходу, базуючись на концепції сталого розвитку, іншими словами, зважанні на фактори взаємовпливів рішень на досягнення ЦСР (конкретних і в сукупності), зводиться до створення сталих джерел доходів через відповідальне перед прийдешніми поколіннями застосування місцевих природних, економічних, людських та соціальних ресурсів та, відповідним чином, передбачення витрат, які допомагають розвивати місцеву економіку, захищати навколишнє середовище й зміцнювати

соціальний капітал, формувати передумови для сталого розвитку регіонів і громад, і врешті-решт досягнення ЦСР на національному рівні.

У моменти загострення кризових явищ, цілі сталого розвитку виявляються керівним елементом, нагадуючи про важливість збалансованого розвитку, ефективного управління та співпраці для досягнення сталого розвитку. Спрямованість цілей сталого розвитку на покращення якості життя, захист природних ресурсів, збалансоване економічне зростання та соціальну інклюзію стає кардинальною в умовах криз, коли виникає потреба в невідкладних та продуманих діях. Роль цілей сталого розвитку у публічному управлінні територіальними громадами в кризових умовах виявляється в їхній здатності сприяти ефективному кризовому менеджменту, підвищенню рівня готовності до надзвичайних ситуацій та реалізації стратегій, спрямованих на відновлення сталого розвитку. Вони слугують важливим керівним інструментом, що спрямовує зусилля управлінців на вирішення невідкладних завдань, забезпечуючи при цьому збалансований підхід до екологічних, економічних та соціальних викликів.

Узгодженість глобальних цілей сталого розвитку сприяє також формуванню згуртованої спільноти, що спільно працює над подоланням криз та впровадженням змін, спрямованих на підвищення стійкості та розвиток територіальних громад. Отже, імплементація ЦСР в програмні та стратегічні документи й рішення на всіх рівнях в секторі державної політики та, крім того, в бізнесі – значна передумова для вирішення глобальних та місцевих проблем досягнення ЦСР.

Висновки до розділу 1

1. Розкрито теоретичні аспекти ідентифікації сталого розвитку та його ключові елементи. Проведений аналіз дозволив ідентифікувати різноманітні підходи до розуміння поняття сталого розвитку: неокласичний підхід покладає акцент на дослідження ринкової оцінки природних ресурсів, а саме –

забезпечення сталого розвитку шляхом впровадження саморегуляційних ринкових механізмів (за такого підходу, економічне зростання може супроводжуватись збереженням природних ресурсів та довкілля); неокейнсіанський підхід націлений на активне державне регулювання взаємодії між суспільством та природою, використовуючи адміністративно-розпорядчі інструменти (згідно з цією концепцією, сталий розвиток досягається завдяки ефективному державному контролю за економічними процесами та природокористуванням); інституціональний підхід покликаний досягти сталого розвитку шляхом вирішення екологічних проблем через зміну поведінки людей і впливу суспільства та держави на створення нових інститутів (він акцентує на необхідності формування відповідних структур та правил, що сприятимуть сталому взаємодії з природним середовищем). Кожен з цих підходів має свої переваги та обмеження, і їх поєднання може сприяти досягненню максимально ефективного сталого розвитку, забезпечуючи гармонію між потребами сьогодення та збереженням можливостей для майбутніх поколінь. Під сталим розвитком запропоновано розуміти концепцію соціально-економічного прогресу, ключовим аспектом якої є забезпечення гармонійної взаємодії між економічними, соціальними та екологічними компонентами суспільства, щоб створити збалансовану та довгострокову систему, яка б забезпечувала благополуччя сучасних поколінь, не втрачаючи зваженості та ресурсів для майбутніх поколінь. Відповідно, з'ясовано що сталий розвиток передбачає поєднання трьох основних структурних елементів: економічного, соціального та екологічного.

2. Розкрито сутність та зміст публічного управління сталим розвитком територіальних громад. На наш погляд, публічне управління сталим розвитком територіальних громад – це процес прийняття рішень, планування та впровадження стратегій на місцевому рівні з метою досягнення сталого розвитку, у контексті якого необхідно забезпечити збалансований розвиток територіальних громад, громадську участь в управлінській діяльності, збереження природних ресурсів, зменшення негативного впливу на довкілля

та забезпечення високого рівня життя для всіх жителів. Актуальність даного визначення полягає в тому, що воно поєднує принципи сталості із місцевою спрямованістю та активну участь громадян у прийнятті рішень. Воно також враховує сучасні виклики, які потребують інноваційних та ефективних підходів до управління для досягнення сталого розвитку. Дане визначення наголошує, що публічне управління має бути адаптивним, гнучким і орієнтованим на результати, з метою досягнення кращих соціальних, економічних та екологічних результатів для територіальних громад. Публічне управління сталим розвитком територіальних громад виконує ключові ролі у сприянні сталому розвитку та покращенні якості життя громадян. Ось деякі з основних ролей, які воно відіграє: публічне управління: допомагає розробити стратегічні плани сталого розвитку для територіальних громад; публічне управління відіграє роль у впровадженні політики та програм, спрямованих на досягнення цілей сталого розвитку; публічне управління сприяє координації та співпраці між різними департаментами, органами влади та іншими зацікавленими сторонами на місцевому рівні; публічне управління стимулює залучення громадян до процесу прийняття рішень; публічне управління допомагає забезпечити системи моніторингу та оцінки досягнення цілей сталого розвитку; публічне управління сприяє забезпеченню необхідних ресурсів та фінансування для впровадження проектів та ініціатив сталого розвитку; публічне управління допомагає забезпечити відкритість та прозорість в прийнятті рішень та використанні ресурсів.

3. Здійснено огляд цілей сталого розвитку ООН та визначено їх роль у публічному управлінні територіальними громадами. Дані цілі визначають орієнтири для окреслення головних векторів і цільових параметрів під час стратегічного планування розвитку на кожному рівні, що може посприяти партнерству у вертикальному та горизонтальному напрямках публічного управління та, крім того, під час розробки бізнес-стратегій та особистих життєвих стратегічних цілей членів громади. Цінність стратегічного підходу, базуючись на концепції сталого розвитку зводиться до створення сталих

джерел доходів через відповідальне перед прийдешніми поколіннями застосування місцевих природних, економічних, людських та соціальних ресурсів та, відповідним чином, передбачення витрат, які допомагають розвивати місцеву економіку, захищати навколишнє середовище й зміцнювати соціальний капітал, формувати передумови для сталого розвитку регіонів і громад, і врешті-решт досягнення ЦСР на національному рівні. Цілі сталого розвитку ООН відіграють важливу роль у публічному управлінні територіальними громадами: допомагають громадам вибрати конкретні заходи і політики, спрямовані на досягнення цих глобальних цілей; створюють платформу для діалогу та партнерства між місцевими органами влади, громадянським суспільством та приватним сектором, сприяючи більш активному участі громадян у прийнятті рішень, що стосуються їхнього місцевого розвитку; стимулюють інтеграцію різних секторів у роботі з публічним управлінням територіальними громадами; спонукають до більш ефективного використання ресурсів та уникнення надмірної експлуатації природних джерел; ставлять акцент на забезпечення інклюзивного розвитку, тобто включення всіх верств населення, у тому числі вразливих груп, у процеси прийняття рішень та користування ресурсами; допомагають створити системи моніторингу та оцінки досягнення прогресу; допомагають залучати міжнародну підтримку та фінансову допомогу для реалізації проектів сталого розвитку на місцевому рівні; є потужним інструментом для забезпечення сталого, інклюзивного та ефективного публічного управління територіальними громадами.

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДЖЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ СТАЛИМ РОЗВИТКОМ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

2.1. Характеристика механізмів публічного управління сталим розвитком територіальних громад в Україні

Збудувати громадянське суспільство та, базуючись на демократичних цінностях, створити в країні економіку, яка була б конкурентоспроможною, без якісного та стійкого розвитку всіх територій неможливо. Розбудова дієвої, гармонійної державної регуляторної політики сприяє перспективі розвитку територіальних громад, зміцненню економічних зв'язків між різними територіями та зростанню рівня співпраці з центральними органами влади. Відмінність нинішнього періоду в економічному розвитку держави полягає в розумінні специфіки сучасних подій, а саме: вони безпосередньо залежать від рівня, на якому перебуває розвиток територіальних громад, від того, наскільки громадяни прагнуть і вміють займатися розвитком власної території. Перед державою в цьому зв'язку стоїть завданням формувати ефективну регуляторну політику, що спроможна гарантувати високий рівень виконання задач, які поставлені.

Сталий розвиток перебуває серед тих основних векторів державного управління, що знаходять своє відображення й на загальнонаціональному рівні, і на локальному. Актуальність цього питання надто виростає в процесі децентралізації влади, під час якого велика частка повноважень та ресурсів переходить до органів місцевого самоврядування. Державне управління в царині сталого розвитку має за мету гарантувати придатні для постійної економічної розбудови та перспектив економічного росту в Україні умови; забезпечити здобуття стійких результатів у соціальній сфері, зростання ступеня масштабної конкурентоспроможності держави за умов гарантії стабільної ситуації в екології. Проте без використання якісних, економічно

обґрунтованих важелів державного управління неможливо здобути успіх у сталому розвитку ані на загальнонаціональному, ані на місцевому рівнях. Структура державного управління має бути основана на дії такої системи, яка визначає основні елементи, способи, інструменти, завдяки яким буде здійснено нормативне й інструктивне забезпечення сталим розвитком державного управління.

Науковим товариством сформульовано тезу, що територіальні громади як первинні ланки адміністративно-територіального устрою держави є «рушійною силою будь-якої національної системи. Саме на територіальному рівні формуються первинні ресурсні й фінансові потоки, закладаються основи поділу праці і виробничої кооперації, утворюються стабільні зв'язки і взаємозалежності різноманітних видів відтворювальних циклів та соціально-економічних процесів, задовольняються ключові потреби населення, здійснюється захист природного середовища, а показники територіального розвитку формують спочатку регіональні, а потім і загальнодержавні показники розвитку країни» [52, с. 122]. Розвиток країни залежить також від показників територіальних громад. Отже, підмурівком стабільного розвитку на вищому рівні є «саме місцевий розвиток, з огляду на те, що він, як слушно відмічають українські науковці, відтворює зв'язки, на основі яких формується внутрішній національний ринок і відбувається формування національної економіки загалом» [203].

Кожен із напрямків, який забезпечує сталий розвиток територіальної громади, вимагає втілення певних механізмів управління нею. Термін «механізм управління» загалом наукова література застосовує достатньо часто, і формулюється він по-різному. Загалом термін «механізм» застосовують у переносному значенні й він означає «внутрішню будову, систему чого-небудь» [161].

Інструментарій державного управління – це штучно створена складна система, в якій визначена структура, вона володіє правовими нормами, функціями, завданнями, методами, засобами, важелями, механізмами, завдяки

яким держава впливає на об'єкт управління, аби здобути визначений результат. Разом з тим, будь-якій діяльності потрібний супровід відповідних правових норм та інформаційна й нормативна підтримка. Системі управління потрібна структура для визначення сталих зв'язків і відносин всередині системи та основних напрямів, на які поширюватимуться управлінські впливи, що сприятиме його цілісності. Тож головним завданням, яке стоїть перед розробкою загальної концепції інструментарію, полягає в обґрунтуванні його структури.

На нашу думку, серед головних механізмів публічного управління сталим розвитком територіальних громад в Україні варто виокремити такі:

1. Нормативно-правовий механізм.
2. Організаційно-інституційний механізм.
3. Фінансово-економічний механізм.
4. Соціальний механізм.
5. Інформаційно-інноваційний механізм.

Розглянемо їх детальніше.

Нормативно-правовий механізм окреслює потрібне нормативно-правове забезпечення, що повинне впорядковувати прагнення та права як об'єктів, так і суб'єктів публічного управління сталим розвитком територіальних громад. Застосовувати цей механізм можна «за наявності системи правових відносин, яка б запобігала дискримінації громадян у різних аспектах суспільного життя та перетворила б Україну на дійсно правову державу» [42, с. 93].

Нормативно-правовий механізм публічного управління сталим розвитком територіальних громад—це «система правових засобів і норм, що діють у певній послідовності, які володіють специфічними якісними регулятивними ознаками і, взаємодіючи між собою, здатні породити нову регулятивну якість» [159]. Функціонує він, аби сформуванню державну політику в даній галузі, й базується на нормах і принципах Конституції. Ціль нормативно-правового механізму – визначити закріплені на законодавчому

рівні так звані правила гри, які стосуються дій кожної зі сторін-учасниць, що зацікавлені в розбудові економічних можливостей територій, розробці та втіленні певної державної політики.

Головними принципами нормативно-правового механізму публічного управління сталим розвитком територіальних громад є «дотримання прав та свобод громадян, комплексність вирішення наявних проблем, зниження ризику щодо недотримання законодавчих норм, відповідальність працівників органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування перед жителями територіальної громади. Серед головних його інструментів варто виділити «Конституцію України, кодекси та закони України, нормативно-правові акти найвищих органів законодавчої, виконавчої та судової влади, акти Президента України, центральних і місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, міжнародні угоди, ратифіковані державою» [83].

Роботу нормативно-правового механізму можна відслідкувати через дії, виконані ним, аби розробити й ухвалити нормативно-правові документи, що впорядковують питання сталого розвитку територіальної громади; узгодити систему, за якою будуть затверджуватися методичні рекомендації, положення, різнопланові інструкції; визначати стандарти, проекти й нормативи для галузей; узаконювати рішення органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, їхні положення та розпорядження; дотримуватися правил, відповідно до яких здійснюється перевірка стану державної політики, та контролювати додержання встановлених норм.

Нормативно-правовий механізм має такі головні методи: адміністративні та примус. Адміністративні методи застосовуються посередництвом використання влади й підлеглості, їх утілюють через відповідні накази та розпорядження. Ці методи можуть бути виражені як у вигляді рекомендацій, так і мати категоричну суть. Щодо примусу, то він реалізується через адміністративні, матеріальні, дисциплінарні або

кримінальні покарання. Його застосовують спеціально уповноважені органи, які володіють певною компетенцією, залежно від їхнього відання.

Ухвалення та запровадження міжнародних правових норм у вигляді всіляких стратегій, концепцій чи доктрин часто стикаються з низкою труднощів. Вони спричинені тим, що механізм підпорядкованості управлінських державних нормативно-правових документів досить нестійкий, а також браком усвідомлення різниці між різними актами. В разі, коли ця проблема залишається невирішеною, вона призводить до неузгодженості в державній політиці, зменшує ефективність впливу держави на основні царини сталого розвитку – економічну, соціальну, екологічну, та й політику в цілому. Разом з тим документи, в яких містяться основні вектори розвитку держави, а це відповідні програми, проекти, стратегії, доктрини, плани, концепції, визначають державну політику та спрямовують діяльність органів державної влади й місцевого самоврядування, в основі якої – сталий розвиток регіонів, міст тощо. Ці акти є основою доцільного порядку, за яким здійснюється стратегічне планування, а відтак втілюють у життя розробки державної політики у сфері сталого розвитку за станом на нинішній період (додаток А).

Вивчивши базис нормативно-правових документів з точки зору напрямку сталого розвитку, можемо дійти висновку, що закони, ухвалені Верховною Радою, формують його тільки певною мірою. В основному на це спрямовані Укази Президента України й Постанови та Розпорядження Уряду України. Проблема низької якості нормативно-правового впорядкування в цій сфері має низку ускладнень. Передусім ідеться про вади, на які страждає системність в основному правовому комплексі, яким виступає законодавство. Його вектори, спрямовані на розгляд суспільних відносин у царині економічного розвитку, соціального забезпечення, охорони навколишнього середовища, на нюанси застосування окремих природних ресурсів й забезпечення екологічної безпеки, досі були чинними як самостійні та самодостатні правові сфери. Є запит на систематизацію законодавчих

документів, іншими словами – на об'єднання у зведені групи однорідних нормативних актів за відповідними вимогами, створення так званої єдності за ієрархією, чинною метою на підставі зв'язків, які між ними склалися, або таких, що пов'язують із зовнішнім світом.

Нормативно-правові механізми, які гарантують сталий розвиток, створені за такими напрямками:

- формування груп нормативно-правових документів у сфері сталого розвитку, та їхнє взаємоузгодження з положеннями нормативів і стандартами, що містяться в міжнародних актах; усунення моментів, які виявляють неузгодженості між екологічним законодавством та нормами і стандартами інших царин права;

- поліпшення засад права, на які орієнтуються регулювання та контроль у сфері сталого розвитку;

- заохочення, спрямоване на громадсько-суспільну господарську практику на засадах сталого розвитку;

- зростання ролі знань людей в екологічній та правовій галузях.

Коли держава переходить на закони сталого розвитку, це вимагає формування блоку програмно-прогнозних актів. До них, наприклад, належать: загальнодержавні концепція та стратегія сталого розвитку; прогнози на середньо- та довгостроковий період, а також ефективний план співпраці центру й регіонів у межах певних застережень. Водночас потрібно ретельно встановити, на що орієнтуватися, коли йдеться про систематизацію основ ефективності життя, стану довкілля та розвитку вітчизняної економіки.

Організаційно-інституційний механізм встановлює, хто є об'єктами та суб'єктами публічного управління сталим розвитком територіальних громад, ціль та завдання, які будуть виконані в результаті їхньої роботи, методи управління й організаційні підрозділи. Цей механізм має бути націлений на гарантування якісного функціонування кожного учасника господарської діяльності, що працює у відповідній територіальній громаді, та

на те, аби забезпечити належний рівень результативності від застосування комплексного підходу в їхньому розвитку.

На думку науковців, у виваженості, яка визначає цей механізм, що характеризується послідовністю кроків під час ретельного вивчення, коли відбувається проектування та визначаються цілі, продуманим виділенням організаційних структур та форм, у яких відбуватиметься їхня координація, полягає інтенсифікація процесів, у ході яких реалізуватиметься сталий розвиток територіальних громад [42, с. 92].

Також до напрямків застосування організаційно-інституційного механізму управління сталим розвитком територіальної громади віднесено: «запровадження комплексного підходу щодо ефективного використання коштів на вирішення екологічних проблем, сприяння зацікавленим суб'єктам в їх діяльності, спрямованій на збереження довкілля; підтримка обміну досвідом та інформацією щодо запровадження інноваційних технологій; розширення співпраці у питаннях, що стосуються запровадження принципів сталого розвитку, між органами місцевого самоврядування, органами державної влади, громадськістю; розширення участі громадськості у підготовці управлінських рішень з питань охорони довкілля, поширення інформації з питань дотримання принципів сталого розвитку, проведення науково-практичних семінарів, конференцій, організація різних виставок, презентацій тощо; запровадження технологій консалтингу щодо ведення бізнесу на принципах сталого розвитку; сприяння доступу зацікавлених осіб до інформаційних баз даних, створення інформаційних систем, видання друкованої продукції, підготовка аудіо-візуальних матеріалів; підтримка заходів у сфері освіти, формування громадської думки, навчання і підвищення кваліфікації спеціалістів з метою розширення участі суб'єктів управління у розвитку територіальної громади тощо» [116, с. 187].

Окрім того, організаційно-інституційний механізм управління сталим розвитком територіальної громади в Україні передбачає: «функціонування діяльності консультативно-дорадчого органу з питань державної регіональної

політики при Кабінеті Міністрів України; створення координаційних рад з питань регіональної політики в регіонах України; введення у структуру центрального органу виконавчої влади з питань регіонального розвитку територіальних органів у складі обласних державних адміністрацій; створення при центральному органі виконавчої влади з питань регіонального розвитку наукового центру для розроблення наукових засад державної регіональної політики, здійснення методологічного, аналітичного, правового, інформаційного забезпечення та моніторингу реалізації Концепції; створення на засадах публічно-приватного партнерства агенцій регіонального розвитку в регіонах України» [1].

Серед головних інструментів організаційно-інституційного механізму управління сталим розвитком територіальної громади варто виокремити:

- «організаційно-структурний (здійснюють управлінський вплив через формування структур та реструктуризацію);
- організаційно-адміністративні (впливають на діяльність персоналу);
- організаційно-технічні (впливають на технічні, соціотехнічні та технологічні параметри управлінського процесу);
- організаційно-економічні (впливають на економічні параметри управлінської діяльності);
- комплексні (мають усі або кілька вказаних ознак)» [91, с. 66].

До основних засобів реалізації організаційно-інституційного механізму належать такі: «розмежування повноважень центрального та місцевих органів виконавчої влади у сфері реалізації місцевого економічного потенціалу, створення структурних підрозділів із економічних питань на всіх рівнях управління та координаційних консультативно-дорадчих органів, удосконалення взаємовідносин органів місцевого самоврядування із суб'єктами господарчої діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, створення господарсько-інформаційних центрів, удосконалення системи підвищення кваліфікації державних службовців та посадових осіб місцевого

самоврядування, на яких покладено обов'язки з питань розвитку економічного потенціалу територій» [10].

Мережа організаційно-інституційного механізму управління сталим розвитком територіальної громади в Україні включає «Верховну Раду України, органи центральної виконавчої влади, а також – низка державних комітетів та комісій. Їхня діяльність мала забезпечити регулювання різних аспектів сталого розвитку. Зокрема, Верховна Рада України здійснювала розроблення та затвердження законодавчих актів, спрямованих на захист довкілля та регулювання впровадження сталого розвитку. Кабінет Міністрів України здійснював розробку та затвердження нормативно-правових документів, які регулюють окремі аспекти сталого розвитку країни та її регіонів. Міністерство охорони навколишнього природного середовища здійснювало управління практичними аспектами сталого розвитку – формування дозвільної системи, розроблення та затвердження екологічних норм, природоохоронних заходів, організацію державного екологічного моніторингу» [18].

Діяльністю організаційно-інституційного механізму управління сталим розвитком територіальної громади на практиці передбачено, що має здійснюватися безперервне вивчення та коригування цілей розвитку економічних спроможностей території, уточнення завдань, чинних проектів, під час чого варто враховувати зміни в соціально-економічній обстановці, які сталися в країні чи регіоні (останнє, у свою чергу, потребує здійснення корекції раніше застосованих державою засобів і методів впливу), має тривати і створення та втілення економічних зацікавленостей суб'єктів господарювання на місцях та жителів. На нашу думку, ефективність цього механізму гарантують рівноправність та спільні державні, регіональні й місцеві інтереси.

Фінансово-економічний механізм – це «сукупність фінансово-економічних управлінських методів, інструментів та стимулів, за допомогою яких держава регулює економічні процеси та забезпечує реалізацію соціально-

економічних функцій» [56, с. 421]. Він набуває значної ваги в ході реалізації державної політики, адже рівень і якість життя людей безпосередньо залежить від того, наскільки ефективними виявляться обрані інструменти. Фінансово-економічний механізм діє заради однієї мети – збільшувати економічні можливості та укріплювати конкурентні особливості, якими володіють адміністративно-територіальні одиниці.

Методами, що використовуються під час дії фінансово-економічного механізму є «прямі та непрямі, причому останні відіграють вкрай важливу роль в процесі розвитку економічного потенціалу території. Інструментами економічного функціонального механізму виступають стратегії розвитку, програми, проекти, державно-приватне партнерство, міжбюджетні трансферти, кластери, пряме державне інвестування, транскордонне, міжрегіональне та міжмуніципальне співробітництво, податкова політика громади та ін.» [56].

Рівень, на якому перебуває фінансове забезпечення територіальної громади, розглядають як визначальний фактор її сталого розвитку. Загалом фінансове забезпечення розвитку територіальної громади – це «процес цілеспрямованого впливу всіх суб'єктів, із якими взаємодіє територіальна громада, на задоволення її потреб та інтересів шляхом формування та використання фінансових ресурсів» [152, с. 121]. Отже, комплекс заходів із фінансового забезпечення сталого розвитку територіальної громади працює на те, аби задовольнити потреби й інтереси її суб'єктів, серед яких – органи місцевого самоврядування, суб'єкти господарювання, фізичні особи та домогосподарства, громадські об'єднання й донорські організації. Це виявляється у здобутті результатів виконаних планів у відповідних царинах суспільного життя, зокрема соціальной, транспортній, екологічній та інших. Аби досягти такої мети, суб'єкти територіальної громади, уповноважені на певні дії, скеровують власні фінанси на те, аби різні об'єкти локального значення діяли й розвивалися.

З ухваленням у 2014-2015 рр. відповідних законодавчих актів в Україні відбувається впровадження політики, націленої на бюджетну децентралізацію, яку супроводжують зміни в адміністративній системі – з'являються об'єднані територіальні громади (ОТГ). Мета цих заходів очікувана й зрозуміла: «розширити спектр і поліпшити якість суспільних послуг, які громадяни мають одержати за місцем проживання; активізувати розвиток місцевої ініціативи за рахунок створення фінансово спроможних територіальних утворень; виявити й використати внутрішні резерви для економічного зростання окремих територій і держави в цілому» [129].

Світовий банк розглядає «економічний розвиток регіону як процес, в якому громадськість, бізнес та партнери з неурядового сектору працюють колективно над формуванням кращих умов для економічного зростання і створення робочих місць; метою місцевого економічного розвитку є покращення якості життя для всіх» [195]. На нашу думку, якісна робота підрозділів місцевого самоврядування та їхнє прагнення розвивати свої територіальні громади в соціально-економічному плані потребують значного фінансового підкріплення. Тож 01 січня 2015 року з метою зміцнення економічного потенціалу, відповідно до Податкового та Бюджетного кодексів, місцеве самоврядування отримало більше коштів.

Під час процесу переходу системи на наступний рівень в ній відбуваються певні зміни, що вимагає додаткових ресурсних вкладень. Їхній склад та розмір визначатимуться залежно від того, якими будуть обсяг та характер забезпечення, потрібного територіальним громадам, що підпадає систематизації за певними ознаками: тривалість (постійні/звичайні та тимчасові/надзвичайні), зміст (безпекові, економічні, соціальні, екологічні), актуальність (поточні та капітальні) та ін. Враховуючи акценти сталого розвитку, вважаємо за доречне наголосити на задоволенні капітальних запитів територіальних громад, адже завдяки їхній реалізації сприяє якісно поліпшати умови і спосіб життя громадян.

Оскільки на позабюджетні джерела фінансування територіальних громад діє фактична заборона, оцінювати обсяги фінансового ресурсу, завдяки якому можливе забезпечення їхніх капітальних потреб, варто, виходячи з показників місцевих бюджетів. Потрібно зауважити, що упродовж попередніх років виникла добра тенденція: в загальному обсязі вітчизняних місцевих бюджетів помітний ріст частки капітальних видатків. Однак цей її розмір менший на третину за той, що був зафіксований у час до кризи. Відтак планка виконання намічених запитів територіальних громад щодо капітальних видатків зостається на незадовільному рівні.

Структуру фінансового забезпечення сталого розвитку територіальних громад за місцем розташування варто диференціювати на внутрішні та зовнішні. Органи місцевого самоврядування залучають фінанси з останніх, водночас внутрішні містять низку ймовірно можливих грошових ресурсів, зокрема:

1. власні – «кошти, які отримують органи місцевого самоврядування в результаті податкових відрахувань, які закріплені у Бюджетному кодексі України, зокрема, відрахування від загальнодержавних податків і зборів (податку з доходів фізичних осіб, акцизів, рентних платежів та ін.), надходження від місцевих податків і зборів (єдиного податку, податку на майно, плати за землю, туристичного збору тощо), доходи від операцій з капіталом та інші надходження (штрафи, кошти від відчуження комунального майна, гранти і т. ін.)» [39].

2. передані – асигнування, передані органам місцевого самоврядування завдяки тому, що перерозподіляються фінансові ресурси інших владних органів за вертикальним та горизонтальним векторами. Передані кошти загалом являють собою міжбюджетні трансферти – дотації та субвенції.

Головним призначенням дотацій є «фінансування поточних потреб місцевих громад. Нині виділяють два види дотацій: базову і реверсну. Базова дотація передається з державного бюджету територіальній громаді, а реверсна – територіальною громадою у державний бюджет. Вид дотації визначається

виходячи з рівня податкоспроможності територіальної громади відносно середньої податкоспроможності всіх місцевих бюджетів по Україні. Субвенції мають чітке спрямування і призначаються на реалізацію певних напрямів, зокрема: на будівництво, реконструкції, ремонт і утримання автомобільних доріг загального користування місцевого значення; на здійснення заходів щодо соціально-економічного розвитку окремих територій; на формування інфраструктури об'єднаної територіальної громади; на реалізацію заходів, спрямованих на розвиток системи охорони здоров'я у сільській місцевості, освіти та медицину; на виплату допомоги малозабезпеченим сім'ям; на надання пільг і житлових субсидій населенню тощо» [39].

3. залучені – кошти, які одержують органи місцевого самоврядування від суб'єктів господарювання. До них належать і передані як кредит і які задіяні на принципах фінансової самостійності. Найпоширенішими серед таких грошових ресурсів є інвестиції та благодійна підтримка.

Забезпечення ходу задоволення капітальних запитів територіальних громад грошовими ресурсами нині гарантує вітчизняне законодавство, передусім Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» та Бюджетний кодекс України. Визначною його рисою є цільове призначення певних видів доходів місцевих бюджетів, що зосереджені у спеціальному фонді, зокрема і в бюджеті розвитку.

Одним із ринкових засобів, за допомогою якого створюється капітальний ресурс територіальних громад, виступають позики. Однак із 2015 р. їхнє значення значно знизилося, адже вони покривають тільки 0,5-0,8% від потреби у грошовому забезпеченні розвитку громад.

Стосовно залучених фінансів, то найінтенсивніше органи місцевого самоврядування нині застосовують можливості Державного фонду регіонального розвитку. Та, незважаючи на те, що протягом трьох років коштів із нього надійшло майже на 30,0% більше, вони в рази менші за ті обсяги фінансування, яке отримали для свого розвитку територіальні громади завдяки міжбюджетним відносинам.

Важливу роль у сталому розвитку територіальних громад відіграють податки. Територіальні громади «здобули повноваження та ресурс, які мають міста обласного значення, зокрема:

60% ПДФО – головний податок, завдяки якому власні доходи в ТГ зросли в рази;

25% екологічного податку;

5% акцизного податку з реалізації підакцизних товарів;

100 % єдиного податку; податку на прибуток підприємств комунальної власності; податку на майно (нерухомість, земля, транспорт); державне мито; плата за надання адміністративних послуг; збір за паркування; туристичний збір; рентні плати за користування надрами;

50% грошових стягнень за шкоду довкіллю;

75 % коштів від відшкодування втрат сільськогосподарського і лісогосподарського виробництва і т. д.» [147].

Водночас, об'єднані територіальні громади «мають прямі міжбюджетні відносини з державним бюджетом (до реформи прямі відносини мали лише обласні та районні бюджети, бюджети міст обласного значення), для виконання делегованих державою повноважень їм надаються відповідні трансферти (дотації, освітня та медична субвенції, субвенція на розвиток інфраструктури громад тощо)» [137].

На нашу думку, на початковому етапі реформи децентралізації потрібна підтримка держави. Потрібна якраз для того, аби підсилити фінансову спроможність громад. Їхній економічний поступ залежить від того, чи мають громади оптимальну суму необхідних коштів та від уміння місцевої влади задіювати їх результативно. Поки триває реформа, громада повинна зміцнити власне становище, аби потім не потрібно було чекати перерозподілу бюджетних асигнувань.

Відомо, що головною функцією податкової системи виступає фіскальна. І будь-яка територіальна громада, що має бажання бути незалежною, дбає про свій розвиток, прагнучиме збільшувати надходження від податків. Але в цьому

випадку важливий виважений підхід до величини податкового навантаження, адже його необґрунтоване збільшення зумовить чергову проблему – зростання тіньової економіки.

Серед бюджетних засобів, які сприяють фінансуванню розвитку територіальних громад, можна виділити податкове стимулювання. У вітчизняному законодавстві зафіксовано такі два можливі види податкового стимулювання, які можна використовувати практично:

– податкова пільга «(передбачене податковим та митним законодавством звільнення платника податків від обов’язку щодо нарахування та сплати податку та збору, сплата ним податку та збору в меншому розмірі за наявності підстав, визначених Податковим кодексом). Податкова пільга надається шляхом: податкового вирахування (знижки), що зменшує базу оподаткування до нарахування податку та збору; зменшення податкового зобов’язання після нарахування податку та збору; встановлення зниженої ставки податку та збору; звільнення від сплати податку та збору» [120].

– спеціальний податковий режим «визначає особливий порядок оподаткування окремих категорій господарюючих суб’єктів» [120].

Органи влади на місцях застосовують згадані види стимулювання частково і тільки стосовно деяких категорій платників податків, оскільки вважають, що вкладення асигнувань, поява чи зростання компаній без отримання таких стимулів неможливі.

Податкове заохочення виступає дієвим інструментом на короткостроковому етапі, коли зростання тільки розпочинається, оскільки територіальні громади прагнуть, аби добробут жителів поліпшувався завдяки сприянню клімату економічного розвитку, через зростання конкурентоспроможності, адже це база, на якій дійсні доходи населення збільшуються, а суб’єкти економіки розвиваються. Тож ми вважаємо за логічне, що за умови обґрунтованості податкове стимулювання в майбутньому здатне позитивно вплинути на розмір податкових надходжень, адже буде сприяти тому, щоб обсяги виробництва платників податків зростали, а відтак

збільшаться надходження від непрямого оподаткування; водночас ріст прибутку платників податків і розміру асигнувань, що йдуть на заробітну плату, гарантуватимуть збільшення податкових надходжень від прямих податків і зборів.

Місцеве оподаткування, безумовно, має неабияку вагу в забезпеченні росту економічної спроможності територіальних громад та їхнього розвитку. Воно надає вагомі шанси для поліпшення заможності населення. Щоб розвиток територіальної громади був сталим, потрібна наявність важливого чинника – збалансований місцевий бюджет і гарантоване безперервне його наповнення. Коли збільшується вплив місцевих податків на дохідну частину місцевих скарбниць, можливою стає й фінансова самостійність громади.

В цілому маємо підстави засвідчити, що органів місцевого самоврядування продовжують залежати від центральних органів державного управління в питанні забезпечення асигнуваннями завдань, пов'язаних із розвитком тих чи інших територій. Майбутнє збільшення фінансового потенціалу, завдяки якому став би можливий сталий розвиток територіальних громад, бачимо в наступному:

- збільшенні намагань органів місцевого самоврядування встановити внутрішні ресурси для субсидування капітальних нужд та для забезпечення передумов, за яких можливі виникнення й розвиток додаткових власних фінансових резервів територіальних громад;

- оптимальному підході до керівництва об'єктами комунальної власності, зокрема землею, щоб збільшити доходи місцевих бюджетів від діяльності з капіталом;

- сприянні активізації місцевих ініціатив завдяки реалізації основ конкурентності під час розподілу трансферних бюджетних асигнувань;

- задіянні на місцевих рівнях потенціалу, який може запропонувати система державно-приватного партнерства;

- прискоренні співробітництва з недержавними фондами, іншими інституціями, зокрема закордонними, що виявили інтерес до втілення

проектів, спрямованих на регіональний, секторальний, транскордонний та ін розвиток.

Соціальний механізм публічного управління сталим розвитком територіальних громад покликаний забезпечити гідний рівень життя людей, він презентує соціальні зв'язки як базис для отримання вигод і привілеїв сторонами, які в них зацікавлені. Мета соціального механізму – регулювати хід розвитку суспільства, формувати умови, в яких потреби особи, громадянина та суспільства загалом задовольнялися в повному обсязі. Підсумком роботи такого механізму має бути «приведення елементів соціального середовища у відповідність до потребі законів розвитку та функціонування власного потенціалу» [159, с. 49].

Показником ефективності згаданого механізму виступають важливі для суспільства процеси, під час яких дотримуються соціальних стандартів, надають соціальні послуги високої якості, коли населенню гарантується соціальний захист, зростає відсоток зайнятості та рівень доходів у середовищі економічно спроможного населення громади. Актуальним чинником служить постійна частка соціальних трансфертів, що входить до загальної частини видатків місцевого бюджету. Соціальна справедливість, розумний підхід, гарантії соціальної безпеки громадян – такими є принципи ефективності соціального механізму. Його завдання в життєдіяльності населення громад – захистити, заохотити, проінвестувати і контролювати важливі процеси.

Соціальний механізм є «базисом реалізації суспільних інтересів та послідовного підвищення рівня життя населення (за умови забезпечення його соціальної спрямованості). Також він є мотивом нарощування соціальної відповідальності у громаді, що орієнтована на сталий довгостроковий просторовий розвиток. Прикладом такого підходу є дії влади щодо консолідації зусиль задля збереження та розбудови об'єктів соціальної інфраструктури на локальному рівні, які є інтегруючим елементом збереження самоідентифікації громади» [51, с. 75].

Після здійсненого аналізу можна стверджувати, що уваги значенню соціальних інструментів у процесі забезпечення сталого розвитку в переважній кількості праць приділено недостатньо. Попри це, згаданий інструментарій чинить вагомий вплив на стабільний розвиток, оскільки соціальні засоби мають на меті вдосконалювати екологічну культуру і встановити суспільну домовленість в аспекті природокористування, вони можуть служити «інструментами морально-етичного впливу й переконання, до яких відносять освіту і виховання, доступність інформації, суспільний тиск, переговорні процеси й добровільні екологічні погодження та виступають безперечним доповненням до груп адміністративно-контрольних, правових та економічних інструментів» [167].

На нашу думку, розвивати соціальні інструменти варто в напрямку соціальної мобілізації та соціальної звітності. Перше можна описати як діяльність, під час якої локальні групи разом визначають найважливіші проблеми, вивчають, чому вони виникли, та аналізують їхні наслідки, з'ясовують власні сильні і слабкі місця, можливості й небезпеку, які, ймовірно, варто очікувати ззовні, оцінюють свої ресурси – які вже мають і ті, що потрібно мобілізувати, ухвалюють рішення, спрямовані на їхнє результативне застосування й місцевий розвиток загалом.

Інформаційно-інноваційний механізм окреслює специфіку творення публічного управління сталим розвитком територіальних громад через застосування інформаційно-комунікаційних технологій. Інформаційно-інноваційний механізм забезпечує автоматизацію комплексу публічного управління сталим розвитком, інформованість населення, проведення соціальних оглядів та ін.

Головним елементом діяльності інформаційно-інноваційного механізму публічного управління сталим розвитком територіальних громад є процес інформаційного обміну. Він передбачає «формування, зберігання, передачу, аналіз та використання інформації, містить структуру інформаційної бази даних. На сучасному етапі розвитку суспільних відносин саме від

інформаційно-інноваційного механізму залежить швидкість та якість формування прозорого інформаційного забезпечення розвитку економічного потенціалу територій» [51, с. 75].

Інформаційно-інноваційний механізм володіє такими засобами, завдяки яким громада може використовувати інформаційний простір для задоволення власних інтересів. Серед головних інструментів інформаційно-інноваційного механізму – різноманітні шляхи обміну інформацією, друковані та електронні засоби масової інформації, Інтернет, програмні та інформаційні продукти, створені громадою. Як стрижнева частка механізму, інформація мусить включати відповідний зміст та задовольняти низку вимог стосовно її якості. Найголовніші з них: «повнота, достовірність, оперативність, недопущення невикористовуваних відомостей, прозорість, оновлюваність» [140, с. 138]

Інформаційно-інноваційний механізм має важливе значення для процесу сталого розвитку країни. Завдяки його можливостям створюються й використовуються для продуктивного внутрішнього управління регіоном спеціалізовані комп'ютерні програми; розвиваються інформаційні технології та комплекси, посередництвом яких поширюється інформація про різнопланові напрямки діяльності економіки; відбувається широке і всебічне інформування суспільства; здійснюється автоматизація мереж управління господарством, інтеграція комп'ютерних мереж через інтернет; застосовується всесвітній досвід у плані інформаційного впорядкування державних систем. Актуальним аспектом зміцнення інформаційно-аналітичного забезпечення сталого розвитку виступає «проведення соціального моніторингу та складання паспорту, який розглядається як система безперервного стеження за ситуацією у кожному регіоні» [41].

А. Семенченко вважає, що головними інструментами публічного управління сфери інформатизації є: «закони та інші нормативно-правові акти, що регулюють інформаційні відносини в суспільстві, розвиток ІКТ; міжнародні правові акти таких організацій, як ООН, МСЕ, Ради Європи, ОЕСР та ін., завдання яких полягає в уніфікуванні національного законодавства з

огляду на глобальний характер ІКТ; національні програми, концепції та стратегії інформатизації країни з урахуванням необхідних ресурсів, оцінкою соціальних та економічних наслідків; регулювання діяльності суб'єктів природних монополій у сфері ІКТ; створення умов функціонування ринку електронних послуг; ведення реєстру електронних інформаційних ресурсів; ліцензування, стандартизація й сертифікація програмних продуктів, інформаційних ресурсів, інформаційних та інформаційно-телекомунікаційних систем; розроблення й упровадження єдиних стандартів для засобів інформатизації; податкова та митна політика, що стимулює вкладення капіталу в інформаційний сектор економіки й захищає внутрішній ринок, створює конкурентне середовище; міжнародні проекти, спрямовані на спільне наукове й технологічне опрацювання перспективних напрямів у сфері ІКТ» [145].

Відповідно до Стратегії сталого розвитку України на період до 2030 року «основними інструментами інформаційно-інноваційного механізму регулювання сталого розвитку є:

1. Здійснювати послідовне впровадження інформаційно-комунікаційних технологій із забезпеченням їх загальнодоступності, інтеграції у традиційні сектори економіки та суспільного життя, інформатизації діяльності органів влади та самоврядування й формуванням засад електронного врядування для сталого розвитку.

2. Створити систему об'єктивного інформування всіх заінтересованих сторін про політичні, економічні, соціальні та екологічні аспекти сталого розвитку України та світу.

3. Створювати інформаційно-аналітичні центри та науково-освітні установи з питань сталого розвитку та центри кращих практик сталого розвитку» [130].

Аналізуючи практичний український досвід, відмічаємо брак вказаних інструментів публічного управління, у деяких випадках їхнє застосування не має системного підходу, неякісне й епізодичне. Із врахуванням цього, варто

вказати на головні інформаційно-інноваційні механізми публічного управління сталого розвитку, що варті використання на цьому відрізку: «промоція еколого-економічної відповідальності, мотивація підприємств до використання ресурсоенергозберігальних, безвідхідних (маловідходних) технологічних процесів у межах реалізації концепції соціальної відповідальності бізнесу; зобов'язання, мотивація підприємств та організацій складання й опублікування корпоративних екологічних звітів; публічність державних реєстрів, удосконалення геоінформаційних систем; системний еколого-економічний аналіз на різних інституційно-територіальних рівнях, який містить екологічну експертизу, екологічну діагностику, екологічний ситуаційний аналіз, екологічний маркетинговий аналіз, екологічний аудит, екологічний контролінг; стратегічна екологічна оцінка на різних інституційно-територіальних рівнях; оцінка економічної ефективності використання природних ресурсів; науково-дослідне проектування з обґрунтуванням у формі методичних рекомендацій, наукових доповідей пріоритетів і способів використання природоохоронного обладнання, екологічно чистих технологічних процесів, продукції тощо; освітньо-виховні заходи» [9].

Втілення поступу громадянського суспільства передбачає дієве використання інформаційно-інноваційного механізму публічного управління сталим розвитком територіальних громад. Таке твердження ґрунтується на тому, що вказані механізми сприяють врівноваженню інтересів державної влади та запитів громадян. Відтак реалізація інформаційно-інноваційного механізму стає досить важливою потребою у плані орієнтації державного управління на постійний розвиток економіки, а інформаційні засоби гарантують та формують потенціал, спрямований на комунікаційний вплив у царині природо-ресурсної політики, що є одним із аспектів, які забезпечують сталий розвиток України.

Отже, сталим можна вважати такий розвиток територій, коли відбувається зростання дієвості їхніх економічних можливостей, досягнуто цілковитої зайнятості людей, піднімається рівень їхнього життя і фіксується

турботливе ставлення до навколишнього середовища. Якість публічного управління безпосередньо пов'язана з відносинами між органами державної виконавчої влади й місцевого самоврядування, з їхнім прагненням діяти разом над вирішенням актуальних питань, що виникають у процесі сталого розвитку територіальних громад та стосуються асигнувань, землі, розвитку людських ресурсів тощо. Механізм державного управління сталим розвитком територіальних громад має працювати на кожному щаблі управління, йому мають бути притаманні ознаки цільового й комплексного утворення; він повинен володіти структурними частинами, характерними нормативно-правовому, організаційно-інституційному, фінансово-економічному, соціальному та інформаційному комплексам державного управління; крім того, має збалансовано враховувати інтереси громад, влади й бізнесових структур.

2.2. Аналіз та оцінка ефективності публічного управління сталим розвитком територіальних громад

Останніми роками в Україні радикально змінюється адміністративно-територіальний устрій, вдосконалюються механізми місцевого самоврядування, орієнтовані на підтримку незалежності місцевих бюджетів, життєдіяльність територіальних громад, що базується на ґрунті самостійності та фінансової автономності. Це дозволяє, використовуючи альтернативні фінансові джерела розвитку територій, задовольняти вимоги мешканців та поліпшувати їхній добробут. Втілюючи в Україні реформу децентралізації, варто враховувати важливу потребу, яка полягає в ухваленні виважених управлінських рішень держави у стратегічному й оперативному напрямках, зокрема й посередництвом поліпшення організаційно-економічного механізму.

У процесі реформи децентралізації влади в Україні її початковою ланкою стала бюджетна, або фінансова децентралізація. Ціллю її було

зміцнення фінансового потенціалу місцевих бюджетів та формування обставин, за яких було б можливе зростання їхньої дохідної частини. Це був той інструмент, завдяки якому громади заохочували об'єднуватися шляхом одержання субвенцій із державної казни, які можна було застосувати на цілі, котрі визначали самі громади.

Р. Кірін відмічає, що «найважливішою складовою у процесі децентралізації є надання саме фінансових (бюджетних) повноважень об'єднаних територіальних громад (ОТГ), тобто проведення бюджетної децентралізації, що дозволить створити умови для забезпечення їх сталого економічного зростання та розвитку, високої продуктивності наявних ресурсів та добробуту населення» [63].

Реформа, орієнтована на децентралізацію повноважень і розподіл засобів органів державної влади в країні, зокрема має на меті інклюзивний ріст та повернення соціальної справедливості й покликана вирішити низку соціально-економічних проблем, серед яких: «усунення нерівності доходів між сільськими та міськими домогосподарствами; подолання суттєвого розриву в якості освітніх послуг і при формуванні стартового трудового потенціалу сільської й міської молоді; унеможливлення подальшого соціального відчуження окремих категорій сільських жителів; недопущення незворотності демографічної кризи та масової міграції сільського населення, що призводить до обезлюднення сільських територій тощо» [56, с. 53].

Децентралізація влади в Україні знаходить свій вияв у процесі, під час якого формуються об'єднані територіальні громади в місті, селі чи селищі.

Реформа децентралізації розпочалася в Україні у 2014 р. [97]. Оскільки від того, наскільки вдалим будуть результати реформи децентралізації, залежить рівень життя, насамперед людей, які мешкають в об'єднаних територіальних громадах, очевидним стає зростання відповідальності й органів державної влади, і представників місцевого самоврядування за її реалізацію.

На думку авторів, «такими здобутками є підвищення доходів місцевих бюджетів у результаті бюджетної децентралізації, завершення процесу об'єднання громад, затвердження нового адміністративно-територіального поділу України внаслідок укрупнення районів, поживавлення економічної діяльності в ОТГ, розвиток форм співпраці між самими громадами, а також підвищення рівня залученості жителів до соціального та політичного життя своїх громад» [126, с. 69].

Відповідно до нової системи адміністративно-територіального устрою в Київській області створено 69 громад (4,9% від загальної кількості в Україні), 7 адміністративно-територіальних одиниць субрегіонального рівня (5,1% від загальної кількості в Україні), 7 районних рад (5,9% від загальної кількості в Україні). Водночас, кількість депутатів обласних рад склала 84 ос. (5,1% від загальної кількості в Україні), 318 депутатів районних рад (5,9% від загальної кількості в Україні), 1810 депутатів рад громад (5,1% від загальної кількості в Україні) [97], див. табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Система адміністративно-територіального устрою в Україні та у Київській області у 2022 році

Регіони	Кількість адміністративно-територіальних одиниць базового рівня (громад), од	% загальної кількості в Україні	Кількість територіальних громад у яких відбулися місцеві вибори 25 жовтня 2020 р.	% загальної кількості в Україні	Кількість адміністративно-територіальних одиниць субрегіонального рівня (районів)	% загальної кількості в Україні	Кількість районних рад, у яких відбулися місцеві вибори 25 жовтня 2020 р.	% загальної кількості в Україні	Кількість депутатів місцевих рад					
									Обласних рад	% загальної кількості в Україні	Районних рад	% загальної кількості в Україні	Рад громад	% загальної кількості в Україні
Україна	1470	100	1420	100	136	100	119	100	1660	100	5366	100	35534	100
Київська область	69	4,7	69	4,9	7	5,1	7	5,9	84	5,1	318	5,9	1810	5,1

*джерело: [97]

Головна особливість здійсненого реформування полягає у можливості ОТГ укласти договори про співпрацю. Так, станом на 10 січня 2022 р. 296 громад в Україні уклали 153 договір міжмуніципальної співпраці, зокрема в Київській області є 7 громад, які скористалися міжмуніципальним співробітництвом [97].

Найважливішим досягненням децентралізаційної реформи вважається зміни у структурі доходів та видатках місцевих бюджетів України. З рис. 2.1. можна побачити, що частка доходів місцевих бюджетів у ВВП країни у 2022 році склала 8,1%, що на 4,8% більше в порівнянні з 2018 роком. Натомість протягом 2018-2022 років спостерігається зменшення частки видатків місцевих бюджетів у ВВП країни на 6,9% і на кінець 2022 року даний показник склав 9,3%. В свою чергу, частка місцевих бюджетів у доходах зведеного бюджету на кінець 2022 року склала 19%, що на 7,3% більше в порівнянні з 2018 роком.

Наскільки витривале місцеве самоврядування, спроможне гідно протидіяти різним загрозам, у тому числі й таким, що стосуються фінансів, навіть під час воєнного стану, продемонстрував 2022 рік.

Рис. 2.1. Динаміка структури доходної та видаткової частини місцевих бюджетів України у ВВП та у доходах зведеного бюджету протягом 2018-2022 років, %

*джерело: [97]

Він був надзвичайно важким для країни, та органи місцевого самоврядування (ОМС) надали необхідну допомогу не тільки підрозділам тероборони, ЗСУ й національної безпеки, а й внутрішньо переміщеним особам, котрим був потрібен притулок. Формування й підтримка роботи тероборони, матеріально-технічне сприяння ЗСУ, використання різнопланової допомоги від закордонних партнерів – усе це стало частиною діяльності ОМС, яку вони ведуть із перших днів віроломного вторгнення рф, при тому продовжуючи безперервно підтримувати всі галузі життєдіяльності свої жителів. Йдеться і про допомогу внутрішньо переміщеним особам, і про підтримку бізнесу, який змінив локацію, і про облаштування укриттів, надання традиційних послуг на гідному рівні. І відбувається це попри постійні обстріли. І можливе це тому, що реформа децентралізації реалізована ефективно, адже вона уможливила варіант, коли ОМС володіють незалежними, самодостатніми фінансами, що дозволили належним чином протидіяти серйозним загрозам.

Звичайно, перші місяці війни спричинили негативний вплив на фінансово-матеріальну базу місцевого самоврядування. А ще ОМС мали враховувати те, що держава, захищаючи сталий економічний клімат, важливий для подальшої роботи бізнесу, запровадила відповідні податкові пільги. Варто сказати, що місцеве самоврядування гідно справилося з цим завданням, оскільки в подальшому вже за рахунок власних коштів допомагав бізнес й розроблялися різноманітні програми, націлені на підтримку суб'єктів господарювання.

Фінансовий потенціал об'єднаних територіальних громад, що складає основу автономності ОТГ, формується на підставі їхніх власних доходів у загальному фонді місцевих бюджетів (рис. 2.2).

З рис. 2.2. можна помітити нестабільну динаміку надходжень до місцевих бюджетів протягом 2022 року, однак впродовж року в цілому доходи зросли на 21,8 млрд. грн. або на 53,2%. В свою чергу, трансфертна політика

зазнала певних змін відповідно до змін у державному бюджеті країни, що вплинуло на зменшення обсягів субвенцій з державного бюджету.

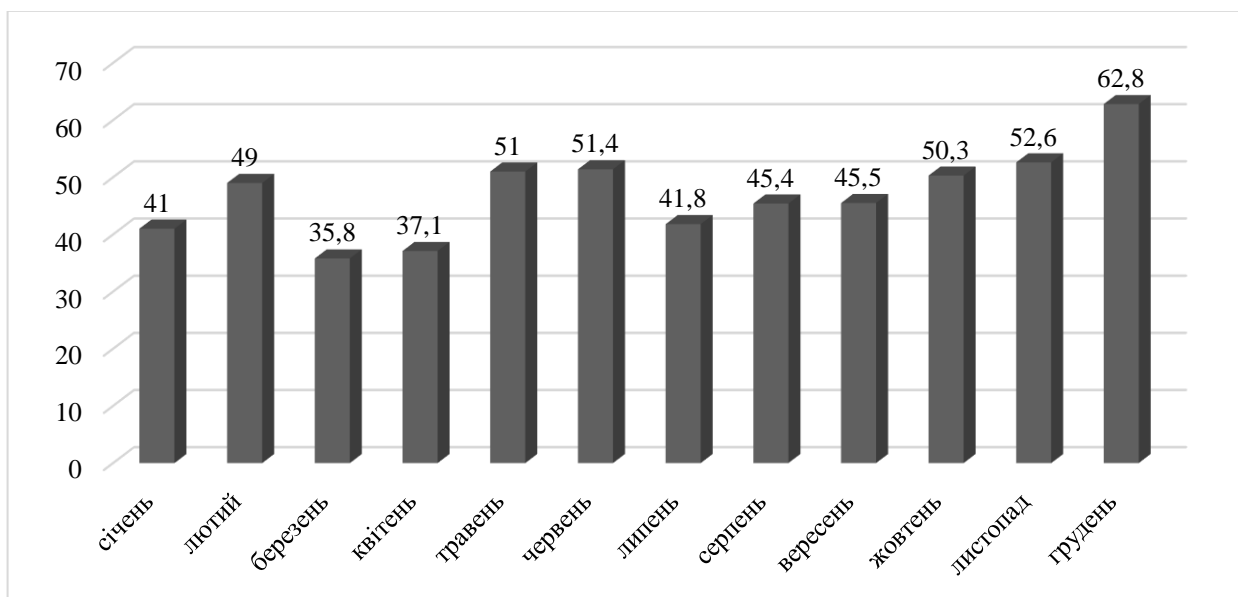

Рис. 2.2. Динаміка доходів місцевих бюджетів протягом 2022 року, млрд. грн.

*джерело: [2]

У структурі доходів місцевих бюджетів у 2022 року лєвова частка припадала на податкові надходження (70,9%), а найменша – на неподаткові надходження (3,9%) та доходи від операцій із капіталом (0,4%), див. рис. 2.3.

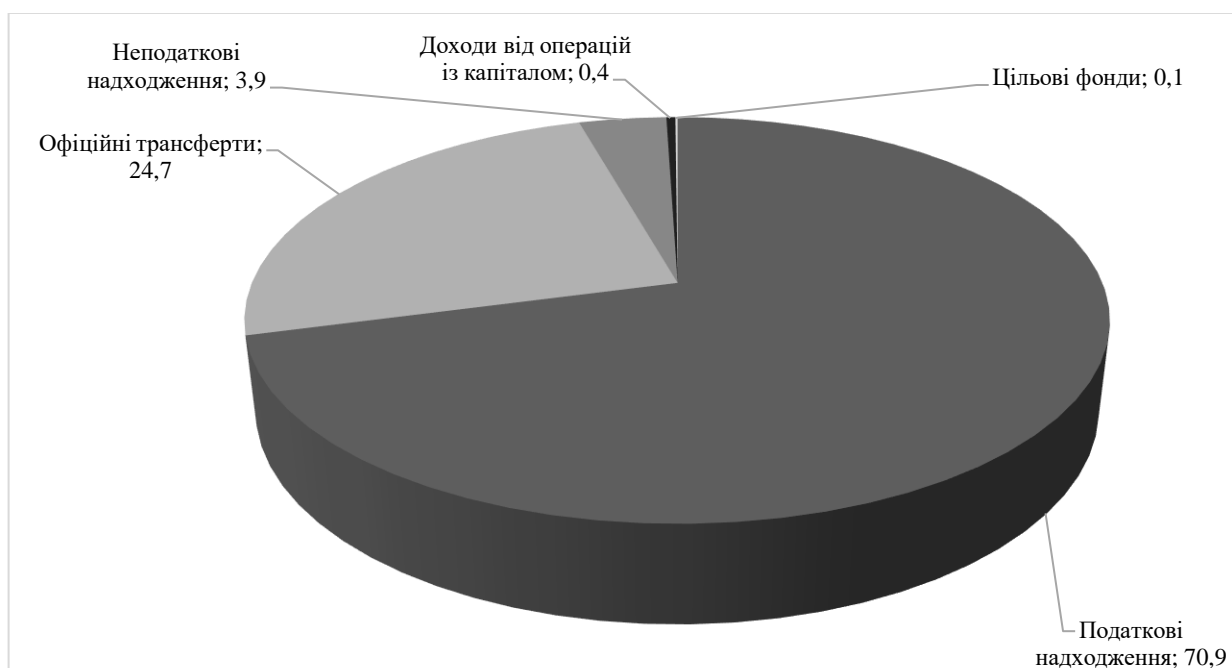

Рис. 2.3. Структура доходів місцевих бюджетів у 2022 року, %

*джерело: [2]

Найбільшими джерелами надходжень до місцевих бюджетів у 2022 році були ПДФО (49,2%) та субвенції з державного бюджету (20,7%). В свою чергу, у структурі джерел надходжень до місцевих бюджетів у 2022 році найменша частка припала на надходження за платні послуги (0,9%), екологічний податок (0,3%), інші надходження (0,5%) та міжнародні гранти (0,04%), див. рис. 2.4.

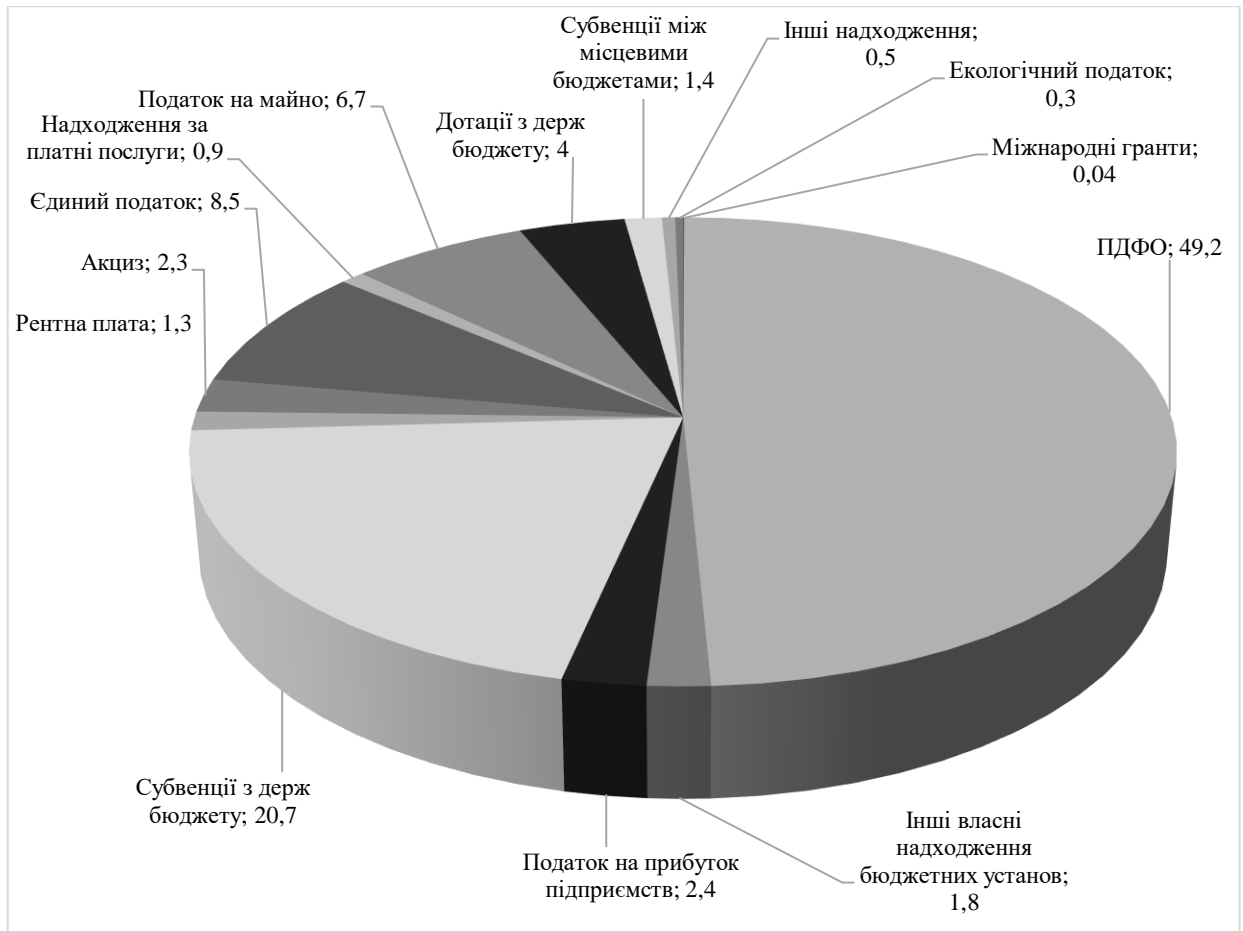

Рис. 2.4. Структура джерел надходжень до місцевих бюджетів у 2022 році, %

*джерело: [2]

Серед головних видатків місцевих бюджетів у 2022 році лівова частка спрямована на освіту (46,9%) та загальнодержавні функції (13,6%), а найменша – на охорону здоров'я (6,3%), соціальне забезпечення (5,9%), духовний та фізичний розвиток (4,6%), а також на порядок та безпеку (2,2%), див. рис. 2.5.

Початок війни місцеве самоврядування пережило як справжнє випробування, яке, однак, пройдено його підрозділами, котрі

продемонстрували здатність до гідного протистояння будь-яким небезпекам та викликам. Реформою децентралізації доведено результативну міцність фінансового базису територіальних громад та їхній потенціал в короткі терміни пристосовуватися до обставин.

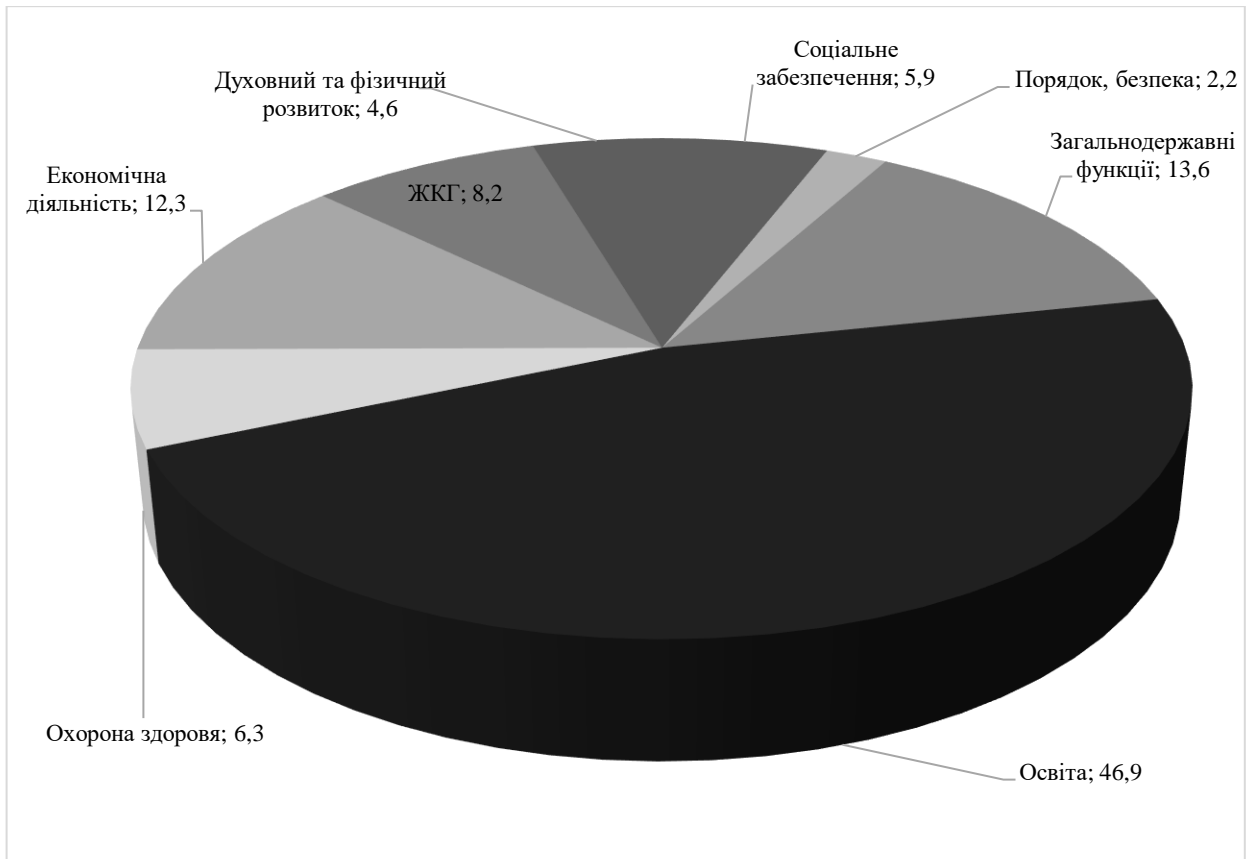

Рис. 2.5. Структура видатків місцевих бюджетів за галузями у 2022 році, %

*джерело: [2]

Громадам, на територіях яких не було бойових дій, вдалося на високому рівні надати притулок внутрішньо переміщеним особам, сприяти їхньому доступу до належної інфраструктури та наданню їм публічних послуг відповідного рівня. Разом з цим завдяки надходженням до місцевих бюджетів громад, яких обминула російська військова агресія, відбувалося наповнення єдиного казначейського рахунка у воєнних умовах. Тож, попри те, що діють значні податкові пільги, у громад вийшло зберегти наповнення своїх бюджетів у минулорічних обсягах та забезпечити зростання.

Територіальні громади в Україні доволі сильно впливають на фінансовий стан наповнення єдиного казначейського рахунку. Тому у 2022 році найбільше доходів отримали саме бюджети територіальних громад (285,1 млрд. грн., що на 263,8 млрд. грн. або на 1238,5% більше в порівнянні з 2018 роком, див. рис. 2.6.

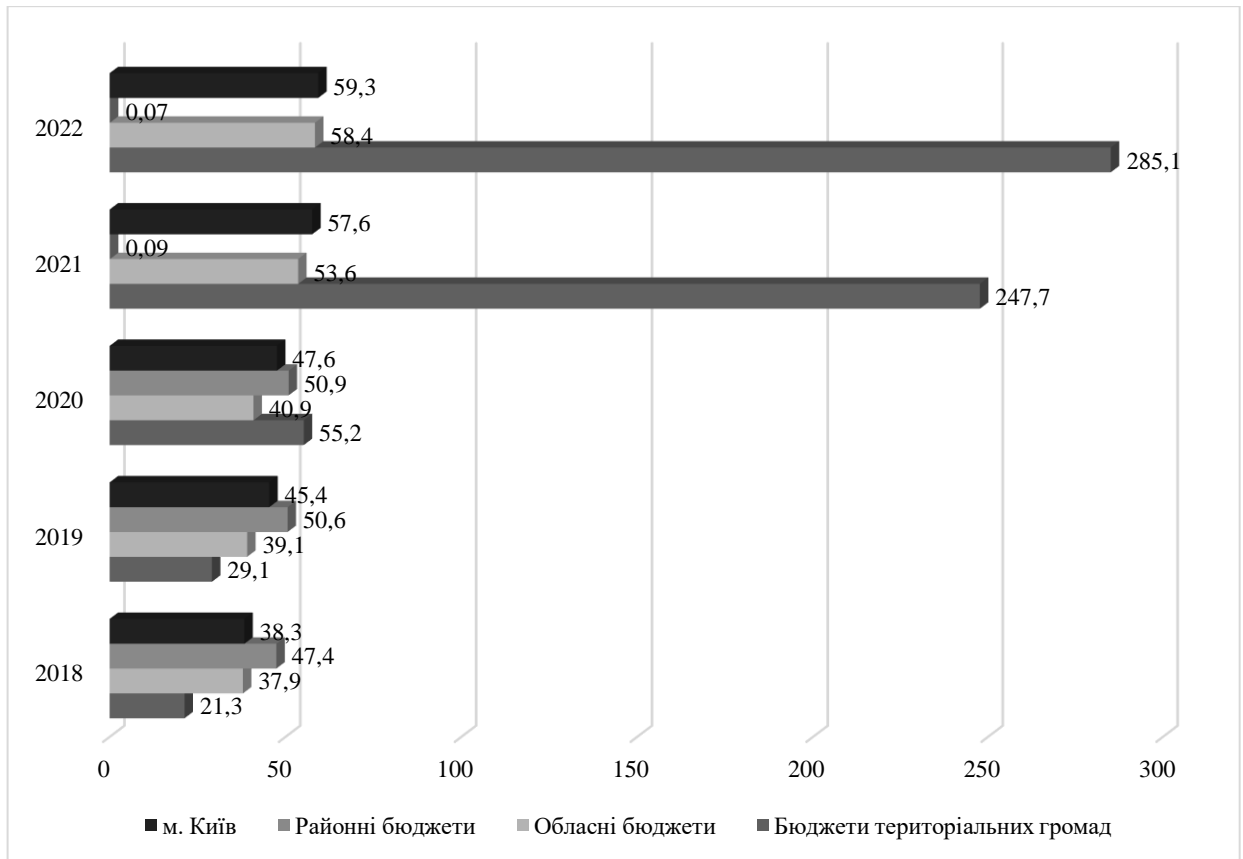

Рис. 2.6. Динаміка доходів за видами бюджетів протягом 2018-2022 років, млрд. грн.

*джерело: [2]

Із кожним наступним роком у бюджетах територіальних громад фіксуються найбільш високі показники щодо приросту надходжень. Ця обставина черговий раз доводить, що стосовно місцевого рівня здійснені реформи були ефективними і принесли позитивний результат. Територіальні громади, які взяли на себе повноваження, що ними володіли раніше структури районного рівня, продемонстрували здатність продуктивно вкладати асигнування і збільшувати наявний фінансовий запас.

Обласні бюджети часто служать майданчиком, де здійснюється перерозподіл коштів. Іншими словами, вони здебільшого працюють, використовуючи субвенції з державного бюджету. Прослідковується деяка залежність місцевого самоврядування різного рівня під час виконання своїх повноважень від трансфертів, виділених державною казною. Найбільший відсоток у них, звичайно, належить саме цільовим трансфертам, або субвенції – 83% і тільки 17% складають дотації [2]. Це доводить, що місцеві бюджети дуже залежать від цільових трансфертів з державного, що їхня самостійність досить низька, коли йдеться про можливість використовувати кошти, передані з державного бюджету, оскільки субвенції мають цільове спрямування й не дозволяють ОМС такими ресурсами розпоряджатися на власний розсуд. Звісно, такий стан справ обмежує незалежність місцевих бюджетів.

Протягом 2022 року Кабінет Міністрів України забезпечив «перерахування міжбюджетних трансфертів місцевим бюджетам в обсязі 137 млрд. грн., що становить 78,5 % від передбачених розписом асигнувань, зокрема: базову дотацію перераховано в сумі 16,3 млрд. грн., або 100 % до розпису асигнувань; освітню субвенцію перераховано в сумі 96,6 млрд. грн., або 100 % до розпису. У грудні 2022 року місцеві бюджети отримали 14,4 млрд. грн. трансфертів. Також у розпорядженні органів місцевого самоврядування у 2022 році залишилась реверсна дотація в обсязі 9,3 млрд. грн., яку не перераховано до державного бюджету в умовах воєнного часу» [2]. Водночас, відповідно до внесених змін у постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану», ухваленої у 2021 році № 590, у 2023 році реверсну дотацію не вилучатимуть тільки у місцевих бюджетах на тимчасово окупованих територіях та на яких ведуться бойові дії.

Варто зазначити, що протягом 2022 року спостерігається зростання залишків коштів на рахунках місцевих бюджетів як за загальним, так і за спеціальним фондами – на 60,2 млрд. грн. і на кінець року вони склали 116,6

млрд. гривень. Така динаміка притаманна усіх областям України, що дозволяє органам місцевого самоврядування належним чином забезпечувати фінансування нагальних потреб місцевого рівня.

Протягом 2022 року Урядом було реалізовано «52 програми державної регіональної підтримки розвитку територій, на які було виділено більше 150 млрд. гривень. Кошти такої підтримки спрямовувалися на різні напрями. Центральні органи виконавчої влади були головними розпорядниками таких коштів і відповідальними виконавцями бюджетних програм, бенефіціарами яких були регіони, зокрема, місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування. Всі ці фінансові ресурси держава спрямовувала на місцевий рівень, щоб створити умови для динамічного і збалансованого розвитку територій» [2]. На рис. 2.7 відображено обсяги державної фінансової підтримки на розвиток громад у 2022 році.

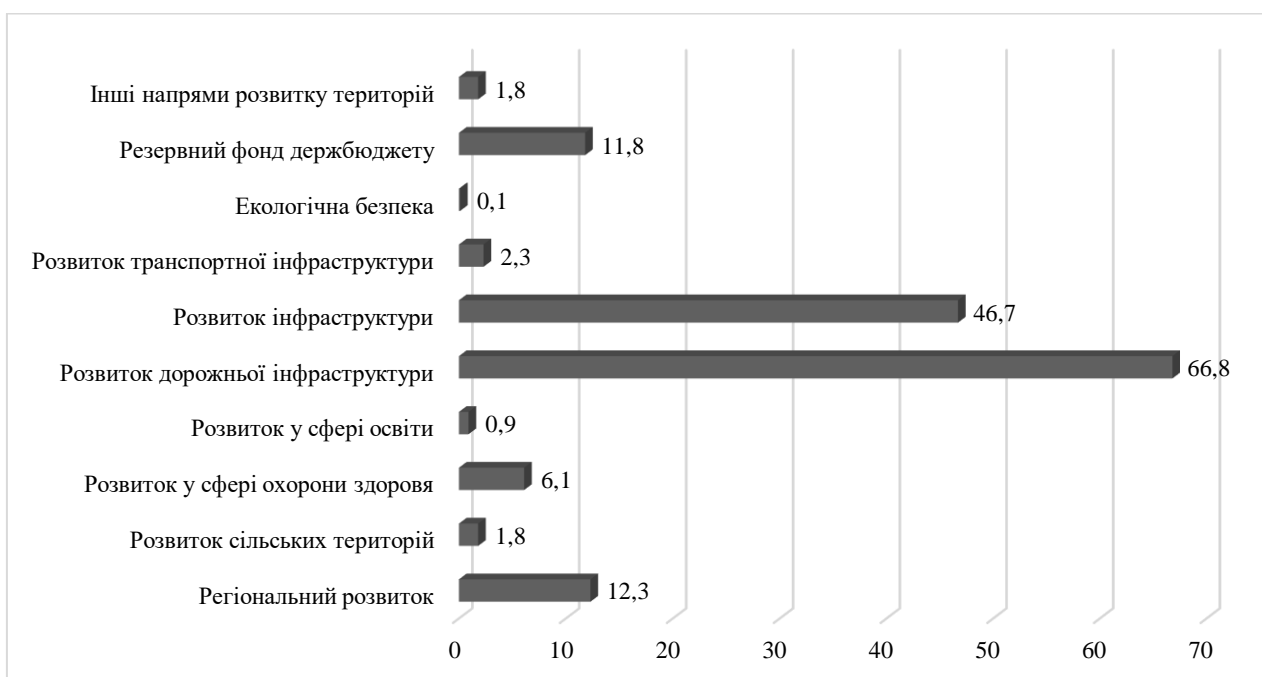

Рис. 2.7. Державна фінансова підтримка на розвиток громад у 2022 році, млрд. грн.

*джерело: [2]

Так, у 2022 році найбільшу державну фінансову підтримку територіальні громади в Україні отримали на розвиток дорожньої інфраструктури (66,8 млрд. грн.) та розвиток інфраструктури (46,7 млрд. грн.), на регіональний

розвиток (12,3 млрд. грн.), а також на резервний фонд державного бюджету (11,8 млрд. грн.).

Як приклад, перейдемо до аналізу сталого розвитку Київської області в розрізі трьох його складових: економічної, соціальної та екологічної. Найважливішим показником економічного розвитку будь-якого регіону є показник валового регіонального продукту, який у Київській області протягом 2018-2022 років збільшився на 4,45%, в т.ч. в розрахунку на одну особу – на 2,66%, враховуючи, що у зв'язку з повномасштабним вторгненням Росії у 2022 році дані показники значно знизилися порівняно з 2021 роком, див. рис. 2.8.

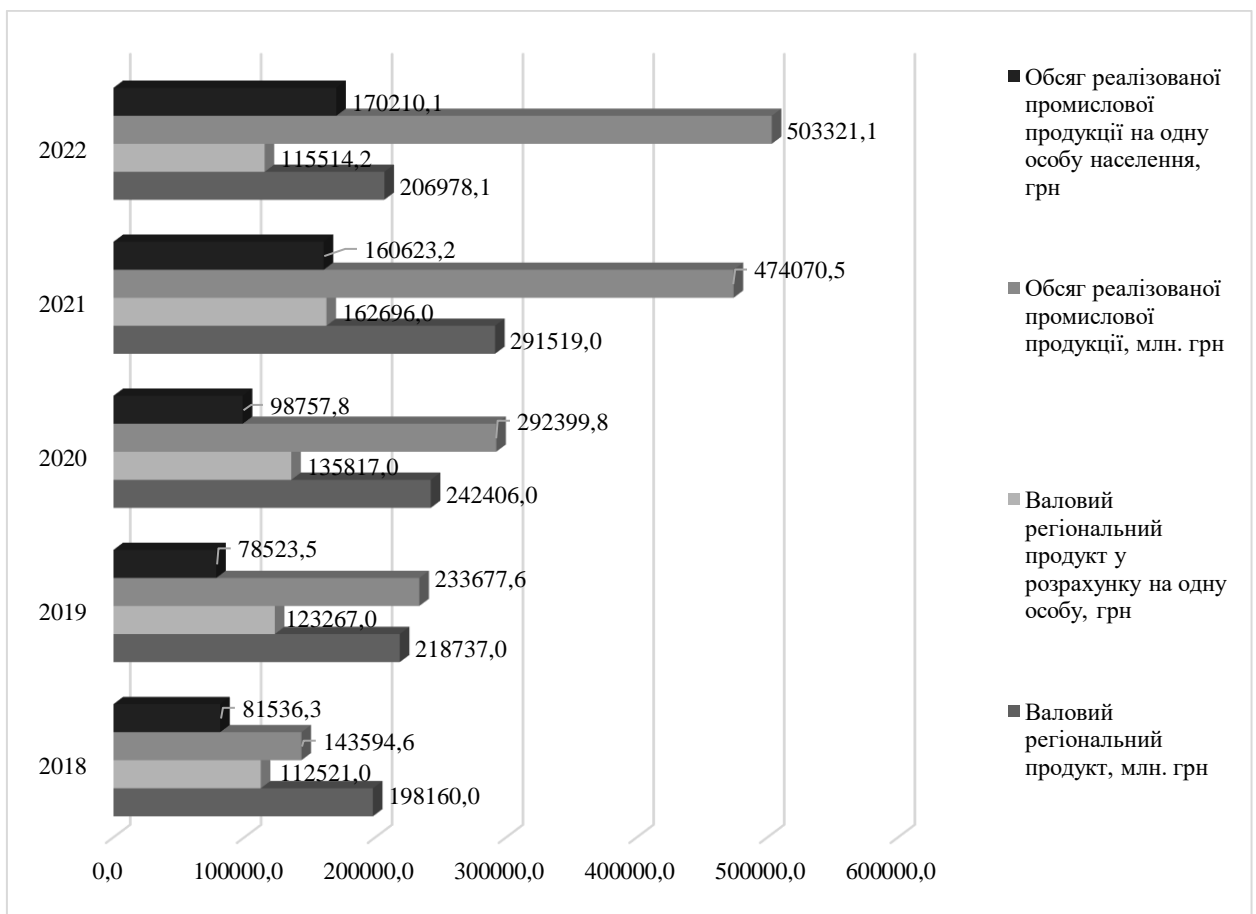

Рис. 2.8. Динаміка валового регіонального продукту та обсягу реалізованої промислової продукції в Київській області протягом 2018-2022 років

*джерело: [113; 114]

Що стосується показника обсягу реалізованої промислової продукції в Київській області, то він протягом 2018-2022 р. збільшився на 359726,5 млн.

грн. або на 250,52%, в т.ч. в розрахунку на одну особу – на 88673,8 грн. або на 108,75%. Варто зазначити, що «Київська область належить до п'ятірки економічно розвинутих регіонів України (після м. Києва, Донецької, Дніпропетровської та Харківської областей) за обсягами валового регіонального продукту» [149].

Макроекономічні дані, що відображають економічний та соціальний стан розвитку, містять також індекси споживчих цін та цін виробників промислової продукції. Вони служать дзеркалом тих змін, що сталися протягом певного часу в загальному рівні цін на товари й послуги та в галузі промислового виробництва. Якщо індекс цін знижується, це може свідчити про те, що стануть нижчими показники споживчої інфляції, тобто його зміни можна назвати раннім інфляційним передвісником. Разом з тим індекс цін виробників є відображенням того, яких змін зазнала купівельна потужність національної валюти, див. рис. 2.9.

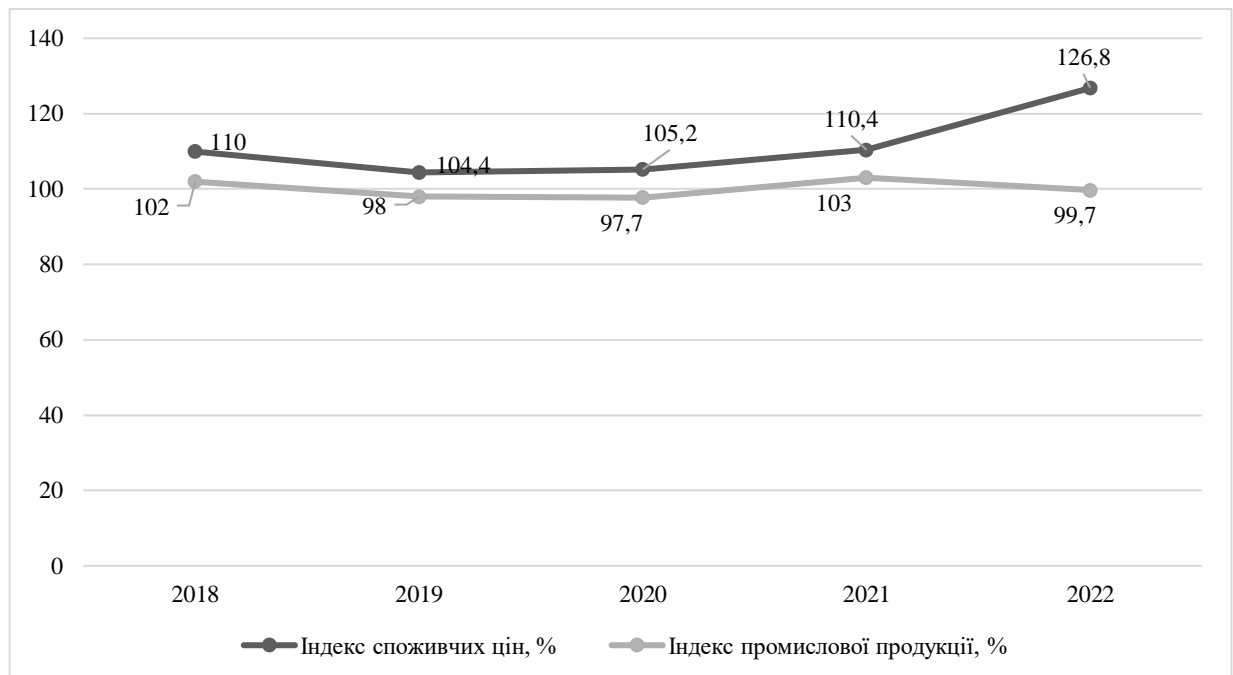

Рис. 2.9. Динаміка індексу споживчих цін та індексу промислової продукції в Київській області протягом 2018-2022 років, %

*джерело: [113; 114]

Відтак, протягом досліджуваного періоду спостерігається зростання індексу споживчих цін на 16,8% та зменшення індексу цін промислової

продукції на 2,3% в Київській області. Досить важливо в рамках економічної складової сталого розвитку проаналізувати головні показники інноваційної сфери в Київській області. В умовах війни наукова та інновації зазнають значних втрат, водночас запровадження нових інструментів та кроків підтримки наукової та інноваційної сфер залишаються одним з головних пріоритетів Київської області. Так, протягом 2018-2022 років спостерігається зменшення кількості інноваційно активних промислових підприємств – на 67 од. або на 72,04%, витрат на інновації промислових підприємств – на 1847647 тис. грн. або на 85,18%, а також обсягу реалізованої інноваційної промислової продукції – на 1142065 тис. грн. або на 67,85%, див. рис. 2.10.

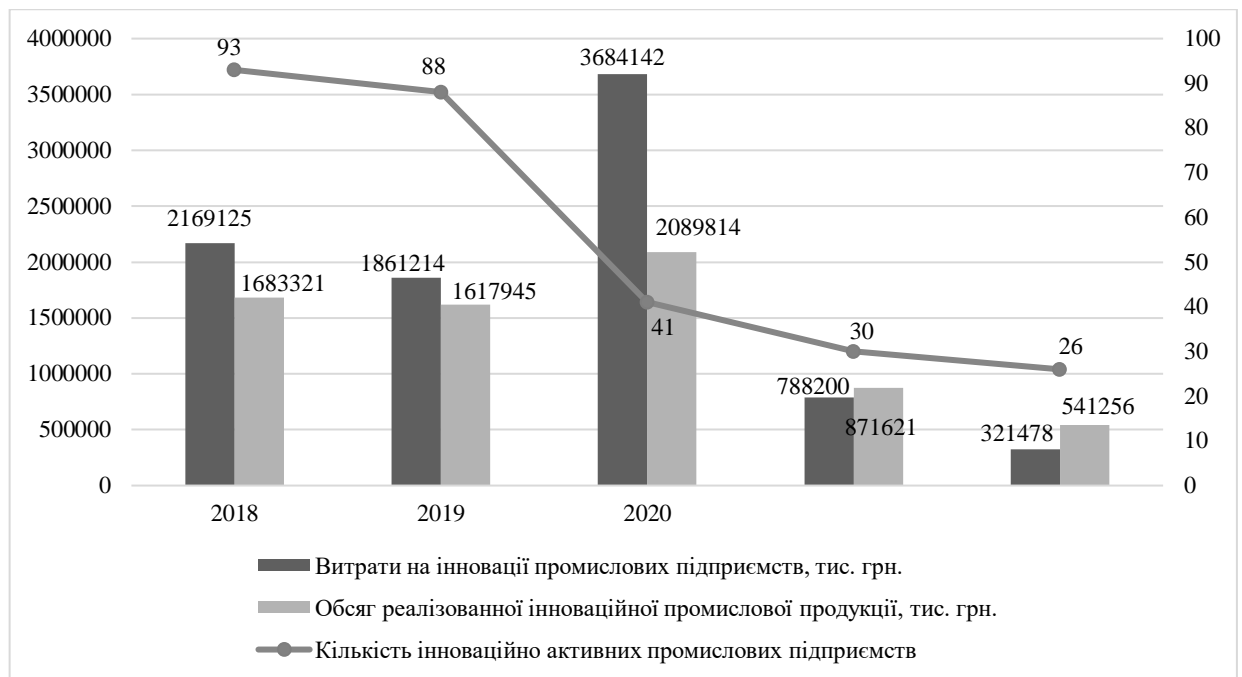

Рис. 2.10. Динаміка показників інноваційної сфери в Київській області протягом 2018-2022 років, %

*джерело: [113; 114]

Інноваційно активні підприємства в Київській області переважно «займалися придбанням машин, обладнання та програмного забезпечення, на що витрачено 75% від загального обсягу інноваційних витрат у промисловості. Основним джерелом інноваційної діяльності у промисловості залишаються власні кошти підприємств – майже 100% у Київській області, по Україні – 84,5% загального обсягу фінансування інновацій. Частка обсягу реалізованої

інноваційної продукції в загальному обсязі реалізованої промислової продукції становить 0,8% (по Україні – 0,7%)» [149].

Київська область володіє доволі високим рівнем інвестиційної привабливості, що підтверджується позитивними змінами обсягу капітальних інвестицій, див. рис. 2.11.

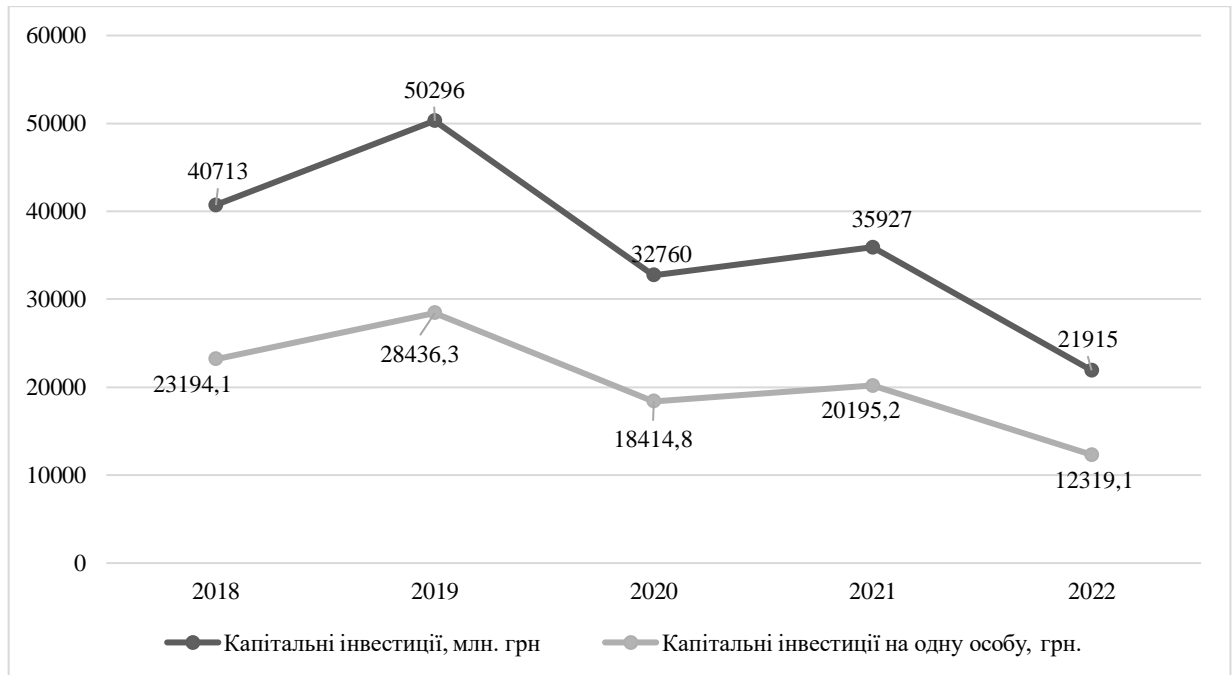

Рис. 2.11. Динаміка обсягу капітальних інвестицій в Київській області протягом 2018-2022 років

*джерело: [113; 114]

З початком війни обсяг капітальних інвестицій скоротився майже на 40% порівняно з попереднім роком. При цьому, протягом 2018-2022 років обсяг капітальних інвестицій в економіку Київщини зменшився на -18798 млн. грн. або на 46,17%. В свою чергу, обсяг капітальних інвестицій на одну особу також зменшився на 10875 грн. або на 46,89%. Варто зазначити, що найбільш інвестиційно привабливим для даної області був 2019 рік, на який припадає найвищий обсяг капітальних інвестицій. За індикатором питомого ваги капітальних інвестицій у загальнодержавних обсягах, Київська область «впевнено тримає 3 місце серед інших областей держави (за винятком 2016 року, в якому область посіла 2 місце) після м. Києва та Дніпропетровської області» [149].

Проаналізувавши рух у царині зовнішньої торгівлі товарами упродовж останніх 5 років, можна прийти до висновку, що протягом 2018-2022 років спостерігається зростання експорту та імпорту товарів в Київській області – на 694,7 млн. дол. США або на 37,42% та на 1946,6 млн. дол. США або на 53,4%, див. рис. 2.12.

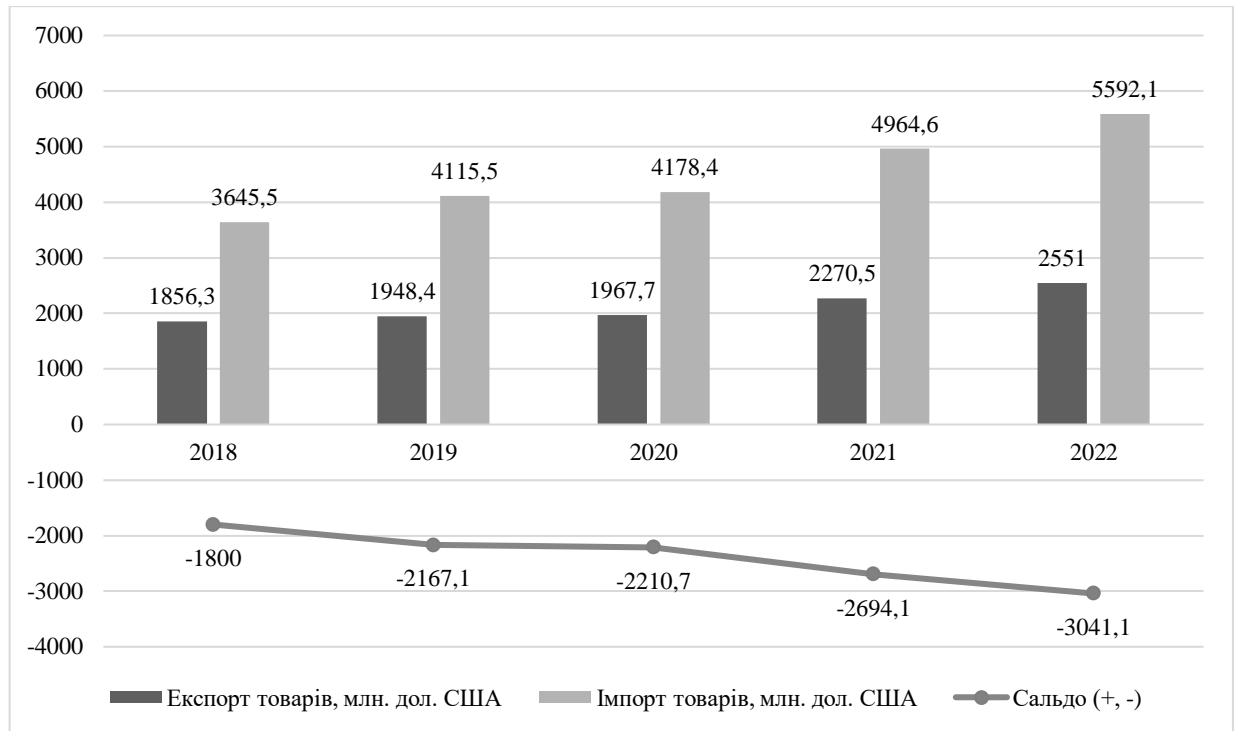

Рис. 2.12. Динаміка експорту та імпорту товарів в Київській області протягом 2018-2022 років, млн. дол. США

*джерело: [113; 114]

За показником експорту товарів, Київщина займає «8 місце серед регіонів України. За аналогічним показником імпорту товарів Київщина посіла 3 місце, залишивши позаду і сусідні області і регіони зі схожою структурою ВДВ» [149]. Проводячи аналіз зовнішньоекономічного товарообігу даної області можна помітити, що обсяги імпорту товарів є суттєво вищими за обсяги експорту товарів, що, в свою чергу, зумовлює негативне значення сальдо зовнішньоторговельного балансу. Так, у 2022 році даний показник склав -3041,1 млн. дол. США, що на 1241,1 млн. дол. США більше в порівнянні з 2018 роком.

Перейдемо до аналізу індикаторів соціальної складової сталого розвитку Київської області, див. табл. 2.2. Як бачимо, протягом даного періоду спостерігається зростання практично усіх індикаторів соціальної складової сталого розвитку Київської області. Так, протягом 2018-2022 років спостерігається зростання кількості постійного населення – на 27,1 тис. ос. або на 1,54%. За даним показником «Київська область посіла восьме місце після Донецької, Дніпропетровської, Харківської, Львівської, Одеської, Луганської областей та м. Києва. Щільність населення області становить 62,9 осіб/кв.км» [149].

Таблиця 2.2

Індикатори соціального розвитку Київської області
протягом 2018-2022 років

Показник	2018	2019	2020	2021	2022	Абсолютне відхилення, +/-	Відносне відхилення, %
Кількість постійного населення, тис. ос.	1762,2	1775,3	1782,8	1788,5	1789,3	27,1	1,54
Кількість безробітних у віці 15–70 років, тис. ос.	51,1	48,4	55,9	57,5	36,2	-14,9	-29,16
Наявний дохід, усього, млн. грн	115569	135274	143273	172539	108514	-7055	-6,10
Наявний дохід населення у розрахунку на одну особу, грн.	65623	76232	79263	96293	60646	-4977	-7,58
Витрати населення у розрахунку на одну особу, грн	103100,9	118178	139404	183543	119374	16273,1	15,78
Середньомісячна заробітна плата одного працівника, грн	9097	11003	11887	14290	15152	6055	66,56
Заборгованість із виплати заробітної плати, млн. грн	130	138,1	144,9	158,3	146,3	16,3	12,54
Середній розмір призначеної місячної пенсії, грн	2501	3143	3563	4132	4677	2176	87,01
Кількість пенсіонерів, тис. ос.	562,5	560,0	555,0	548,0	535,9	-26,6	-4,73
Населення, яке повідомило, що користувалися послугами Інтернету, тис. ос.	978,3	1060,0	1318,4	1343,8	1377,2	398,9	40,77
у % до усього населення	56,3	60,6	75,1	76,3	76,9	20,6	36,59

*джерело: [113; 114]

В свою чергу, кількість безробітних у віці 15-70 років зменшилася на 14,9 тис. ос. або на 29,16%. За даним показником «Київська область посіла 3 місце серед областей України, за рівнем зайнятості – 4 місце» [149]. Київщина володіє досить потужними кадровими можливостями, які здатні гарантувати економіці області професіональний ресурс у промисловій царині, в галузі обслуговування, у сільському господарстві та сфері торгівлі.

Найважливішим показником соціально-економічного розвитку суспільства є його доходи. Так, протягом досліджуваного періоду обсяг наявного доходу населення Київської області зменшився на 7055 млн. грн. або на 6,1%, що безперечно пов'язано з воєнними подіями, при цьому до 2021 році спостерігається стрімке зростання даного показника. В розрахунку на одну особу відбулося зменшення на 4977 грн. або на 7,58%. В свою чергу, обсяг витрат населення у розрахунку на одну особу збільшився на 16273,1 грн. або на 15,78%.

Лева частка у структурі доходів населення припадає на заробітну плату, яка у Київській області є найвищою в Україні. Так, середньомісячна заробітна плата одного працівника у 2022 році склала 15152 грн., що на 6055 грн. або на 66,56% більше в порівнянні з 2018 роком. Водночас, не зважаючи на це, спостерігається також і зростання заборгованості із виплати заробітної плати – на 16,3 млн. грн. або на 12,54%. Максимальну заробітну плату «в економіці отримували працівники фінансів та страхової діяльності, оптової та роздрібної торгівлі, а серед промислових видів діяльності – підприємств добувної промисловості, постачання електроенергії, газу, пари, де заробітна плата на 2,9-49,7% перевищила середній показник по економіці області» [149].

Крім цього, в Київській області спостерігається зростання середнього розміру призначеної місячної пенсії – на 2176 грн. або на 87,01%, в той час коли кількість самих пенсіонерів скоротилася на 26,6 тис. ос. або на 4,73%. Однак, досить позитивною є динаміка кількості населення, яке повідомило, що користувалися послугами Інтернету, що зросло на 398,9 тис. ос. або на 40,77%.

При цьому, частка населення, яке повідомило, що користувалися послугами Інтернету у загальній кількості населення у 2022 році склала 76,9%, що на 20,6% більше в порівнянні з 2018 роком.

Перейдемо до аналізу індикаторів екологічної складової сталого розвитку Київської області. Як бачимо з рис. 2.13, протягом 2018-2022 років спостерігається зменшення обсягу викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря в Київській області на 1,8 тис. т або на 0,91%. Дана динаміка зумовлена зменшенням викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами – на 23,0 тис. т або на 28,29%, та зростанням забруднення пересувними джерелами – на 22,7 тис. т або на 19,62%.

Рис. 2.13. Динаміка обсягу викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря в Київській області протягом 2018-2022 років, тис. т

*джерело: [113; 114]

Загалом, Київська область займає «7 місце по кількості викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел та знаходиться позаду таких областей, як Донецька, Дніпропетровська, Івано-Франківська, Запорізька, Львівська, та Вінницька. Найбільш забрудненою у Київській області є територія Обухівського району, на яку припадає понад

64,7% викидів шкідливих речовин у повітря, що обумовлюється розташуванням на цій території, у першу чергу Трипільської ТЕС» [149].

Також протягом даного періоду спостерігається зростання обсягу утворених відходів у Київській області на 481,3 тис. т або на 34,53% та обсягу відходів, видалених у спеціально відведених місцях чи об'єктах – на 240,7 тис. т або на 17,85%. Крім того спостерігається збільшення кількості утилізованих відходів – на 81,6 тис. т або на 241,42%.

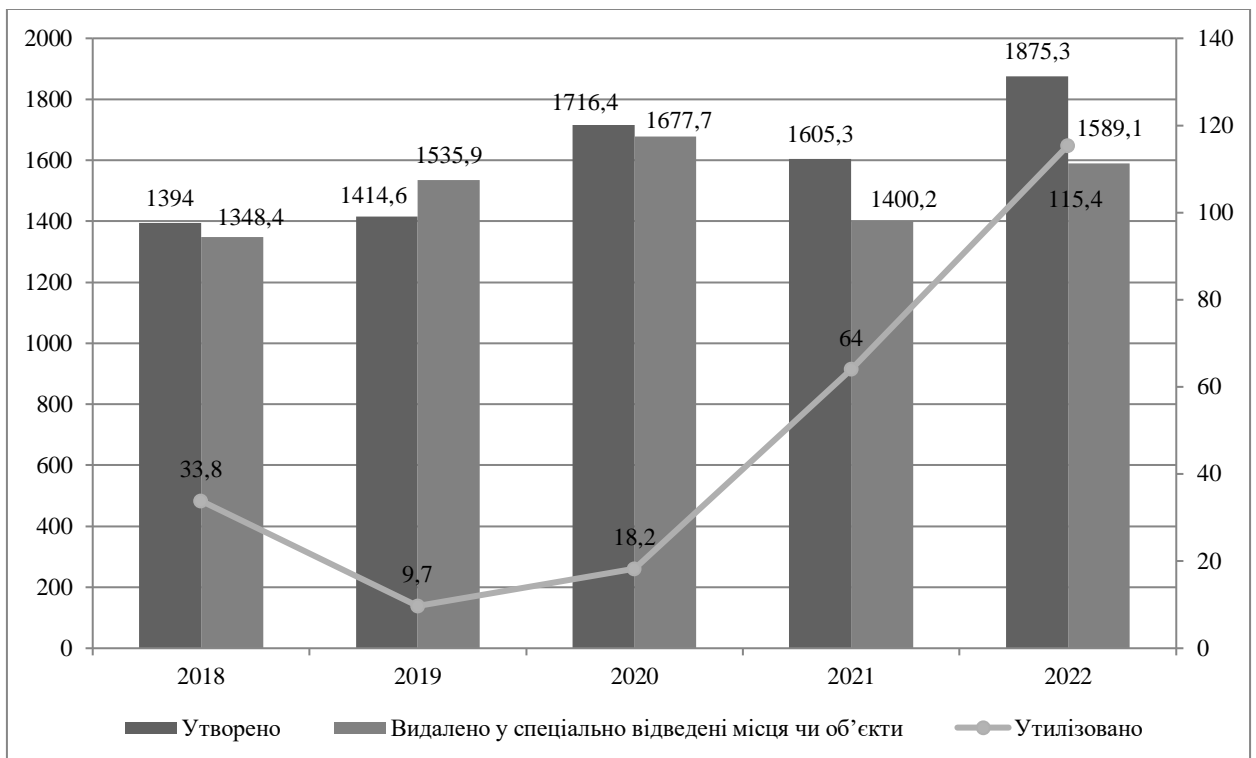

Рис. 2.14. Динаміка утворення та поводження з відходами в Київській області протягом 2018-2022 років, тис. т

*джерело: [113; 114]

Варто зазначити, що Київська область посідає 13 місце (0,3% від загальної кількості) по Україні за кількістю утворених відходів I-VI класу небезпеки. Найбільше відходів утворюють Дніпропетровська, Кіровоградська та Полтавська області.

Найбільш гостро на даний час в Київській області постає проблема у сфері водопровідно-каналізаційного господарства, пов'язана із високим рівнем фізичного зносу та енергоємності об'єктів. Так, майже у 40% каналізаційних колекторів в межах області термін експлуатації перевищив 40

років, а 1/3 централізованого водовідведення знаходиться у досить аварійному стані. Скид водостоків із 39 очисних споруд відбувається у відкриті водоймища, що досить негативно позначається на екологічному становищі Київської області. Крім цього, протягом останніх років спостерігається зменшення їх потужності, див. рис. 2.15.

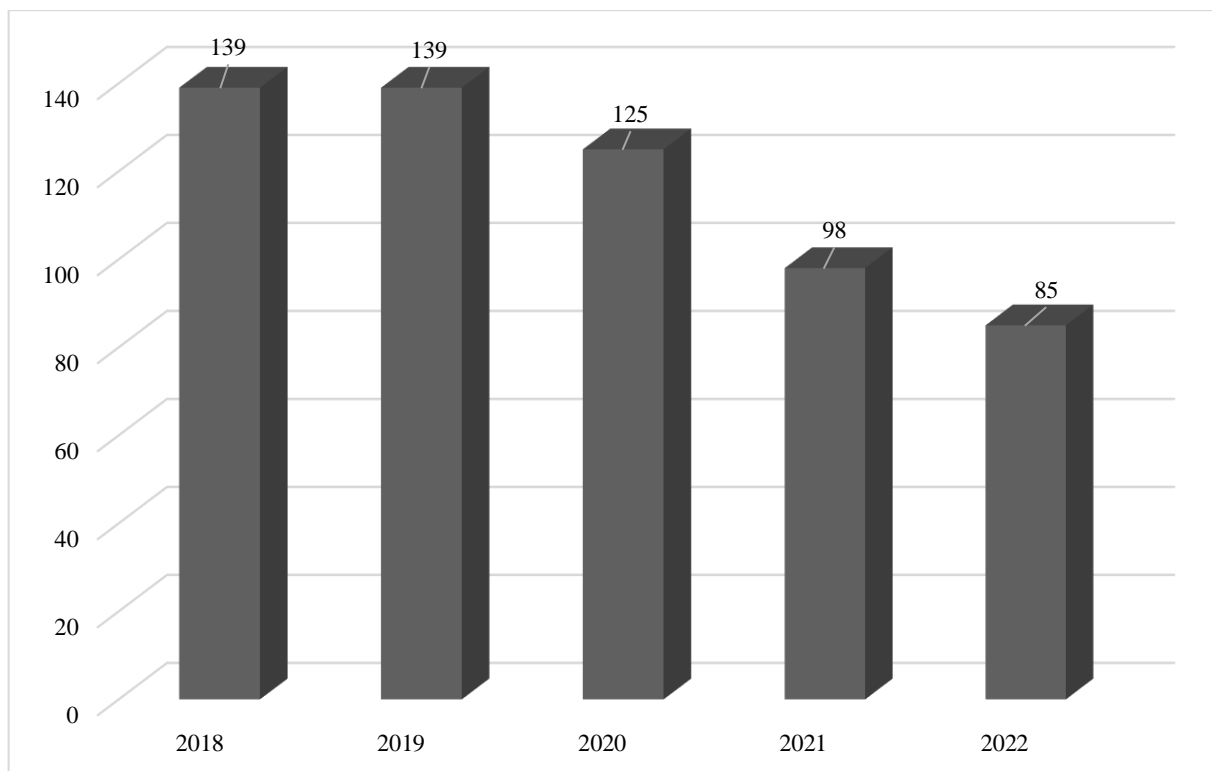

Рис. 2.15. Динаміка потужності очисних споруд в Київській області протягом 2018-2022 років, млн.м³

*джерело: [113; 114]

Так, у 2022 році потужність очисних споруд в Київській області склала 85 млн.м³, що на 54 млн.м³ або на 61,2% менше в порівнянні з 2018 роком.

Крім цього, протягом даного періоду спостерігається нерівномірна динаміка змін обсягу капітальних інвестицій на охорону навколишнього природного середовища в Київській області. Так, протягом 2018-2022 років спостерігається зменшення капітальних інвестицій на охорону навколишнього природного середовища в Київській області на 1028,5 млн. грн. або на 57,99%, див. рис. 2.16.

Протилежна динаміка спостерігається у поточних витрат на охорону навколишнього природного середовища в Київській області, які протягом 2018-2022 років зросли на 178,7 млн. грн. або на 23,31%.

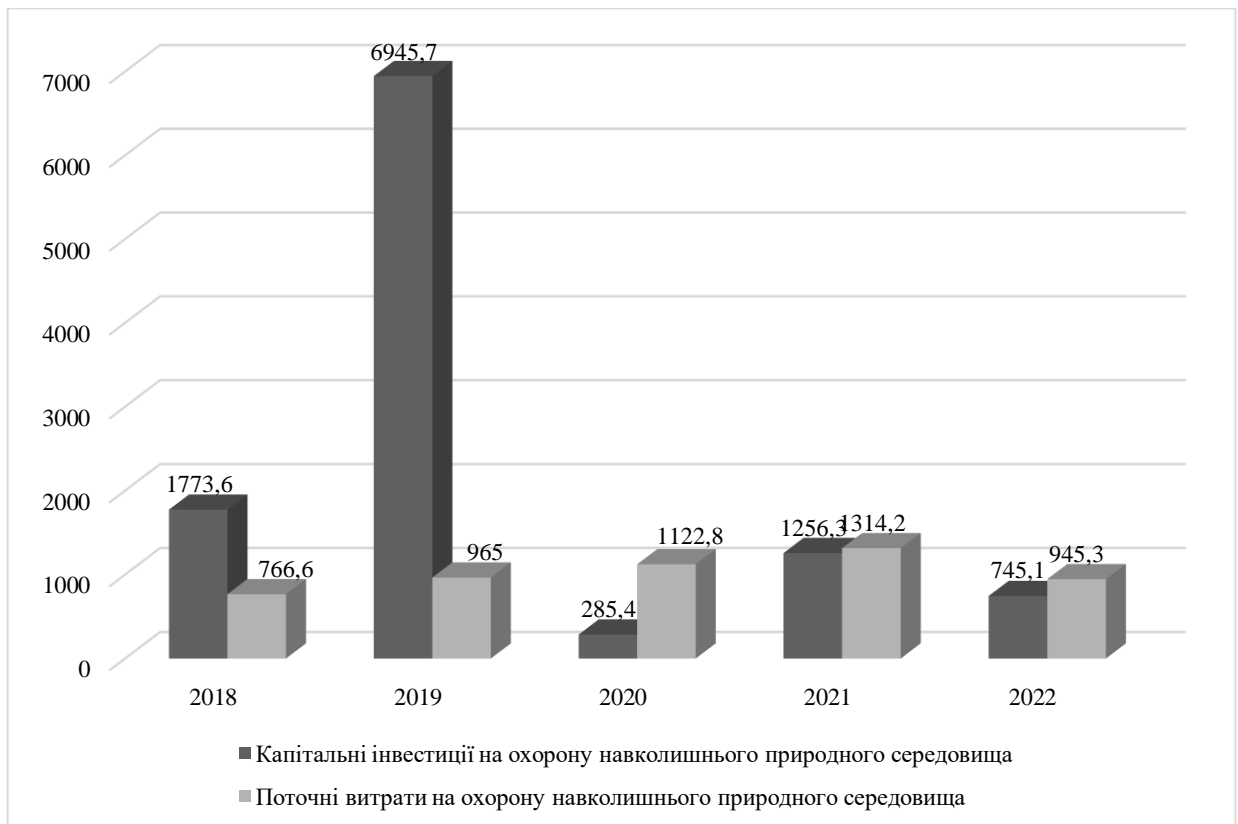

Рис. 2.16. Динаміка капітальних інвестицій та поточних витрат на охорону навколишнього природного середовища в Київській області протягом 2018-2022 років, млн. грн.

*джерело: [113; 114]

У структурі капітальних інвестицій на охорону навколишнього природного середовища за видами природоохоронної діяльності в Київській області у 2022 році лівова частка припадає на інші напрями природоохоронної діяльності (48,2%), охорону атмосферного повітря і проблеми зміни клімату (18,8%), очищення зворотних вод (12,1%) та захист і реабілітацію ґрунту, підземних і поверхневих вод (17,3%). В свою чергу, найменша частка в даній структурі припадає на поводження з відходами (3,2%) та збереження біорізноманіття і середовища існування (0,4), див. рис. 2.17.

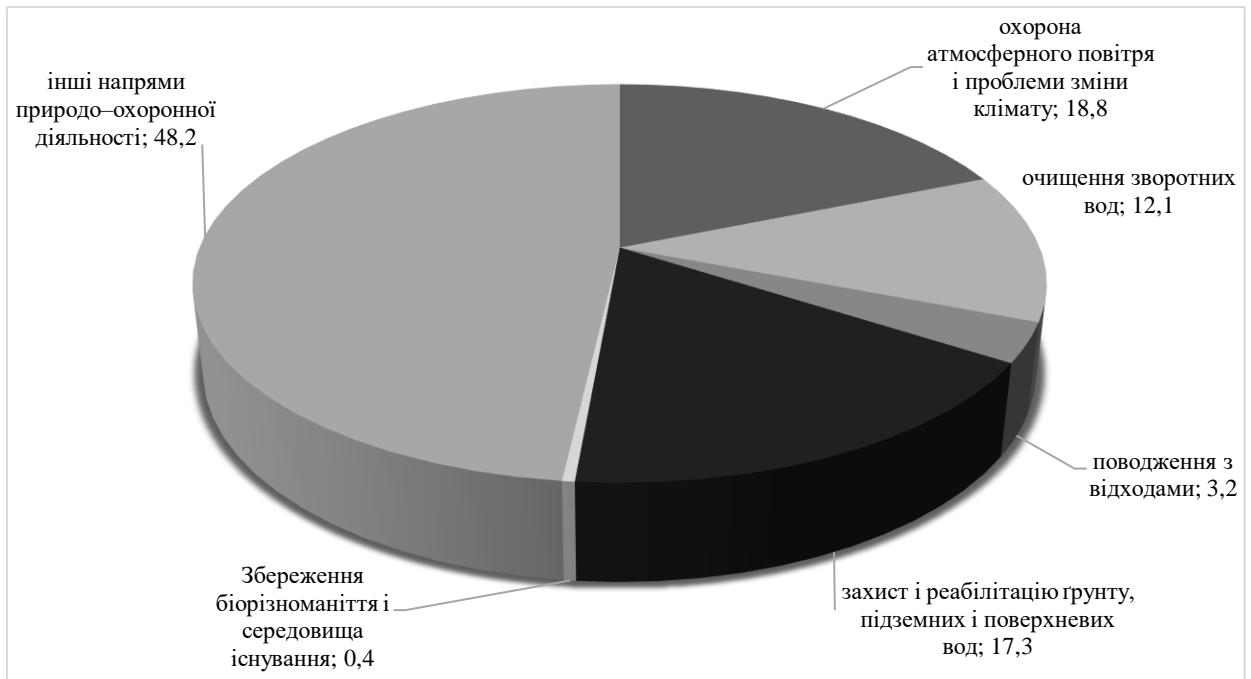

Рис. 2.17. Структура капітальних інвестицій на охорону навколишнього природного середовища за видами природоохоронної діяльності в Київській області у 2022 році, %

*джерело: [113; 114]

Результати виконаного аналізу свідчать, що негативними факторами, які впливають на загальну економічну розбудову, є наступні: перехід діяльності у сфері економіки держави в тінь; зниження сили, з якою розвивається малий бізнес, та ослаблений малий бізнес; падіння конкурентної здатності промисловості, що є наслідком значного використання ресурсів та несучасних технологій; недостача фінансування, яке підприємства не мають можливості компенсувати належними на ринку ресурсами; неможливість для вітчизняних товарів конкурувати з іншими на рівних за кордоном; експортування у більшості не виробничо-інноваційної продукції, а сировини та ін. Разом з тим з'ясовано, що на економічний ріст впливатимуть, крім змінних коливань інфляції та загальної світової нестабільності, великі енергетичні затрати виробництва й незначні інноваційні процеси ВВП. Проте існують певні внутрішні економічні перспективи: можливість неускладненого входу на ринки; доступ до ресурсів; шанси, які надає асоціація з ЄС; не повністю задіяні можливості економічного зростання. А ще варто враховувати, що широкий

потенціал для збільшення продуктивності та створення сприятливіших умов у сфері підприємницької діяльності відкриває активний розвиток світових інформаційних технологій.

Негативними факторами (тенденціями), які здійснюють вплив на рівень життя людей у межах соціального сегмента, є такі: постійно значний ступінь бідності; нерівність та наявність великого розшарування доходів членів соціуму, відсутність пристосованих під потреби людей з інвалідністю відповідних умов; висока трудова міграція громадян; старіння населення; досить незначний розвиток територій. Разом з тим в Україні реєструється високий ступінь смертності, невелика тривалість життя й високий рівень поширення інфекційних захворювань. Все це впливає на людський ресурс досить негативно. Як не сприяє поліпшенню статків соціуму й недостатня соціальна відповідальність на найнижчому рівні. Обнадійливими в цьому контексті можуть стати високий рівень освіти і кваліфікації, якими володітимуть трудові кадри, потужні людські та фахові можливості й науковий потенціал.

Якщо йдеться про негативні екологічні фактори, то до них належать: високі витрати енергетики та ресурсів, які несе більшість виробництв; незначний рівень заміни основних фондів, що стають основними забруднювачами навколишнього природного середовища; застосування запасів, що вичерпуються, та брак регулярного моніторингу того, якими є шкідливі викиди виробництв; значний рівень формування відходів при слабкій практиці їхнього сортування й переробки; відсутність новітніх заводів, де сортують та переробляють сміття; глобальні проблеми з чистотою атмосфери й водних ресурсів, пов'язані з Чорнобильською катастрофою; радіаційно забруднені території; виснаження ґрунтів через їхнє безвідповідальне чи нецільове використання; загальна зміна цільового призначення земель; значні масштаби вирубування лісів; брудні стічні води, через які завдається шкода річкам і морям; низька ефективність та застарілість очисних споруд. Фіксується й повсюдне погіршення якості питної води й харчових продуктів.

Безсумнівними ж позитивами виступають такі: акцентування в роботі з населенням на питаннях енергозбереження та розумного використання ресурсів; зростання обізнаності людей стосовно проблем екології; наявність потужних природно-рекреаційних багатств, які сприятимуть розвитку екологічного та зеленого туризму.

2.3. Проблеми та недоліки існуючих механізмів публічного управління сталим розвитком територіальних громад у контексті кризових ситуацій

Світові глобальні процеси поширюються на всі серйозні зони діяльності людей, серед яких чільне місце посідають політика, економіка, культура, фінанси, соціум, комунікації, інформація тощо. У період, коли динамічно збільшується кількість населення, аграрна галузь стає актуальним напрямком розвитку економіки кожної із країн світу. Тож сільські території в міжнародному плані мають потужне значення в царині гарантії продовольчої безпеки. Вироблене міжнародною спільнотою бачення того, як вирішувати питання стабільного розвитку сільських територій, містяться в нормативно-правових актах ООН. У них ідеться про проблеми роботи інфраструктурних підрозділів, створення робочих місць та комфортних умов і належної якості життя населення, про охорону навколишнього середовища та ін. Політику, орієнтовану на сталий розвиток, його цілі, що мають забезпечити баланс економічного, соціального й екологічного розвитку, визнали та реалізують більшість країн світу.

В час великих світових інтеграційних процесів посилюється значення територій, що різняться своїми промисловими, аграрними, соціальними та інвестиційно-фінансовими можливостями. Їхня специфіка визначає, які механізми та заохочення варто використовувати, щоб за їхньою допомогою, як засвідчує досвід розвинених країн, передаючи ряд повноважень місцевим органам влади та управління, наблизити адміністративні та суспільні послуги до населення, підсилити потенціал територіальних громад так, щоб вони

могли власними силами вирішувати місцеві проблеми. Головними в питанні організації розвитку територіальних громад стають місцеві органи влади й управління. Попри певні спільні ознаки соціально-економічного розвитку, кожен з регіонів – винятковий. Так, соціально-економічним розвитком українського суспільства передбачене певне вирівнювання стану різних областей, так чи інакше він відображається на кожній зі сфер життя людей, зокрема економічній, соціальній, політичній, екологічній та ін. Відтак реалізувати головні завдання сталого розвитку територіальних громад можна тільки, якщо діяльність усіх взаємозалежних галузей, у яких працює людина, – економічної, соціальної та екологічної – буде узгодженою та матиме комплексний характер.

Піклуватися про соціально-економічний розвиток і статок своїх народів та нести за них відповідальність мусять національні уряди. Це означає, що під час планування напрямів соціального розвитку варто брати до уваги запити і міст, і сіл. У наявності в територіальних громадах має бути вся потрібна інфраструктура, яка включає виробничі та соціальні об'єкти, що злагоджено працюватимуть і таким чином надаватимуть усім жителям можливість утілити власні конституційні права, одержуючи якісні й доступні публічні послуги, працюючи й відпочиваючи в належних умовах, беручи участь у суспільно значущих заходах тощо.

В Україні сільські території знаходяться у системній кризі, що виражається через «погіршення демографічної ситуації; бідність і високий рівень безробіття; зниження якості життя, скорочення мережі закладів соціальної інфраструктури, звуження доступу сільського населення до основних публічних послуг; руйнування еволюційно-сформованої системи сільського розселення; моногалузевий характер економіки села, орієнтованої на сільськогосподарське виробництво; недосконалість розвитку альтернативних сільському господарству сфер зайнятості населення тощо. Першочерговими завданнями публічного управління є формування аграрної політики на засадах протекціонізму, створення сприятливих умов для

ефективного функціонування конкурентоспроможного сільського господарства та комплексного розвитку сільських територій» [20, с. 12].

Державна регіональна політика має бути спрямованою на «розробку й реалізацію в повному обсязі стратегій і програм сталого розвитку територій, за результатами яких здійснюватиметься підвищення соціальних стандартів і критеріїв якості життя всіх мешканців незалежно від статі, віку, місця проживання, посади, соціального або матеріального статусу тощо. Рівень сталого розвитку суспільства залежить від задоволення потреб жителів у необхідних послугах (освітні, медичні, соціальні, адміністративні, транспортні, житлово-комунальні, працевлаштування та ін.) і ресурсах. Разом з тим, аномальні ситуації, які відбуваються у світі, свідчать про зміну системи людських цінностей. Від ефективного й ощадливого використання природних ресурсів, забезпечення охорони навколишнього середовища залежить стабільне функціонування національної економіки, добробут населення, безпека життєдіяльності людства та подальша реалізація моделі сталого розвитку» [57, с. 314].

Як відомо, у 2015 р. Україна в черговий раз підтвердила свою стратегічну волю – формувати власне майбутнє на основі принципів сталого розвитку. Указом Президента України П. Порошенка було схвалено Стратегію сталого розвитку "Україна 2020", в якій, крім загальних фраз щодо переходу до нової епохи історії і унікального шансу побудувати нову Україну, було визначено низку конкретних практичних заходів «з метою впровадження в нашій державі європейських стандартів життя та виходу на провідні позиції у світі» [150].

Відповідно до основних пріоритетів утілення згаданої Стратегії та Дорожньої карти в межах встановлених чотирьох напрямків дій – розвитку, безпеки, відповідальності та гордості – мали бути втіленими 62 реформи і програми державного розвитку, серед них: «реформа системи національної безпеки та оборони; оновлення влади та антикорупційна реформа; судова реформа; реформа правоохоронної системи; децентралізація та реформа

державного управління; дерегуляція та розвиток підприємництва; реформа системи охорони здоров'я; податкова реформа; програма енергонезалежності; програма популяризації України у світі та просування інтересів України у світовому інформаційному просторі» [150].

Як свідчить здійснений аналіз, жодного із заявлених 25 основних даних, за якими дають оцінку перебігу втілення реформ та програм, досягнуто не було. А отже, жодної із задекларованих реформ (програм) не реалізували цілком. Занадто ж викликає стурбованість той факт, що немає ефективних змін у процесі впровадження таких соціально важливих реформ, якими є антикорупційна реформа та корінне фахове оновлення влади; гарантування кожному індивідууму права на справедливий розгляд справ незалежними й незаангажованими судовими інстанціями; заснування фахової інституції державної служби; гарантія потенціалу місцевого самоврядування і створення ефективного механізму територіальної організації влади та ін. Із того комплексу нормативно-правових документів, що існують, варто виділити Указ Президента України В. Зеленського від 25 вересня 2019 р. № 70/1 "Глобальні цілі сталого розвитку до 2030 року та результати їх адаптації з урахуванням специфіки розвитку України", яким у черговий раз було «підтримано резолюцію ООН та засвідчено незмінну рішучість української держави боротися за досягнення глобальних Цілей тисячоліття» [130].

Аби поліпшити механізм управління територіями, необхідно виокремити проблеми, що актуальні для їхнього соціально-економічного розвитку. Важливою для стабільності територіальної громади є її здатність розвиватися, причому умовою виживання та підґрунтям безперервної діяльності територіальної громади слугує економічна сталість.

Варто акцентувати, що економічна частка у сталому розвитку територіальної громади виступає в ролі спроможності протидіяти зовнішнім і внутрішнім факторам, тримати стабільний баланс і надійність упродовж довгого періоду. Стабільним балансом у цьому разі можна вважати спроможність системи здійснювати відповідні завдання, якщо дотримана

цілісність і фінансова міцність її складових, гарантована певна вивіреність, одна із ключових особливостей сталого економічного розвитку територіальної громади як певного комплексу.

Головний суб'єкт територіальної громади у площині сталого розвитку – це населення, адже саме в межах громади її мешканці задовольняють свої потреби та втілюють власні економічні інтереси. Разом з тим стан місцевої влади в багатьох аспектах окреслюється соціально-політичними обставинами. Варто сказати, що, попри спільні ознаки соціально-економічного розвитку, кожна з територіальних громад є утворенням, «унікальним в силу свого геополітичного положення, історичних і національних особливостей, традиційно сформованого поділу праці, ступеня сприйнятливості населенням перетворень, розбіжностей у рівнях соціально-економічного розвитку. Все це зумовлює різноманітність передумов, темпів і масштабів реформ, розмаїтості їх економічних і соціальних наслідків. У результаті істотно зростають регіональні відмінності в рівнях виробництва, матеріальному становищі населення, ступені використання трудового, природного потенціалу і в демографічній ситуації» [18].

Отже, з точки зору підтримки регіонального розвитку ключову роль у впливі на інтереси громад відіграють механізми певного економічного стимулювання. Насамперед у них прослідковується зацікавленість держави та відповідної території. Крім того, заохочення економічного характеру забезпечують низку дій, спрямованих на одержання очікуваних результатів. Тож у стимулюванні закладено переконливий позитив як для держави (регіону), так і для громадян.

Приходимо до висновку, що термін «стимулювання розвитку» варто розглядати масштабно, як дію, що має низку поступових, пов'язаних одна з одною стадій, які охоплюють період від формування до втілення. Аби оцінити, наскільки ефективними будуть результати цього процесу, слід звернути увагу на наявність таких його характеристик, як обґрунтованість та результативність. Звісно, ступінь заохочення сталого розвитку територіальних

громад знаходить своє відображення в економіці країни, до якої вони входять. Цей процес втілюється посередництвом економічних відносин між державою, її регіонами й територіальними громадами, а безпосередньо задіяні в цьому відповідні механізми, покликані стимулювати соціально-економічний розвиток. За допомогою цього інструментарію вдається відшукувати й застосовувати з метою сталого розвитку потрібні джерела, Наприклад, трудові, природні, фінансові тощо. Щоби обрати оптимальні інструменти, доцільно керуватися цілями й завданнями, які ставить перед собою політика регіону, орієнтуватися в поточній соціально-економічній ситуації та пріоритетах, від яких залежать вектори розвитку територіальних громад.

Серед обов'язкових вимог, яких потрібно дотримуватися при реалізації в умовах сталого розвитку територіальних громад, варто зарахувати: «збільшення чисельності населення; розвиток системи місцевого самоврядування, малого підприємництва, сфери послуг; підвищення професійного і загальноосвітнього рівня населення; розвиток національної культури; нівелювання міжнаціональних конфліктів. Перехід до сталого розвитку потребує, на наш погляд і усунення таких негативних тенденцій і чинників в економіці територіальних громад як: низький рівень доходів значної частини населення; наявність безробітних; низькі обсяги випуску промислової та сільськогосподарської продукції та її низька конкурентоспроможність; фінансова неспроможність багатьох підприємств; дотаційність суб'єктів господарювання. Водночас неефективне використання внутрішніх резервів і ресурсів більшості територіальних громад обумовлене як недостатньо об'єктивною оцінкою створеного економічного потенціалу і його роллю в сучасному відтворювальному процесі, так і невідповідністю сучасним заходам щодо регулювання інтересів довгострокового соціально-економічного розвитку» [79, с. 175].

На практиці можна спостерігати, що «між органами державної влади, обласними державними адміністраціями та органами місцевого самоврядування виникають економічні відносини, які проявляються у

реалізації повноважень щодо організації бюджетного процесу, а також у державній економічній політиці щодо перерозподілу ресурсів для здійснення соціальних гарантій населенню, фінансування різних сфер економічної діяльності та інших заходів. Тому мобілізація фінансових ресурсів до бюджетів є однією із важливих задач створення сприятливих соціально-економічних умов функціонування регіону» [108, с. 202-210].

На сьогодні актуальним залишається той факт, що значна частка трансфертів у територіальних громадах належить субвенціям, субсидіям та інші дотаціям, і рішення стосовно них ухвалюють на рівні держави. У той же час досить сталими, застиглими, часто не пов'язаними з рівнем розвитку економіки в регіоні є список податків і частки доходів від оподаткування, які залишаються на місцях. Через це, на думку більшості науковців необхідно «зменшити державне втручання в регіональну економіку, збільшивши стимулювання потрібних економічних напрямів шляхом більш ефективного використання зароблених у регіоні коштів, шляхом:

1. Визначення для кожного регіону пріоритетних напрямів економічної діяльності. Це можуть бути як перспективні галузі, в розвитку яких зацікавлена як місцева, так і центральна влада, так і економічно слабкі, які потребують підтримки задля покращення свого стану. Визначення напрямів відбувається шляхом взаємодії, узгодження дій між органами місцевої та центральної влади.

2. Макророзподіл коштів між регіоном і державою – визначення обсягів фінансових асигнувань, які регіон має передати в центр.

3. Визначення величини частки податку із переліку, щодо якого прийнято рішення про залишення певної частки податкових зборів на місцях окремо по кожному регіону» [16, с. 95-99].

Варто зупинитися на ряді питань, що пов'язані з грошовою підтримкою реалізації певних програм і стратегій політики держави, перепонами в асигнуванні, що пов'язане з:

– досить невиразним процесом формалізації стратегічної мети здобуття даних сталого розвитку, ЦОВВ, основних задач та відповідних показників, із цим пов'язаних;

– досить великим числом бюджетних програм та стратегічних пріоритетів у певних ЦОВВ. Наприклад, у Проекті державного бюджету на 2017 р. закладено фінансування понад двох десятків бюджетних програм, із них двадцять чотири – освітні й наукові, двадцять три проекти дотичні до галузі охорони здоров'я, двадцять три соціальні програми, двадцять програм орієнтовані на культурний розвиток нації.

Науковці виділяють такі факти недодержання бюджетного законодавства, які вказують на його «недосконалість»:

– планування бюджетних видатків з порушенням чинного законодавства та за відсутності правових підстав;

– використання бюджетних коштів без належних нормативно-правових підстав (наявність бюджетних програм в ЦОВВ, які не відповідають функціям та завданням визначеним даному ЦОВВ в його положенні);

– порушення під час здійснення закупівель товарів, робіт і послуг за державні кошти;

– нецільове використання кредитних ресурсів;

– порушення, пов'язані з неналежним веденням бухгалтерського обліку;

– відволікання коштів держбюджету у дебіторську заборгованість;

– недотримання установлених порядку та термінів перерахування міжбюджетних трансфертів;

– недотримання принципу пропорційності фінансування (розподілу) бюджетних коштів;

– порушення бюджетного законодавства, пов'язані з розміщенням та виконанням державного замовлення» [86].

У фінансуванні присутні безсумнівні недоліки, відтак існує цілком обґрунтована потреба у додаткових законодавчих змінах. Основними вадами є:

По-перше, бюджетною політикою не визначені пріоритети на середній та довгостроковий часові періоди, бракує обрахунків, які б ґрунтувалися на визначених цілях та завданнях, конкретних виділених підсумків, отриманих під час реалізації проектів і програм.

По-друге, не цілком аргументоване втілення бюджетних програм та несуттєва увага до основних підходів Закону України «Про державні цільові програми». Серйозною перепорою варто вважати факт, що досить поширеною є ситуація, коли програми впроваджуються за відсутності доказових вимірів та розрахунків, які б впливали зі встановлених цілей та запасів асигнувань. Наприклад, спочатку ухвалюють рішення і бюджетну програму й тільки після цього розпочинають шукати варіанти фінансування. Варто також пам'ятати, що бюджетні програми та проекти досить часто не отримують завершення.

По-третє, регулярно під час втілення бюджетних програм фіксується брак інструментів, за допомогою яких можна було б синхронізувати, або гармонізувати фінансове забезпечення на базі резервів, які можна виявити як у бюджеті, так і поза ним.

По-четверте, відсутнє врахування інфляційного показника. Саме через цю проблему бюджетні програми нерідко залишаються незавершеними. Важливо не забувати, що ймовірний майбутній показник інфляції дуже складно обчислити в конкретні періоди, адже відомо, що будь-які передбачення мають ті чи інші похибки, а показник реальної інфляції може значно відрізнятись від розміру, який був спрогнозований. Разом з тим через неповне врахування інфляційного показника може виникнути нестача асигнувань для фінансового забезпечення державних програм і проектів.

По-п'яте, однією з основних причин, через яку довелося ввести бюджетні обмеження, став дефіцит коштів у державному бюджеті. Зауважимо, що така ситуація призводить до того, що розподіл фінансування в межах програми чи проекту втрачає збалансованість.

По-шосте, швидкість, із якою витрачаються кошти, неоднакова. Результативність реалізованих державою цільових програм може залежати

від величини задіяних за станом на той чи інший період коштів. В той же час варто розуміти, що існує процес співвідношення між темпами державних видатків і темпами надання послуг чи виконання робіт. Отже, окреслені в межах конкретних проектів чи програм завдання матимуть у кінцевому підсумку результати, які безпосередньо залежать від темпів витрат асигнувань.

По-сьоме, управлінські рішення, спрямовані на поліпшення бюджетних програм, вирізняються своєю непослідовністю; бракує систематичності під час реалізації відповідних заходів, передбачених державними програмами.

По-восьме, серед державних замовників, ідеться про царину контролю, а також визначених виконавців бюджетних програм – виконавча складова – немає відповідальності.

Перераховані вище проблеми спричинили такі наслідки:

1. Вища та середня управлінська групи, а також фахівці ЦОВВ не мають виразного усвідомлення, якими є визначена мети й результати, що їх треба здобути, виконавши намічені плани й ухвалені бюджетні програми.

2. Бракує детальних, простих для розуміння інструкцій у сфері створення бюджетних програм, у частині показників, за якими варто здійснювати оцінку їхньої ефективності.

3. Маємо велике число головних показників ефективності в бюджетних програмах, які не відслідковуються на постійній основі ані ЦОВВ, ані Міністерством фінансів. Починаючи з 2016 року, Міністерство фінансів радить взяти у використання не більше ніж три основні показники результативності бюджетних програм і проектів за всіма їхніми ланками (ефективності, продукту, якості тощо). Загалом найвище число показників, які запропоновані до використання, не мусить бути більшим за дванадцять. Доцільно, крім того, акцентувати, що практично жоден із показників ефективності не спрямований на здобуття реальних результатів. Загалом у більшості своїй вони тільки окреслюють певні складові, Наприклад, вказують

число нормативно-правових документів, орендованих площ тощо, надають опис стану навколишнього середовища.

У цілому, можна виділити такі ключові проблеми державного забезпечення сталого розвитку: існування прогалин у нормативно-правовій системі запровадження концепції сталого розвитку; низька спроможність чинних законів у частині впорядкування елементів сталого розвитку, в тому числі таких царин життєдіяльності українського суспільства, як економічна, екологічна та соціальна; незадовільний рівень доєднання громадського та приватного сегментів до процесу виконання принципів сталого розвитку; брак державної структури, що несла б відповідальність за здійснення національної політики, спрямованої на сталий розвиток (велике число інституцій та їхня відповідальність); слабкі інструменти, які б мали узгоджувати зусилля на міжнародному, національному та місцевому ступенях з метою підтримки сталого розвитку; незадовільна координація стратегічних задумів; низький рівень залучення представників приватного сегмента та громадянських інституцій до процесу створення та втілення державної політики сталого розвитку; відсутність необхідних знань та хибне трактування значення концепції сталого розвитку як державними службовцями, так і на мікрорівні – в підприємств, засобів масової інформації, широких верств громадян України.

Ці фактори здійснюють значний вплив на результативність запровадження державної політики сталого розвитку.

Базисом для майбутнього розвитку держави має стати формування мережі активних структур, що підпорядковуватимуться одному керівному центру, котра буде дієво і якісно регулювати розвиток різних галузей економіки країни на принципах сталого розвитку.

На зміну надзвичайно складним і масштабним проблемам, які виникли через зміну клімату, внаслідок екологічної кризи, були спричинені збільшенням населення світу, які торкалися знищення біологічного різноманіття тощо й до яких тривалий час була прикута увага, прийшли надто

серйозні для України техногенно-екологічні виклики, що принесла з собою війна, яка триває на території нашої країни. Особливої уваги потребує нинішня екологічна ситуація на тимчасово окупованих та прилеглих до них територіях, які у глобальних обсягах зазнають «мілітаристського (військового) забруднення та руйнування» [63].

Серед дієвих механізмів, які варто застосовувати у справі охорони природних ресурсів та під час післявоєнного відновлення сталого розвитку територій, мають бути досконалі екологічні закони. Однак аналіз нині чинного вітчизняного екологічного законодавства виявив ряд проблем.

Безумовно, на даний час у вітчизняній нормативно-правовій базі у сфері охорони навколишнього середовища немає «послідовного і системного підходу до регуляторного контролю екологічних відносин. Прийняття Екологічного кодексу як єдиного правового акту може забезпечити узгодженість екологічних правових норм. Суперечності та подвійне тлумачення, міжгалузеві колізії законодавства, які нині перебувають у законодавстві, не лише перешкоджають розвитку економіки, але і створюють умови для деградації навколишнього середовища у країні. Відсутність комплексного підходу до розвитку екологічних відносин без урахування цивільного, адміністративного права створює плутанину в українській правовій системі та правовий нігілізм у громадян» [36].

Важливим здобутком у процесі впорядкування екологічних відносин свого часу став Закон України «Про охорону навколишнього середовища» від 25 червня 1991 року. Але проблема комплексного принципу в застосуванні до екологічного законодавства все одно залишалась невирішеною. Водночас значне число різних правил дозволяє владі одноосібно регулювати відповідні правовідносини, тим самим спричиняючи умови для широких для правопорушень. Правові норми розпорошені, а це означає, що відразу кілька законів можуть регулювати аналогічні правові відносини.

Насамперед варто зауважити на слабкій узгодженості українського екологічного законодавства з міжнародними нормами. Як учасниця

глобального співтовариства, Україна мусить виконувати вимоги міжнародних стандартів та умов, інакше може зазнати обмежень у співробітництві з іншими країнами, обміні досвідом та можливості реалізувати у власній законодавчо-екологічній царині прогресивних технологій.

Суттєво, щоб напрацювання економічного і правового світового досвіду у сфері, яка займається екологічною безпекою регіонів, були адаптовані під час процесу, в ході якого готуватимуться національні концептуальні, стратегічні та програмні документи в управлінській, фінансовій царинах, в частині, де йдеться про впровадження кроків, спрямованих на нормалізацію стану довкілля та побуту людей, які проживають у межах техногенно-екологічно-небезпечних територій, що потерпіли від воєнних дій. Разом з тим важливим є працювати у зворотному ключі – Програма ЄС, через яку фінансується охорона навколишнього природного середовища та боротьба зі зміною клімату на 2022–2027 роки, має бути доповнена пунктами спеціальної підпрограми для України «Післявоєнне відновлення довкілля» [205].

Українське екологічне законодавство повинно сприяти реалізації ініціативи Європейської Комісії European Green Deal (Європейський зелений курс) [45], яка полягає у «збереженні біорізноманіття, захисті здоров'я та добробуту громадян від ризиків і наслідків воєнного впливу, декарбонізації промисловості, відновлюваної енергетики» [43], що, своєю чергою передбачає забезпечення «переходу до екологічно безпечної зеленої економіки й має розглядатися як нове екологічне правило економічного розвитку європейського континенту» [205]. Вказані фактори, безсумнівно, ставлять перед нашою державою завдання модернізувати й розширити нинішню екологічно-правову мережу.

Дослідження питання вітчизняного екологічного законодавства на регіональному й місцевому ступенях спонукає зробити висновок, що необхідно акцентувати увагу на проблемі низької результативності контролю та стягнень. Потрібно розв'язувати завдання, які стосуються якості контролю за дотриманням природоохоронних стандартів та слабких санкцій за їхнє

ігнорування. Такий стан справ нерідко спричиняє можливість уникнути покарання й протиправні дії, котрі завдають шкоди довкіллю, його екосистемам. Вимагає укріплення система перевірок – йдеться про посилення відповідальності за недотримання екологічних законів, вироблення дієвих стягнень і гарантовані прозорі контрольні дії. Вимагає поліпшення ситуація, коли не надто зважають на соціально-економічні фактори. Закони, які діють у царині екології, мають характеризуватися своєю виваженістю, тим, що разом із питаннями охорони природи враховують також інтереси соціально-економічного розвитку держави, який тісно пов'язаний із війною. Серйозною прогалиною залишається те, що під час ухвалення рішень, які регламентують природоохоронну діяльність, неповною мірою враховуються соціально-економічних фактори. Відтак актуальним є створення інструментарію, за допомогою якого вдасться суміщати події, покликані зберегти довкілля, економічні запити, продиктовані війною, та соціальні фактори сталого відновлення.

На нашу думку, ключова прогалина вітчизняного законодавства полягає в дефіциті юридичної підтримки цілісного економічного підходу до управлінських аспектів у сфері довкілля. Варто зауважити, що поки відсутні дієві шляхи економічного заохочення тих, хто провадить екологічну практичну діяльність, та громадян, які дотримуються екологічно відповідальної поведінки. Як зазначають науковці «наявні правові механізми є фіскально-каральними та не забезпечують балансу державних і приватних інтересів. Тим часом, як зазначалось, єдиний збалансований еколого-економічний механізм природокористування, що поєднує економічний інтерес, адміністративне просування позитивної екологічної поведінки і всебічну відповідальність за дозволени порушення, може створити ефективну систему взаємодії із навколишнім середовищем» [36].

Як зазначає І. Каракаш, «причини уникнення розгляду і прийняття парламентом Екологічного кодексу України протягом майже 20 років є більш

суттєвими і глибинними» [59, с. 65]. На нашу думку, суть ключових із них зводяться до наступного:

по-перше, зараз і справді немає цілком умотивованої науково-методологічної ідеї, яка б лягла в основу його змістової будови, Наприклад, в частині балансу в питанні регулювання відносин у сферах, які опікуються природними ресурсами, охороною довкілля та захистом середовища;

по-друге, на рівні доктрини застається відкритим питання встановлення так званого правового втручання в логіку природного існування довкілля;

по-третє, по суті немає реальної можливості охопити одним законодавчим документом, навіть якщо він кодифікований, дуже відмінних одні від одних, різновекторних і своєрідних відносин у царині природних ресурсів, охорони природи і захисту середовища;

по-четверте, попри наявність понад п'ятдесятирічного досвіду правового впорядкування вказаних суспільних відносин українськими законами, нагромаджених знань у царині розбудови права все-таки мало для того, щоб упорядкувати їх через єдиний кодифікований закон;

по-п'яте, на теперішній час відсутній належним чином побудований рівень волі суспільства, а відповідно – й волі політичної, як і не фіксується державного інтересу в тому, аби всеохопно та результативно у правовому полі врегулювати співпрацю суспільства і природного оточенням.

Крім того, потрібно зазначити, що в цьому випадку доцільно зосередитися на вдосконаленні екологічної освіти та свідомості, адже це серйозні аспекти в питанні гарантування прогресивної законодавчої бази в галузі екології. Варто зробити більш ефективними освітні проекти та просвітницькі плани, які мають на меті роботу з екологічною свідомістю, пропаганду усвідомлення, наскільки важливі природоохоронні стандарти, та заохочувати екологічно свідому поведінку. Це сприятиме розвитку позитивного сприйняття природи та активно залучатиме громадян до заходів зі збереження довкілля.

Зауважимо, крім того, що в ситуації повоєнного відновлення сталого розвитку регіонів проблемні сторони вітчизняних законів, які регулюють відносини в галузі екології, вимагатимуть інтегрованих підходів та комплексних перетворень. Із врахуванням вказаних вище факторів потрібно акцентувати на беззаперечній дієвій співпраці між урядом, компетентними органами, науковими інституціями та громадянським суспільством загалом. Сприяння всеохопній участі та зацікавленості громадян долучатися до ухвалення рішень бачиться позитивним намаганням рухатися в бік розбудови прозорості, демократичної законодавчої бази в галузі екології.

Стане дієвою підтримкою результативної екологічної законодавчої основи та підтвердить рух до сталого відновлення та бережливого ставлення до природних скарбів заради прийдешніх поколінь використання цих рекомендацій. Адже вони акцентують на дуже важливих аспектах: поліпшенні синхронізації з міжнародними нормами, жорсткішому контролю за методами споживання ресурсів та викидами, створенні та реалізації новітніх «зелених» технологій, заохоченні користуватися джерелами енергії, які здатні відновлюватися, а також встановленні взаємокорисних зв'язків зі світовими структурами та колективному вирішенні масштабних екологічних питань.

Таким чином, сучасне вітчизняне законодавство не спроможне гарантувати реальне право громадян України на сприятливе навколишнє середовище, не може запропонувати рішення вже наявних екологічних проблем та не здатне запобігти виникненню нових. Реформувати закони про охорону довкілля потрібно беззаперечно. Комплексний, на основі безперервності та всебічності підхід до зміцнення екологічних норм на рівні законів сприятиме появі новітніх, екологічно чистих виробництв, росту правової свідомості громадян, гарантованому поліпшенню шляхів цивільного контролю в галузі екологічних відносин, стимулюванню зниження шкідливого впливу на довкілля й допомозі у вирішенні присутніх проблем. Аби адекватно реагувати на нинішні труднощі й дієво захищати природне середовище, вітчизняна екологічна законодавча база мусить бути відкритою до

пристосування та реалізації новітніх правових інструментів. Крім того, необхідно гарантувати відкритість, прозорість та участь у формуванні й реалізації природоохоронних стратегій та законів усіх, хто в цьому зацікавлений. Співпраця зі світовою спільнотою, обмін досвідом із представниками інших країн стануть головним фактором, який свідчитиме про поліпшення української екологічної законодавчої бази в ситуації повоєнного відновлення сталого розвитку територій.

Вважаємо, що ідейні основи публічного управління сталим розвитком територій знаходять своє відображення у виваженому підході до застосування інституційного, нормативно-правового, соціально-економічного та інших елементів, які впроваджуються посередництвом засадничих та оперативних актів і програм. Продуманий із позиції балансу сил та засобів поступ регіонів сприятиме органам публічної влади у розв'язанні соціально-економічних питань, завдань зі збереження довкілля та природно-ресурсної спроможності, аби всебічно задовольнити запити теперішнього й наступних поколінь. Щоб побороти шкідливі тенденції, варто ясно зрозуміти всі труднощі і здійснити відповідні кроки, спрямовані на формування та застосування планів і цільових програм розвитку територій на всіх рівнях: державному, регіональному та локальному.

Аби цього досягти, має працювати різновекторна підтримка з боку Президента, Кабінету Міністрів, Верховної Ради України можливих видів співпраці, Наприклад, таких, як державно-приватне партнерство, допомога соціально відповідальному бізнесу тощо на умовах розумного лобювання. Щоб мешканці сіл могли отримати якісні послуги, у їхніх населених пунктах варто засновувати профільні кооперативні структури, що спеціалізуюватимуться на наданні своїм учасникам різноманітних соціальних, побутових послуг, зокрема лікувально-відновлювальних, будівельних, фінансово-кредитних, житлово-комунальних, ремонтно-експлуатаційних, пов'язаних із логістикою, соціально-реабілітаційних, туристичних та інших за їхньою собівартістю.

Таким чином, сталий розвиток територій можливий, коли зростає результативність їхнього економічного ресурсу, фіксується цілковита зайнятість населення, зростає добробут мешканців та вироблене загальне бережливе ставлення до довкілля. Від того, наскільки державна виконавча влада та органи місцевого самоврядування прагнуть співпрацювати під час розв'язання актуальних завдань, які ставить перед ними сталий розвиток територіальних громад, а це низка фінансових, земельних, питань людського капіталу тощо, залежить якість публічного управління.

Висновки до розділу 2

Сталий розвиток територій можливий, коли зростає результативність їхнього економічного ресурсу, фіксується цілковита зайнятість населення, зростає добробут мешканців та вироблене загальне бережливе ставлення до довкілля. Від того, наскільки державна виконавча влада та органи місцевого самоврядування прагнуть співробітничати під час розв'язання актуальних завдань, які ставить перед ними сталий розвиток територіальних громад, а це низка фінансових, земельних, питань людського капіталу тощо, залежить якість публічного управління. Державне управління сталим розвитком територіальних громад мусить послуговуватися такими інструментами, які б діяли на кожному зі щаблів управління, характеризувалися цільовим та системним підходом; мали у своєму складі механізми, які регулюють нормативно-правові, організаційно-інституційні, фінансово-економічні, соціальні та інформаційно-інноваційні відносини; а ще врівноважували прагнення громади, влади, та підприємництва.

Фактори, які негативно впливають на суспільно-економічний розвиток, є такими: перехід певних секторів економіки в тінь; зниження прогресивних тенденцій у малому бізнесі, його ослаблення; спад конкурентоздатності промислових підприємств, яке виникає через значне використання ресурсів та старі технології; брак необхідного фінансування виробництва, який неможливо

покрити посередництвом ринкових джерел; слабка конкурентоспроможність вітчизняного продукту за межами країни; експортування значно більше сировини, аніж виробничо-інноваційних товарів тощо. Із тих тенденцій, які спостерігаються в царині соціального сегмента рівня життя населення, свій негативний відбиток накладають: постійно значний ступінь бідності; відсутність рівності та фактор розшарування прибутків у соціумі, брак потрібних для повноцінного існування людей з інвалідністю умов; великий ступінь трудової міграції; населення, яке стрімко старіє; недостатній розвиток регіонів. Серед шкідливих екологічних умов варто назвати: високий рівень витрат енергії та інших ресурсів переважною кількістю підприємств; недостатня модернізація основних фондів, які негативно впливають на довкілля; користування засобами, які не відновлюються, низький рівень контролю за шкідливими викидами підприємств; накопичення великої кількості відходів та не втілений повністю підхід до їхнього сортування й ліквідації, зокрема переробки, оскільки мало новітніх підприємств, які займаються сортуванням та переробкою сміття; високе забруднення води й атмосфери через Чорнобильську трагедію; заражена радіацією велика частина територій; високий рівень занепаду ґрунтів через виснаження або їхнє використання поза цільовим призначенням; масштабне змінювання цільового земельного призначення; необґрунтоване вирубування лісів; завдання шкоди річкам та морям брудними стоками; низька якість роботи застарілих очисних об'єктів. Крім того, фіксується й повсюдне падіння рівня якості продуктів споживання і питної води. З-поміж явних позитивних чинників потрібно виокремити наступні: дієва політика поширення в соціумі меседжів про енергозбереження та розумне використання інших ресурсів; зростання усвідомлення населенням загроз, які виникають перед екологією; високі показники природно-рекреаційних джерел, які сприяють розвитку зеленого туризму.

Підґрунтям виваженої, продуманої основи публічного управління сталим розвитком територій виступають збалансовані нормативно-правові,

інституційні, соціально-економічні та інші компоненти, втілення яких відбувається на підставі актів та проектів, як націлених на довгострокову перспективу, так і тих, що задіяні у плануванні найближчих кроків. Врівноважений підхід до розвитку територій допоможе органам публічної влади розв'язувати соціально-економічні задачі, питання збереження довкілля та природних ресурсів, аби цілком задовольнити потреби сучасного і прийдешніх поколінь. Щоб побороти шкідливі тенденції, варто ясно зрозуміти всі труднощі і здійснити відповідні кроки, спрямовані на формування та застосування планів і цільових програм розвитку територій на всіх рівнях: державному, регіональному та локальному.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ СТАЛИМ РОЗВИТКОМ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УМОВАХ КРИЗИ

3.1. Кращий міжнародний досвід публічного управління сталим розвитком територіальних громад

Як і в інших світових державах, в Україні активно розвивається та вводить стратегічний підхід до планування сталого розвитку територій різних видів. Наразі значних змін зазнають функції, які втілюються в ході планувального процесу, відозмінюється роль планування в системі місцевого управління. Воно поволі стає засобом покращення конкурентоздатності територій та регіонів, інструментом консолідації різних суб'єктів територіального розвитку довкола нових цінностей та пріоритетів на довгострокову перспективу. Якраз через це основне завдання в ході стратегічного планування сталого розвитку територій – додержання наступних головних принципів: націленість на запити та інтереси громадян; консенсус стосовно довгострокової мети розвитку території; різноплановість та цілісність; здійснення комплексного розгляду стану розвитку територіальних громад; неодмінність моніторингу й оцінки; забезпечення відповідальності й лідерства на місцях; покращення наявних механізмів та стратегій; існування зв'язку між національним й місцевим рівнями.

Під час окреслення в Україні Цілей сталого розвитку, певних завдань і показників на довготермінове майбутнє потрібно зважати на масштабні орієнтири розвитку, принципи сталого розвитку й переконання суспільства стосовно бачення майбутнього розвитку. Світова практика показує, що «суспільний прогрес значною мірою залежить від підтримання балансу між цілями підтримки економічного зростання, конкурентоспроможності бізнесу, забезпечення екологічної безпеки та зменшення соціальної нерівності. Для досягнення довгострокових цілей необхідно послідовно виконувати визначені

коротко та середньострокові завдання. Передумовами досягнення всіх без винятку цілей розвитку є якісне управління, викорінення корупції, суспільна підтримка. Відповідно належне ефективне управління, чесна та прозора влада, участь населення у прийнятті рішень та контролюванні їх виконання, мають враховуватись при формулюванні стратегічних цілей» [171]. Отже, основними завданнями для досягнення ЦСР на регіональному рівні є:

1. Підготовка матеріалів, що містять стратегії соціально-економічного розвитку (по галузях, областях, містах територіальних громадах) так, щоб вони відповідали ЦСР України.

2. Визначення чітких вимірюваних показників досягнення мети і завдань, встановлених у таких стратегіях, відповідно до індикаторів, узгоджених з ЦСР України.

3. Забезпечення включеності в процес – широке залучення приватного бізнесу та громадськості до виконання ЦСР, а також укладення партнерських угод на міжнародному рівні.

4. Гарантування умов, за яких буде ефективним управління розвитком територій, підвищуватиметься інституційна спроможність уряду й підприємств та збільшуватиметься обізнаність громадськості в цих питаннях.

Сформульовану глобальну ціль ЦСР-11 «Забезпечення відкритості, безпеки, життєстійкості й екологічної стійкості міст і населених пунктів» стосовно України переробили в ЦСР-11 «Сталий розвиток міст і громад». Остання є загальною і менш конкретною у порівнянні з оригінальною глобальною ціллю. Хоча всі цілі взаємопов'язані та впливають одна на одну, на поточному етапі ЦСР-11 має безпосередній вплив на ефективність і результати багатьох інших ініціатив. Локальний рівень є ключовим для вирішення питань добробуту, здоров'я, освіти, екології, соціального благополуччя та інших аспектів життя мешканців міст і громад. Багато дослідників відзначають, що сталий розвиток повинен включати збалансований розвиток екологічних, економічних і соціальних аспектів суспільства. У сучасних умовах особливо важливим є розподіл повноважень

між органами публічного управління, підвищення відповідальності місцевого самоврядування за результати управління та прийняття управлінських рішень, а також активний розвиток державно-приватного партнерства і подібних інструментів.

Втілення соціальних, економічних й екологічних факторів сталого розвитку та в той же час поліпшення якості життя громадян можливе в разі зосередження влади на базовому рівні. Іншими словами, «коли органи місцевого самоврядування мають можливість витратити значні бюджетні кошти конкретного села, селища, міста на розвиток інфраструктури та сфери послуг за принципом субсидіарності; а також фінансувати наукові проекти та розробки науковців і фахівців з конкретних напрямів, у т.ч. спільних з міжнародними організаціями й установами, які в майбутньому компенсують ці втрати позитивним ефектом» [119].

Сучасне місцеве управління повинно базуватися на інноваційних підходах, які для досягнення ЦСР включають в себе:

1. Орієнтуватися на основну стратегічну ціль – підвищення якості життя населення територій шляхом прийняття комплексу управлінських рішень для забезпечення регіонального сталого розвитку.

2. Використовувати методи адаптивного регіонального стратегічного планування, які враховують регіональні закономірності розвитку, як соціально-економічний процес.

3. Розвивати як традиційні галузі територій, так і інноваційні технології.

4. Здійснювати залучення громадськості до роботи, пов'язаної зі стратегічним плануванням сталого розвитку територіальних громад і вдаватися до активного державно-приватного партнерства та взаємодіяти з науковими закладами.

5. Створити можливість для втілення на місцях пріоритетних національних проектів, адаптувавши державну політику, програми й економічні моделі сталого розвитку до територіальних умов.

6. Розробляти економічні стратегії за активної взаємодії з органами державної влади з метою досягнення якісного економічного зростання, що є одним з ключових показників сталого розвитку територіальних громад.

7. Покращувати міжбюджетні відносини під час розроблення пріоритетних напрямків сталого розвитку, які є інноваційними інструментами для побудови ефективної регіональної економіки та пов'язані з фінансовим забезпеченням функцій органів місцевого управління.

8. Сталому розвитку територіальних громад потрібна науково обґрунтована та ефективна стратегія розвитку.

Головні ініціативи стосовно гарантування сталості в розвитку властиві органам місцевого самоврядування, як найефективнішим органам управління справами місцевого значення. Головні принципи, на котрих повинна ґрунтуватися концепція сталого розвитку на місцевому рівні, виявляються в наступному:

- керованому та стратегічному типі місцевого розвитку, у процесі якого враховуються не тільки сучасні, а й потенційні потреби територіальної громади;

- відносних обмеженнях у царині, де використовується природний потенціал, що залежить від того, на якому рівні перебуває техніка й соціальна організація, чи здатна біосфера самовідновлюватися;

- соціальній справедливості під час того, як розподіляються та використовуються блага, в тому числі: в запобіганні використанню ресурсів понад міру, досягненні рівноваги між позиціями: використання ресурсів та екологічні можливості території, в енергозбереженні та енерговідновленні;

- інтеграції інноваційних, стратегічних та проектних процесів, що має на меті підвищити ефективність і результативність управлінських дій у сфері, яка відповідає за сталий розвиток територіальної громади [175].

Зважаючи на це, створення відповідних умов для сталого розвитку на місцевому рівні спричиняє потребу збалансованого розв'язання соціальних і

економічних завдань теорії у випадку збереження здорового стану довкілля й природно-ресурсного потенціалу.

Слід зауважити, що основні складові сталого розвитку територіальних громад – раціональне застосування існуючих на її території всіх типів ресурсів, збереження навколишнього середовища й втілення сучасних проектів, які б гарантували такий розвиток промисловості, сільського господарства, туризму, освіти й культури, котрий, забезпечуючи новітні запити громади, не становив би загрозу змозі прийдешніх поколінь забезпечувати власні потреби. Відповідно до ЦСР-11 визначено наступні індикатори:

1. «Коефіцієнт платоспроможності позичальника.
2. Частка відмов позичальникам іпотечних кредитів у загальному обсязі запитів на отримання кредитів з невідповідністю коефіцієнту платоспроможності.
3. Частка регіонів, що затвердили і впроваджують регіональні стратегії розвитку та плани заходів з їх реалізації, розроблені за участю громадськості.
4. Кількість об'єктів культурної та природної спадщини, які включені до списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.
5. Кількість пам'яток національного значення, включених до Державного реєстру нерухомих пам'яток України.
6. Площа природно-заповідного фонду загальнодержавного значення.
7. Рівень реконструкції загальнодержавної системи централізованого оповіщення населення.
8. Обсяг викидів у атмосферне повітря забруднюючих речовин.
9. Сумарний обсяг викидів в атмосферне повітря забруднюючих речовин від стаціонарних джерел, умовно приведений до оксиду вуглецю з урахуванням відносної агресивності основних забруднювачів.
10. Сумарний обсяг викидів у атмосферне повітря забруднюючих речовин від пересувних джерел, умовно приведений до оксиду вуглецю з урахуванням відносної агресивності основних забруднювачів.

11. Кількість міст, в яких середньодобові концентрації основних забруднюючих речовин в атмосферному повітрі перевищують середньодобові гранично допустимі концентрації.

12. Кількість робочих місць у сфері туризму (середньооблікова кількість штатних працівників колективних засобів розміщування та суб'єктів туристичної діяльності України)» [99].

Зазначений перелік показників бере до уваги досвід та принципи методологій оцінювання сталого і збалансованого розвитку громад, напрацьованих ООН, Організацією економічного співробітництва й розвитку, а також інших інституцій.

Досвід великого числа держав показує, що, як правило, територіальні громади ніколи не вважаються повністю достатніми, незважаючи на інфраструктуру, площу, кількість населення або інших економічних і демографічних показників. Це значить, що співпраця повинна стати актуальним та сучасним видом діяльності для основної частини сформованих на території України громад. Співпраця може допомогти не тільки вдало подолати наслідки нерационального втілення самоврядних функцій, а також непродуктивного застосування існуючих в територіальних громадах ресурсів, а й підштовхувати до налагодження управлінського й господарського менеджменту із застосуванням водночас нових підходів. Суть нових підходів повинна насамперед зводитися до змін усталених споживацьких настроїв стосовно розв'язання наявних у громаді проблем і поетапного переходу керівництвом громади до самостійного пошуку й обрання засобів їх розв'язання, та, крім того, взяття на себе за це абсолютної відповідальності. Міжмуніципальна співпраця забезпечує керівництву кожної територіальної громади унікальну змогу для: окреслення переліку питань, які підпадають під термінове вирішення на базі міжгромадівської кооперації; визначення певних завдань і встановлення інструментів для їх реалізації; одержання бажаного ефекту на базі економії свого і залучення додаткового потенціалу.

В цих умовах однією з існуючих в співпраці сутностей вважається також те, що територіальні громади на договірній основі мають можливість не тільки консолідувати власні зусилля й ресурси з метою розв'язання питань місцевого значення, а також розвивати інфраструктуру, поліпшувати благоустрій і покращувати якість послуг, що надаються.

Створення належних умов для відповідного втілення ЦСР, а саме в стратегічні документи й нормативно-правове поле держави, вимагає якісної й відповідної інтеграції в національне середовище Глобальної Цілі сталого розвитку міст і громад. Цільові стратегічні установки – «пріоритети, цілі та першочергові завдання із забезпечення збалансованого розвитку, визначені з урахуванням проблематики світового масштабу на національному, регіональному та місцевому рівні, що задекларовані у законах, постановах, розпорядженнях, стратегічних планах тощо» [53].

Певні аспекти цілі, що розглядається, окреслюються великим числом державних стратегічних документів, проте така розгалуженість, брак системності зумовлює ускладнення введення в життя всіх концепцій зі сталого розвитку міст та громад. Актуальним вважається напрацювання єдиного стратегічного документа сталого розвитку міст і громад, який забезпечить органам місцевого самоврядування умови для гарантування продуктивної реалізації його завдань, без котрої вони продовжують залишатися тільки декларативними. Це вимагає погодження нормативно-правової основи щодо питань місцевого самоврядування, інвестиційно-економічних, фінансових, податкових й інших питань із Ціллю сталого розвитку міст і громад.

На регіональному й місцевих рівнях затверджено й далі ухвалюються певні стратегії сталого розвитку областей та окремих міст, вони не беруть до уваги всі Цілі глобального сталого розвитку й ЦСР для України, в тому числі, як не зважає на них і новітня нормативно-правова база. Недоліком можливо вважати також те, що вони напрацьовані лише на періоди до 2020 року без зважання на довготермінові перспективи.

Стратегії сталого розвитку територіальних громад потрібно напрацьовувати в межах існуючої системи державних прогнозів та програм соціально-економічного розвитку і як самостійний програмний документ, орієнтований на вирішення як всієї низки соціальних, економічних, екологічних проблем, так і самостійних, найпроблемніших ситуацій у певній громаді.

Місцеві стратегії – документ суспільної згоди, в найкращому варіанті вважається взаємовигідним договором, що підписаний його учасниками, котрі водночас погоджуються із зобов'язанням стосовно його реалізації. Модель стратегічного управління, а саме сталого розвитку, – багатоступенева й завжди передбачає ієрархічні особливості. Це вимагає введення ефективного багатоступеневого механізму ухвалення рішень, вертикальної та горизонтальної координації та, крім того, взаємодії й залучення великого числа учасників до процедури створення й впровадження політики та стратегії сталого розвитку, зважаючи на глобальні ЦСР.

Інтеграція ЦСР у стратегічні документи на місцевому рівні, особливо на рівні територіальних громад (як базовому і найнижчому рівні), представляє собою складний процес, який вимагає узгодженості і чіткої взаємодії між місцевими органами влади, громадськістю і бізнесом. Для поетапного узгодження стратегічних цілей розвитку територіальних громад з ЦСР можна використовувати загальний підхід, який розроблений Глобальною Ініціативою зі Звітності, Глобальним договором ООН і Всесвітньою радою підприємців для сталого розвитку (WBCSD) в контексті бізнесу [93]. Процес інтеграції місцевих (локальних) стратегічних і програмних документів до ЦСР передбачає декілька стадій:

1. «Інформування представників влади та громади щодо мети, принципів, сутності, механізмів досягнення ЦСР на глобальному та національному рівнях, а також щодо міжнародного досвіду запровадження у процес стратегічного планування концепції сталого розвитку. Інформаційно-просвітницьку роботу може ініціювати та проводити місцева влада, громадські

організації, вітчизняні та міжнародні експерти з питань стратегічного планування сталого розвитку, в тому числі за підтримки проектів міжнародної технічної допомоги. Головним завданням є усвідомлення органами місцевої влади, бізнесом, організаціями громадянського суспільства, кожним членом суспільства необхідності, доцільності та значущості впровадження ЦСР до процесу стратегічного планування та програмування.

2. Визначення пріоритетів. Конкретні пріоритети сталого розвитку територіальних громад визначаються на основі аналізу актуальних проблем в рамках 3-х компонентів сталого розвитку – економічних, соціальних, екологічних, що є характерними для кожної відповідної адміністративно-територіальної одиниці.

3. Встановлення цілей. Обсяг цілей та завдань територіальної громади, пов'язаних зі сталим розвитком, перш за все повинен бути орієнтований на пріоритети. Це забезпечить відповідний вплив результатів їх реалізації для позитивного внеску в досягнення ЦСР, а також для зменшення актуальних та потенційних негативних впливів.

4. Інтегрування. Інтегрування сталого розвитку в основу діяльності та використання кількісно вимірюваних завдань під час виконання функціональних повноважень органами місцевого самоврядування є фундаментальною умовою для успішної роботи над досягненням цілей.

5. Звітність та поширення інформації. Звітність зі сталого розвитку та ЦСР є стратегічним інструментом, який використовується у процесі прийняття відповідальних рішень, стимулює результативність місцевої влади, залучає зацікавлені сторони та інвестиції» [111].

Важливо відзначити, що під час інтеграції цілей сталого розвитку у систему стратегічного планування розвитку територіальних громад цілком доцільно враховувати наступні аспекти:

1. Запровадження концепції сталого розвитку потребує посилення інституційної спроможності, як системи місцевого самоврядування, так і саморядних громад. Це означає підвищення компетентності посадових осіб

органів місцевого самоврядування та максимальне залучення жителів територіальних громад до прийняття управлінських рішень.

2. Позитивний досвід співпраці органів місцевого самоврядування з міжнародними інституціями у реалізації спільних сталорозвиткових проєктів підкреслює важливість формування партнерських відносин на місцевому і регіональному рівнях. Це призводить до спільної відповідальності, яка є ключовим чинником забезпечення сталого розвитку.

3. Ефективна взаємодія і зв'язки формуються через організаційно-функціональну діяльність органів місцевого самоврядування, спрямовану на підтримку процесів самоорганізації громади та зміцнення суспільної єдності на основі змін в уявленнях суспільства про якість життя та стан довкілля.

4. Щоб відбувався сталий розвиток територіальних громад, потрібно інтегрувати інноваційну, стратегічну та проєктну діяльність на місцях, аби підвищити ефективність та результативність роботи структур місцевого самоврядування в царині, яка своєю метою має сталий інноваційний розвиток територій.

5. Забезпечення сталого розвитку територіальної громади вимагає, щоб органи місцевого самоврядування, діючи на засадах місцевого самоврядування, створювали умови для передачі майбутнім поколінням мінімального економічного, екологічного і соціального боргу.

Розглядаючи європейську парадигму сталого розвитку й синхронізований розвиток світогосподарських процесів, важливу роль відіграє розрізнення понять глобалізації та глобалізму. Зокрема, глобалізація призначена створювати відповідні умови для того, щоб задовольнити запити всього людства планети на основі динамічного розвитку ефективних сил, розповсюдження знань, зростання екологічної, соціальної, санітарно-епідеміологічної, радіаційної, продовольчої безпеки громадян, усунути територіальну економічну поляризацію (розподіл бідних та багатих держав і регіонів), а також інші чинники, що зумовлюють конфлікти та війни між народами. Проте складність її походження вказує на те, що глобалізація в

нинішніх світогосподарських обставинах вважається нелінійним і нерівномірним процесом, який, разом з позитивними, містить велику кількість неоднозначних та навіть негативних особливостей. Вкрай часто її розуміють як американізацію, чи вестернізацію, світу.

Головна проблема в зазначеному – суперечності між групою найбільш розвинених західних держав та іншими країнами світу, що підпадають під експлуатацію (в основному шляхом нееквівалентного обміну, про що вказує невисокий рівень оплати праці у державах, які розвиваються, виснаженість природних ресурсів та, як наслідок – «обслуговування» світової тенденції до зростання споживання) з боку світових лідерів та щораз більше від них відстають. Тривала практика спрямування української економіки на застосування природного потенціалу і нівелювання значущості її наукоємних галузей тільки вкотре вказує на небезпечність зазначеної тенденції. Тому політика адаптації процесу глобалізації до інтересів відповідних сил, передусім до інтересів держав так званого «першого ешелону», ідейно-політичне обґрунтування нового світового порядку, отримує назву глобалізм. Глобалізмом є політика панівних в економічному та політичному секторі держав світу (в тому числі США), що відзначається особливостями поширення власного розуміння світового порядку, експансією американського капіталу за допомогою транснаціональних корпорацій та банків з їх входженням в простір переважного числа держав світу.

Для досягнення цієї мети європейські країни протягом багатьох десятиліть створювали національно спрямовані економічні системи – унікальні моделі, засновані на використанні внутрішнього конкурентного потенціалу та власного бренду. Цей досвід є дорогоцінним для України, оскільки для успішного функціонування такої системи необхідно спиратися на національні традиційні духовні, релігійні, культурні та ментально-психологічні цінності. Тільки тоді може сформуватися стійка «сфера відносин», здатна самостійно та органічно вирішувати конфлікти та спільно розвивати інтереси індивіда та суспільства. Це також дозволить сприяти

глобальному розвитку національних економічних систем та суспільства в цілому в автономному, саморегулюючому режимі.

У такому контексті потенціал для мобілізації економічної системи та суспільства великою мірою зростає, а також розвивається здатність збагачувати управління сталим розвитком держави та стратегії підвищення національного рівня. Це дає підстави для сподівань, що парадигма сталого розвитку, яка успішно вживається у Європейському союзі та інших країнах, буде реалізована і на рівні керування територіальними громадами України, де формування стратегій та програм базуватиметься на ідеї взаємного збагачення компонентів місцевого розвитку через знання та інновації.

Сталий розвиток асоціюється зі збільшенням рівня соціальної свідомості, яка повинна інтегрувати інформацію, перетворену на корисні знання про стан та перспективи розвитку соціальних, економічних та екологічних систем, а також інституційних систем, в межах яких існує та розвивається громада. Саме рівень громади є основним рівнем для здійснення концепції сталого виваженого розвитку, оскільки громадяни, їхні спільноти та об'єднання є носіями цих знань. Органи місцевого самоврядування, завдяки своїм повноваженням у сфері прийняття рішень, стратегічного планування та бюджетування, стають найближчими суб'єктами управлінського впливу на громаду, тобто тими, хто може безпосередньо реагувати на очікування та інтереси своїх виборців, коригувати їх та спрямовувати їхні дії в напрямку відстоювання суспільно важливих цінностей в інтересах розумного та безпечного розвитку громад.

Досвід ряду розвинених європейських країн, таких як Німеччина, Франція, Великобританія, Норвегія, Швеція, показує, що процес впровадження такої парадигми супроводжується посиленням ролі знань та інновацій у господарському процесі на рівні громад, а також покращенням якості управління цими процесами.

Таким чином, характерні риси управління територіальними громадами можуть спричинятися рядом причин.

По-перше, об'єкт управління – це процеси, що мають зв'язок із утворенням знань та застосуванням знань і поширенням сучасних і «розумних» рішень в інфраструктурно-виробничому комплексі території.

По-друге, у сучасних умовах за рівнем впливу такі рішення є не лише способом розв'язання великої кількості економічних, екологічних та соціальних завдань, а також векторами просторового розвитку.

По-третє, знання та інновації в управлінні вважаються також поняттям, яке має відношення не тільки до певних територій, а й регіону, національної економіки та, крім того, людської цивілізації загалом (стан екології, виснаження природних ресурсів, утилізація відходів, людська спадковість і порушення стану здоров'я в далекому майбутньому).

Європейська регіональна політика є централізованою міждержавною моделлю спланованої та впорядкованої діяльності, що через низку правових і фінансових інструментів націлена на ліквідацію диспропорцій розвитку регіонів у складі Європейського Союзу та гарантування зрівноваженого збільшення економічних показників всіх його територій.

Основними принципами регіональної політики ЄС є: «надання фінансової допомоги регіонам зі значним відставанням в економічному розвитку; проведення погодженої політики між ЄС, національними урядами й місцевими органами влади під час підготовки планів регіонального розвитку, визначення стратегічних цілей структурної політики ЄС; визнання мультиплікаторної ролі інститутів ЄС, які стимулюють приватні капіталовкладення в слаборозвинуті регіони й надають ресурси тільки як доповнення до національних програм; виконання конкретних завдань на рівні (регіональному, національному, міждержавному), який є найбільш ефективним; тісна координація регіональної політики з іншими напрямками економічної політики ЄС; узгодження регіональної політики ЄС із макроекономічною соціальною політикою кожної із країн – членів ЄС; пряма взаємодія держав ЄС у реалізації ними національної регіональної політики» [60].

На різних етапах втілення європейська регіональна політика цілеспрямовано орієнтована на сприяння територіальному розвитку, розв'язання проблем скорочення міжрегіональних відмінностей, зменшення відсталості найбільш бідних регіонів і відзначається:

- сформованістю правил діяльності структурних фондів Євросоюзу, що є головними фінансовими інструментами її втілення;
- послідовною адміністративною оптимізацією цілей та фондів з метою впровадження політики вирівнювання диспропорцій соціально-економічного розвитку;
- збільшення частини видатків на політику згуртування в бюджеті Євросоюзу;
- тематичністю фондового фінансового сприяння, структурна зміна котрого перебуває в залежності від значущості проблем: найбільше фінансів впродовж усього періоду припадає на Європейський фонд регіонального розвитку;
- зближення (конвергенція) регіонів продовжує залишатися головним вектором фінансування впродовж усього часу впровадження політики згуртування Європейського Союзу;
- застосування угод регіонального розвитку як дієвих інструментів впровадження регіональної політики, насамперед на рівні між Європейською Комісією й урядами держав-членів Європейського Союзу стосовно планування, втілення й контролю за реалізацією проектів в рамках структурних фондів;
- інтенсивністю, окреслення цілей зазнає змін в залежності від наявних територіальних проблем на внутрішньому рівні Євросоюзу й новітніх тенденцій розвитку в світі: акценти фінансування проектів змінюються від проблем постіндустріальних держав до розвитку «зеленої» економіки, від структурної трансформації в сільськогосподарській та промисловій сферах до розвитку інноваційних технологій, нових джерел енергії та ін.

В той же час територіальна політика кожної держави ЄС утворюється, зазнаючи впливу свого ступеня соціально-економічного розвитку та національних пріоритетів, приміром: формування змог для економічного розвитку слабких регіонів у структурному плані, зменшення впливу негативних чинників, що мають зв'язок з географічним розташуванням (Німеччина, Італія); розв'язання проблем віддалених північних територій (Фінляндія, Швеція); інвестування внутрішніх районів (Австрія, Франція, Данія); розв'язання проблем національного економічного розвитку (Греція, Португалія, Іспанія). Водночас із загальноєвропейським підходом утворення засобів державного сприяння розвитку територій відображені в пріоритетах внутрішньої регіональної політики різних європейських держав. Різниця в підходах (критеріях, показниках) до з'ясування територіальних проблем та обрання інструментів підтримки вказують на їхню залежність як від загального стану розвитку держави, так і від певних внутрішніх проблем розвитку адміністративно-територіальних одиниць на внутрішньому рівні держави (Додаток Б). Відтак, система сталого розвитку територіальних громад в Німеччині базується на широкому спектрі заходів та стратегій, спрямованих на забезпечення сталого економічного, соціального та екологічного розвитку. Ось деякі напрями та заходи, які використовуються для цього в країні:

1. Енергоефективність та відновлювана енергія. Німеччина встановила амбіційні цілі щодо зменшення споживання енергії та розвитку відновлюваних джерел енергії. Багато місцевих громад активно впроваджують енергоефективні заходи та ініціюють проекти з використання відновлюваних джерел енергії, такі як сонячні панелі та вітрові електростанції.

2. Управління водними ресурсами. Збереження та раціональне використання водних ресурсів є важливою частиною сталого розвитку. Багато громад інвестують у сучасні системи очищення води та водопостачання, а також вживають заходів для зменшення забруднення водних ресурсів.

3. Екологічно чистий транспорт. Німеччина сприяє розвитку екологічно чистих видів транспорту, включаючи велосипеди, громадський

транспорт та електричні автомобілі. Багато місцевих громад встановлюють інфраструктуру для зарядки електромобілів та розвивають системи громадського транспорту.

4. Соціальний розвиток. Соціальна справедливість та доступність послуг є важливими аспектами сталого розвитку в Німеччині. Громади активно працюють над покращенням умов життя, охороною здоров'я та наданням освіти та підтримки для всіх своїх громадян.

5. Відходи та рециклінг. Підходи до управління відходами включають в себе сортування, вторинну переробку та зменшення відходів. Багато громад сприяють цим процесам, впроваджуючи програми з рециклінгу та зменшення відходів.

6. Управління землею та природоохорона. Збереження природних резерватів та дикої природи є важливим завданням для багатьох територіальних громад в Німеччині. Ініціюються заходи для охорони природних об'єктів та забезпечення доступу до природи для громадян.

Ці напрями та заходи сприяють сталому розвитку територіальних громад в Німеччині, сприяючи екологічній, соціальній та економічній стійкості.

Сталий розвиток територіальних громад в Італії включає різні аспекти та напрями, спрямовані на забезпечення економічної, соціальної та екологічної стійкості. Ось деякі з них:

1. Збереження культурної спадщини. Італія має багатий культурний спадок, тому збереження та реставрація історичних місць та пам'яток є важливим аспектом сталого розвитку. Громади працюють над збереженням своєї культурної спадщини та розвитком туризму, що сприяє економіці та залученню інвестицій.

2. Енергоефективність та відновлювана енергія. Італія активно працює над зменшенням споживання енергії та використанням відновлюваних джерел енергії, таких як сонячні панелі та вітрові електростанції. Громади

стимулюють встановлення енергоефективних систем та підтримують проекти з використання відновлюваних джерел енергії.

3. Сприяння екологічному туризму. Італія має великий потенціал для розвитку екологічного туризму, особливо в регіонах з природними парками. Громади працюють над розвитком інфраструктури для екологічного туризму, що сприяє збереженню природи та створює нові можливості для розвитку місцевої економіки.

4. Управління водними ресурсами. Збереження та раціональне використання водних ресурсів є важливим завданням, особливо в сухих регіонах Італії. Громади впроваджують ефективні системи управління водними ресурсами та допомагають зменшити споживання води та запобігти забрудненню водних джерел.

5. Соціальний розвиток. Покращення умов життя та надання освіти й медичних послуг для всіх громадян є важливим аспектом сталого розвитку. Громади працюють над розвитком соціальних програм, які сприяють інклюзивному розвитку і підвищенню якості життя.

6. Відходи та рециклінг. Відходи та їх відновлення є важливим аспектом сталого розвитку. Громади впроваджують програми з рециклінгу та зменшення відходів, сприяючи ефективному використанню ресурсів.

7. Місцеві ініціативи та розвиток малих підприємств. Громади підтримують малих підприємців та сприяють розвитку місцевих ініціатив, що сприяють створенню нових робочих місць та підвищенню місцевої економіки.

Ці напрями та заходи в Італії сприяють сталому розвитку територіальних громад та спрямовані на збалансоване врахування економічних, соціальних та екологічних аспектів розвитку.

Сталий розвиток територіальних громад у Великій Британії включає в себе різні аспекти та ініціативи, спрямовані на забезпечення економічної, соціальної та екологічної стійкості. Ось деякі з них:

1. Збереження природних ресурсів. Велика Британія активно допомагає у збереженні та відновленні природних ресурсів. Це включає в себе

збереження природних ландшафтів, лісів, біорізноманіття та зменшення викидів в атмосферу.

2. Енергоефективність та відновлювана енергія. Велика Британія вкладає великі зусилля у покращення енергоефективності та використання відновлюваних джерел енергії, таких як вітрові електростанції та сонячні панелі. Це сприяє зменшенню викидів парникових газів та залученню інвестицій у сектор відновлюваної енергії.

3. Місцевий та екологічний транспорт. Велика Британія сприяє розвитку місцевого громадського транспорту та підтримує екологічно чисті види транспорту, такі як велосипеди та електричні автомобілі.

4. Сприяння екологічному туризму. Велика Британія має численні природні парки та заповідники, тому сприяння екологічному туризму допомагає збереженню природи та розвитку місцевої економіки.

5. Соціальний розвиток. Покращення умов життя та надання соціальних послуг для всіх громадян є важливим аспектом сталого розвитку. Місцеві громади працюють над розвитком соціальних програм та наданням доступу до освіти та охорони здоров'я.

6. Відходи та рециклінг. Велика Британія сприяє рециклінгу та зменшенню відходів. Громади впроваджують програми з рециклінгу та зменшення відходів, що сприяє більш ефективному використанню ресурсів.

7. Місцеві ініціативи та розвиток малих підприємств. Велика Британія підтримує розвиток малих підприємств та сприяє місцевим ініціативам, що сприяють створенню нових робочих місць та підвищенню місцевої економіки.

Ці напрями та заходи сприяють сталому розвитку територіальних громад у Великій Британії та спрямовані на збалансоване врахування економічних, соціальних та екологічних аспектів розвитку.

Сталий розвиток територіальних громад у Франції включає в себе різні аспекти та ініціативи, спрямовані на забезпечення економічної, соціальної та екологічної стійкості. Ось деякі з них:

1. Збереження природних ресурсів. Франція активно працює над збереженням та відновленням природних ресурсів, що включає в себе охорону природи, лісів, біорізноманіття та раціональне використання водних ресурсів.

2. Енергоефективність та відновлювана енергія. Франція вкладає значні зусилля у покращення енергоефективності та використання відновлюваних джерел енергії, таких як вітрові електростанції, сонячні панелі та гідроелектростанції.

3. Місцевий та екологічний транспорт. Франція розвиває місцевий громадський транспорт та підтримує екологічно чисті види транспорту, такі як велосипеди, електричні автомобілі та громадські велосипеди.

4. Сприяння екологічному туризму. Франція має численні природні резервати, тому сприяння екологічному туризму сприяє розвитку місцевої економіки та збереженню природи.

5. Соціальний розвиток. Покращення умов життя та надання соціальних послуг для всіх громадян є важливим аспектом сталого розвитку. Місцеві громади працюють над розвитком соціальних програм та наданням доступу до освіти та охорони здоров'я.

6. Відходи та рециклінг. Франція сприяє рециклінгу та зменшенню відходів. Громади впроваджують програми з рециклінгу та зменшення відходів, що сприяє ефективному використанню ресурсів.

7. Місцеві ініціативи та розвиток малих підприємств. Франція підтримує розвиток малих підприємств та сприяє місцевим ініціативам, що сприяють створенню нових робочих місць та підвищенню місцевої економіки.

Ці напрями та заходи сприяють сталому розвитку територіальних громад у Франції та спрямовані на збалансоване врахування економічних, соціальних та екологічних аспектів розвитку.

Сталий розвиток територіальних громад в Польщі включає різні аспекти та ініціативи, спрямовані на забезпечення економічної, соціальної та екологічної стійкості. Ось деякі з них:

1. Збереження природних ресурсів. Польща активно займається охороною природи та ландшафтів, зокрема лісів та водних ресурсів. Збереження біорізноманіття та раціональне використання природних ресурсів є важливим аспектом сталого розвитку країни.

2. Енергоефективність та відновлювана енергія. Польща працює над зменшенням енергоспоживання та розвитком відновлюваних джерел енергії, включаючи вітрові електростанції, сонячні панелі та біогазові установки.

3. Місцевий та екологічний транспорт. Розвиток місцевого громадського транспорту та підтримка екологічно чистих видів транспорту, таких як велосипеди та електричні автомобілі, сприяє зменшенню викидів та поліпшенню якості повітря в містах.

4. Сприяння екологічному туризму. Польща має численні природні об'єкти та національні парки, і розвиток екологічного туризму сприяє збереженню природи та розвитку туристичної галузі.

5. Соціальний розвиток. Покращення умов життя та надання соціальних послуг для всіх громадян є важливим аспектом сталого розвитку. Громади працюють над розвитком соціальних програм та освіти.

6. Відходи та рециклінг. Польща впроваджує програми з рециклінгу та зменшення відходів, що сприяє більш ефективному використанню ресурсів і зменшенню негативного впливу на навколишнє середовище.

7. Місцеві ініціативи та розвиток малих підприємств. Польща підтримує розвиток малих підприємств та місцевих ініціатив, що сприяє створенню нових робочих місць та підвищенню місцевої економіки.

Ці напрями та заходи сприяють сталому розвитку територіальних громад в Польщі та спрямовані на збалансоване врахування економічних, соціальних та екологічних аспектів розвитку.

Як бачимо, Європейський Союз виступає ініціатором і світовим лідером у формуванні та реалізації ефективних стратегій сталого розвитку територій. З його досвіду Україні слід приділити першочергову увагу розробці державної та місцевої політики підтримки «точок розумного зростання» – найбільш

інноваційних та адаптивних галузей економіки територіальних громад для створення потенціалу для економічного розвитку і покращення якості людського капіталу на фоні фактичного вичерпання потенціалу традиційних конкурентних переваг України. Особливу увагу в цьому контексті заслуговують місцеві та міжтериторіальні ініціативи, такі як проекти співробітництва між громадами, галузеві професійні мережі, а також цифровий простір для традиційних комунікаційних та виробничих процесів. На сьогоднішній день інтелектуалізація всіх сфер економічної, політичної, громадської та управлінської діяльності та їх впровадження в цифровий простір, що включає в себе зростання технологічних можливостей, стає передовим фактором досягнення цілей сталого розвитку для України.

Підсумовуючи усе вищесказане, можемо зробити висновок, що сучасний шлях розвитку України – це перехід на принципи стратегічного підходу в плануванні сталого розвитку, коли гарантується багатоступенева система, яка містить дії та заходи. Тільки результативна взаємодія між органами місцевого самоврядування, освітянами, науковцями, громадськістю й бізнесом сприятиме покращенню ступеня спроможності громад на регіональному рівні й на місцях. Процес, покликаний стратегічно планувати сталий розвиток територіальної громади, – найбільш відповідний в нинішніх умовах засіб запобігання, готовності до реагування на новітні виклики, невизначеність зовнішнього простору й розв’язання питань, що мають місцеве значення. Імплементация кращого зарубіжного досвіду у публічному управлінні сталим розвитком територіальних громад в Україні в умовах кризи може допомогти покращити ефективність реакції на негативні події та сприяти сталому розвитку. Ось деякі можливості імплементации зарубіжного досвіду:

1. Зелені технології і інновації. В інших країнах активно впроваджують зелені технології для зменшення викидів шкідливих речовин і раціонального використання ресурсів. Україна може вивчити досвід країн, де розвиток відновлюваних джерел енергії, ефективне водокористування і сортування відходів стали успішними ініціативами (використання сонячних

електростанцій, вітрових турбін, реалізація проектів зі встановлення LED-освітлення, підвищення енергоефективності будівель, використання технологій вторинної переробки, виробництво біогазу з органічних відходів, заміна автотранспорту на електричні транспортні засоби, впровадження інтернету речей (IoT) для ефективного управління енергозабезпеченням, освітленням та іншими муніципальними системами, впровадження агроекологічних методів обробки ґрунту у сільському господарстві та ін.).

2. Місцеві ініціативи та громадська участь. Багато країн активно залучають громадян до прийняття рішень про сталий розвиток. Україна може навчитися відкритим процесам обговорення, консультаціям та громадській участі, щоб забезпечити широку підтримку сталих ініціатив (шляхом проведення публічних зборів та відкритих форумів, забезпечення легкого доступу громадян до інформації про плани та проекти сталого розвитку, запровадження онлайн-платформ для обговорення ідей та висловлювання думок громадян, створення робочих груп, в яких громадяни можуть активно приймати участь, популяризація ініціатив, організація громадських обговорень та круглих столів та ін.).

3. Ефективний моніторинг та оцінка. Багато країн мають системи моніторингу та оцінки сталого розвитку, що дозволяють визначати прогрес та коригувати стратегії в реальному часі. Україна може навчитися відповідним методам індикаторів та моніторингу результативності (Sustainable Development Indicators, Geographic Information Systems, Real-time Monitoring Platforms, інтерактивні дашборди, дистанційне зондування та супутникові технології для отримання об'єктивної інформації про зміни в середовищі, інтегровані інформаційні системи, які об'єднують дані з різних сфер).

4. Регіональна співпраця. Співпраця між різними рівнями влади і територіальними громадами може сприяти обміну досвідом та ресурсами для розв'язання спільних проблем. Україна може вивчити, як інші країни організовують таку співпрацю (створення партнерських форумів, формування мереж та альянсів, обмін інформацією та досвідом, участь у спільному

плануванні та реалізації проектів, розвиток механізмів співфінансування, формування робочих груп).

Імплементація цих зарубіжних практик та досвіду може сприяти покращенню сталого розвитку територіальних громад в Україні, сприяючи відповідній реакції на кризи та забезпечуючи сталість в розвитку. Однак, важливо при цьому враховувати особливості та потреби українського суспільства та підлаштовувати іноземний досвід під конкретну ситуацію.

3.2. Напрями удосконалення механізмів публічного управління сталим розвитком територіальних громад в умовах кризи

Процеси децентралізації стали дуже актуальними та стратегічно важливими в державній політиці України. Децентралізація визнана одним із основних принципів організації та функціонування публічної влади в нашій державі. Захопивши політичний курс на децентралізацію, Україна практично прийняла модель «партнерського» місцевого самоврядування, в якій держава розглядає територіальну громаду як важливого учасника прямої демократії та створює сприятливе середовище для повноцінного життя громадян. У цьому контексті надзвичайно важливими стають питання, які стосуються забезпечення сталого розвитку територіальних громад.

Глобальний дискурс довкола Цілей сталого розвитку (ЦСР), встановлених Порядком денним-2030, поволі переходить від аналізування й напрацювання стратегії досягнення цілей в аспект напрацювання стратегій адаптації. Головна цінність ЦСР, яка зводиться до їхньої комплексності, інтегрального й міжсекторального взаємозв'язків, змоги стати сполучною рамкою для взаємодії й співробітництва на всіх рівнях, поки що не осмислена великим числом держав. Наразі неспроможність влади, або недостатня діяльність для того, щоб вдалося досягти ЦСР, значить перенесення проблем на прийдешні покоління, що збільшує ціну їх розв'язання та, додатково з

ресурсовитратними адаптаційними заходами, може стати вироком для цілих націй.

Обґрунтування стосовно потреби зміни діючих механізмів публічного управління в аспекті ЦСР таке.

По-перше, механізми публічного управління весь час перебувають в стані розвитку й змін, згідно з головними принципами діалектики. Сьогодні в Україні триває реформування публічної сфери на принципах демократичних змін моделі публічного управління, децентралізації влади й адміністративно-територіальної реформи. Інклюзивність публічної влади, яка визначена в завданнях ЦСР, іншими словами, приєднання громадян до напрацювання і реалізації публічної політики, ми вважаємо, – вбудований механізм для досягнення ЦСР і вважається підґрунтям для розвитку публічної служби на демократичних принципах, таким чином, це вимагає відповідних перебудов механізмів публічного управління.

По-друге, показники ЦСР – це система моніторингу їх досягнення, яка гарантує перехід до введення нової концепції управління за наслідками й фактично визначає потребу перебудови механізмів публічного управління.

По-третє, архітектура й методи впровадження механізмів публічного управління самі собою повинні брати до уваги теорію сталого розвитку, іншими словами, зважати на впливи на досягнення ЦСР. Наприклад, прийняття політики сталого розвитку місцевою адміністрацією повинне підкріплюватися дотриманням засад енергоощадного споживання, стабільного поводження з відходами, гендерного балансу, оптимізації видатків на базі раціонального застосування ресурсів під час виконання управлінських функцій.

По-четверте, визначені ЦСР є системою, що потребує системного підходу, а в публічному управлінні свідчить про налагодження координаційних міжсекторальних і різнорівневих взаємозв'язків, тому що одні цілі мають вплив на досягнення інших, цілісність системи гарантується завдяки рівновазі (збалансуванню).

Беручи до уваги розмір та масштаб глобальних і національних викликів, важливу роль у досягненні сталого розвитку відіграє саме публічне управління. Публічне управління включає в себе системний механізм, що складається з різних компонентів та підсистем. Серед цих компонентів можна виділити політичні програмні пріоритети, нормативне регулювання, процедури, фінансування, яке надається державою чи органами місцевого самоврядування. Також важливою частиною є організаційно-управлінські структури як на централізованому, так і на децентралізованому рівні, а також кваліфікований персонал, який відповідає за адміністрування відповідної галузі суспільних відносин на різних рівнях – національному, регіональному та місцевому.

Кризові ситуації, такі як природні катастрофи, економічні кризи, воєнні події або глобальні пандемії, можуть суттєво підірвати сталість та розвиток територіальних громад. У цих умовах необхідно адаптувати механізми управління для ефективного реагування на кризові ситуації та забезпечення сталого розвитку. Крім того, зміна клімату, екологічні проблеми, економічні зрушення підкреслюють важливість постійного вдосконалення механізмів управління для забезпечення сталого розвитку територіальних громад та захисту їхньої довкілля та соціального добробуту. Основними пріоритетами публічного управління сталим розвитком регіонів України в умовах кризи є:

1. Активна гуманітарна, соціальна і культурна політика держави. Ця політика спрямована на подолання уявлень та стереотипів, що існують у суспільстві, стосовно соціальних, культурних, політичних та економічних розбіжностей між різними регіонами України.

2. Міжрегіональна інтеграція. Цей підхід сприяє зменшенню економічних, соціальних, культурних та політичних розбіжностей між регіонами та може сприяти підвищенню економічного потенціалу країни в цілому.

3. Сприяння зростанню самостійності регіонів у питанні управління секторами, що спрямовані на їхній розвиток. Це означає потребу

перерозподілити владні повноваження так, щоб вони працювали на органи місцевого самоврядування, та змінити фіскальну політику й розподіл бюджетних асигнувань, щоб підсилити місцеві бюджети.

4. Необхідність підтримати й стимулювати інноваційний та інвестиційний економічний розвиток. Якщо діяти в цьому напрямку, можна очікувати стабілізаційних процесів в економічній ситуації та сподіватися на те, що буде сформований потенціал, який позитивно вплине на конкурентоспроможність і розвиток економічної галузі в нових умовах.

5. Активне залучення місцевих громад і інститутів громадянського суспільства до вирішення стратегічних і поточних питань регіонального розвитку. Це включає в себе застосування інноваційних підходів та сучасних управлінських інструментів, таких як створення кластерів, державно-приватне партнерство, єврорегіони та інші форми міжрегіонального співробітництва, а також впровадження електронного врядування та підвищення відкритості публічного управління.

В цьому контексті розглядається доцільним використовувати адаптаційний підхід до удосконалення публічного управління сталим розвитком регіонів загалом і окремих механізмів такого управління в умовах глобалізації. Адаптація, в цьому випадку, означає створення системи організації влади, яка відповідає вимогам сучасного світу і враховує змінність нових геополітичних стратегій. В Україні сьогодні публічне управління регіональним розвитком може здійснюватися у таких формах:

1. Асигнування з державного бюджету до місцевих бюджетів для компенсації фінансових розбіжностей між регіонами.

2. Додаткова фінансова підтримка депресивних регіонів з метою зменшення їх соціальних та економічних проблем.

3. Реалізація державних цільових програм, спрямованих на вирішення конкретних проблем та насичення регіональних галузей економіки.

4. Виділення бюджетних коштів для інвестицій та конкретних інвестиційних проєктів, включаючи бюджети розвитку інфраструктури і інше.

В Україні система публічного управління та адміністрування повинна бути відповідною запитам держави в здійсненні комплексних реформ, її європейському вибору, європейським стандартам управління. Існуючі механізми спрямування й координації міністерств, їхня здатність утворювати політику вимагають покращення. Оновлення публічного управління та адміністрування можливе в Україні в разі гарантування результативної діяльності їх механізмів. Попри те, що органи публічної влади встановлюють стратегічні цілі, пріоритети, завдання, приймають значущі управлінські рішення, що направлені на те, щоб задовольнити запити регіонів, територіальних громад, їхніх громадян, новітні тенденції свідчать про потребу розв'язання соціально-економічних та екологічних проблем через покращення публічного управління й адміністрування, в тому числі щодо створення відповідних умов для сталого розвитку територій. В Україні сучасне публічне управління та адміністрування повинне реалізуватися, враховуючи сучасні тенденції розвитку територій, їхні ресурси й бути стратегічно-націленим на їхній сталий розвиток. Як було з'ясовано у попередньому розділі, серед головних механізмів публічного управління сталим розвитком територіальних громад в Україні варто виділити наступні:

1. Нормативно-правовий механізм.
2. Організаційно-інституційний механізм.
3. Фінансово-економічний механізм.
4. Соціальний механізм.
5. Інформаційно-інноваційний механізм.

На рис. 3.1 наведено функціональний механізм удосконалення механізмів публічного управління сталим розвитком територіальних громад в умовах кризи. Напрями удосконалення нормативно-правового механізму публічного управління сталим розвитком територіальних громад в умовах кризи можуть включати наступні заходи:

1. Актуалізація стратегічного планування. Сучасні кризові умови вимагають перегляду та оновлення стратегічних планів розвитку

територіальних громад. Це включає в себе аналіз нових викликів, що виникають під час кризи, і включення в плани дії для реагування на екстрені ситуації та відновлення стійкості після кризи. Плани повинні бути гнучкими та адаптованими до нових обставин.

2. Підвищення прозорості. Забезпечення доступності інформації про рішення та дії органів влади у сфері сталого розвитку важливо в умовах кризи. Прозорість сприяє підвищенню довіри громадян та зацікавлених сторін, а також залученню їх до участі в процесах прийняття рішень та реалізації проектів сталого розвитку.

3. Адаптація до нових викликів. Нормативно-правовий механізм повинен бути адаптований до нових викликів, що виникають під час кризи. Це може включати законодавчі зміни, які дозволять швидше реагувати на кризові ситуації та забезпечити гнучкість у прийнятті рішень. Також важливо створити резерви та механізми гнучкого управління для подолання кризових ситуацій.

4. Заохочення інновацій на рівні законодавства. Стимулювання інновацій та впровадження нових технологій у сфері сталого розвитку важливо для ефективного управління в кризових умовах. Нормативно-правовий механізм може включати законодавчі стимули для інноваційних рішень та проектів.

5. Законодавче закріплення інструментів моніторингу та оцінки результативності сталого розвитку територіальних громад. Для вимірювання успішності програм та проектів сталого розвитку та їх впливу на територіальні громади необхідно розробити систему індикаторів та закріпити їх в законодавстві. Це допоможе ефективно оцінювати досягнення цілей сталого розвитку.

Рис. 3.1 Функціональний механізм удосконалення публічного управління сталим розвитком територіальних громад в умовах кризи

б. Правова підтримка екологічної безпеки. Законодавчі зміни для забезпечення екологічної безпеки та збереження природних ресурсів важливі в умовах кризи. Це може включати в себе закони, що регулюють використання природних ресурсів, заходи щодо зменшення впливу на довкілля та інші екологічні аспекти.

Враховуючи розміри країни, розгалужену систему органів державної влади та органів місцевого самоврядування, та, крім того, процес децентралізації, потрібно гарантувати формування такої архітектури управління процесом досягнення ЦСР, що створить відповідні умови для належних процесів координації й інклюзивності підзвітного й відкритого типу, що є відповідним теорії сталого розвитку, що базується на демократичних принципах.

Щоб у таких обставинах гарантувати й зберегти загальне національне благополуччя, сталий розвиток і суверенітет держави, потрібно, ми вважаємо, формувати спільні сенси, бачення й інституційне управління якраз на цих, що є укрупненими, рівнях, так, щоб сприяти конструктивній конкуренції, гармонійному розвитку регіонів і громад, скороченню диспропорцій і гарантуванню рівності й доступності публічних послуг кожному. Покращення організаційного механізму публічного управління в аспекті ЦСР потрібно реалізувати на базі координації і заохочення до макрорегіональної співпраці, з цією метою слід «на законодавчому рівні визначити макрорегіональний рівень у якості інтегруючого для досягнення ЦСР на основі запровадження механізмів міжрегіонального співробітництва, при цьому не вносити зміни до адміністративно-територіального поділу» [65]. Удосконалення організаційно-інституційного механізму публічного управління сталим розвитком територіальних громад в умовах кризи може включати в себе наступні напрями:

1. Резильєнтність і гнучкість організаційної структури. Важливо мати гнучкі та резильєнтні організаційні структури, які можуть адаптуватися до змін у кризових ситуаціях. Це може включати в себе здатність швидко

перерозподілити ресурси та сфери впливу між органами влади, а також сприяти співпраці між відділами і громадами.

2. Співпраця та партнерство. Органи управління повинні активно співпрацювати з іншими громадськими та приватними суб'єктами, включаючи неприбуткові організації, підприємства та академічні установи. Громадська участь та залучення громади в процес управління є важливим елементом сталого розвитку та кризового управління. Громадські організації та жителі громади можуть бути важливими партнерами у прийнятті рішень та реалізації проектів. Така співпраця може допомогти обмінюватися ресурсами, інформацією та кращими практиками.

3. Навчання та розвиток персоналу. Важливо надавати персоналу можливість навчатися та розвивати навички, необхідні для управління кризовими ситуаціями та розвитку сталих проектів. Також слід навчати співробітників працювати в умовах невизначеності та стресу.

Ці напрями можуть допомогти органам управління забезпечити сталий розвиток територіальних громад навіть в умовах кризи та підвищити їх резильєнтність до негативних впливів.

На тлі майже фінансової кризи, обмеженості бюджетних коштів для забезпечення фінансами розвитку, неадекватності бюджетної політики стратегічним завданням розвитку, призупинено просте відтворення капіталу. Водночас наразі в Україні є проблема не тільки недостатнього фінансування, а також нерезультативного управління інвестиційною діяльністю. Щоб сприяти активізації залучення інвестицій з метою досягнення ЦСР, слід в межах потрібних перетворень «застосувати в механізмах регулювання інвестиційної діяльності такий інструментарій, який забезпечить оптимізацію ресурсів і їх використання в найефективніший спосіб, підтримку найважливіших напрямів, визначених у міжнародних зобов'язаннях України й інших завданнях і таких, у яких наявний найвищий інвестиційний потенціал з погляду на забезпечення випереджального економічного розвитку та підвищення конкурентоспроможності регіону. Інкорпорація ЦСР має

базуватися на науково-обґрунтованому визначенні обсягу необхідних інвестицій та відборі інвестиційних проєктів» [193].

В Національній економічній стратегії на період до 2030 року визначені принципи, орієнтири, цінності в економічній політиці, в межах яких інституційна спроможність відіграє важливу роль. Серед викликів і перешкод на шляху досягнення стратегічної цілі «Підвищення інституційної спроможності місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та агенцій регіонального розвитку для ефективного забезпечення розвитку регіонів і територіальних громад» включено: «низький рівень прозорості, ефективності діяльності органів місцевого самоврядування; низький рівень компетенції керівників і спеціалістів органів місцевого самоврядування; низьку спроможність агенцій регіонального розвитку; незабезпеченість інструментами управління та моніторингу; неактивність територіальних громад. Це пов'язано, у першу чергу, із низькою активністю членів територіальної громади у прийнятті рішень, відсутністю цільових показників ефективності діяльності, необізнаністю населення щодо структури місцевого самоврядування та планів розвитку територій, відсутністю інституційного досвіду щодо управління проєктами розвитку, стратегічного планування, відсутністю якісної системи підготовки кадрів для територіального управління; низьким рівнем забезпеченості статистичними даними органів місцевого самоврядування, оцифрування географічних даних територій; не виконання агенцій регіонального розвитку у повному обсязі своїх функцій внаслідок часткового дублювання їх функцій структурними підрозділами облдержадміністрацій» [126]. При цьому, «опорою відновлення економічного зростання в Україні мають стати регіони та територіальні громади, шляхом до процвітання країни – збільшення економічної самостійності регіонів та територіальних громад, підтримка їх економічного розвитку, створення передумов для якісних перетворень, активізація економічної діяльності, забезпечення конкурентоспроможності регіонів та територіальних громад в довгостроковій перспективі» [194]. Неодмінно

повинен братися до уваги вплив глобалізації на розвиток суб'єктів і об'єктів публічного адміністрування. Загалом, удосконалення фінансово-економічного механізму публічного управління сталим розвитком територіальних громад в умовах кризи включає в себе наступні напрями:

1. Розробка бюджетних стратегій в умовах кризи. Розробка бюджетних стратегій, які враховують можливі кризові ситуації та визначають пріоритети для фінансування сталого розвитку в умовах кризи.

2. Диверсифікація джерел фінансування. Залучення додаткових джерел фінансування, таких як гранти, інвестиції, публічно-приватні партнерства, може допомогти розширити бюджет та зменшити ризики фінансової нестабільності в умовах кризи.

3. Ефективне управління фінансами. Підвищення ефективності управління фінансами, включаючи контроль над витратами, ефективне використання ресурсів та управління боргами, може допомогти зменшити фінансові ризики.

4. Стимулювання інновацій у фінансовій сфері. Впровадження інноваційних підходів у фінансову сферу, таких як цифрові технології та фінансові інструменти, може покращити ефективність фінансового управління та збільшити ресурси для сталого розвитку.

5. Формування резервних фондів. Створення резервних фондів та резервів може допомогти громадам реагувати на кризові ситуації та забезпечувати стабільність фінансування в умовах несподіваних витрат.

6. Фінансова підтримка сталих проектів. Збільшення фінансової підтримки сталих проектів, спрямованих на соціальний, екологічний та економічний розвиток громад, може допомогти забезпечити сталий розвиток в умовах кризи.

7. Розробка методології для обрахунку рівня бюджетної децентралізації, щоб можна було оцінити ступінь задоволення потреб місцевих бюджетів у коштах та ефективність їх витрат.

8. Сприяння розвитку малого та середнього бізнесу в регіонах, впроваджуючи європейські стандарти в цій галузі.

9. Покращення функціонування місцевих податків і зборів, включаючи оподаткування об'єктів нерухомого майна на основі ринкової оцінки, відновлення транспортного податку та надавання місцевим органам влади більше фіскальних повноважень для впровадження додаткових податкових платежів, враховуючи природно-економічний потенціал території.

10. Збільшення обсягу капітальних видатків у структурі видатків місцевих бюджетів, зокрема тих, які призначені на відновлення та модернізацію інфраструктури та основних фондів, що сприятиме залученню інвестицій та прискорить економічне зростання територіальних громад.

11. Спонування органів місцевого самоврядування до участі в міжнародних проектах та конкурсах кращих пропозицій щодо розв'язання місцевих питань, для яких можна залучити кошти міжнародної технічної допомоги.

12. Збільшення попиту на муніципальні цінні папери, шляхом стимулювання потенційних інвесторів, таких як банки, домогосподарства, пенсійні фонди, страхові компанії і інші.

Ці напрями допоможуть забезпечити сталий розвиток територіальних громад навіть в умовах кризи та підвищити їхню фінансову стійкість.

Оптимізація соціального механізму публічного управління грає важливу роль у забезпеченні сталого розвитку територіальних громад, особливо в умовах кризи. Умови кризи можуть призвести до зростання соціальних проблем, таких як безробіття, бідність та інші види дискримінації, обмежити доступ до освіти та медичних послуг, виникнення соціального відчуження та відчуття ізоляції серед громадян, втрати робочих місць та зниження доходів та ін. Цей механізм зорієнтований на підвищення якості життя громадян, соціальний захист, забезпечення соціальної справедливості та рівності. Удосконалення соціального механізму публічного управління сталим розвитком територіальних громад в умовах кризи передбачає впровадження

ряду заходів для забезпечення соціальної стійкості і покращення якості життя громадян. Ось деякі напрями удосконалення цього механізму:

1. Соціальний захист населення. Забезпечення соціального захисту найбільш вразливих верств населення, таких як безробітні, низькозабезпечені сім'ї, люди похилого віку та інваліди, шляхом надання фінансової допомоги, доступу до медичних послуг та освіти.

2. Підтримка соціальних програм. Розвиток та підтримка соціальних програм, спрямованих на забезпечення освіти, охорони здоров'я, житла та доступу до соціальних послуг.

3. Розвиток соціальної інфраструктури. Забезпечення розвитку соціальної інфраструктури, такої як школи, лікарні, дитячі садки та інші соціальні заклади, для забезпечення доступу громадян до необхідних послуг.

4. Розвиток програм зайнятості. Створення програм зайнятості та підтримки малого та середнього бізнесу для створення нових робочих місць та зменшення безробіття.

5. Психологічна підтримка. Надання психологічної підтримки громадянам у кризових ситуаціях та сприяння психічному здоров'ю населення.

6. Сприяння інклюзивному розвитку. Забезпечення рівних можливостей для всіх громадян, незалежно від статі, віку, інвалідності та етнічної належності.

Ці напрями спрямовані на поліпшення соціального благополуччя громадян та збереження сталого розвитку територіальних громад навіть в умовах кризи.

З переосмисленням походження значення та місця різних державних інституцій в постіндустріальних та інформаційних соціумах особливо важливу роль в демократичному розвитку держави відіграє нова парадигма інноваційного механізму публічного управління. Щодо системи публічного управління процес інновації визначає передусім запровадження нового у зміст, методи й форми діяльності в першу чергу всіх владних інституцій. Інновації в системі публічного управління потрібно досліджувати як

самостійну категорію інноваційних явищ і процесів зі своєю своєрідністю і сектором функціонування. Водночас для управлінських інновацій властиві також особливості інновацій всіх інших форм (утворення нових послуг, ринку управлінських послуг, введення нових управлінських технологій, втілення нових маркетингових підходів у роботі органів державного управління та ін.).

Удосконалення інформаційного механізму публічного управління сталим розвитком територіальних громад в умовах кризи має вирішальне значення для забезпечення ефективності та адаптивності управління в цих умовах. Сполучення різних елементів та типів управління, а також поєднання традиційних і інноваційних методів управління може бути проілюстровано такими прикладами:

1. Цифрова трансформація. Перехід до цифрового управління та забезпечення доступу до інформації через електронні платформи та Інтернет-ресурси для ефективного обміну даними та координації заходів.

2. Створення інноваційних організаційних структур. Управління регіональним розвитком може включати створення спеціальних організаційних структур, таких як регіональні агентства розвитку або інноваційні центри, які сприяють розвитку інновацій та стимулюють стале підприємництво в регіоні.

3. Використання технологій та аналітики. Застосування інформаційних технологій та аналітики дозволяє збирати та аналізувати дані про регіональний розвиток. Наприклад, використання географічних інформаційних систем (ГІС) може допомогти визначити області з підвищеним попитом на інфраструктуру.

4. Відкриті дані. Публікація відкритих даних про сталий розвиток громад з метою залучення громадян до участі в управлінні та забезпечення прозорості.

5. Стимулювання інноваційного підприємництва. Програми підтримки для інноваційних стартапів та підприємств можуть бути впроваджені для стимулювання економічного росту та розвитку високотехнологічних секторів в регіоні.

б. Захист даних. Забезпечення високого рівня захисту особистих даних громадян та інформації від кіберзагроз.

Ці приклади демонструють, як комбінування традиційних та інноваційних підходів може покращити ефективність управління регіональним розвитком. Запропоновані напрями спрямовані на забезпечення доступу до актуальної інформації, підвищення обізнаності громадян та ефективного управління в умовах кризи для досягнення сталого розвитку територіальних громад.

Хоч війну не можливо повністю контролювати, однак вона дозволяє встановити сильні й слабкі аспекти розвитку в секторі державного управління й публічного адміністрування, та, крім того, вважається стимулом до пошуку нових рішень політичного й практичного плану, інакше кажучи, політико-управлінських рішень. Під політичними рішеннями розуміють вибір різновиду політичної діяльності для задоволення запитів суспільства, де вибір та обґрунтування відповідної програми політичних заходів орієнтовані на втілення загального інтересу соціальних категорій, соціуму, держави. Такі рішення передбачають захист держави й населення від руйнівних результатів війни. Переважне число таких рішень засновуватиметься під час відбудови держави і планування розвитку територій згідно з трансформаційними перебудовами соціуму в напрямку досягнення Цілей сталого розвитку (ЦСР).

Післявоєнна відбудова України й наступний розвиток мусять по максимуму включати організацію управління сталого територіального розвитку на коротко-, середньо- й довготермінове майбутнє як на державному, регіональному, місцевому, так і локальному рівнях. Під час окреслення ЦСР, певних завдань і показників на довгострокову перспективу потрібно зважати на глобальні орієнтири розвитку, принципи сталого розвитку й погляди суспільства стосовно бачення майбутнього розвитку. Світова практика показує, що суспільний прогрес значним чином перебуває в залежності від підтримки балансу між цілями підтримки економічного розвитку територій, конкурентоздатності бізнесу, створення відповідних умов для екологічної

безпеки й скорочення соціальної нерівності. Щоб досягти довгострокових цілей, потрібно поетапно здійснювати окреслені коротко- й середньострокові завдання. Передумови досягнення всіх без виключення цілей розвитку – якісне планування й результативне управління, усунення корупційних проявів, підтримка суспільства, прозора влада, залучення громадян до ухвалення рішень і контролювання їх реалізації.

Всі без винятку організації в своїй щоденній діяльності повинні зважати на цілі й принципи ЦСР, як зовнішні загальні установки, орієнтири, маяки, котрі окреслюють тільки напрям, до чого тяжіти й якими для цього треба бути. Цілі й Принципи ЦСР повинні локалізуватися і подаватися у формі певних заходів, котрі організаціям доречно передбачити під час планування територіального розвитку.

Гарантування сталої перспективи України ймовірно через напрацювання і реалізацію на загальнодержавному рівні стратегічних та цільових основ державного регулювання сталим розвитком держави. Таким чином, розгляд концептуальних підходів щодо створення відповідних умов для сталого розвитку в Україні, встановлення сучасних напрямів сталого розвитку територіальних громад на тлі децентралізації стає особливо актуальним. Основними принциповими заходами у відбудові територій має бути:

1. Відновлення критичної інфраструктури та забезпечення енергетичної безпеки країни (ЦСР – 7, 9, 11). Планування відновлення територій України повинне стати результативним, в аспекті відновлення життєдіяльності міст, сільських територій та їхніх громад органам влади делеговано належні повноваження. Представники влади повинні ухвалювати якісні, дієві, довготермінові системні рішення. Основним елементом цих рішень повинен бути економічний розвиток, однак задля якісного й комфортного життя необхідно ніколи не забувати про потребу балансу економіки з безпекою навколишнього середовища й запитамі соціуму, де дії і заходи передбачають мультисекторальні вигоди. Найбільш вдалий міжнародний досвід відбудови міст після масштабного руйнування показує,

що тільки інтегрований підхід відповідно до принципів сталого розвитку здатний відновити благополуччя громадян, соціальне й культурне життя (ЦСР – 9).

2. Реалізація якісної участі громадськості у сталому повоєнному відновленні територіальних громад. Під час відбудови України в громад, як головних учасників означеного процесу, є право розв'язувати й планувати процеси відновлення згідно з окресленими своїми пріоритетами. Представники влади на місцях мають гарантувати якісну участь громадськості, застосовуючи інструментарій прямої демократії, в тому числі за допомогою участі в ухваленні рішень (громадські обговорення, слухання, робочі групи). Значущий фактор – підтримка розвитку представників влади й громад у формі покращення здатності стосовно територіального розвитку, аспектів сталого розвитку (ЦСР – 16).

3. Екологічний контроль під час процесу, коли відбувається дерегуляція бізнесу. Деретуляцію бізнесу потрібно здійснювати з додержанням найвдалішого європейського порядку здійснення господарської діяльності з дієвим контролем та притягненням до відповідальності у випадку порушення.

4. Підґрунтям стійкого й сталого розвитку міст і регіонів виступають принципи сталого розвитку, що мають на меті розвивати сталу мобільність та забезпечувати інклюзивність публічного середовища. Такий підхід до сталого розвитку міст і регіонів, який включає в себе принципи сталої мобільності та інклюзивності публічних просторів, має ряд важливих переваг і впливів на якість життя населення та сталість розвитку. По-перше, розвиток сталої мобільності в містах допомагає зменшити транспортний трафік та сприяє використанню більш сталих і екологічно дружніх видів транспорту, таких як велосипеди, громадський транспорт та пішохідні зони. Це веде до зниження рівня забруднення повітря та полегшення транспортних заторів, а також забезпечує доступність міста для людей з обмеженими можливостями. По-друге, інклюзивність публічних просторів означає, що всі верстви населення

мають рівний доступ до цих просторів, незалежно від віку, статі, фізичного стану чи економічного статусу. Це створює умови для рівності та різностороннього розвитку громад, сприяє соціальній інтеграції та позитивно впливає на культурне та соціальне середовище. Крім того, враховуючи виклики, які ставлять перед собою міста і регіони у зв'язку зі змінами клімату та іншими глобальними тенденціями, розвиток сталого розвитку, включаючи сталу мобільність та інклюзивність публічних просторів, сприяє зменшенню викидів парникових газів та стійкості міст.

5. Декарбонізація і децентралізація енергетики. Зелена відбудова повинна містити пришвидшену відмову України від викопного палива, насамперед його імпорту. Україна повинна визначити завдання переходу на 100% відновлюваних джерел енергії до 2050 року й поволі повною мірою відмовитися від застосування атомної енергії для електрогенерації. Будь-які інвестиції в енергетику повинні ґрунтуватися на потребі відмови від викопного палива.

6. Сприяння стійким агропродовольчим системам, які мають забезпечити як продовольчу, так і екологічну безпеку України. Наразі система, що базується на великомасштабному й монокультурному виробництві, централізовані логістика й переробка стають мішенню для агресора, що одночасно руйнує всю традиційну систему з певними системними наслідками для ланцюгів постачання в Україні й світі. Таким чином, Україна в своєму післявоєнному відновленні повинна головно здійснювати розвиток й надавати підтримку значно адаптивнішим (гнучкішим), сталим та децентралізованим агропродовольчим системам. Для створення таких продовольчих систем потрібно дотримуватися наступних пріоритетів: пріоритет локальним продовольчим системам; диверсифікація малих і середніх агропідприємств, фермерських господарств, їхня кооперація; становлення сільських територій; сталі рішення для агровиробництва; виробництво й переробка відповідно до принципів циркулярної економіки; прозорий ринок сільськогосподарських земель.

7. Забезпечити захист екосистемам та природному багатству України: відновлювати природні території, яким завдали шкоди воєнні дії. По-перше, відновлення природних територій створює сприятливі умови для відновлення рослинних та тваринних видів, які постраждали внаслідок конфлікту. Це важливо для збереження біорізноманіття та екологічної рівноваги. Розробка та виконання спеціалізованих програм відновлення дозволяє зміцнити природні резервати та заповідники, що має позитивний вплив на охорону природних ресурсів. По-друге, відновлення природних територій стимулює розвиток екологічного туризму та сприяє створенню нових можливостей для рекреації та розвитку місцевих громад. Це може призвести до створення робочих місць та підвищення рівня життя людей, які проживають у цих регіонах. Крім того, забезпечення збереження екосистем та природного багатства має безпосередній вплив на здоров'я населення. Чисте навколишнє середовище, природні ландшафти та добре функціонуючі екосистеми сприяють зменшенню забруднення повітря та води, що є ключовими аспектами збереження здоров'я та попередження хвороб. Уряд та суспільство мають спільно працювати для реалізації цієї мети та виконання програм відновлення природних територій. Відновлення екосистем та природного багатства є важливою складовою сталого розвитку та сприяє збереженню природної спадщини для майбутніх поколінь.

Відбудова територій України повинна ґрунтуватися на найдоступніших технологіях і досвіді, що дасть змогу нашій державі відмовитися від радянського минулого та здійснити перехід у світле та безпечне майбутнє. Як свідчить досвід держав, перед відновленням потрібне рішення, яке ґрунтується на геополітичній доречності й національному патріотизмі стосовно встановлення моделі розвитку.

Підсумовуючи усе вищесказане, можемо зробити висновок, що система ЦСР визначає перед державами завдання, здійснення котрих, зазнаючи впливу глобалізаційних процесів і викликів, потребує наступного покращення публічного управління та його механізмів. Головними й центральними в

створенні належних умов для потрібних перетворень з метою усунення глобальних викликів повинні бути результативні й інклюзивні системи публічного управління, спроможні виробляти багаторівневі стратегії й залучати фінанси для їх реалізації, формувати стійкі й надійні мережі для співробітництва з метою досягнення Цілей сталого розвитку. Щоб виконати це завдання, потрібно сформувати нові механізми для гарантування місцевого самоврядування й продуктивної взаємодії виконавчої гілки влади на центральному й місцевому рівні виконувати багатоступеневе стратегічне планування й управління, що ґрунтується на вищій здатності влади на місцевому рівні втілювати державну та місцеву публічну політику.

3.3. Перспективи впровадження smart-технологій у контексті сталого розвитку територіальних громад

Динамічне пришвидшення глобалізаційних процесів включає найбільш значущі сфери діяльності людини, а саме політику, економіку, виробництво, торгівлю, фінанси, культуру, інформацію й комунікації. Життєдіяльність не тільки певних держав, а також населених пунктів залежить від системи взаємовідносин, які виникли, й надалі розвивається. Ми вважаємо, що в ході напрацювання стратегічних документів сталого розвитку, враховуючи виклики глобалізаційних процесів, головним вважається конкретне визначення концептуальних засад використання методики SMART. Методика визначення цілей сталого розвитку певної територіальної громади зводиться до тісного взаємозв'язку всіх векторів, котрі в комплексі доповнюють один одного, зі зрозумілим сприйняттям всіх учасників процесу.

До проблем місцевого значення зараховують загрози стосовно життєздатності існуючої транспортної інфраструктури, надання відповідної медичної допомоги, доступу до освіти й загальної безпеки для громадян. Усвідомлюючи проблему головної ролі міст в національному, регіональному і глобальному розвитку, до них потрібно пред'являти виняткові

енергоєфективні вимоги: існування доступної міської інфраструктури, економія ресурсів та фінансів на їх застосування, значна мобільність, безпека територій, екологічність та розвинене самоврядування. Через це актуальності набуває формування «розумної» міської інфраструктури, що спроможна гарантувати результативне витрачання природного потенціалу під час створення відповідних умов для високого рівня життя громадян, оновлення з принципово новими змогами управління, якісного рівня послуг та безпеки.

Використання технологій «smart» означає «сучасний підхід до формулювання цілей розвитку і діяльності щодо їх досягнення. Він означає критерій ефективності їх вибору, який закладає основу для ефективного досягнення цих цілей (конкретність, вимірність, реалізованість, релевантність, співвідношення з іншими цілями). Цим вимогам повинні відповідати всі управлінські технології в їх сучасному наповненні і їх усі складові елементи. Для дотримання smart-умов, технології, які застосовуються в усіх сферах життя, повинні базуватися на інтелектуальних засадах, інтелектуальних пристроях, інтелектуальних проектах, інтелектуальній взаємодії тощо. Особливістю smart є швидка передача результатів інструментальної, пізнавальної і проектної діяльності з науково-дослідницького і професійного середовища в процесі набуття і поповнення професійних знань шляхом створення гнучких траєкторій імplementування їх у практику» [11]. Іншими словами, вони не змінюють інші форми технологій суспільної діяльності, а здійснюють наповнення їх розумним далекоглядним творчим компонентом. Це формує підґрунтя для утворення та використання нових управлінських знань та досягнень в усіх інших галузях діяльності та з метою розвитку технологізації управління суспільним життям. Стає зрозумілим, що smart-умови не варто досліджувати як самостійну технологію, що ізольована від наявних видів технологій. В той же час smart-технології являються безальтернативним інноваційним інструментом та невід'ємною складовою в усіх інших технологіях, що мають реалізуватися та дотримуватися як інноваційні заходи в інтелектуальних та технологічних надбаннях у всіх

сферах знань, та використанням різноаспектних джерел інформації, в тому числі мультимедії, включаючи всі складові компоненти матеріального та духовного світу. Через це опанування та використання концепції smart має стати невід'ємною умовою під час формування та управління великої кількості технологій суспільного життя.

Зауважимо, що до SMART технологій можемо віднести «не лише міські транспортні мережі, модернізоване водопостачання та методики переробки відходів і більш ефективні способи опалення тепла й електропостачання, а й активна взаємодія із муніципалітетами, безпечні громадські простори і задоволення потреб похилих людей та людей з обмеженими можливостями» [3]. Крім цього, це розвиток креативної економіки, пріоритетність освіти, наукових досліджень та інновацій.

Виникнення якнайбільшого числа smart-структур, їх спроможності взаємодіяти з навколишнім середовищем спонукають системи управління до оперативної реакції на зміни зовнішнього простору, пристосування до перетворень, до самостійного розвитку та самоконтролю за досягненням визначених цілей. Головне в smart-технологіях – їхня тісна взаємодія з навколишнім середовищем, яке розвивається, змога прогнозування й передбачення виникнення негативних феноменів у галузях, в яких їх застосовують.

Стратегія цифрової трансформації, напрацьована Міністерством розвитку громад та територій України, передбачає наступні вектори: розвиток електронної інфраструктури й цифровізація процесів, здійснення запуску загальнонаціональних проєктів цифрової трансформації і формування Програми цифрового розвитку регіонів, орієнтованої на утворення цифрового базису для комфортного, якісного й безпечного середовища для життя, переведення послуг в режим «онлайн» у регіонах України. Через це сучасною тенденцією вважається активне введення у функціонування територіальних громад складових системи цифрового урядування.

Таким чином, під зростанням цифрової спроможності територіальної громади розуміють процес формування електронних сервісів задля значно результативніших управлінських рішень і надання якісних послуг на внутрішньому рівні громад та трансформації їх в прогресивні «цифрові» громади.

Існуючі економічні, соціальні й екологічні ресурси, людський потенціал, інформаційно-комунікаційні технології – основні ресурси розвитку й конкурентоздатності територіальної громади. «Smart-громадам відводиться роль сполучної ланки, що поєднує створення простору, в якому вдосконалюватимуться інтелектуальні та освітні навички громадян, та знання й інноваційну продуктивність організацій, що діють у цьому просторі. Стратегіями розвитку міст передбачено вирішити проблеми, які виникли через зростання чисельності населення та стрімку урбанізацію. Перед технопарками й технополісами як інфраструктурними утвореннями постає завдання бути багатогранними формами взаємодії венчурного капіталу з інноваційним підприємництвом» [48].

Термін «smart-громада» («розумна громада») було засновано на ідеї про взаємодію стейкхолдерів у територіальних громадах для того, щоб інтенсифікувати позитивні зміни за допомогою значного використання цифрових технологій, та, крім того, найбільш активно вводити інновації. Варто погодитися з тим, що для економістів зазначена модель нині цікава насамперед з управлінського й комерційного аспектів. Саме теорія «smart-громада» визначає застосування різних інформаційних технологій з метою значно результативнішого функціонування й відповідності запитам його населення. Суть згаданої концепції зводиться до того, щоб у порядку безперервного моніторингу різні ресурси можна було б застосовувати значно ефективніше на базі засад сталого розвитку. Завдяки цьому можна буде не лише заощаджувати гроші громади, а й здійснювати надання якісних сервісних послуг.

Населення сучасних територіальних громад припиняє бути винятково користувачами. Наразі smart-громада – це сучасна модель регіонального перетворення, де інформаційні технології дають змогу розв’язати найбільш складні проблеми, якісним чином змінити систему управління та сформувати передумови для розвитку громади та кожної особистості. Світовий досвід свідчить, що smart-громада може включати:

- smart–GRID (розумна мережа);
- хмарні обчислення;
- WEB-підключення;
- енергоефективні та енергоощадні технології;
- альтернативні енерготехнології (вітер, сонце, вода та ін.);
- раціональне використання водних ресурсів;
- інтелектуальні транспортні системи;
- охорону здоров'я, побутові послуги;
- інтелектуальні системи розподілу води;
- інтелектуальні трубопроводи газу;
- інтелектуальні системи управління логістикою відходів;
- інтелектуальну громадську безпеку та відеоспостереження;
- «розумні будинки» [73].

Прямуючи в напрямку до розумного управління територіальною громадою варто пам’ятати про аналізування економічної результативності управлінських процесів, що можна реалізувати через формування аналітичних дашбордів, введення аналітичних е-рішень, складання прогнозів та ін. Аналізування економічних показників функціонування громади дозволяє скоротити непродуктивне застосування фінансів, оптимізувати оперативне функціонування територіальної громади через точне прогнозування внутрішніх соціально-економічних показників під впливом чинників зовнішнього простору.

Отже, smart-громада є «рушійною силою економіки країни, що є основою для подальшої реалізації технологічних та соціальних інновацій. Розвиток комфортної інфраструктури впливає на економічні показники територіальної громади, визначає її привабливість для кваліфікованих спеціалістів та інвесторів, що підвищує конкуренцію між громадами. При цьому, smart-громади повинні вирішувати найскладніші завдання поєднання комфорту та соціальної привабливості для своїх мешканців через залучення інновацій в інфраструктуру та швидкий розвиток smart-технологій» [73].

Наразі введення електронного врядування у новосформованих територіальних громадах – чи не найбільш пріоритетна інновація та в той же час вираження готовності місцевої влади до інноваційного розвитку й розвитку інноваційної інфраструктури, оскільки дає змогу гарантувати втілення ефективних інновацій через надання Електронних адміністративних послуг й формування підґрунтя не тільки для діалогу влади з бізнесом та суспільством, а й задля збільшення залучення громадян до управління розвитком громади загалом шляхом втілення концепції smart-громади.

Концепція smart-громади, крім відкритості інформації й удосконалення управлінських процесів визначає формування «розумної» інфраструктури житлово-комунального господарства, транспорту, електроенергетики та ін. Попри привабливість, корисність і практичність для громади втілення концепції smart-громади потребує значного фінансового потенціалу, котрий у новосформованих територіальних громадах в Україні обмежений.

Разом з цим, «поступове формування елементів smart-громади і впровадження різних інноваційних рішень є можливим за умови реалізації четвертого кроку концепції формування інноваційної інфраструктури громади, який передбачає створення бюджетного фонду розвитку інновацій або виділення статті видатків бюджету розвитку на інноваційну діяльність. Реформа децентралізації передбачила створення бюджету розвитку в бюджетах місцевих органів самоврядування, а отже створила умови для планування капітальних видатків на реалізацію різних проектів місцевого

значення. Тому виділення окремої статті видатків бюджету розвитку на фінансування інноваційних рішень є актуальним для розвитку територіальних громад, однак такі видатки повинні впливати з корисності та першочергової необхідності інновацій для громади. Тобто впровадження інновацій повинно компенсувати в майбутньому бюджетні видатки. Такі інновації стосуються економії в сфері ЖКГ, надання адміністративних послуг, розвитку виробництва з високим рівнем доданої вартості тощо. Важливим в цьому контексті є впровадження партиципаторного бюджету» [29], що дасть змогу приєднати мешканців до розвитку громади через втілення їхніх особистих проектів.

Метою введення в Україні концепції розумної громади повинні бути: пропагування введення механізмів «розумної громади» в стратегіях новосформованих територіальних громад; утворення базису найбільш вдалих практик механізмів і рішень «розумної громади»; утворення загальнодержавної мережі експертного сприяння введенню механізмів розумної громади; загальнодержавне фінансове й менторське сприяння розвитку механізмів «розумних громад.

Введення інтелектуальних технологій розвитку громади гарантуватиме:

- для транспортної галузі – покращення мобільності, скорочення тимчасових видатків;
- для охорони здоров'я – зменшення видатків через кращу діагностику захворювань, скорочення навантаження на установи, більш простий доступ до медичної допомоги, контролювання якості послуг, покращення здоров'я громадян;
- для освіти – контролювання процедури навчання, персоналізація програм, покращення доступу до знань;
- для фінансів – зменшення видатків, покращення прозорості, безпеки та спрощення транзакцій, розвиток краудфандинга, нових систем оплати, покращення адресності під час керування бюджетом;

- для простору проживання – керування якістю простору та будинків, використання сучасних продуктивних матеріалів;
- для підприємництва – точніше встановлення потреб клієнтів, скорочення тимчасових видатків;
- для будівництва та виробництва – здійснення оптимізації виробничих процесів.

Попри привабливість, практичність і корисність для громади, концепція smart-громада, її впровадження потребує значних коштів, котрі в новосформованих об'єднаних громадах в Україні і на тлі воєнного стану обмежені.

Водночас послідовне утворення складових smart-громади та введення різноманітних інноваційних рішень вважається ймовірним у випадку втілення формування бюджетного фонду розвитку інновацій чи встановлення статті видатків бюджету розвитку на інноваційну діяльність. Реформою децентралізації було передбачено формування бюджету розвитку в бюджетах місцевих органів самоврядування, а відтак було сформовано підґрунтя для планування капітальних видатків на втілення різноманітних проектів, що мають місцеве значення. Через це визначення окремої статті видатків бюджету розвитку на забезпечення фінансами інноваційних рішень – актуальне для розвитку територіальних громад, проте такі видатки мають бути обумовлені корисністю і першочерговою потребою інновацій для громади. Іншими словами, введення інновацій має компенсувати в перспективі бюджетні видатки. Такі інновації мають відношення до галузі житлово-комунального господарства, надання адміністративних послуг, розвитку виробництва зі значним ступенем доданої вартості та ін. Насамперед вагому роль відіграють інновації, що допоможуть заощаджувати електроенергію на тлі терористичних актів Російської Федерації стосовно критичної інфраструктури України. В зазначеному аспекті концепція smart-громади дозволить реалізувати інноваційні рішення в галузь споживання електроенергії в комунальних

зкладах і комунальних підприємствах, що дасть можливість скоротити навантаження на енергосистему.

Важливим в цьому контексті є впровадження бюджету участі, яка сприятиме залученню населення до активної участі у розвитку своєї громади через реалізацію власних ініціатив та проектів. Ми вважаємо, що в рамках об'єднаних територіальних громад було б доцільно створити окремий бюджетний фонд, який би спеціально призначався для здійснення бюджетування участі. Цей фонд може бути заповнений різними джерелами фінансування, включаючи субвенції з державного бюджету, зовнішню допомогу, а також частку коштів, яка виділяється зі зборів, таких як земельний податок та інші місцеві податки. Це дозволить створити стійку фінансову основу для ініціатив громадян та забезпечити їхню можливість впливати на прийняття рішень щодо виділення коштів на конкретні проекти та ініціативи.

Вагоме значення в розвитку інноваційної інфраструктури територіальної громади мусить мати краудфандинг, оскільки в разі правильної інформаційної кампанії, націленої на участь громадян, бізнесу, діаспори та меценатів, можна у короткий строк сформувати ті або інші об'єкти інноваційної інфраструктури. Наприклад, коворкінг-центр, купити «розумні» світлофори, камери відеоспостереження, установки для переробки твердих побутових відходів та ін.

В спеціальній літературі з питань розвитку об'єднаних територіальних громад не один раз зазначається «проблема нестачі або повної відсутності висококваліфікованих кадрів з питань муніципального управління, проектного менеджменту, інноваційної діяльності» [146], що робить актуальним питання формування консалтингових центрів при муніципальній адміністрації, котрий здатний консолідувати в собі вчених, експертів, підприємців з потрібним досвідом проектно-інноваційної діяльності. Сформувати подібний центр на тлі інноваційного розвитку інформаційних технологій та комунікаційних мереж можливо повністю безоплатно, створивши його у віртуальному просторі за допомогою приєднання волонтерів

і персоналу університетів та наукових установ як на громадських засадах, так і на договірних. Влаштування конференцій, круглих столів і нарад через різноманітні онлайн-платформи дасть змогу муніципальній адміністрації одержати своєчасні консультації в науковців і фахівців у сфері інновацій, що допоможе їм налагодити інноваційну діяльність у галузі електронного врядування, smart-громади. Заможніші у фінансовому плані громади мають змогу організувати спеціалізовані веб-портали, сайти, консалтингові органи, які мають штатних працівників.

Як структурний елемент територіальної громади, сучасні міста є «рушійною силою економіки країни, осередком культури й освіти, майданчиком для реалізації технологічних і соціальних інновацій. Наявність комфортної інфраструктури впливає на економічні показники територіальної громади, роблячи її привабливою для кваліфікованих кадрів та інвесторів. Створення «розумного» міста передбачає комплексні соціальні та технологічні трансформації через використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, розроблення нових стандартів енергоефективності та моделі взаємодії органів місцевої владою з громадськістю» [138]. Головними об'єктами введення технологій «smart» є міста, котрі під час перетворення отримують особливості smart-міст («розумних міст»). Вважають, що через інформаційно-комунікаційні технології smart-міста мають поліпшити економічний розвиток, покращити рівень життя населення, сформувати підґрунтя для розвитку міст і населення, покращити політичні процеси в соціумі та інше.

Smart-місто («розумне місто») – це «інноваційна система, спрямована на підвищення конкурентоспроможності та ефективності міських послуг. Основою концепції розумного міста є використання інформаційних технологій для більш ефективного функціонування інфраструктури та відповідності потребам жителів. Розвиток сервісів розумного міста сприяють пришвидшенню прийняття управлінських рішень, економії коштів бюджету,

покращення надання інформаційних послуг для громадян та підприємств» [105]. Ключовими факторами успіху у становленні концепції «старт-міст» є:

- 1) «розгортання інфраструктури мережевих комунікацій;
- 2) ефективна освіта та навчання працівників щодо використання інфраструктури ІКТ;
- 3) політика та програми підтримки «цифрової демократії» шляхом подолання «цифрового розриву» між різними групами суспільства та досягнення «цифрової інклюзії»;
- 4) створення середовища, сприятливого для інновацій та приваблення креативних людей та бізнесу;
- 5) маркетинг «розумних» громад як вигідних місць для життя, роботи та ведення бізнесу, що дозволяє залучати талановитих працівників та інвестиції» [202].

Українська дослідниця І. Жукович зазначає, що «smart-місто має сформуватися на базі, що являтиме собою об'єднані внески й активну діяльність населення. Це місто повинно відповідати таким критеріям:

- мають бути потенційні можливості, аби могли використовуватися взаємопов'язані інфраструктури, від яких залежить покращення економічної та політичної ефективності, що позитивно впливають на соціальний, культурний та міський розвиток;
- наявність потенціалу для того, щоб задіювати й надавати площі бізнес-проектам;
- акцентування уваги на соціальній інтеграції;
- умови для того, щоб співіснували та взаємодоповнювали одне одного високотехнологічне обладнання й інфраструктура;
- гарантування екологічної стійкості» [48].

Концепцію smart-міста не слід досліджувати тільки як ІТ-систему, тому що в нинішніх обставинах це не тільки інтегровані складові й обчислювальні технології для комунальних служб, а це напрям до створення нового соціального середовища, котре визначає введення новітніх стратегічних

підходів до публічного управління й налагодження нового, значно якіснішого рівня життя в громаді.

Так, «в останні роки міста почали використовувати більше технологій і стають розумнішими. Нові технології разом із швидким і простим зв'язком дозволяють містам краще використовувати свої джерела, економити гроші та надавати своїм громадянам найсучасніші послуги. Конкуренція між містами за залучення капіталу, нових жителів і туристів призвела до збільшення уваги до забезпечення високої якості життя та динамічної економічної ситуації» [200]. Тобто, уряди зробили висновок, що хоч обмежені бюджети, дефіцитні ресурси, а також застарілі системи нерідко піддають сумніву їхні цілі, інноваційні технології здатні трансформувати зазначені виклики на змоги.

Отже, smart-місто – це «місто, яке надає переваги системі автоматизації та модифікації муніципальних обов'язків і покращує життя його мешканців. Розумне місто складається з різних типів датчиків Інтернету речей (IoT). Ці датчики включають розумні датчики паркування, структуровану інформацію про здоров'я, миттєве картографування міського шуму, контроль дорожнього руху, оптимізацію смуг руху та розумне освітлення і т. ін.» [197]. IoT є активною технологією, що застосовується для названих складових розумного міста. Проте хмара – активна платформа для того, щоб зберігати й інтерпретувати централізовану інформацію розумного міста. На наш погляд, архітектоніка розумного міста здатна містити наступні складові:

1. Розумне/електронне урядування: «розумна рада громади» формує цінність сталого суспільного продукту, застосовуючи інтеграцію ІКТ для планування, управління й операцій на одному рівні чи між ними. Тобто в розумному урядуванні якраз введення бізнес-процесів на базі інформаційно-комунікаційних технологій інтенсифікує постійність інформації між радою громади та забезпеченням надання високоякісних послуг. Розумне врядування – наступний етап для електронного урядування. Розумним урядуванням застосовується негайна інформація з метою скорочення числа злочинів, покращивши ступінь обізнаності про обставини, гарантуючи результативне й

ефективне реагування на аварії, здійснюючи розслідування надзвичайних ситуацій і поліпшуючи муніципальні послуги.

2. Розумна охорона здоров'я: «розумна охорона здоров'я – це служба охорони здоров'я, яка використовує такі технології, як Інтернет речей (переносні сучасні медичні засоби) і мобільний Інтернет, для динамічного доступу до інформації, з'єднуючи людей, медичні заклади та установи. Також вона активно керує потребами екосистеми та реагує на них розумно. Розумна охорона здоров'я складається з кількох основних компонентів: лікарів, пацієнтів, лікарень та медичних науково-дослідних установ. Інтелектуальна охорона здоров'я має різні виміри, включаючи профілактику захворювань, моніторинг пацієнтів, діагностику та лікування, управління лікарнями, прийняття рішень щодо охорони здоров'я та медичні дослідження. Віддаленого моніторингу можна досягти шляхом бездротового підключення інтелектуальних пристроїв до медичних центрів і систем аналізу даних» [201].

3. Розумна енергетика: «традиційна інфраструктура енергетичної мережі не відповідає зростаючим потребам громад. Попит на надійність, масштабованість, керованість, екологічно чисте виробництво енергії та економічну ефективність викликав необхідність у створенні розумної та сучасної енергетичної мережі. Розумна енергетична мережа, оснащена технологіями ІС, може підтримувати двосторонній зв'язок і електричні струми між різними об'єктами в мережі. Розумна мережа забезпечує миттєвий моніторинг, забезпечуючи оптимальні потоки електроенергії між енергосистемою та клієнтами. Це також дозволяє виробляти екологічно чисту енергію шляхом інтеграції відновлюваних джерел енергії в мережу (як для енергетичної компанії, так і для споживачів)» [181].

4. Розумний транспорт: в новітніх системах управління дорожнім рухом найкраще застосування існуючих об'єктів та новітніх технологій – мета планувальників. Зважаючи на це, одна з кінцевих цілей систем управління дорожнім рухом – покращення продуктивності мережі та, крім того, покращення безпеки транспортних засобів та громадян та зменшення

тривалості перебування в дорозі. З метою досягнення вище названої мети транспортна мережа вимагає результативних систем задля обслуговування транспортної галузі й, з іншого боку, відповідного управління згаданими системами. Найбільш вагомими перевагами застосування розумних транспортних систем – скорочення заторів, зростання ступеня безпеки, економія часу, скорочення використання палива й поліпшення ступеня надання послуг. До головних пристроїв названої системи можна віднести системи моніторингу й фіксації порушень, систему інформації щодо метеорологічного стану, систему попередження водія і систему інформації про транспортні засоби та, крім того, спрощення стрімкого й вчасного здійснення законних повноважень поліцією і зростання безпеки людей.

5. Розумна будівля: розумні будівлі застосовують датчики й мережеві технології з метою обміну інформацією устаткування будівель, інформують інтелектуальний лічильник про зареєстроване використання енергії в розумну мережу і дають змогу транслювати інформацію від розумної мережі до будівлі. Передбачається, що ці будівлі активно здійснюватимуть регуляцію своїх енергетичних профілів, базуючись на змогах інтелектуальної мережі, та, крім того, дають можливість власникам будівель на віддалі виконувати контроль обладнання будівлі. Безумовно, що взаємодія розумної будівлі з розумною мережею зумовлює досягнення певних головних цілей розумної мережі. Певні з найбільш значущих переваг цієї взаємодії: реакція на попит, результативний зворотний зв'язок, скорочення пікових навантажень й обмін енергією.

6. Розумне водопостачання: за інформацією ВООЗ, до 2025 року половина мешканців планети буде жити у районах, де відчуватиметься нестача води, а до 2050-го глобальна урбанізація зумовить збільшення використання ресурсу на 55%. Через це у містах США, Канади, Німеччини, Японії уже нині приймають рішення стосовно розумного споживання водних ресурсів. А саме будинки обладнують розумними лічильниками, що збирають інформацію про споживання води в реальному режимі, що дає змогу запобігати витоку та, крім того, раціонально споживати водний ресурс.

На нашу думку, потрібно зосередити увагу на низці проблем, що роблять складнішою реалізацію концепції «Smart City» в містах України, зокрема:

1. Через некоректне осмислення суті поняття «Smart City» немає стратегічного розуміння стосовно формування архітекτονіки й введення програм «Smart City» на практиці для певного міста або територіальної громади.

2. Джерела забезпечення коштами певної програми «Smart City». Такі програми повинні втілюватися в основному за бюджетування інвесторів, меценатів, грантових проєктів й територіальної громади, тому що фінансів, котрі часом надаються з державного бюджету, постійно не вистачатиме.

3. Недостатні кваліметричні спроможності персоналу територіальних громад, котрі б мали здатність напрацьовувати й здійснювати супровід втілення програми «Smart City» на відповідному рівні.

4. В Україні немає централізованого органа, котрому б делегувалися повноваження стосовно централізованого урядування питань, що мають зв'язок із поняттям «Smart City». Серед таких можливо відзначити Міністерство розвитку громад та територій України, Міністерство цифрової трансформації України, громадські організації, мета роботи котрих – гарантування нормальної діяльності територіальних громад, та ін.

Інформаційно-комунікаційні технології зумовлюють утворення нової якості відносин між громадянами й місцевою владою, тому що місце традиційних методів публічного управління посідають соціально-орієнтовані методи, які визначають перехід від технологічних сфер діяльності до гуманістичних. Очікується, що в smart-місті органи публічної влади мусять ефективно налагоджувати співробітництво з населенням – надавати допуск людям до розробки і виконання управлінських рішень, зважати на думку суспільства та ін. В той же час покращення рівня життя залежить від самого населення, зокрема – створення відповідних умов для високої якості обслуговування людей через застосування реальної інформації в реальних

умовах, що прискорює процедуру ухвалення рішень і надання послуг, зумовлює зручність і економію.

Перевага smart-міст зводиться до того, що, втілюючи інформаційні технології, формуються нові змоги для відеоспостереження, оплати комунальних послуг, контролювання транспортного руху, надання електронних квитків й решти послуг життєзабезпечення територіальних громад. Завдяки цьому економиться час на їх застосування й передавання відомостей, а також зменшується ступінь впливу людського фактора, відбувається сприяння покращенню й впорядкуванню процесів життєдіяльності, зумовлюється зростання якості життя та ступеня розвитку соціуму. Все зазначене утворює поведінку громадян, котра зводиться до активної участі мешканців в житті громади, та, крім того, змоги чинити вплив на рішення влади й брати участь у процедурах ухвалення рішень.

Доречним вважається введення програмного забезпечення «Smart Village» («Розумне село»), що вважається комплексною електронною інформаційно-аналітичною системою, котра розрахована для того, щоб автоматизувати функціонування об'єднаної територіальної громади. Вона є ідеальним інструментом для селищної ради й старостинських округів у формі програмного комплексу щодо ведення погосподарських книг, статистичного обліку домогосподарств, співвласників домогосподарств, різної інформації стосовно громадян (стать, вік, категорія пільговика та інше), нерухомості, землі в приватній власності й користуванні, свійських тварин та худоби, транспорту згідно з нормами українського законодавства.

За допомогою програмного забезпечення «Smart Village» («Розумне село») можливо вести «автоматизований господарський облік в розрізі одного або декількох населених пунктів. Електронний аналог погосподарської книги дозволяє запам'ятовувати всю занесену інформацію, актуальну на певний період часу (дату). На основі цієї інформації можна швидко, легко і оперативно отримати необхідні дані для формування будь-яких статистичних звітів за певний проміжок часу» [115]. Введення системи дозволяє налагодити

діяльність працівників згідно з сучасними напрямками у галузі інформатизації, що дає змогу зменшити витрати часу, що потрібний для того, щоб надати публічні послуги населенню (оперативний пошук інформації, виписування різних довідок, фіксування звернень людей та ін.). Застосування нових розробок у сфері інтелектуальних технологій дає можливість органам місцевого самоврядування на якісному рівні покращити результативність управління територіями.

Відтак, базисом розвитку територіальних громад у перспективі повинні бути напрацювання, які отримані в результаті втілення стратегії економічного розвитку Smart growth (розумне/інтелектуальне зростання). До складу Smart growth (розумне/інтелектуальне зростання) входять стратегії розвитку та збереження, що сприяють у поліпшенні ситуації в межах громади, дотичні до створення переваг, які забезпечують зростання громади, чим роблять їх привабливішими, економічно сильнішими та соціально різноманітнішими [69]. Використання Smart growth в сфері економічного розвитку територіальних громад має вплив на велику кількість явищ, що мають відношення до звичайного життя населення громади, а саме їхніх будинків, здоров'я, шкіл, у котрі ходять їхні діти, податків, котрі вони сплачують, їхніх щоденних поїздок на роботу, довкілля та ін. Розумні стратегії зростання здатні сприяти сільським громадам у досягненні їхніх цілей стосовно розвитку й зростання, в той же час зберігаючи власні чіткі сільські особливості.

Завдяки стратегії економічного розвитку Smart growth громади зростають так, щоб збільшувати економічні змоги, водночас стаючи на захист населення й довкілля. Проте слід зазначити, що якими б не були місцеві змоги й умови економічного розвитку територіальних громад, потрібно додержуватися відповідного процесу, котрий повинен гарантувати якнайбільшу адекватність запитам громади та дасть можливість досягти встановлених цілей.

Здійснюючи вибір стратегії Smart growth для економічного розвитку, об'єднані територіальні громади мають можливість створювати нові вулиці,

райони та забезпечувати підтримку наявних, заохочувати до соціальної, громадянської й фізичної активності. Кінцевою метою використання стратегії повинен бути захист довкілля з одномоментним заохоченням до економічного розвитку.

Як зазначають науковці, «за допомогою стратегії економічного розвитку Smart growth територіальній громаді можуть вирішити проблеми, з якими вони стикаються під час свого існування (функціонування), зокрема громадам часто не вистачає кадрів і ресурсів. Дана стратегія допомагає розставити пріоритети у планах і визначити маловідомі результати, які можуть наблизити територіальні громади до їх економічних, соціальних і екологічних цілей. Стратегія економічного розвитку повинна підтримувати підприємства і працівників, покращувати якість життя. Підходи розумного розвитку (зростання) об'єднують ці елементи і визнають баланс між ними і необхідність створення довгострокової вартості на додаток до короткострокової вигоди» [69]. Використання об'єднаними територіальними громадами для економічного розвитку стратегії Smart growth розумного зростання сприятиме тому, що громади ростимуть так, щоб збільшувати власні економічні змоги, водночас захищаючи здоров'я особи й довкілля, залучаючи інновації в наукові відкриття, зважаючи на новітні запити бізнесу та характерні ознаки регіону. Саме використовуючи цю стратегію, територіальні громади мають можливість певним чином передбачити розвиток регіональної/територіальної соціально-економічної спільноти на доволі очікуваний період, а значить, зробити спробу здійснити вплив на цей розвиток за допомогою системи цілей та дій, що вважаються суттю стратегій економічного розвитку.

Підсумуємо, що впровадження Smart-технологій у контексті сталого розвитку територіальних громад в Україні може мати значний потенціал для поліпшення якості життя громадян, оптимізації управління ресурсами та зниження негативного впливу на навколишнє середовище. Ось декілька перспектив та можливостей в цьому напрямку:

1. Ефективне управління містами і громадами. Впровадження Smart-технологій допоможе управляти міськими ресурсами більш ефективно. Системи моніторингу і звітності можуть допомогти у вирішенні проблем, пов'язаних зі змінами клімату, транспортними заторами, відходами та інфраструктурою.

2. Екологічна сталість. Smart-технології можуть сприяти зменшенню викидів шкідливих речовин і збільшенню раціонального використання ресурсів. Використання енергозберігаючих технологій та систем ефективного водокористування може сприяти зменшенню негативного впливу на навколишнє середовище.

3. Розширення доступу до освіти і охорони здоров'я. Smart-технології можуть покращити доступ до освіти та охорони здоров'я у сільських та віддалених районах. Дистанційне навчання та телемедицина можуть забезпечити якісні послуги для жителів, які раніше були відокремлені від центрів надання послуг.

4. Залучення інвестицій. Розвиток Smart-інфраструктури може залучити інвесторів та технологічні компанії, що зацікавлені в співпраці з місцевими владами для впровадження нових технологій. Це може сприяти економічному зростанню та створенню робочих місць.

5. Покращення якості життя громадян. Smart-технології можуть покращити комфорт і безпеку життя громадян. Впровадження систем безпеки, енергозберігаючих рішень та інфраструктури для активного відпочинку може зробити життя населення більш комфортним.

6. Підвищення конкурентоспроможності регіонів. Регіони, які інвестують у Smart-технології, можуть стати більш конкурентоспроможними і привабливими для бізнесу та нових мешканців.

7. Підтримка інновацій. Впровадження Smart-технологій створює сприятливе середовище для інновацій та розвитку стартапів у сфері технологій.

На наш погляд, конкретними перспективними «smart-технологіями для досягнення ефективного сталого розвитку територіальних громад в Україні є:

1. Системи управління енергоефективністю (використання smart-технологій для моніторингу та оптимізації споживання електроенергії у громадських будівлях та житлових комплексах).

2. Smart-освітлення (встановлення систем «розумного» освітлення, які регулюють яскравість в залежності від погодних умов, наявності людей та інших факторів).

3. Smart-транспорт (використання систем транспортного моніторингу та розумних паркувальних рішень для зменшення транспортних заторів та покращення мобільності).

4. Smart-відходи (розробка систем управління відходами, які використовують сенсори для моніторингу рівня відходів та оптимізації процесів їх збору та переробки).

5. Smart-гідрозабезпечення (впровадження систем «розумного» водопостачання та водовідведення для ефективного використання водних ресурсів та попередження аварій).

6. Smart-сільське господарство (застосування smart-технологій в аграрному секторі для моніторингу стану ґрунту, врожаю, а також для автоматизації та оптимізації процесів сільськогосподарського виробництва).

7. Smart-здоров'я (впровадження телемедицини та медичних інтернет-платформ для забезпечення доступу до медичних послуг у віддалених та недостатньо забезпечених районах).

8. Smart-освіта (використання електронних освітніх платформ, дистанційного навчання та інтерактивних методів для підвищення якості освіти та доступу до неї).

Ці smart-технології можуть сприяти покращенню управління ресурсами, зменшенню викидів, підвищенню якості життя громадян та сприяти загальному сталому розвитку територій в Україні. Для досягнення цих перспектив важливо враховувати потреби конкретних громад, забезпечувати

їхню участь у розробці та впровадженні Smart-рішень та враховувати аспекти кібербезпеки і приватності даних. Також важливо створити правову базу, яка регулює використання Smart-технологій та захищає права громадян.

Відтак, потрібно провести ряд заходів, частина яких регулюється запланованими реформами центральними органами влади, а саме:

1. Координаційному центру із забезпечення запровадження нового ринку електричної енергії для впровадження нового ринку електричної енергії вжити наступні інституційні та організаційні заходи:

1) Створити стратегічний консорціум (інвестиційне технологічне партнерство), який об'єднає компанії-постачальників технологічних рішень, споживачів та регуляторів з метою реалізації переходу до нової технологічної парадигми в сфері електроенергетики. Метою цього буде узгодження дій між представниками державних органів, галузевих установ, наукових установ, організацій та суб'єктів господарювання з питань впровадження нового ринку електричної енергії у взаємодії з Європейською технологічною та інноваційною платформою для енергетичного переходу (ETIP SNET).

2) Сформувані регуляторні умови для появи нових суб'єктів у галузі електроенергетики та розвитку гнучких форм їх участі в енергетичному обміні для розгортання «розумних» мереж (Smart Grid), ініціювання технологій секторних інтерфейсів, гнучкої генерації, цифровізації енергетичної системи та участі споживачів, а також впровадження інновацій в бізнес-середовищі.

3) Переглянути практику перехресного субсидування в електроенергетиці з метою отримання більш точних та стимулюючих економічних сигналів, спрямованих на технологічне оновлення та підвищення енергоефективності в сферах електроенергетики, де це може принести найбільший результат.

4) Розробити заходи, спрямовані на стимулювання застосування сучасних інноваційних рішень в електроенергетиці для підтримки розробки новітніх технологій, ринкових конструкцій та адаптації споживачів у співпраці

з європейською платформою спільноти знань (ERA-Net Smart Grids Plus – Expera).

5) Створити агентство передових досліджень та розробок у сфері енергетики та інші механізми для реалізації пріоритетних технологічних напрямків політики у сфері електроенергетики.

6) Розробити довгострокову програму підтримки експорту високотехнологічних продуктів та послуг в галузі електроенергетики та функціональних завдань як інтерактивного процесу, ураховуючи взаємодію з тепловими та газовими мережами.

2. Міністерству економічного розвитку і торгівлі України спільно з іншими органами виконавчої влади:

1) Провести адаптацію законодавства України та розробити план першочергових заходів у галузі стандартизації відповідно до законодавства Європейського Союзу, як визначено в четвертому енергетичному пакеті «Чиста енергія для всіх європейців».

2) Забезпечити співпрацю у сфері стандартизації «розумних» спільнот, «розумних» міст, «розумних» мереж, «інтелектуального транспорту», освіти та охорони здоров'я з відповідними міжнародними організаціями з питань стандартизації.

3) Ініціювати створення спеціалізованої системи стандартизації у сферах, які взаємно співпрацюють з розгортанням «розумних» мереж та будівництвом «розумних» міст та «розумних» спільнот.

4) Визначити пріоритетні напрями розвитку у галузі стандартизації, які сприятимуть створенню цифрового порядку денного, що відповідає розвитку цифрової інфраструктури, доступу, сервісів, ресурсів тощо, а також цифрової індустрії.

5) Розробити нормативно-правове регулювання у галузі стандартизації розгортання мережевої інфраструктури для «розумних» міст та «розумних» спільнот шляхом створення та затвердження національних стандартів та кодексів ustalеної практики.

3. Міністерству регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України забезпечити:

1) Керування у галузі містобудівельної діяльності шляхом планування територій і визначення державних інтересів для врахування їх під час розроблення містобудівної документації для «розумних» міст та «розумних» громад.

2) Технічне регулювання у сфері містобудування та житлово-комунального господарства з врахуванням європейських стандартів.

3) Створення та виконання плану першочергових заходів щодо адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу в галузі містобудівної діяльності відповідно до міжнародних стандартів розгортання мережевої інфраструктури.

4) Затвердження пріоритетних міжрегіональних проектів розвитку мережевої інфраструктури, які мають загальний інтерес для територіальних громад.

4. Міністерству освіти і науки України рекомендувати:

1) Разом з Національним інститутом стратегічних досліджень створити інноваційний кластер, який включатиме наукові центри, лабораторії та навчальні інноваційні підприємства, на базі одного з найкращих вищих навчальних закладів у країні.

2) Додати поняття «цифрова економіка», «цифрова індустрія», «цифрова інфраструктура», «цифрова додана вартість», «цифрові критичні технології» і подібні до переліку навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників для використання у навчально-виховному процесі навчальних закладів.

5. Міністерству енергетики та вугільної промисловості України розробити Правила технологічного функціонування електроенергетичних систем і відповідні нормативно-правові акти для забезпечення взаємної сумісності параметрів обладнання, яке входить до складу єдиної енергетичної системи України.

Висновки до розділу 3

1. Розглянуто міжнародний досвід публічного управління сталим розвитком територіальних громад та виділено наступні можливості його імплементації: зелені технології і інновації (в інших країнах активно впроваджують зелені технології для зменшення викидів шкідливих речовин і раціонального використання ресурсів; Україна може вивчити досвід країн, де розвиток відновлюваних джерел енергії, ефективне водокористування і сортування відходів стали успішними ініціативами); місцеві ініціативи та громадська участь (багато країн активно залучають громадян до прийняття рішень про сталий розвиток; Україна може навчитися відкритим процесам обговорення, консультаціям та громадській участі, щоб забезпечити широку підтримку сталих ініціатив); ефективний моніторинг та оцінка (багато країн мають системи моніторингу та оцінки сталого розвитку, що дозволяють визначати прогрес та коригувати стратегії в реальному часі; Україна може навчитися відповідним методам індикаторів та моніторингу результативності); регіональна співпраця (співпраця між різними рівнями влади і територіальними громадами може сприяти обміну досвідом та ресурсами для розв'язання спільних проблем; Україна може вивчити, як інші країни організовують таку співпрацю).

2. Запропоновано напрями удосконалення механізмів публічного управління сталим розвитком територіальних громад в умовах кризи, а саме: удосконалення нормативно-правового механізму передбачає актуалізація стратегічного планування, підвищення прозорості, адаптація до нових викликів, заохочення інновацій, законодавче закріплення інструментів моніторингу та оцінки результативності сталого розвитку територіальних громад, правова підтримка екологічної безпеки; удосконалення організаційно-інституційного механізму передбачає резильєнтність і гнучкість організаційної структури, співпраця та партнерство, навчання та розвиток

персоналу; удосконалення фінансово-економічного механізму передбачає наступні напрями розробка бюджетних стратегій в умовах кризи диверсифікація джерел фінансування, ефективне управління фінансами, стимулювання інновацій у фінансовій сфері, формування резервних фондів, фінансова підтримка сталих проектів, розробка методології для обрахунку рівня бюджетної децентралізації, сприяння розвитку малого та середнього бізнесу в регіонах, покращення функціонування місцевих податків і зборів, збільшення обсягу капітальних видатків у структурі видатків місцевих бюджетів, спонукання органів місцевого самоврядування до участі в міжнародних проектах та конкурсах, збільшення попиту на муніципальні цінні папери; удосконалення соціального механізму передбачає соціальний захист населення, підтримка соціальних програм, розвиток соціальної інфраструктури, розвиток програм зайнятості, психологічна підтримка, сприяння інклюзивному розвитку; удосконалення інформаційного механізму передбачає цифрова трансформація, створення інноваційних організаційних структур, використання технологій та аналітики, відкриті дані, стимулювання інноваційного підприємництва, захист даних. Основними принциповими заходами у відбудові територій має бути: відновлення критичної інфраструктури та забезпечення енергетичної безпеки країни; реалізація якісної участі громадськості у сталому повоєнному відновленні територіальних громад; забезпечення екологічного контролю у процесі дерегуляції бізнесу; будівництво ефективних систем громадського транспорту; підвищення інклюзивності громадського середовища, що враховує потреби всіх громадян, незалежно від їхніх фізичних можливостей; декарбонізація і децентралізація енергетики; розвиток стійких агропродовольчих систем в частині забезпечення як продовольчої, так й екологічної безпеки України; забезпечення збереження екосистем та природного багатства України.

3. З'ясовано, що впровадження smart-технологій у контексті сталого розвитку територіальних громад в Україні може мати значний потенціал для

поліпшення якості життя громадян, оптимізації управління ресурсами та зниження негативного впливу на навколишнє середовище. Ось декілька перспектив та можливостей в цьому напрямку: ефективне управління містами і громадами (впровадження смарт-технологій допоможе управляти міськими ресурсами більш ефективно; системи моніторингу і звітності можуть допомогти у вирішенні проблем, пов'язаних зі змінами клімату, транспортними заторами, відходами та інфраструктурою); екологічна сталість (смарт-технології можуть сприяти зменшенню викидів шкідливих речовин і збільшенню раціонального використання ресурсів; використання енергозберігаючих технологій та систем ефективного водокористування може сприяти зменшенню негативного впливу на навколишнє середовище); розширення доступу до освіти і охорони здоров'я (смарт-технології можуть покращити доступ до освіти та охорони здоров'я у сільських та віддалених районах; дистанційне навчання та телемедицина можуть забезпечити якісні послуги для жителів, які раніше були відокремлені від центрів надання послуг); залучення інвестицій (розвиток смарт-інфраструктури може залучити інвесторів та технологічні компанії, що зацікавлені в співпраці з місцевою владою для впровадження нових технологій, що може сприяти економічному зростанню та створенню робочих місць); покращення якості життя громадян (смарт-технології можуть покращити комфорт і безпеку життя громадян; впровадження систем безпеки, енергозберігаючих рішень та інфраструктури для активного відпочинку може зробити життя населення більш комфортним); підвищення конкурентоспроможності регіонів (регіони, які інвестують у смарт-технології, можуть стати більш конкуренто-спроможними і привабливими для бізнесу та нових мешканців); підтримка інновацій (впровадження смарт-технологій створює сприятливе середовище для інновацій та розвитку стартапів у сфері технологій).

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі розв'язано важливе наукове завдання, яке полягає у науково-теоретичному обґрунтуванні управлінських механізмів реалізації публічного управління сталим розвитком територіальних громад та розробленні перспективних напрямів їх удосконалення в умовах кризи, відповідно до чого сформульовано такі висновки та рекомендації:

1. Досліджено теоретичні аспекти ідентифікації сталого розвитку, його ключові елементи. Під сталим розвитком запропоновано розуміти концепцію соціально-економічного прогресу, ключовим аспектом якої є забезпечення гармонійної взаємодії між економічними, соціальними та екологічними компонентами суспільства, щоб створити збалансовану та довгострокову систему, яка б забезпечувала благополуччя сучасних поколінь, не втрачаючи зваженості та ресурсів для майбутніх поколінь. Сам собою сталий розвиток не вважається ціллю або строгою парадигмою. Він містить дуже багато механізмів, процесів і напрямів їх досягнення. Сталий розвиток – базис для розв'язання головних глобальних проблем, а саме бідності й голоду, втрати біологічної різноманітності, зміни кліматичних умов, проблеми енергетики та ін. Структурні елементи сталого розвитку виступають у вигляді наступних складових: економічної (потреба постійно нарощувати обсяги виробництва суспільного продукту заради того, щоб зростав рівень життя населення); соціальної (умови життя громадян мають покращуватися насамперед завдяки тому, що ефективно розвиваються соціальна, виробнича, транспортна, інженерна, комунікаційно-інформаційна та екологічна інфраструктури); екологічної (всі рішення держави чи влади на місцях, які стосуються розвитку економічної та соціальної сфери, повинні бути зваженими з огляду на те, які екологічні наслідки очікуються). З'ясовано сутність та зміст публічного управління сталим розвитком територіальних громад. Під публічним управлінням сталим розвитком територіальних громад запропоновано розуміти процес прийняття рішень, планування та впровадження стратегій

на місцевому рівні з метою досягнення сталого розвитку, у контексті якого необхідно забезпечити збалансований розвиток територіальних громад, громадську участь в управлінській діяльності, збереження природних ресурсів, зменшення негативного впливу на довкілля та забезпечення високого рівня життя для всіх жителів.

2. Визначено роль цілей сталого розвитку ООН у публічному управлінні територіальними громадами, яка полягає у тому, що цілі сталого розвитку – це: надання орієнтиру для розвитку (цілі сталого розвитку надають місцевим громадам чіткий орієнтир і визначають пріоритетні напрямки розвитку); залучення громадян (цілі сталого розвитку створюють платформу для діалогу та партнерства між органами місцевої влади, громадянським суспільством та приватним сектором, сприяючи більш активному участі громадян у прийнятті рішень, що стосуються їхнього місцевого розвитку); інтеграція з різними секторами (цілі сталого розвитку стимулюють інтеграцію різних секторів у роботі з публічним управлінням територіальними громадами, сприяють співпраці між різними департаментами та органами влади, що дозволяє більш ефективно впроваджувати стратегії сталого розвитку); підвищення ефективності використання ресурсів (цілі сталого розвитку спонукають до більш ефективного використання ресурсів та уникнення надмірної експлуатації природних джерел); забезпечення інклюзивного розвитку (цілі сталого розвитку ставлять акцент на забезпечення інклюзивного розвитку, тобто включення всіх верств населення, у тому числі вразливих груп, у процеси прийняття рішень та користування ресурсами); моніторинг та оцінка (цілі сталого розвитку допомагають створити системи моніторингу та оцінки досягнення прогресу); залучення міжнародної підтримки (цілі сталого розвитку ООН допомагають залучати міжнародну підтримку та фінансову допомогу для реалізації проектів сталого розвитку на місцевому рівні, створюють платформу для співпраці між країнами та міжнародними організаціями з метою спільного досягнення цілей. Отже, імплементація цілей сталого розвитку в програмні та стратегічні документи й

рішення на всіх рівнях в секторі державної політики та, крім того, в бізнесі – значна передумова для вирішення глобальних та місцевих проблем досягнення цілей сталого розвитку.

3. Охарактеризовано механізми публічного управління сталим розвитком територіальних громад в Україні та виділено основні з них: нормативно-правовий механізм (окреслює потрібне нормативно-правове забезпечення, що повинне впорядковувати прагнення та права як об'єктів, так і суб'єктів публічного управління сталим розвитком територіальних громад); організаційно-інституційний механізм (встановлює, хто є об'єктами та суб'єктами публічного управління сталим розвитком територіальних громад, визначає цілі та завдання, які будуть виконані в результаті їхньої роботи, методи управління й відповідальні організаційні підрозділи; цей механізм має бути націлений на гарантування якісного функціонування кожного учасника господарської діяльності, що працює у відповідній територіальній громаді, та на те, аби забезпечити належний рівень результативності від застосування комплексного підходу в їхньому розвитку); фінансово-економічний механізм (комплекс методів, інструментів та стимулів управління, якими держава регулює економічні процеси та забезпечує виконання соціально-економічних завдань; цей механізм набуває великого значення при впровадженні державної політики, оскільки якість життя громадян напряду залежить від ефективності обраних інструментів); соціальний механізм (покликаний забезпечити гідний рівень життя людей, він презентує соціальні зв'язки як базис для отримання вигод і привілеїв сторонами, які в них зацікавлені; мета соціального механізму – регулювати хід розвитку суспільства, формувати умови, в яких потреби особи, громадянина та суспільства загалом задовольнялися в повному обсязі); інформаційно-інноваційний механізм (окреслює специфіку розвитку публічного управління сталим розвитком територіальних громад через застосування інформаційно-комунікаційних технологій. Інформаційно-інноваційний механізм забезпечує автоматизацію комплексу публічного управління сталим розвитком, інформованість населення, проведення

соціальних оглядів та ін.; головним елементом діяльності інформаційно-інноваційного механізму публічного управління сталим розвитком територіальних громад є процес інформаційного обміну).

4. Здійснено аналіз та оцінку ефективності публічного управління сталим розвитком територіальних громад. На підставі здійсненого аналізу публічного управління сталим розвитком територіальних громад виявлено, що фактори, які негативно впливають на суспільно-економічний розвиток, є такими: перехід певних секторів економіки в тінь; зниження прогресивних тенденцій у малому бізнесі, його ослаблення; спад конкурентоздатності промислових підприємств, яке виникає через значне використання ресурсів та застарілі технології; брак необхідного фінансування виробництв, який неможливо покрити посередництвом ринкових джерел; слабка конкурентоспроможність вітчизняного продукту за межами країни; експортування значно більшої кількості сировини, аніж виробничо-інноваційних товарів тощо. Із тих тенденцій, які спостерігаються в царині соціального сегмента рівня життя населення, свій негативний відбиток накладають: значний ступінь бідності; відсутність рівності та фактор поляризації доходів у соціумі, брак необхідних для повноцінного існування людей з інвалідністю умов; великий ступінь трудової міграції; старіння нації; недостатній розвиток регіонів. Серед шкідливих екологічних умов варто назвати: високий рівень витрат енергії та інших ресурсів переважною кількістю підприємств; недостатня модернізація основних фондів, які негативно впливають на довкілля; використання ресурсів, які не відновлюються, низький рівень контролю за шкідливими викидами підприємств; накопичення великої кількості відходів та не втілений повністю підхід до їхнього сортування й ліквідації, зокрема переробки, оскільки мало новітніх підприємств, які займаються сортуванням та переробкою сміття; високе забруднення води й атмосфери через Чорнобильську трагедію; заражена радіацією велика частина територій; високий рівень занепаду ґрунтів через виснаження або їхнє використання поза цільовим призначенням;

масштабна підміна цільового призначення земель; необґрунтоване вирубування лісів; завдання шкоди річкам та морям брудними стоками; низька якість роботи застарілих очисних об'єктів. Крім того, фіксується й повсюдне падіння рівня якості продуктів споживання і питної води. З-поміж явних позитивних чинників потрібно виокремити наступні: дієва політика поширення в соціумі меседжів про енергозбереження та розумне використання інших ресурсів; зростання рівня усвідомлення населенням загроз, які виникають перед екологією; високі показники природно-рекреаційних джерел, які сприяють розвитку зеленого туризму.

5. Окреслено можливості імплементації кращого міжнародного досвіду публічного управління сталим розвитком територіальних громад, а саме: зелені технології і інновації (в інших країнах активно впроваджуються зелені технології для зменшення викидів шкідливих речовин і раціонального використання ресурсів; Україна може вивчити досвід країн, де розвиток відновлюваних джерел енергії, ефективне водокористування і сортування відходів стали успішними ініціативами); місцеві ініціативи та громадська участь (багато країн активно залучають громадян до прийняття рішень про сталий розвиток; Україна може інтегрувати відкриті процеси обговорення, консультації та громадську участь, щоб забезпечити широку підтримку сталих ініціатив); ефективні моніторинг та оцінка (багато країн мають системи моніторингу та оцінки сталого розвитку, що дозволяють визначати прогрес та коригувати стратегії в реальному часі; Україна може впровадити відповідні системи індикаторів та моніторингу результативності сталого розвитку); регіональна співпраця (співпраця між різними рівнями влади і територіальними громадами може сприяти обміну досвідом та ресурсами для розв'язання спільних проблем).

6. Запропоновано напрями удосконалення механізмів публічного управління сталим розвитком територіальних громад в умовах кризи, а саме: при удосконаленні нормативно-правового механізму передбачається актуалізація стратегічного планування, підвищення прозорості, адаптація до

нових викликів, заохочення інновацій, законодавче закріплення інструментів моніторингу та оцінки результативності сталого розвитку територіальних громад, правова підтримка екологічної безпеки; при удосконаленні організаційно-інституційного механізму передбачається резильєнтність і гнучкість організаційної структури, співпраця та партнерство, навчання та розвиток персоналу; при удосконаленні фінансово-економічного механізму передбачаються наступні напрями: розробка бюджетних стратегій в умовах кризи диверсифікація джерел фінансування, ефективне управління фінансами, стимулювання інновацій у фінансовій сфері, формування резервних фондів, фінансова підтримка сталих проектів, розробка методології для обрахунку рівня бюджетної децентралізації, сприяння розвитку малого та середнього бізнесу в регіонах, покращення функціонування місцевих податків і зборів, збільшення обсягу капітальних видатків у структурі видатків місцевих бюджетів, спонукання органів місцевого самоврядування до участі в міжнародних проектах та конкурсах, збільшення попиту на муніципальні цінні папери; при удосконаленні соціального механізму передбачається: соціальний захист населення, підтримка соціальних програм, розвиток соціальної інфраструктури, розвиток програм зайнятості, психологічна підтримка, сприяння інклюзивному розвитку; при удосконаленні інформаційного механізму передбачається: цифрова трансформація, створення інноваційних організаційних структур з використанням технологій та аналітики, відкритих даних, стимулювання інноваційного підприємництва, захист даних. Основними принциповими заходами у повоєнній відбудові територій має бути: відновлення критичної інфраструктури та забезпечення енергетичної безпеки країни; реалізація якісної участі громадськості у сталому повоєнному відновленні територіальних громад; забезпечення екологічного контролю у процесі дерегуляції бізнесу; будівництво ефективних систем громадського транспорту; підвищення інклюзивності громадського середовища, що враховує потреби всіх громадян, незалежно від їхніх фізичних можливостей; декарбонізація і децентралізація енергетики; розвиток стійких

агропродовольчих систем в частині забезпечення як продовольчої, так й екологічної безпеки України; забезпечення збереження екосистем та природного багатства України.

7. Обґрунтовано перспективи впровадження smart-технологій у контексті сталого розвитку територіальних громад, серед яких: ефективне управління містами і громадами (впровадження смарт-технологій допоможе управляти міськими ресурсами більш ефективно; системи моніторингу і звітності можуть допомогти у вирішенні проблем, пов'язаних зі змінами клімату, транспортними заторами, відходами та інфраструктурою); екологічна сталість (смарт-технології можуть сприяти зменшенню викидів шкідливих речовин і збільшенню раціонального використання ресурсів; використання енергозберігаючих технологій та систем ефективного водокористування може сприяти зменшенню негативного впливу на навколишнє середовище); розширення доступу до освіти і охорони здоров'я (смарт-технології можуть покращити доступ до освіти та охорони здоров'я у сільських та віддалених районах; дистанційне навчання та телемедицина можуть забезпечити якісні послуги для жителів, які раніше були відокремлені від центрів надання послуг); залучення інвестицій (розвиток смарт-інфраструктури може залучити інвесторів та технологічні компанії, що зацікавлені в співпраці з місцевою владою для впровадження нових технологій, що може сприяти економічному зростанню та створенню робочих місць); покращення якості життя громадян (смарт-технології можуть покращити комфорт і безпеку життя громадян та ін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Александрова Н.В., Коліушко І.Б. Розвиток публічного права в Україні. К.: Вид. Конус-Ю, 2011. 726 с.
2. Аналіз виконання місцевих бюджетів за 2022 рік. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/16105>.
3. Андрєєва О.М. Європейський вимір інституційних компонентів концепції SMART CITY як складової е демократії. Сутність та перспективи впровадження електронної демократії в Україні: матер. міжнарод. наук. практ. конф. (Вінниця, 15.11.2016). Вінниця: ВНТУ. 2017. С. 33-35
4. Артеменко В.Б. Індикатори стійкого соціально-економічного розвитку регіонів. Регіональна економіка. 2006. № 2. С. 90-97.
5. Батанов О. В. Конституційно-правовий статус територіальних громад в Україні : монографія / за заг. ред. В. Ф. Погорілка. Київ : Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. 512 с.
6. Безхлібна А. П., Пухальська Г.В. Сталий економічний розвиток у концепції регіональної конкурентоспроможності. Вісник Одеського національного університету. Серія : Економіка. 2020. Т. 25, Вип. 1. С. 171-175.
7. Березіна О. Ю. Моніторинг стану домогосподарств в процесі визначення рівня сталості регіонального розвитку. Український журнал прикладної економіки. 2018. Т. 3, № 3. С. 29-37.
8. Битяк Ю. П., Гаращук В.М., Дьяченко О.В. Адміністративне право України. 2004. 401 с.
9. Білоскурський, Р.Р. Механізми державного регулювання в системі еколого-економічного розвитку України. Український журнал прикладної економіки. 2017. Том 2. Випуск 1. С. 14-27.
10. Близнюк А.М., Давиденко Л.І., Коніщева Н.Й. Механізми державного регулювання сфери туризму: сутність і шляхи удосконалення. Вісник ДІТБ. 2007. № 11. С. 76-84.

11. Бобровський, О. Smart-технологізація публічного управління як рушійна сила його розвитку. *Аспекти публічного управління*. 2020, 8(1 SI). С. 231
12. Боголюбов В.М., Прилипко В.А. Стратегія сталого розвитку. Херсон : Олді-плюс. 2009. с. 15.
13. Богуславська С. І. Трансформація регіонального менеджменту в умовах глобалізації для забезпечення сталого розвитку регіонів України. *Бізнес Інформ*. 2021. № 4. С. 90-97.
14. Борщук Є.М. Основи теорії стійкого розвитку еколого-економічних систем : монографія. Львів: Растр 7, 2007. 435 с.
15. Босак О.З. Публічне управління як нова модель управління у державному секторі. *Державне управління: теорія та практика : електр. наук. фах. вид.* 2010. № 2. URL: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej12/txts/10bozuds.pdf>.
16. Булеца Н.В. Напрями фінансового забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів України. *Реформування економіки: досвід ЄС та перспективи України: матеріали доповідей міжнар. наук.-практ. конф. Запоріжжя*. 2016. С. 95-99
17. Бурда А. І. Оцінювання потенціалу сталого розвитку промислових підприємств : автореф. дис. ... к.е.н. Київ, 2008. с. 6.
18. Бурик З. М. Державне регулювання сталого розвитку України: теорія та практика: монографія. Львів: Вид-во Простір-М, 2017. 384 с.
19. Бутко І. П. Деякі проблеми становлення і розвитку територіального самоврядування в Україні. *Місьцеве та регіональне самоврядування України*. 1992. № 3. С. 6-10.
20. Васильєва Н.В., Васильєва О.І., Прилипко С.М. Публічне управління сталим розвитком територій. *Integración de las ciencias fundamentales y aplicadas en el paradigma de la sociedad post-industrial*. 2020. Volumen 2. С. 12-14.

21. Васильченко Л. С. Еколого-економічні аспекти сталого розвитку регіону. Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. : Економічні науки. 2015. Вип. 11(1). С. 100-103.
22. Васильчук І. П. Оцінка діяльності корпорацій в контексті сталого розвитку. Вісник соціально-економічних досліджень. 2012. Вип. 2. с. 41.
23. Ватченко О. Б. Виникнення та аналіз поняття «сталий розвиток». Вісник Дніпровської державної фінансової академії. «Економічні науки». 2011. № 1. С. 64-68.
24. Великий тлумачний словник сучасної української мови [Текст] : словник / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.
25. Гарбар В. В. Теоретичні основи забезпечення сталого розвитку фермерських господарств. Зб. наук. праць Уманського національного університету садівництва. 2012. Вип. 81(2). с. 180.
26. Гейда О. В. Види територіальних громад в Україні та особливості їх правового статусу: загальна характеристика. Європейські перспективи. 2012. № 3. Ч. 3. С. 9-13.
27. Герасимчук З.В. Регіональна політика сталого розвитку: теорія, методологія, практика : монографія. Луцьк: Надстир'я, 2008. 528 с.
28. Глинська А. Є. Організаційно-економічний механізм забезпечення сталого розвитку підприємств легкої промисловості : автореф. дис. ... к.е.н. : 08.00.04. Київ, 2008.21. с. 6.
29. Глущенко Ю. А. Партиципаторний бюджет як інноваційний інструмент управління на місцевому рівні. Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. Серія : Державне управління. 2017. № 4. С. 100-106
30. Гнілуша Н. В. Фактори зміни спрямованості професійної підготовки еколога в умовах сталого розвитку України (локальний, регіональний, глобальний рівні). Педагогіка вищої та середньої школи. 2012. Вип. 34. С. 235-245.

31. Гончарук Н. Т., Сурай І. Г. Вплив розвитку громадянського суспільства на публічне управління. Галузь науки «Державне управління» історія, теорія, впровадження: матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю, Київ, 28 трав. 2010 р. : у 2 т. Київ: НАДУ, 2010. Т. 1. С. 145-146.
32. Гречко А. В., Очеретяна О.В. Порівняння рівня та темпів сталого розвитку регіонів України за допомогою таксономічного аналізу. Науковий погляд: економіка та управління. 2022. № 3. С. 111-117.
33. Григор'єв В. А. Формування місцевого урядових у Україні. Одеса: юридична література, 2000.364 с.
34. Гуцуляк Ю.Г. Сталий та екологічнобезпечний розвиток агроєкосистем в Україні. Землепорядний вісник. № 3. 2009. С. 24-30.
35. Данилюк М. М., Дмитришин М.В. Зелене будівництво у досягненні сталого регіональному розвитку. Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. 2020. Вип. 16(1). С. 153-162.
36. Данилюк С.М. Екологічне законодавство України та ЄС. Київський часопис права. 2021. № 4. С. 154-159.
37. Дацій Н. В. Управління інтелектуальним потенціалом як нова парадигма сталого розвитку публічного управління. Інвестиції: практика та досвід. 2021. № 16. С. 64-69.
38. Державне управління: проблеми адміністративно-правової теорії та практики [Текст] / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. К. : Факт, 2003. 384 с.
39. Децентралізація: коротко про головне. Ціна держави. 2019. URL: <http://cost.ua/news/698-detsentralizatsiya-korotko-proholovne>
40. Дорогунцов С. Сталий розвиток – цивілізаційний діалог природи і культури. Вісник національної академії наук України. 2001. № 10. С. 18.
41. Доц. О.Б., Ільченко В.М. Механізм забезпечення сталого розвитку регіонів України. Науковий вісник НЛТУ України. 2011. Вип. 21.19. С. 205-213.
42. Дяченко В.С. Особливості механізму забезпечення сталого розвитку регіонів. Економічний вісник Донбасу. 2019. № 1 (55). С. 90-93

43. Дячук О., Чепелєв М., Подолець Р., Трипольська Г. Перехід України на відновлювану енергетику до 2050 року. Вид-во ТОВ «АРТ КНИГА». 2017. 88 с.
44. Європейська хартія місцевого самоврядування м. Страсбург, 15 жовтня 1985 року. Хартію ратифіковано Законом України № 452/97-ВР від 15.07.97 р.: Офіційний вісник України. 2015. № 24. С. 1418.
45. Європейський Зелений Курс. 2021, 15 квітня. Представництво України при Європейському Союзі. URL: <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/posolstvo/galuzevespivrobitnictvo/klimat-yevropejska-zelena-ugoda>
46. Жаліло Я.А., Ковалівська С.В. Реалізація Цілей сталого розвитку як підґрунтя інтеграції просторового та регіонального розвитку. Фінанси України : науково-теоретичний та інформаційно-практичний журнал / Держ. навч.-наук. установа «Акад. фінансового управ.» ; редкол.: Єфименко Т.І., Гасанов С.С., Соколовська А.М. [та ін.]. Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2020. № 9 (298). С. 9–14.
47. Живко З. Б., Снітко Є.О., Джегур Г.В., Руда І.І. Управління проектами в інноваційно орієнтованих організаціях у контексті сталого розвитку та формування регіональної політики активізації громадянського суспільства. Формування ринкових відносин в Україні. 2022. № 1. С. 131-137.
48. Жукович І. Smart-місто як новий об'єкт статистичних досліджень: деякі концептуальні аспекти. Статистика та суміжні галузі досліджень. 2015. № 2. С.70
49. Жученко А. М. Концепція сталого розвитку регіону: передумови формування та фактори впливу. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2016. Вип. 9. С. 63-66.
50. Загорський В. С. Забезпечення сталого розвитку національної економіки: соціальні та екологічні аспекти. Ефективність державного управління. 2015. Вип. 44(2). С. 9-17.

51. Заскалкіна О. Сутність механізмів державного регулювання інституціонального середовища в аграрному секторі економіки. Актуальні проблеми державного управління. 2015. № 4. С. 72-76
52. Застрожнікова І.В. Шляхи удосконалення державного регулювання сільського господарства України. Наукові розвідки з державного та муніципального управління. 2013. № 1. С. 121-135.
53. Зверяков М. І., Ковальов А. І., Сментина Н. В. Стратегічне планування збалансованого розвитку територіальних соціально-економічних систем в умовах децентралізації: монографія. Одеса: ОНЕУ, 2017. 175 с.
54. Зябіна Є.А. Теоретичні аспекти формування «зеленої економіки» в контексті сталого розвитку. Механізм регулювання економіки. 2016. № 3. С. 116–121.
55. Зянько В. Сутність та необхідність переходу до сталого економічного розвитку. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. 2014. Вип. 1. С. 14-17.
56. Іванов Д.В. Механізми державного регулювання розвитку економічного потенціалу територій в Україні: дис. канд. наук з держ. управ. Харківський регіональний інститут державного управління. Харків, 2021. 247 с.
57. Іванова Т. В., Остапчук Т.М. Формування стратегії раціонального природокористування в умовах євроінтеграції. Наукові розвідки з державного та муніципального управління. 2015. № (1). С. 314-321
58. Камінська, Н.В. Місцеве самоврядування: теоретико-історичний і порівняльно-правовий аналіз [Текст]: навч. посібник. К.: КНТ, 2010. 232 с.
59. Каракаш І.І. Актуальні проблеми систематизації сучасного екологічного законодавства України. Актуальні проблеми держави і права. 2018. С. 63-71.
60. Качний О. С. Зарубіжний досвід формування механізмів державного управління соціально-економічним розвитком регіонів. Публічне управління та митне адміністрування. 2017. № 2. С. 170-174.

61. Квасова В. М. Роль соціальної відповідальності у системі публічного управління у досягненні сталого розвитку. Інвестиції: практика та досвід. 2023. № 15. С. 127-136.

62. Квятковська Л. А. Сталий економічний розвиток як багатофакторний процес. Вісник Нац. техн. ун-ту «ХПІ» : зб. наук. пр. Темат. вип. : Технічний прогрес і ефективність виробництва. Харків : НТУ «ХПІ». 2011. № 25. С. 169-176.

63. Кірін Р., Трегуб О. Еколого-правові проблеми сталого розвитку міст і регіонів в умовах повоєнного відновлення. International Science Journal of Jurisprudence & Philosophy. 2022. Т. 1. №. 2. С. 74-94.

64. Коваленко В. В., Пітник М. В. Конституційні засади місцевого самоврядування в Україні (Основи муніципального права) : навч. посіб. Київ : Арарат- Центр, 2001. 176 с.

65. Ковалівська С. В., Бараннік В.О. Запровадження механізмів досягнення цілей сталого розвитку в Україні у міжрегіональному співробітництві. Аналітична записка. Київ : НІСД, 2021. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2021-01/csr.pdf>

66. Кожина А. В. Основні тенденції публічного управління сталим місцевим розвитком в Україні в умовах глобалізації. Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Державне управління. 2017. Т. 28(67), № 1. С. 46-51.

67. Козак К. Б., Ніколюк О.В., Мироненко Б.В. Сталий розвиток об'єднаних територіальних громад: адаптивні інструменти управління персоналом. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2021. № 1. С. 92-104.

68. Конституція України від 28 червня 1996 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254k/96- ВР#Text>.

69. Кормишкін Ю. А. Стратегія економічного розвитку SMART growth для об'єднаних територіальних громад. Вісник аграрної науки Причорномор'я. 2020. Вип. 4. С. 4-11.

70. Корнієнко К. В., Соловйов В.С., Омельчук О.В. Сутність поняття – «Публічне управління державою». Сучасні питання економіки і права. 2020. Вип. 1. С. 138-145.
71. Котикова О.І. Зміст поняття сталого розвитку. Науковий вісник Волинського державного університету ім. Лесі Українки. 2007. № 12. С. 173.
72. Кравченко В. І. Місцеві фінанси України : навч. посіб. Київ : Знання, 1999. 487 с.
73. Кравченко, Ю. А. (2023, January). Smart-громада – рушійна сила економіки України. In The 1th International scientific and practical conference «Current issues of science and integrated technologies»(January 10-13, 2023) Milan, Italy. International Science Group. 2023. 799 p. (p. 119)
74. Крюкова І. О. Проблема збалансованості підсистем сталого економічного розвитку. Економічний простір. 2009. №22/2. С. 224-229.
75. Кульчицька Н. Є. Специфіка управління бюджетними ризиками сталого розвитку регіону. Проблеми системного підходу в економіці. 2021. Вип. 6. С. 62-68.
76. Куц Ю. О., Сінченко В. М., Мамонова В. В., Газарян С. В. Територіальна громада: знаннєвість, дієвість : монографія. Харків : Апостроф, 2011. 340 с.
77. Левицька С. О. Сутність та значення сталого розвитку в умовах сучасної економіки. Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]. Сер. : Економіка. 2012. Вип. 20. С. 19-22.
78. Лелеченко А. П. Проблеми досягнення глобальних цілей як конвергенція ціннісних орієнтирів сталого розвитку. Інвестиції: практика та досвід. 2020. № 23. С. 118–123.
79. Лелеченко А. П. Економічна складова сталого розвитку регіону: пріоритети та шляхи забезпечення. Менеджер. 2020. № 1. С. 173-184.
80. Лелеченко А.П., Васильєва О.І., Куйбіда В.С., Ткачук А.Ф. Місцеве самоврядування в умовах децентралізації повноважень. К., 2017. 110 с.

81. Леоненко Н.А. Організаційний механізм державного регулювання туристичної сфери України. Держава та регіони. 2019. № 1. С. 66-69
82. Лозко Г. С. Етнологія України. Філософсько-теоретичний та етнорелігійознавчий аспект. К.: Артєк, 2001. 304 с.
83. Лукашов О. Механізми державного управління стратегічного розвитку регіону. Державне управління та місцеве самоврядування. 2017. № 2. С. 75-83.
84. Лукашук Л.С. Трансформація напрямів державного управління сталим розвитком регіонів України. Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Публічне управління та адміністрування. 2022. Т. 33(72), № 5. С. 46-52.
85. Ляшенко В. І., Петрова І.П. Стратегічні шляхи модернізації старопромислових регіонів України з позицій сталого розвитку. Економічний вісник Донбасу. 2021. № 3. С. 24-40.
86. Мазярчук В.М. Бюджетна система: тенденції розвитку. Київ: «ФООП Лопатіна О.О.», 2019. 384 с.
87. Мамонов І. Концепція сталого розвитку як принцип цілепокладання в публічному управлінні. Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. 2011. № 3. С. 71-76.
88. Матвійчук Н., Кондратюк Д.М. Сільський туризм як основа сталого розвитку аграрних регіонів. Вісник [Київського інституту бізнесу та технологій]. 2015. № 2. С. 40-42.
89. Махначова Н. М., Семенюк І.Ю. Стратегічне планування розвитку територій з урахуванням цілей сталого розвитку. Ефективна економіка. 2019. № 10. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2019_10_26.
90. Мельник Р.С. Категорія «публічне управління» у новій інтерпретації. Право і суспільство. 2012. № 6. С. 95-98.
91. Мельниченко О.А., Шведун В.О. Особливості розвитку індустрії туризму в Україні: монографія. Харків: Вид-во НУЦЗУ, 2017 153 с.

92. Мельнишин Л. В. Регіональна політика стосовно сталого розвитку України в контексті європейської інтеграції. Державне управління та місцеве самоврядування. 2020. Вип. 2. С. 118-126.

93. Методичні рекомендації для врахування Цілей сталого розвитку в стратегіях розвитку територіальних громад. URL : https://www.undp.org/content/dam/ukraine/docs/DG/UNDP_MetRecommendation_v03.pdf

94. Микитенко В. В. Механізм інституціоналізації публічно-приватних форм управління сталим просторовим розвитком України. Економічний вісник Донбасу. 2019. № 2. С. 10-21.

95. Мініна О., Шадура-Никипорець Н. Проблеми поводження з відходами в контексті сталого розвитку: регіональний аспект. Проблеми і перспективи економіки та управління. 2021. № 1. С. 71-81.

96. Можайкіна Н. В., Островський І.А. Управління сталим розвитком регіонів в умовах децентралізації: досвід країн ЄС та України. Економічна теорія та право. 2022. № 2. С. 8-27.

97. Моніторинг реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади. URL: <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/800/10.01.2022.pdf>.

98. Наврузов Ю. Категорія «грумада» в сучасному лексиконі місцевого самоврядування. Збірник наукових праць УАДУ. 2000. Вип. 1. С. 272-289.

99. Національна доповідь «Цілі сталого розвитку: Україна». URL: http://un.org.ua/images/SDGs_NationalReportUA_Web_1.pdf

100. Невелєв О. Сталий розвиток як об'єктивна необхідність. Територія. Сталий розвиток. 2003. № 1. С.66.

101. Непийвода В. П. Проблема відтворення англomовних термінів «sustainable development» та «sustainability» в українській правничій мові. Екологічний вісник. 2008. № 3. с. 25.

102. Нестеренко С. С. Конкурентний розвиток національних економік країн та регіональних структур на засадах прямого інвестування цілей сталого розвитку. Інтелект XXI. 2021. № 3. С. 69-76.

103. Оболенський О. Ю. Державна служба. Київ: КНЕУ, 2006. 472 с.
104. Овдіюк О. М., Присяжнюк О.Ф., Плотнікова М.Ф., Довженко В.А. Інноваційні управлінські рішення у адмініструванні сталого розвитку регіону в умовах covid-19. Інвестиції: практика та досвід. 2021. № 22. С. 114-119.
105. Олешко А. А. Цифрова трансформація сфери управління комунальним майном міста. Держава та регіони. Серія: Публічне управління і адміністрування. 2022. № 3 (77). С. 86
106. Омельчук В. О. Доходи населення в концепції сталого розвитку: національний та регіональний вимір. Економіка та держава. 2020. № 12. С. 4-10.
107. Омеляненко В. А. Концептуалізація інноваційного ландшафту в контексті сталого розвитку регіону. Проблеми економіки. 2021. № 1. С. 52-57.
108. Орел Ю.Л. Сучасні підходи та принципи державного регулювання регіонального економічного розвитку. Актуальні проблеми державного управління. 2013. № 1 (43). С. 202-210.
109. Орзіх М. П. Концепція правового статусу самоврядних територій і органів місцевого самоврядування. Місцеве та регіональне самоврядування України. 1995. Вип. 1-2. С. 62-66.
110. Орловська Ю. В., Квакун О.О., Кахович О.О., Дригола К.В. Державне управління зеленими інвестиціями як фактор сталого розвитку регіонів. Інвестиції: практика та досвід. 2021. № 16. С. 70-76.
111. Ортіна Г. В., Сокіл О. Г., Прус Ю. О., Застрожнікова І. В., Єфіменко Л. М. Сталий розвиток місцевих громад в умовах децентралізації: монографія. Мелітополь: ФОП Однорог Т.В., 2019. 171 с.
112. Основи стійкого розвитку: навчальний посібник / За заг. ред. д.е.н., проф. Л.Г.Мельника. Суми: ВТД «Університетська книга», 2005. 654 с.
113. Офіційний сайт Головного управління статистики в Київській області. URL: <http://kyivobl.ukrstat.gov.ua/>.
114. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>.

115. Павліщи, Д. Інноваційні технології формування розумної громади. Міжнародна науково-практична конференція. 2020. С. 46-47
116. Пастух К.В. Публічне управління та адміністрування в забезпеченні сталого розвитку територій: теоретико-організаційний аспект. Державне управління. 2022. №1 (11). С.186-206.
117. Пастушенко П. П., Обиход Г.О., Хвесик Ю.М. Безпекові орієнтири сталого соціо-еколого-економічного розвитку: регіональний аспект. Соціальний калейдоскоп. 2022. Т. 2, Вип. 1-2. С. 102-112.
118. Петрова І. П. Міжнародно-публічно-приватне партнерство для досягнення цілей сталого розвитку в старопромислових регіонах України. Економічний вісник Донбасу. 2021. № 2. С. 83-93.
119. Пітцик М. Децентралізації може завадити політичне середовище, яке не хоче змін. URL: <http://decentralization.gov.ua/news/2357>
120. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
121. Поліщук В. Г. Оцінка конкурентоспроможності регіонів в системі активізації сталого розвитку. Економічний форум. 2017. № 3. С. 60-71.
122. Потапова Н. М. Особливості управління соціальною інфраструктурою міст у сталому регіональному розвитку. Причорноморські економічні студії. 2020. Вип. 53. С. 145-149.
123. Прадун В.П. Економіко-екологічні основи сталого розвитку регіональних агропромислових комплексів: Автореф. дис. док. екон. наук. 08.07.02. НАНУ. Об'єднаний інститут економіки. Л., 2005. 41 с.
124. Приліпко С. М. Публічне управління розвитком територій на основі реалізації проєктів державно-приватного партнерства на засадах сталого розвитку. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2020. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2020_2_4.
125. Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 15 травня 2019 р. № 555 : Постанова Кабінету міністрів України від 29 березня 2020 р. № 253. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/253-2020-п#Text>.

126. Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року : постанова Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 р. № 179 / Урядовий портал. URL : <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-nacionalnoyi-eko-a179>

127. Про Концепцію сталого розвитку населених пунктів: Постанова Верховної Ради України від 24.12.1999 № 1359-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1359-14#Text>.

128. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР. URL: <http://zakon.rada.gov.Ua/laws/show/280/97-er#Text>.

129. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.04.14 р. № 333-р. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/333-2014%D1%80>

130. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України від 30 верес. 2019 р. № 722/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019>

131. Публічна адміністрація в Україні: становлення та розвиток / за заг. ред. А. В. Толстоухова, Н. Р. Нижник, Н. Т. Гончарук. Дніпропетровськ: Моноліт, 2010. 400 с.

132. Публічна політика та управління [Текст] : наук. розробка / авт. кол. : С. О. Телешун, О. Р. Титаренко, С. В. Ситник, С. І. Вировий. К. : НАДУ, 2010. 36 с.

133. Публічне управління: термінол. слов. / Уклад.: В. С. Куйбіда, М. М. Білинська, О. М. Петрос та ін. Київ: НАДУ 2018. 224 с.

134. Пустовіт А., Токарева Л. Децентралізація як шанс держави підняти сталий розвиток регіонів або країна без периферій. Галицький економічний вісник. 2020. № 1. С. 84-90.

135. Рагімов Ф. Формування сучасної парадигми публічного управління на основі концепту сталого розвитку. Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права . 2020. Вип. 1. С. 26-31.
136. Радченко Я.Ю. Знання як стратегічний ресурс сталого економічного розвитку : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.01.01. Х., 2004. с. 9.
137. Реформа децентралізації. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/efektivne-vryaduvannya/reforma-decentralizaciyi>
138. Ригова І.С. Smart технології як фактор розвитку сучасного дизайну. Гуманітарний вісник ЗДІА. 2017. Вип. 69. с. 177
139. Роїк О. Р. Формування механізмів забезпечення інноваційності туристичної сфери регіону в умовах сталого розвитку. Вісник Одеського національного університету. Серія : Економіка. 2020. Т. 25, Вип. 1. С. 90-94.
140. Руженський М.М. Соціальний менеджмент: навч. посібник. Київ : ІПК ДСЗУ, 2011. 255 с.
141. Самойлович А. Г. Наукові підходи до дослідження впливу цифровізації на забезпечення сталого розвитку країни та її регіонів. Economic synergy. 2023. Iss. 2. С. 131-147.
142. Світовий центр даних з геоінформатики та сталого розвитку. URL : <http://wdc.org.ua/uk/sustainable-development>.
143. Сембай Н. М. Модернізація галузі харчової промисловості у контексті сталого розвитку України: публічно-управлінський аспект. Демократичне врядування. 2021. Вип. 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2021_2_10
144. Семененко І. М. Цільове управління підприємствами: концепція соціальної відповідальності задля сталого розвитку регіону. Ефективна економіка. 2015. № 12. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2015_12_108
145. Семенченко А.І. Механізми державного управління у сфері зв'язку та інформатизації: теоретико-методологічні засади. Стратегічні пріоритети. 2015. № 4 (37). С. 65-73.

146. Серьогін С. М. Управління стратегічним розвитком об'єднаних територіальних громад: інноваційні підходи та інструменти : монографія. Д. : ДРІДУ НАДУ. 2016. 276 с.
147. Скорик М.О. Інфраструктурні виклики об'єднаних територіальних громад України. Інтернаука. 2021. № 8 (52). Т.1. С. 53-58.
148. Степанова О. В., Степанова Н.С. Методичний підхід до визначення системи цілей та оцінки рівня сталого розвитку регіонів. Бізнес Інформ. 2023. № 5. С. 59-66.
149. Стратегія розвитку Київської області на 2021-2027 роки. URL: <https://koda.gov.ua/kiiyshhina/rozvytok-regionu/strategiya-rozvytku/>
150. Стратегія сталого розвитку "Україна — 2020": Указ Президента України від 12 січн. 2015 р. № 5/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>
151. Стройко Т. В., гордєєва Т. Ф., Євдоченко О. О. Стратегічні напрями функціонування фінансових інструментів регіональної політики ЄС. Інфраструктура ринку. 2016. Вип. 1. URL: http://market-infr.od.ua/journals/2016/1_2016_ukr/7.pdf
152. Сухарська Л. В. Елементи системи фінансового забезпечення розвитку територіальної громади. Вісник Національної академії державного управління при Президентіві України. 2016. № 1. С. 119–125.
153. Телешун С., Ситник С., Рейтович І. Публічна чи державна політика – вітчизняна дилема вибору. Вісник НАДУ. Політологія і право. 2012. № 4. С. 185-196.
154. Терешкевич Г. Т. Реалізація цілей сталого розвитку в контексті публічного управління з позиції біоетики. Демократичне врядування. 2018. Вип. 22. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2018_22_4.
155. Територіальна громада: поняття, функції, роль, правовий статус // Навчальні матеріали онлайн. 2018. URL: http://pidruchniki.com/12720204/finansiv/funktsiyi_mistsevih_finansiv#767.

156. Теряник О. А. Оцінювання сталого екологічного розвитку регіону. Ефективна економіка. 2015. № 5. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2015_5_71.
157. Торкатюк В.І. Сталий розвиток територій: Основні науково-теоретичні підходи до визначення та сутність поняття. Бізнес-інформ. 2009. № 4. С. 127.
158. Торушанко В. Р. Роль територіальних громад у забезпеченні сталого розвитку регіону. Науковий вісник Чернівецького університету. Географія. 2013. Вип. 672-673. С. 166-170.
159. Ульянченко Ю.О. Конкурентоспроможність аграрного сектора економіки: механізми державного регулювання: монографія. Харків: Асоціація докторів наук з державного управління, 2013. 372 с.
160. Управління змінами в публічному адмініструванні : навч. посіб. І Ю.П. Шаров, І.А. Чикаренко, Т.В. Маматова [та ін.]; за наук. ред. Ю.П. Шарова. Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2012. 148 с.
161. Федорчак О. Класифікація механізмів державного управління. Демократичне врядування. 2008. Вип. 1.
162. Філіпенко А. С. Глобальні форми економічного розвитку: історія і сучасність. К.: Знання, 2007. с.15.
163. Фоміна М.В. Сталий розвиток економіки в умовах глобалізації: теорія і методологія : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.01. Донецьк, 2010. с. 7.
164. Форсюк В. О. Публічне управління у забезпеченні сталого розвитку регіону в рамках еколого-економічної безпеки. Інвестиції: практика та досвід. 2023. № 9. С. 156-159.
165. Ховрак І. В. Управління процесами створення публічних просторів: досягнення сталого міського розвитку шляхом подолання соціального виключення. Економіка та право. 2020. № 4. С. 69-76.
166. Ходаківський Є. І., Якобчук В.П., Войтенко А.В., Плотнікова М.Ф., Присяжнюк О.Ф. Інноваційні технології подолання конфліктів у публічному

управлінні сталим розвитком. Інвестиції: практика та досвід. 2022. № 22. С. 92-97.

167. Храброва Н.І. Механізм регулювання системи екологічних відносин. Економічні науки. 2010. Випуск 7 (26), Ч. 3. С. 281, 283.

168. Цимбал Б. М. Інноваційні методи публічного управління безпекою особистості в контексті забезпечення сталого розвитку. Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Публічне управління та адміністрування. 2022. Т. 33(72), № 2. С. 149-153.

169. Цимбал Б. М. Правовий механізм публічного управління безпекою особистості в контексті забезпечення сталого розвитку України. Інвестиції: практика та досвід. 2023. № 2. С. 87-92.

170. Цимбал Б. М., Крюков О.І. Аналіз генези стратегічності публічного управління безпекою особистості в контексті забезпечення сталого розвитку України. Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія : Державне управління. 2021. Вип. 2. С. 420-427.

171. Цілі сталого розвитку. UNDP. Україна. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/tsili-staloho-rozvytku>.

172. Чирва О., Осадчук Н. Концептуальний підхід до управління сталим розвитком на локальному рівні як підґрунтя інтеграції просторового та регіонального розвитку. Науковий вісник Полісся. 2022. № 1. С. 78-92.

173. Шапуров О. О. Інноваційні механізми екологічного вектора сталого розвитку металургійних підприємств Запорізького регіону. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2016. Вип. 6(3). С. 130-133.

174. Шаров Ю. П. Інноваційні інструменти публічного адміністрування: європейський контекст. Публічне управління: теорія та практика. 2010. № 1. С. 5-9.

175. Шаров Ю. П., Чикаренко І. А., Маматова Т. В. Управління змінами в публічному адмініструванні : навч. посіб. ; за наук. ред. Ю. П. Шарова. Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2012. 148 с.

176. Шевченко Л., Курінний О. Джерела системного підходу в методології публічного управління сталим розвитком територій. Публічне адміністрування: теорія та практика. 2016. Вип. 1. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Patp_2016_1_7.

177. Шубалий О. М., Гриник І.С. Оцінка фінансового забезпечення сталого розвитку Північно-Західного регіону за рахунок коштів зведених місцевих бюджетів. Економічні науки. Серія : Регіональна економіка. 2021. Вип. 18. С. 266-277.

178. Шубравська О. Сталий економічний розвиток: поняття і напрям досліджень. Економіка України. 2005. № 1. С. 36.

179. Язлюк Б. О., Ужва А.М. Соціальна компонента в структурі сталого розвитку регіонального аграрного бізнесу: комплексний аналіз. Український журнал прикладної економіки. 2017. Т. 2, № 2. С. 67-74.

180. Vaimuratov M., Gryshoval., Akhmetoval. Leadership of Territorial Communities: Local and Global Factors. In: Strielkowski W., Chigisheva O. (eds) Leadership for the Future Sustainable Development of Business and Education. Springer Proceedings in Business and Economics. Springer, Cham, 2018. P. 179-188.

181. Behzad, r., Mehrpooya, M., Marefati, M., 2021. Parametric design and performance evaluation of a novel solar assisted thermionic generator and thermoelectric device hybrid system. Renewable Energy. Vol. 164, 194–210

182. Building on Assets and Mobilizing for Collective Action : Community Guide / J. Allen, S. Cordes, S. Covey et al. Lincoln : Center for Applied Rural Innovation ; Univ. of Nebraska, 2002. 44 p.

183. Butlin, J. Our common future. By World commission on environment and development. (London, Oxford University Press, 1987, pp.383 £5.95.). Journal of International Development (en). 1989. 1 (2). с. 284-287. doi:10.1002/jid.3380010208.

184. Chavis D. Strategic Factors for Building Community : The Five C's Community, Connections, Control, Cash, & Collective Action. Baltimore : Campaign Consultation, 2006. 6 p.
185. Community Culture and the Environment : A Guide to Understanding a Sense of Place. Washington : Office of Water, 2002. 281 p.
186. Dasgupta P. Measuring sustainable development: theory and application. Asian Development Review. 2007. Vol. 24, №1. P. 1-10.
187. Environmental Sustainability Index: Benchmarking National Environmental Stewardship : URL: <http://sedac.ciesin.columbia.edu/data/collection/esi>.
188. Fayol H. Administration industrielle et générale; prévoyance, organisation, commandement, coordination, controle [Text]. Paris, H. Dunod et E. Pinat. 1916. 174 p.
189. Ferlander S. The Internet, Social Capital and Local Community. Stirling : Dep. of Psychology, 2003. 411 p.
190. Follett M. P. Creating Democracy, Transforming Management. New Haven: Yale University Press. 2003. 366 p.
191. Hillery G. A. Definitions of Community : Areas of Agreement. Rural Sociology. 1955. Vol. 20. Is. 2. P. 111-123.
192. Keeling D. Management in Government D. Keeling (1972), London: Allen&Unwin.
193. Kovalivska S., Shcherbyna A., Nikolaiev V. Intensification of investment in renovation of residential real estate in the context of the sustainable development goals. Baltic Journal of Economic Studies. 2020. Vol. 6, № 5. P. 184-195. URL: <http://baltijapublishing.lv/index.php/issue/article/view/941>. DOI: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2020-6-5-184-195>
194. Latynin M., Pastukh K., Tarasenko D., Shevchenko S., Munko A. Public administration in the economic sphere in Ukraine: strategic approach. Estudios de Economía Aplicada. 2021. Vol. 39. № 5.

195. Local Economic Development. URL: https://www.ilo.org/empent/areas/WCMS_093862/lang--en/index.htm
196. Management [Text] / [Michael H. Mescon, Michael Albert, Franklin Khedouri]. 3rd ed. Cambridge, MA [etc.]. 1988. 349 p.
197. Nakano, S., Washizu, A., 2021. Will smart cities enhance the social capital of residents? The importance of smart neighborhood management. *Cities*. Vol. 115, August 2021. URL: <https://doi.org/10.1016/j.cities.2021.103244>
198. Our Common Future : Report of the World Commission on Environment and Development. Annex to A/42/427 / Development and International Cooperation: Environment. August 1987. URL : <http://www.un-documents.net/wced-ocf.htm>.
199. Public Administration Review. Vol. 56. N 3 (May – Jun., 1996). P. 247-255.
200. Secinaro, S., et al., 2021. Towards a hybrid model for the management of smart city initiatives. *Cities*. Vol. 116, September 2021. URL: <https://doi.org/10.1016/j.cities.2021.103278>
201. Singh, A., Chatterjee, K., 2021. Securing smart healthcare system with edge computing. *Computers & Security*. Vol. 108, September 2021. URL: <https://doi.org/10.1016/j.cose.2021.102353>
202. Stratigea A. (2012). The concept of «smart cities». Towards community development. *netcom*, 26, 375-388. URL: <https://www.researchgate.net/publication/261873805>
203. Sustainable Development Goals. United Nations Sustainable Development Knowledge Platform. URL: <http://sustainabledevelopment.un.org>.
204. The Fiscal Decentralization Initiative for Central and Eastern Europe «Разделение полномочий между отдельными ступенями управления стран Центральной Азии: перспективы дальнейшего развития»: сравнительный анализ. ПРООН, Мировой Банк. 2002. С. 7.

205. Ustymenko V., Tarasevych O., Kirin R., Gradoboieva Y. Economic and Legal Dimension of Ensuring Urban Environmental Security: World Experience and Conclusions for Ukraine. *Economy of Ukraine*. 2022. № 6. C. 23–40.

206. Warren R. The Good Community – What would it be? *Journal of the Community Development Society*. 1970. Vol. 1. Is. 1. P. 14-24. DOI: <https://doi.org/10.1080/15575330.1970.10877416>.

ДОДАТОК А

Стратегічні документи в сфері публічного управління сталого розвитку

Категорія	Назва	Номер та дата
Міжнародні документи	Програма дій «Порядок денний на XXI століття»: Ухвалена конференцією ООН з навколишнього середовища і розвитку в Ріо-де-Жанейро	1992 р
	Всесвітню декларацію самоврядування	1985 р.
	Європейська хартія про місцеве самоврядування	1985 р.
	Декларація тисячоліття Організації Об'єднаних Націй	2000 р.
	Йоганнесбурзька декларація зі сталого розвитку	2002 р.
	План виконання рішень Всесвітньої зустрічі на вищому рівні зі сталого розвитку	2002 р.
	Нагойський протокол регулювання доступу до генетичних ресурсів і спільного використання на справедливій і рівній основі вигід від їх застосування до Конвенції про біологічну різноманітність	2010 р.
	Протокол про сталий розвиток сільського господарства та сільської місцевості до Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат	2017 р.
Закони України	Лісовий кодекс України	21.01.1994 № 3852-ХІІ
	Водний кодекс України	06.06.1995 № 213/95-ВР
	Земельний кодекс України	25.10.2001 № 2768-ІІІ
	Господарський кодекс України	16.01.2003 № 436-ІV
	Кодекс України про надра	27.07.1994 № 132/94-ВР
	Про тваринний світ	13.12.2001 № 2894-ІІІ
	Про рослинний світ	09.04.1999 № 591-ХІV
	Про екологічну мережу України	24.06.2004 № 1864-ІV
	Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України	23.03.2000 р. № 1602-ІІІ
	Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо засад державної регіональної політики та політики відновлення регіонів і територій	09.07.2022 № 2389-ІХ
	Про державні цільові програми	18.03.2004 р., № 1621-ІV
	Про засади державної регіональної політики	05.02.2015 № 156-VIII
	Про ратифікацію Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат	07.04.2004 № 1672-ІV
	Про ратифікацію Протоколу про збереження і стале використання біологічного та ландшафтного різноманіття до Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат, підписаної у м. Києві 22 травня 2003 року	04.09.2009 № 1621-VI
	Про охорону навколишнього природного середовища	25.06.1991 № 1264-ХІІ
	Про приєднання до Протоколу про сталий розвиток сільського господарства та сільської місцевості до Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат	02.12.2020 № 1038-ІХ
	Про оцінку впливу на довкілля	23.05.2017 № 2059-VIII
	Про управління відходами	20.06.2022 № 2320-ІХ
	Про охорону земель	19.06.2003 № 962-ІV

	Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики на період до 2030 року	28.02.2019 № 2697-VIII
Укази Президента України	Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року	30.09.2019 № 722/2019
	Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 06.05.2015 «Про Стратегію національної безпеки України»	26.05.2015 № 287
	Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 16 липня 2021 року "Про стимулювання пошуку, видобутку та збагачення корисних копалин, які мають стратегічне значення для сталого розвитку економіки та обороноздатності держави"	23.07.2021 № 306/2021
	Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року "Про Стратегію людського розвитку"	02.06.2021 № 225/2021
Розпорядження Кабінету Міністрів України	Про фінансове забезпечення підготовки й проведення науково – практичної конференції «Стратегія сталого розвитку та структурно – інноваційної перебудови української економіки (2004–2015)»	19 лютого 2004 р. № 89–р
	Про схвалення Концепції Державної цільової екологічної програми моніторингу довкілля	07.07.2023 № 610-р
	Про схвалення Концепції Державної цільової національно-культурної програми «Єдність у розмаїтті» на період до 2034 року	12.05.2023 № 429-р
	Про схвалення Стратегії виконання Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат	16.01.2007 № 11-р
	Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки	05.08.2020 № 695
	Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року	03.03.2021 р. № 179
	Про затвердження Порядку розроблення та затвердження регіональних планів управління відходами	30.06.2023 № 667
	Про схвалення Стратегії впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 року та затвердження операційного плану заходів на 2022-2024 роки з її реалізації	20.12.2022 № 1163-р
	Про схвалення Водної стратегії України на період до 2050 року	09.12.2022 № 1134-р
	Питання збору даних для моніторингу реалізації цілей сталого розвитку	21.08.2019 № 686-р
	Про затвердження Національного плану заходів щодо неінфекційних захворювань для досягнення глобальних цілей сталого розвитку	26.07.2018 № 530-р
	Про схвалення Стратегії розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України»	23.03.2016 № 219-р
	Про схвалення Стратегії розвитку галузі рибного господарства України на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2023-2025 роках	02.05.2023 № 402-р
	Постанови Кабінету Міністрів України	Про Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки
Про Концепцію сталого розвитку населених пунктів		24.12.1999 № 1359-XIV
Про розроблення прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку та складання проекту державного бюджету		26.04.2003 № 621
Про подання на ратифікацію Верховною Радою України Протоколу про збереження і стале використання біологічного та ландшафтного різноманіття до Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат, підписаної у м. Києві 22 травня 2003 року		29.07.2009 № 802
Про затвердження Порядку та умов надання субвенцій з державного бюджету місцевим бюджетам на виконання інвестиційних програм		18.05.2011 № 520
Про затвердження Порядку запровадження обов'язкових автоматизованих систем контролю викидів забруднюючих речовин		28.03.2023 № 272
Про затвердження Порядку реєстрації, перереєстрації зареєстрованих безробітних та ведення обліку осіб, які шукають роботу		30.03.2023 № 446
Про утворення Ради з питань торгівлі та сталого розвитку		13.06.2018 № 478

ДОДАТОК Б

Характеристика держаної підтримки розвитку територій в окремих країнах Європи

Країна	Тип політики розвитку територій	Допомога держави	Напрями сталого розвитку територіальних громад	Напрями фінансової підтримки держави	Напрями фінансової підтримки ЄС
Німеччина	Регулювання розвитку територій в межах країни, допомога ЄС в рамках європейської регіональної політики	Програми національної регіональної політики в рамках реалізації «Спільного завдання удосконалення регіональної господарської структури»	Енергоефективність та відновлювана енергія, управління водними ресурсами, екологічно чистий транспорт, соціальний розвиток, відходи та рециклінг, природоохорона	Підприємства проблемних територій, інфраструктура, малий і середній бізнес, туризм, регіональне управління, регіональні кластери, інвестиції в ніокР тощо	інвестиції в ніокР, підприємництво, транспорт, природозахисні заходи, удосконалення людського капіталу, забезпечення рівних умов для людей з обмеженими можливостями тощо
Італія	Політика розвитку територій як невід'ємна складова інтегрованої регіональної політики ЄС	Бюджетна допомога, Фонд для слабозвинутих територій	Збереження культурної спадщини, енергоефективність та відновлювана енергія, сприяння екологічному туризму, управління водними ресурсами, соціальний розвиток, відходи та рециклінг, місцеві ініціативи та розвиток малих підприємств	Зростання темпів розвитку, збільшення ніокР в ВВП, удосконалення системи розподілу побутових відходів тощо	Зростання виробництва, конкурентоспроможності, впровадження інновацій, розвиток транспорту і інфраструктури Півдня, відновлювані джерела енергії тощо
Велика Британія	Політика розвитку територій, доповнена фондовою допомогою ЄС	Регіональні гранти для підприємств (Англія – інвестиційні субсидії (гранти) для бізнесу, Уельс і Шотландія – Єдиний інвестиційний фонд)	Збереження природних ресурсів, енергоефективність та відновлювана енергія, місцевий та екологічний транспорт, сприяння екологічному туризму, соціальний розвиток, відходи та рециклінг, місцеві ініціативи та розвиток малих підприємств	Виробничі потужності, якість товарів і послуг, виробничі технології, нові робочі місця, кваліфікація працівників тощо	ніокР, інновації, підприємництво, відновлення міських і сільських територій, розвиток інформаційного суспільства, захист навколишнього середовища тощо

Франція	Політика розвитку територій на основі планового методу, фондова допомога ЄС	Планові контракти і програми, створення кластерів, регіональні премії	Збереження природних ресурсів, енергоефективність та відновлювана енергія, місцевий та екологічний транспорт, сприяння екологічному туризму, соціальний розвиток, відходи та рециклінг, місцеві ініціативи та розвиток малих підприємств	Розвиток інфраструктури, промисловості, сільського господарства, освіти, науки тощо	ніокР, інновації, підтримка проблемних територій, захист навколишнього середовища тощо
Польща	Політика розвитку територій майже повністю відповідає регіональній політиці ЄС	Створення єврорегіонів, підписання спеціальних контрактів на основі програм розвитку територій	збереження природних ресурсів, енергоефективність та відновлювана енергія, місцевий та екологічний транспорт, сприяння екологічному туризму, соціальний розвиток, відходи та рециклінг, місцеві ініціативи та розвиток малих підприємств	інфраструктура, розвиток аграрних територій, підтримка сільського господарства, реструктуризація економіки, боротьба із безробіттям, екологічні проекти тощо	транспорт, ніокР, інновації в бізнес, захист довкілля, інформаційне суспільство, людський капітал, зайнятість населення тощо

* згруповано за матеріалами [151] та доповнено автором